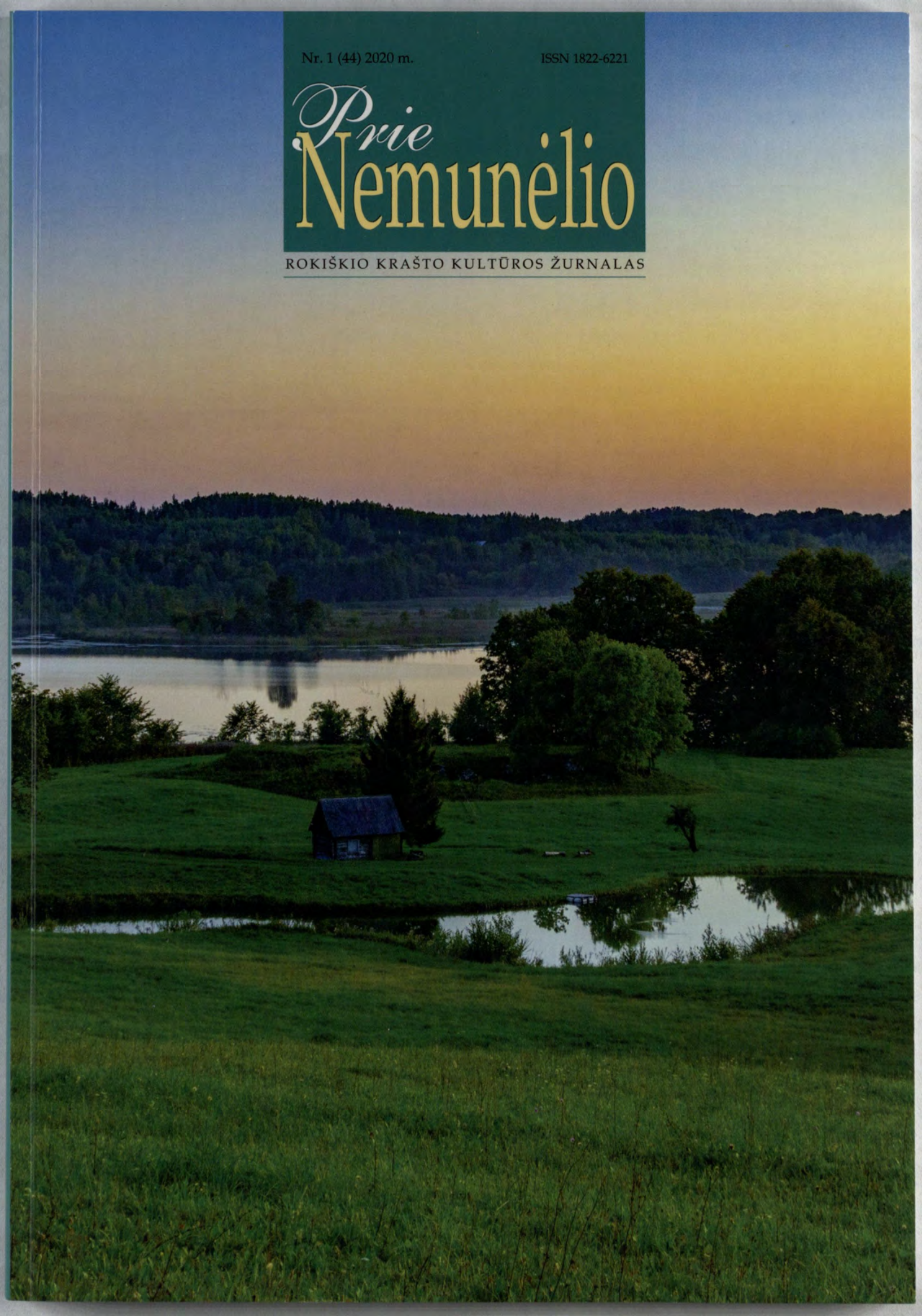

Nr. 1 (44) 2020 m.

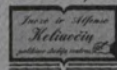
ISSN 1822-6221

Prie Nemunėlio

ROKIŠKIO KRAŠTO KULTŪROS ŽURNALAS

LEIDĖJAS

Juozo ir Alfonso Keliuočių
palikimo studijų centras

PARTNERIS

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešoji biblioteka

RĖMĖJAI

Spaudos, radijo ir televizijos
rėmimo fondas (*Parama projektui
„Romuvos keliais“ 6 tūkst. eurų*)

Rokiškio rajono savivaldybė

VISUOMENINĖ

REDAKCIINĖ KOLEGIJA

Alicija Matiukienė (ats. redaktorė)
Arūnas Augutis
Rasa Vingelienė
Nijolė Šniokienė
Rita Viskaitienė

Leidiniui fotografavo
Albinas Kuliešis
prozvilgsnis@yahoo.com

Nepriklausomybės a. 16
LT-42117 Rokiškis
www.rokiskis.rvb.lt
www.keliuociucentras.rvb.lt
El. p. keliuociucentras@gmail.com
Telefonas 8 458 51502

Pirmajame žurnalo viršelyje –
Degučių – Pauliaus Širvio tėviškės –
slėnio panorama. Nuotr. Albino Kuliešio.

Ketvirtajame žurnalo puslapyje –
Paminklinis akmuo Pauliui Širviui
Degučiuose. Skulptorius Vladas Žuklys.
Nuotr. Albino Kuliešio.

Išleido leidykla „Margi raštai“
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius.
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153 Vilnius.

Tiražas 500 egz.
ISSN 1822-6221

Žurnalas „Prie Nemunėlio“ –
prenumeruojamas leidinys.
Prenumerata priimama
„Lietuvos pašto“ skyriuose
Leidinio indeksas – 5729
Kaina: 6 mėn. – 5,00 EUR
12 mėn. – 10,00 EUR

008(444.5)
Pv - 95

Turinys

- 3.... **ALGIRDAS GIRININKAS**. Mažos Sėlijos salelės – Jaros apyežerio – priešistorė
- 11.... **AUDRONĖ TELŠINSKIENĖ**. Naujieji Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios varpai jau liudija savąją istoriją
- 20.... **RAIMONDA STANKEVIČIŪTĖ-VILIMIENĖ**. Mokslininko Rimanto Miknio gyvenimas: M. Rōmerio dienoraščiai ir dekaloginių vertybių jungtys
- 32.... **GIEDRIUS KUJELIS**. Rokiškio alaus daryklos pastatas istorijos vingiuose
- 41.... **REDA MILAKNIENĖ**. Sigitas Daščioras: „Viduje turiu savo pasaulį“
- 44.... **VIRGINIJA KOCHANSKYTĖ**. Išsipildžiusi poetės Matildos Olkinaitės svajonė
- 51.... **MATILDA OLKINAITĖ**. Dienoraštis
- 69.... **AGNĖ ARŽUOLAITĖ**. Jono Meko retrospektyva
- 76.... **GYTIS PADEGIMAS**. Pirmieviai
- 116.... **ELIGIJUS DAUGNORA**. Liaudies teatro istorijos slėpiniai
- 118.... **AURIKA AURYLĖ**. Romualdas Kaminskas: žmogus, pajautęs medžio dvasią ir išsaugojęs meilę linams
- 124.... **VIDA PAPAURĖLIENĖ**. Į skubančio laiko delnus
- 127.... **MARIJONA MIELIAUSKIENĖ**. Kariūnų kaimas
- 132.... **EVA JUŠKEVIČIŪTĖ**. Eilėraščiai
- 137.... Prisiminimai apie Paulių Širvį
- 141.... **REDA KISELYTĖ**. Įrašai ant beržo tošies
- 143.... **IRENA VARNIENĖ**. Tiesūs ir tvirti kaip medžiai

A: 20180

Rokiškio Juozo Keliuočio
viešosios bibliotekos
informacijos ir kraštotyros skyrius

Gerbiamas skaitytojai,

naujame žurnalo numeryje pristatome publikacijas, skirtas atmintinoms datoms ir sukaktims paminėti. Rubrikoje „Žurnalo svečias“ kviečiame susipažinti su mokslininku prof. Rimantu Mikniu, kuris ypatingą dėmesį skiria mūsų kraštiečio, teisininko ir visuomenės veikėjo prof. Mykolo Rōmerio gyvenimo ir veiklos studijoms, jo mokslinio palikimo sklaidai. Skaitytojams verta atkreipti dėmesį į straipsnius, skirtus Ateitininkų, Tautodailės ir Lietuvos žydų istorijos metams paminėti. Istorinės tematikos puslapiuose pristatome Jaros apyežerio gyvenviečių kaulinius ir raginius radinius, liudijančius Jaros gyvenviečių sėliškąjį identitetą. Mylintiems Rokiškio miesto istoriją rekomenduojame istoriko Giedriaus Kujelio pasakojimą apie Rokiškio dvaro sodybos alaus daryklą. Miesto pažintiniame turistiniame kelyje nuo šiol bus akcentuojamas dar vienas sakraliojo meno objektas – naujieji Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios varpai. Apie šią gražią kultūros mecenatų iniciatyvą, jų vidinę motyvaciją atkuriant istorinę tiesą (Rokiškio varpinėje kažkada gaudė trys varpai!), varpų liejimo procesą Italijos varpų liejykloje skaitytojams pasakoja šių įvykių dalyvė Audronė Telšinskienė. Žurnalo meno puslapiuose skaitytojai prisilies prie lietuvių profesionaliojo teatro, šiemet pažymintio įkūrimo 100–metį, istorijos režisieriaus Gyčio Padegimo pjesėje. Aplinkybių sutapimas: režisierius G. Padegimas studijuoja Lietuvos profesionaliojo teatro istoriją, o režisierius Eligijus Daugnora ieško Rokiškio liaudies teatro archyvų, faktų, pabirusių nuotraukų, išblaškytų dokumentų. Meno puslapiuose – dailininko Sigitos Daščioro mūzų galerija, nuotaukų, emocijų virpesiai, žvilgsnių kalba, spalvų deriniai ir kontrastai, kurie liudija autoriaus kūrybiškumą ir talentą. Literatūros mylėtojus kviečiame susipažinti su skirtingų kartų literatūrinio žodžio kūrėjomis. Eva Juškevičiūtė į skaitytojo širdį beldžiasi vidinio potyrio atspindžiu, raiškioju literatūriniu žodžiu, jaunatviška mintimi. Vyresniosios kartos mūsų krašto poetės Vidos Papaurėlienės eilėse – gyvenimiškoji patirtis, turtingas dvasinis pasaulis ir daugybė neatsakytų klausimų. Dvi kartos, du saviti poetiniai pasauliai, kurių ieškojimuose ir atsivėrimuose skamba įtaigūs literatūriniai žodis. Talentingos poetės Matildos Olkinaitės likimą ir jos poetines svajones negailėstingai nutraukė karas. Bet svajonė – laki, gali išsipildyti ir po daugelio metų, jei ją gina, puosėja, tiki ir brandina neabejingi poetės talentui bendraminčiai. Aktorė Virginija Kochanskytė įdėjo daug pastangų, laiko ir kūrybiškumo, kol Matildos svajonė išsipildė gausaus Virginijos bendraminčių, sutiktų įvairiuose Lietuvos regionuose, dėka. Artėjant poeto Pauliaus Širvio gimimo 100–mečiui, šis žurnalo numeris turi širviškų motyvų: prisiminimai, laiškai, nuotraukos, viršelių dizainas, beržai iliustracijose. Tai leidinio „Prie Nemunėlio“ poeto atminimui skirtas akcentas.

Malonaus vasaros skaitymo su mūsų žurnalu.

Alicija Matiukienė

Rokiškio rajono savivaldybės
Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos direktorė,
Juozo ir Alfonso Keliuočių palikimo
studijų centro pirmininkė

Mažos sėlijos salelės – Jaros apyežerio – priešistorė

ALGIRDAS GIRININKAS

Klaipėdos universiteto profesorius

Iki XXI a. pradžios Lietuvos archeologai Sėlijos krašto priešistorės tyrimams skyrė nepakanamai dėmesio, ypač išgryninant sėliškąją archeologinę kultūrą. Tik pastaruoju metu Sėlijos priešistorę sistemingai ėmėsi tirti dr. A. Simniškytė, parengusi daktaro disertaciją ir susisteminsi iki šiol atliktus Sėlos krašto archeologinius tyrimus iš I tūkst. po Kr.–II tūkst. po Kr. pradžios¹. Tačiau Sėlos krašto priešistorė siekia žymiai senesnius laikus. Todėl įdomi yra bendruomenių, gyvenusių pietinėje Sėlijos dalyje – Šetekšnos–Jaros upės baseine – dar nuo IV tūkst. pr. Kr. laikų, priešistorė.

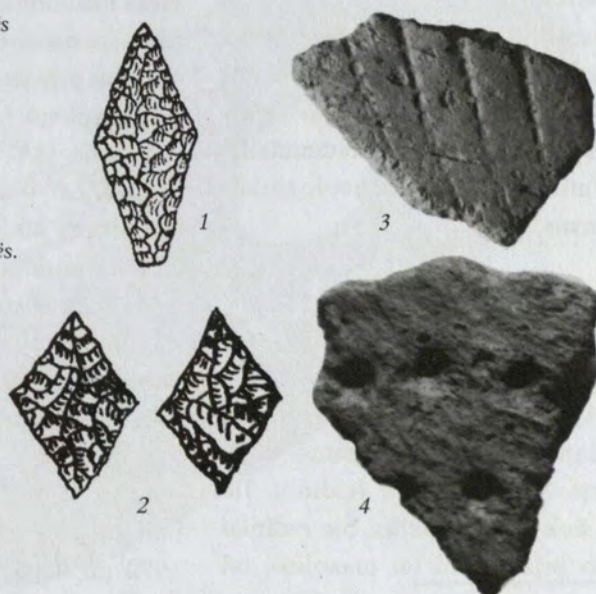
Šetekšnos–Jaros upės baseinas susiformavo poledyniniu laikotarpiu. Ši upė teka fliuvioglacialinio srauto susidariusiu slėniu, kuris šiaurės–pietų kryptimi kerta Baltijos apledėjimo stadijos suformuotą dugninės morenos lygumą, plytinčią 96–100 m absoliutiniame aukštyje. Upės slėnis pripildytas fliuvioglacialinio ir aliuvinio smėlio, vietomis uždurpėjęs². Poledyniniu laikotarpiu, krintant vandens lygiui, dalis buvusių vandens baseinų uždurpėjo, kai kur telkšo ežerai. Vienas jų – buvęs Jaros ežeras.

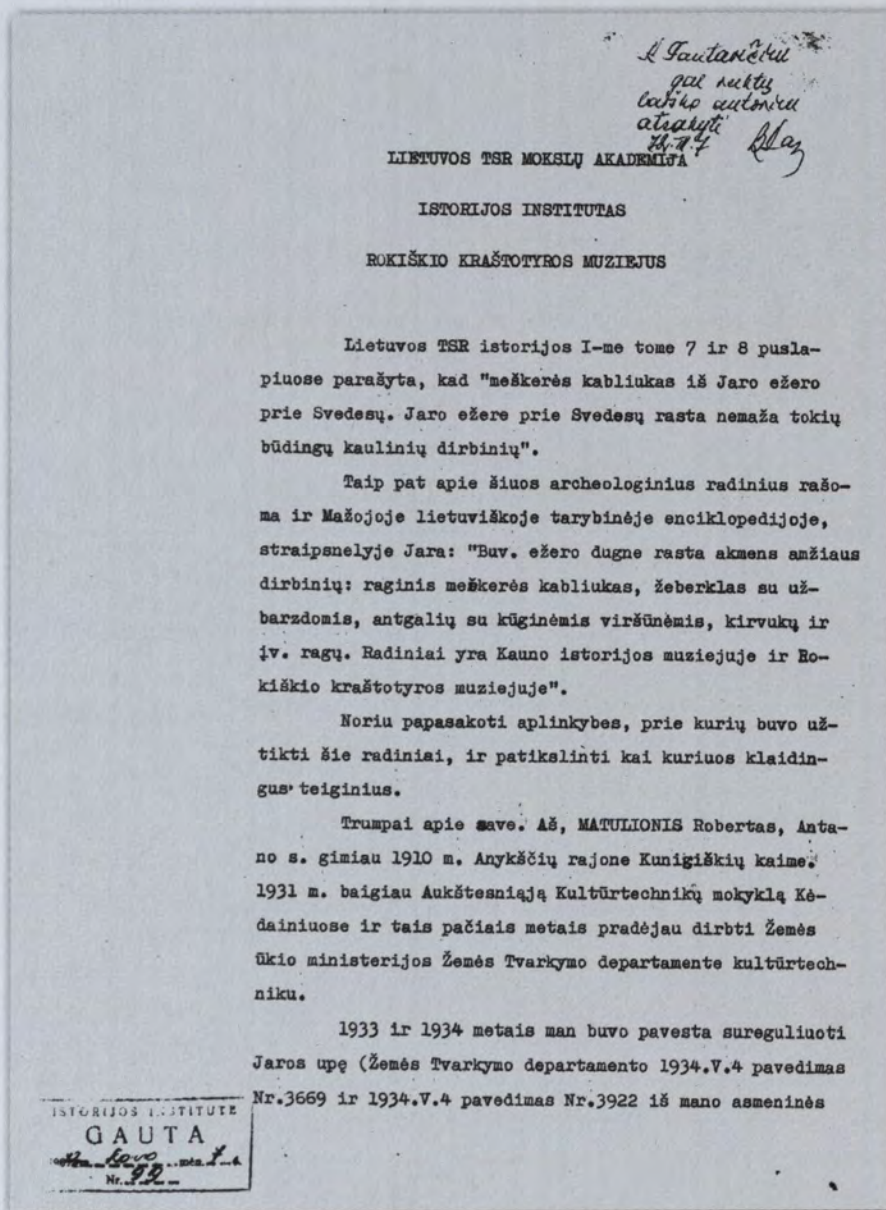
Priešistorės laikotarpiu kito Jaros apyežerio vandenvardžiai. Koku

laikotarpiu ir kodėl? Šiandien žinome, kad į Jaros ežerą įtekanti upė vadinama Šetekšna, o jau ištekanti – Jara. Šiuos skirtingus vienos upės pavadinimus galima laikyti atsiradus IV–III tūkst. pr. Kr., kai čia gyveno kultūrinis ir kalbiniu pobūdžiu skirtingos bendruomenės. Kalbininkai mano, kad upės pavadinimas Jara bus kilęs iš finougrų *jārvi*, reiškiančio vandens baseiną, ežerą³. Šis finougriškas ežero ir upės pavadinimas sietinas su finougrišku gyventojų pasirodymu Lietuvos teritorijoje IV tūkst. pr. Kr. laikotarpiu, nes tik iš šio laikotarpio esama archeologinių duomenų apie čia gyvenusias finougriškas bendruomenes, ku-

rios Jaros upės pakrantėse paliko savitą tik jiems būdingą keramiką ir titnago inventorių (1 pav.), kurį archeologai įvardija kaip šukinės-duobelinės keramikos kultūrą. Todėl akivaizdu, kad IV tūkst. pr. Kr. ir vėlesniu laikotarpiu dabar įvardijamos Jaros upės ir ežero apylinkėse gyveno finougriška bendruomenė, o šiauriau – Šetekšnos baseine – vietinės Narvos kultūros gyventojai. Lietuvos teritorijoje finougrišku hidronimų esama daugiau kaip 30. Tai rodo, kad minėtu laikotarpiu Šiaurės ir Šiaurės rytų Lietuvoje turėjo gyventi nemažai finougrišku bendruomenių⁴, kurių genetinis klodas išliko iki šiandien –

1 pav. Šukinės-duobelinės keramikos kultūros inventorių: rombiniai strėlių antgaliai (1 ir 2); šukinė-duobelinė keramika (3 ir 4). Jaros 2-ra (2–4), Jaros 3-čia (1) gyvenvietės. (Pagal autorių)

2 pav. 1972 m. kovo 3 d. R. Matulionio laiškas Lietuvos istorijos institutui

tarp dabartinių lietuvių ir latvių gyventojų⁵.

Jaros baseino priešistorės tyrimai yra susiję su XX a. ketvirtajame dešimtmetyje vykusiais melioracijos, o vėliau – aštuntajame ir devintajame dešimtmečiuose – archeologiniais tyrimais.

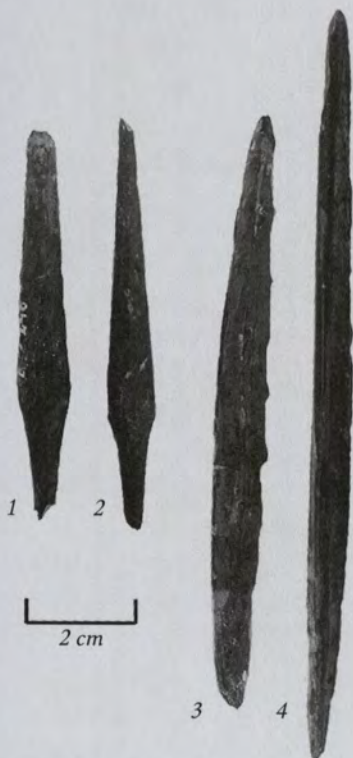
Pirmosios žinios apie Jaros apyežerio priešistorę

Apie Jaros apyežeryje aptiktas senienas duomenų rasime daugelyje XX a. išėjusių leidinių. Jie visi šiek tiek netikslūs. Šie radiniai buvo priskiriami tai mezolito, tai

neolito laikotarpiams, o jų radimo vieta nurodoma Jaros ežeras⁶. Kiek tikslesni duomenys apie priešistorės radinius prie Jaros upės buvo pateikti archeologo J. Puzino, gyvenusio Čikagoje (JAV), „Lietuvių enciklopedijos“ 9-ame tome⁷, kuriame nurodomi šaltiniai (S. Kolupailos ir R. Matulionio straipsniai leidinyje „Žemėtvarka ir melioracija“), kuriais remdamasis jis parengė publikaciją apie prie Jaros ežero ir upės aptiktus priešistorės radinius, bet nelokalizavo ir nenurodė tikslų radinių vietų. Išsami priešistorės radinių lokalizacija paaiškėjo tik iš 1972 m. kovo 7 d. kultūrtechniko

Roberto Matulionio, kuris buvo kilęs iš Anykščių r. Kunigiškių kaimo, laiškų, rašytų to meto Lietuvos TSR mokslų akademijos Istorijos institutui bei Rokiškio kraštotyros muziejui (2 pav.). Šiame laiške jis nurodė, kad jam, dirbusiam Žemės ūkio ministerijos Žemės tvarkymo departamente kultūrtechniku, 1933 ir 1934 m. buvo pavesta sureguliuoti Jaros upę. 1934 m. darbus jis vykdė nuo Čiūkų tilto iki Jaros ežero kartu su hidrologu S. Kolupaila. Jų melioracijos darbų rezultatai ir tikslesnė prie Jaros upės aptiktų radinių lokalizacija bei jų radimo aplinkybės, kurių nenurodė J. Puzinas, paaiškėjo po geodezininko ir hidrologo S. Kolupailos ir kultūrtechniko R. Matulionio publikacijų Lietuvoje tarpukariu leidžiamame žurnale „Žemėtvarka ir melioracija“⁸, kurios, kaip ir daugelis kitų šio laikotarpio leidinių, sovietiniams skaitytojams nebuvo plačiau prieinamos.

R. Matulionis laiške nurodo, kad <...> darant perkasą, netoli nuo ežero prie Aluotės upelio rasta šlyno ir tamsaus molio sluoksnių. Aplankęs Jaros upės darbus, geologas dr. inž. J. Dalinkevičius rado, kad šlynas yra apie 8000 metų senumo ir svarbus mokslui. Šlyno gabaluose rasti žuvų šarvai, dantys ir kitos paleontologinės liekanos. Be to, kasant perkasą, 20 m atstume nuo senos vagos, 1,5 m gilume rasta visa eilė akmenų, beveik vienas prie kito, o 2,0 m gilume gerai išsilaikęs žuvims gaudyti perkolas. 200 m atstume žemiau Jaros ežero upėje užtiktas didžiulių akmenų masyvas 40 m ilgio ir 20 m pločio. Žmonės pasakoja, kad čia prieš kokių 400 metų buvęs vandens malūnas. Šitas pasakojimas rodo patikimas, nes tarp akmenų rasti keli špuntuoti poliai. Tai rodo upės ir išorinė išvaizda, žemiau to akmenyno yra apie 500 m² dydžio gana gili duobė, išplauta krintančio per tvenkinį vandens. Tarp akmenų

3 pav. Kauliniai dirbiniai Rokiškio krašto muziejuje: kūginiai strėlių antgaliai (1 ir 2); kaulinis vienašonis žeberklas (3); kaulinis ietigalis (4). (Pagal autorių)

rasta įvairių radinių: rago kirvukas, senovinis akm. kirvukas, durklas, 3 geležies kirvukai ir du žuvims gaudyti kabliukai 20 cm ilgio, vienas geležinis, antras žalvarinis, ir įvairūs ragai. Atsimenu, kad kaulinis kirvukas buvo graviruotas, tik negaliu tvirtinti ar vienas, ar abu jo šonai. Apibendrinant noriu pasakyti, kad šie radiniai rasti ne Jaros ežero dugne, kaip tvirtinama išleistuose pokario metų leidiniuose, o 1934 m. vasarą, netoli Jaros ežero, to paties pavadinimo upėje ir prie jos, mineralinio dirvožemio kloduose.“

Kaip šie, nors R. Matulionio ir ne visai tiksliai įvardyti, radiniai pateko į Rokiškio krašto muziejų?

R. Matulionis laiške toliau rašo „<...> apie 1925–1940 m. Rokiškio gimnazijoje mokytojavo istorijos mokytojas P. Bliūdžius, kuris mokinius skatindavo rinkti senienas, smūtkelius ir kt. Mano brolis Petras pasakojo, kad įteikusiam kokią senie-

ną mokytojas P. Bliūdžius žymėdavo į žurnalą „penketą“. Prisimenu, kai sužinojo apie radinius kauniečiai, tai 1935 m. dienraštyje „Lietuvos aidas“ tilpo žinutė, kurioje aš buvau papeiktas už tai, kad radinius iš Jaros upės neįteikiau Kauno Karo muziejui, o palikau Rokiškyje...“ Pasirodo, kad tuo pačiu metu, kai buvo aptinkami Jaros upės vagoje priešistorę menantys radiniai, nuo 1933 m. Rokiškyje dirbę mokyklų inspektorius J. Ruseckas, mokytojas P. Bliūdžius, miesto burmistras J. Malevičius ir kiti Rokiškio krašto istorijos entuziastai, susibūrę į kraštotyros draugiją, įkūrė muziejų. Todėl nenuostabu, kad mokytojas P. Bliūdžius mokiniams į savo dėstomo dalyko dienyną įrašydavo „penketukus“.

Tačiau ne visi Jaros upėje aptikti priešistorę menantys radiniai pateko į Rokiškio muziejų. Čia iki šiol saugomas kaulinis vienpusis žeberklas, ietigalis ir du kūginiai strėlių antgaliai (3 pav.). Kiti radiniai (raginis trikampio formos kirvis, kaulinis meškerės kabliukas) iki šiolei saugomi Vytauto Didžiojo karo muziejuje (4 pav.). Visi kiti radiniai (kaulinis vienašonis žeberklas su retomis už-

5 pav. Reginė movelė titnaginiam kirviui (skobtui?) įtvirti. (Pagal autorių)

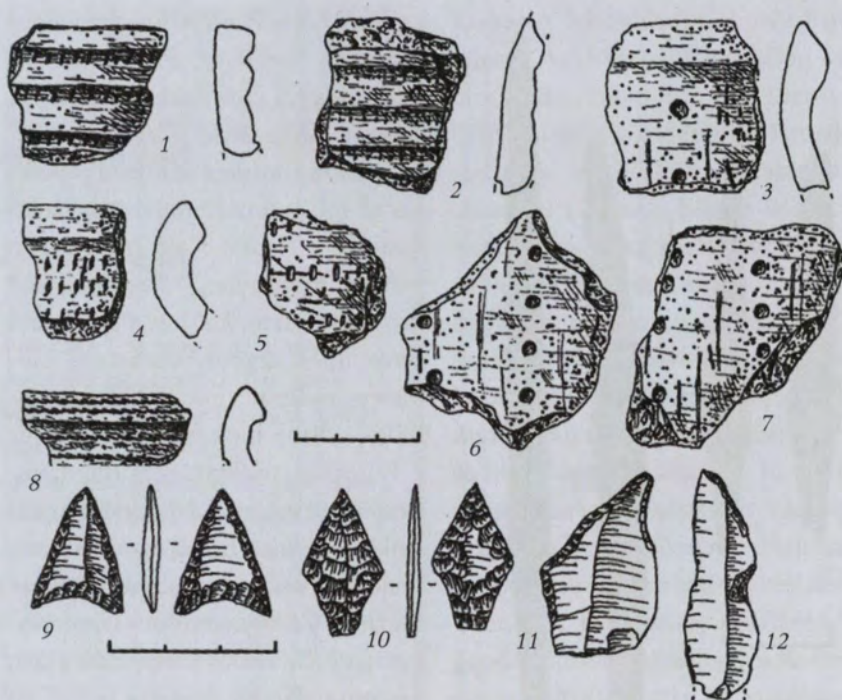
4 pav. Vytauto Didžiojo karo muziejuje saugomi dirbiniai: kaulinis meškerės kabliukas (1); raginis kirvis su skylė kotui (2). (Pagal autorių)

barzdomis bei durklas, pagamintas iš išilgai perskelto kaulo, kurio vienas šonas ir viršūnė buvo nuskilę) pagal archeologo J. Puzino duomenis (Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos archyvas, f. 17) kurį laiką buvo saugomi Dusetų kraštotyros muziejuje. Osteologinė medžiaga, vėlesnių laikotarpių iš geležies pagaminti priešistorę menantys dirbiniai išsisklaidė tarp radėjų.

Archeologiniai tyrinėjimai Jaros upės ir ežero pakrantėse

Žinant, kad Rokiškio ir Kauno muziejuose esama pavienių priešistorę menančių radinių, kurie 1934 m. buvo aptikti prie ir pačioje Jaros upėje, 1974 m. rudenį nuo Jaros upės ištakų iš Jaros ežero iki Čiukų tilto buvo atlikti archeologiniai žvalgomieji tyrimai Jaros upės pakrantėse⁹. Tuo metu ties Jaros upės ištaka iš ežero (dešiniajame Jaros upės krante) aptikta neolito laikotarpio titnaginių dirbinių ir keramikos. Toje pačioje upės pusėje, ties tiltu, jungiančiu Miškinių ir Jotkonių kaimus, taip pat rasta neolito laikotarpio keramikos ir titnago dirbinių. To paties laikotarpio titnaginių dirbinių ir keramikos aptikta prie Jaros ir Aluotės upių santakos bei netoli Visėtiškių pilkapyne, kuris buvo Jaros ir Aluotės upių slėnių terasoje. Netoli Čiukų tilto aptikta pavienių titnaginių dirbinių, o dešinėje Jaros upės pakrantėje, 250 m žemiau Jaros ir Aluotės santakos, raginė movelė, skirta titnaginio kirvio įtvaram (5 pav.), kuri melioracijos kasėjų buvo nepastebėta ir keturiasdešimt metų išgulėjo sutvarkytos upės šlaite, kol šis krantas pradėjo eroduoti. 1975 m. buvo lokalizuotos trys geriausiai išlikusios gyvenvietės ir ištirta Jaros 1-ma gyvenvietė, esanti prie tilto, kuris jungia Miškinių ir Jotkonių kaimus¹⁰. 1976 m. buvo tyrinėta Jaros 2-ra gyvenvietė, esanti prie Jaros upės ištakos iš buvusio Jaros ežero¹¹. 1985 m. tirta Jaros 3-čia gyvenvietė, esanti Jaros ir Aluotės upių santakoje, kurioje aptikta titnaginių, kaulinių ir raginių dirbinių bei keramikos, datuojamos viduriniu neolito laikotarpiu¹².

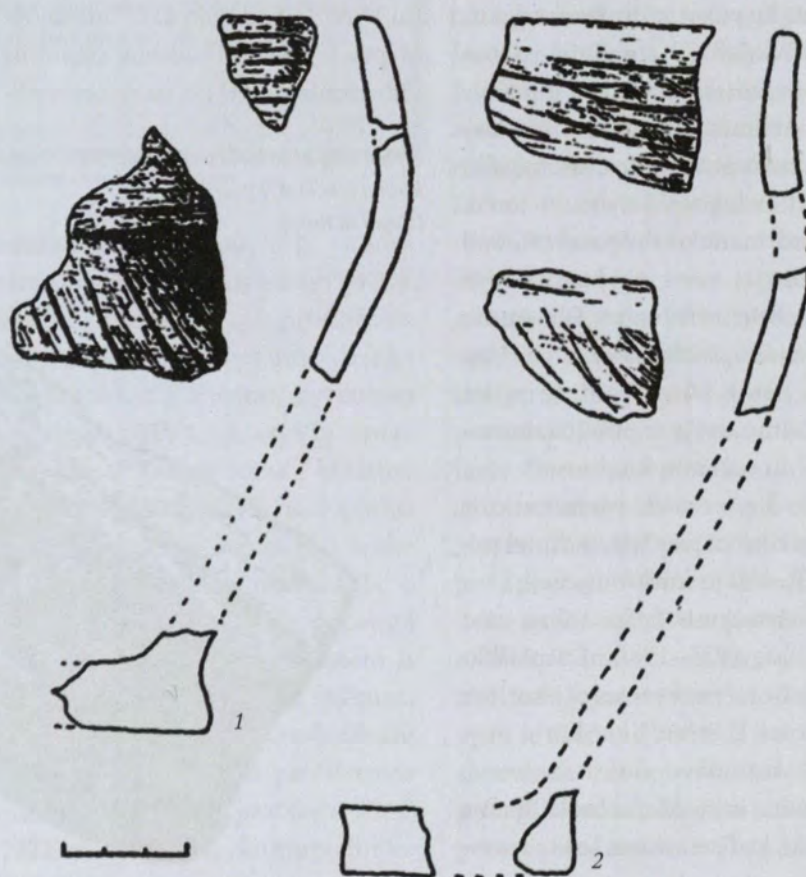
Vėliau, 1999 m., Visėtiškių pilkapyne, esančiame dešiniajame Jaros

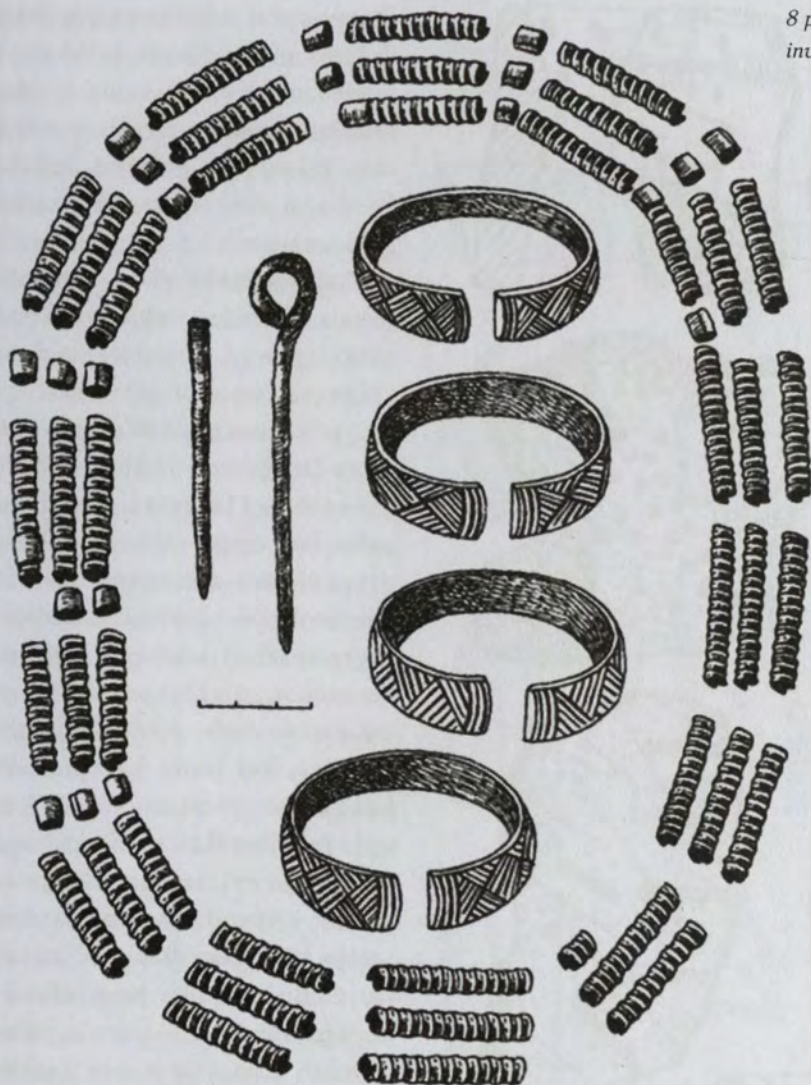
6 pav. Tšcineco kultūros keramika (1–8); titnago dirbiniai (9–12). (Pagal autorių)

upės krante, kurį 1985–1988 m. tyrinėjo V. Kazakevičius, žvalgomuosius archeologinius tyrimus atliko T. Ostrauskas. Jų metu jis aptiko ankstyvosios bronzos laikotarpio Tšcineco kultūrinei grupei

(XIX–XIV a. pr. Kr.) būdingų titnaginių dirbinių ir keramikos (6 pav.), o tyrimų medžiagą paskelbė Dž. Brazaitis¹³. Gali būti, kad Visėtiškių pilkapiai galėjo būti pilami jau II tūkst. pr. Kr. pirmoje pusėje. Juos

7 pav. Brūkšniuotoji keramika. (Pagal Dž. Brazaitį, 2000)

pirmos pusės brūkšniuotosios keramikos puodų šukių (7 pav.), akmeninių kirvelių. Šios brūkšniuotosios keramikos kultūros bendruomenės čia gyveno kaip ir ankstesnio laikotarpio – ankstyvojo bronzos amžiaus – bendruomenės, kurios Jaros upės ir ežero apylinkėse medžiojo, žvejojo, augino gyvulius.

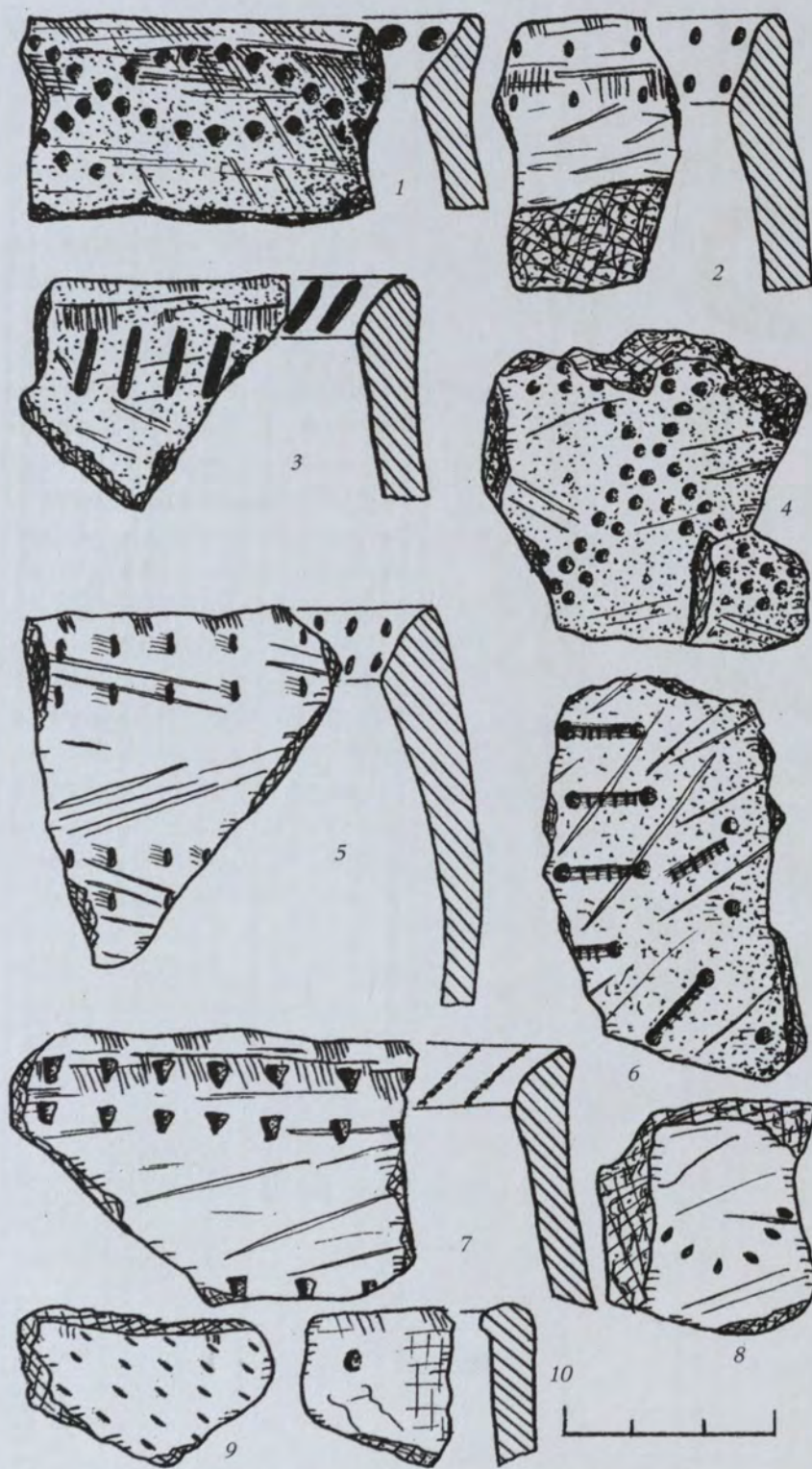
III–IV amžiais po Kr. dešiniajame Jaros upės krante, priešais Svėdasos upelio ir Jaros santaką, gyventa bendruomenės, palikusios grublėtąją keramiką. VI–VIII a. po Kr. abipus Jaros upės Miškinių ir Visėtiškių pilkapyne buvo laidjami sėlių bendruomenės žmonės. Miškinių pilkapyne sėlių genties žmonės laidoti VII/VII–XII a.¹⁵ (8 pav.), o Visėtiškių – V/VII–X/XII a. (9 pav.). Šiuose pilkapyuose sėliai laidodami į kapus mirusiems įdėdavo darbo, kovos įrankių, papuošalų. Tai įgalina šiuo metu detaliau suprasti jų gyvenimą, kovos su priešais būdą, bendravimą su artimesnėmis ir tolimesnėmis kaimyninėmis bendruomenėmis. Tyrimų duomenys rodo, kad Jaros upės kairiajame ir dešiniajame krante nuo pat I tūkst. po Kr. vienu metu gyveno dvi sėlių bendruomenės, kurios tarpusavyje

tyrinėjant V. Kazakevičiui, pilkapių sampiluose aptikti kompaktiški puodų šukių lizdai, bronzinis strypelis, perdegusių žmonių kaulų ir titnaginių dirbinių, rodančių, kad čia susidurta su pačiais ankstyviausiais žmonių palaidojimais pilkapiuose Lietuvos teritorijoje. Tik vėliau, jau VII–XII a., šių pilkapių sampiluose buvo laidjami sėlių genties žmonės. Tai patvirtina pats Visėtiškių pilkapių tyrimų autorius, nurodęs, kad sėliškos bendruomenės narys „<...> buvo palaidotas pilkapį jau supylus ir pilkapis buvo skirtas ne jam“¹⁴.

1985 m., tiriant Jaros 3-čią gyvenvietę, prie pietinio Jaros ežero kranto ir dešiniojoje Jaros upės pakrantėje, šalia Visėtiškių pilkapyne, buvo aptikta I tūkstantmečio pr. Kr.

9 pav. Miškinių pilkapio moters kapo Nr. 5 inventorius: žalvariniai žvangučiai (1); žalvariniai kryžiniai kabučiai (2); stiklo ir emalės karoliai (3). XII a. (Pagal V. Kazakevičių, 2000)

10 pav. Jaros 2-os gyvenvietės Narvos kultūros keramika. (Pagal autorių)

bendravo, žvejojo toje pat upėje ir ežere, prekiaavo, gynė savo teritoriją, pavojaus atveju slėpėsi artimiausiuose netoli Jaros upės ir ežero esančiuose piliakalniuose.

I tūkst. po Kr. laikotarpiu Jaros paupio gyventojai pavojaus atveju rasdavo prieglobstį netoliese esan-

čiuose Aluotos (Druskių), Bugailiškių (Kupiškio r.) arba Juodonių (Rokiškio r.) piliakalniuose, kurie Jaros bendruomenėms tapo administraciniais, ūkiniais ir gynybos centrais. Geriausiai archeologų yra ištirtas Juodonių piliakalnis ir šalia jo esanti gyvenvietė apie 7 km į

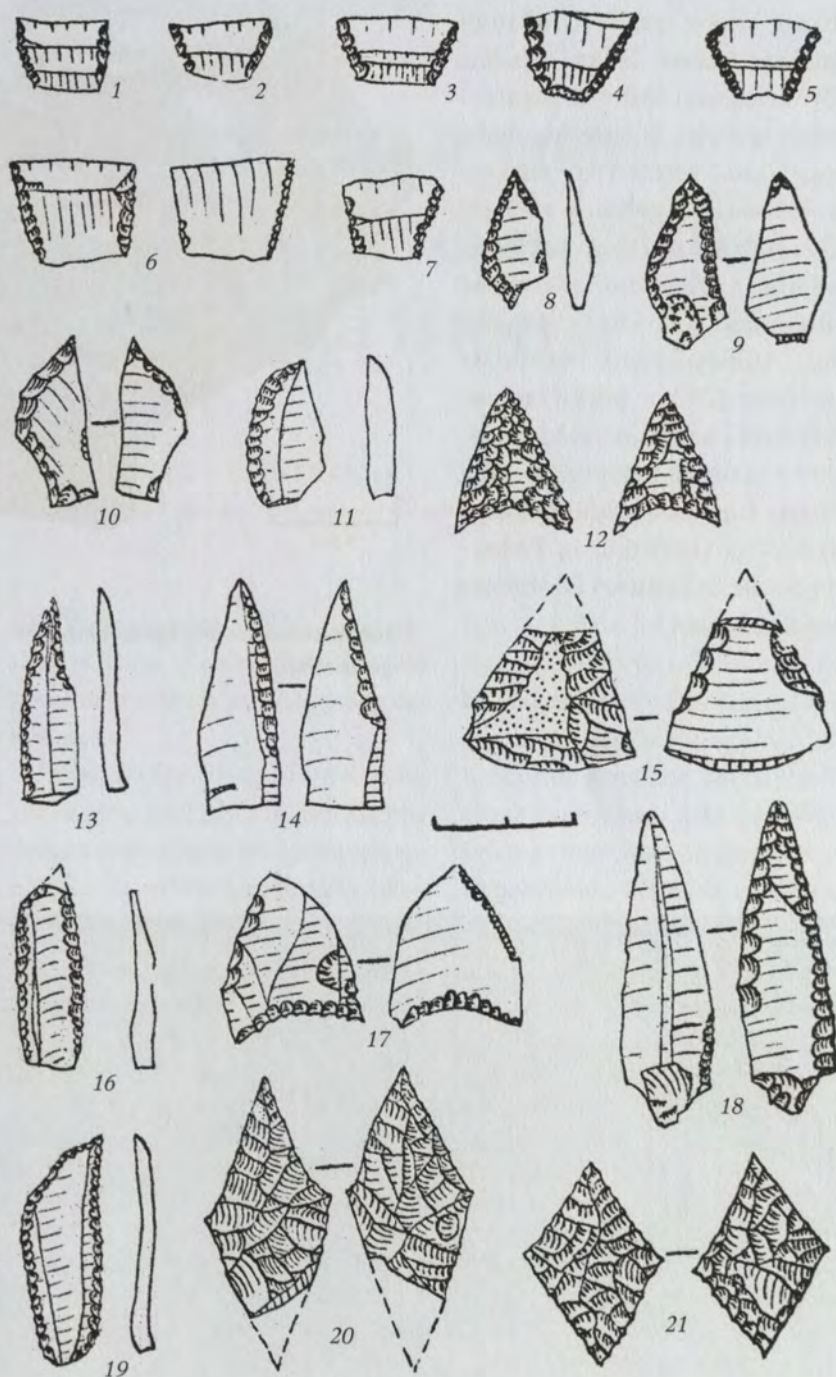
šiaurės rytus nuo Jaros upės ištakų iš Jaros ežero. Šiame piliakalnyje buvo ginamasi ir gyventa besiformuojančių sėlių bendruomenių nuo ankstyvojo geležies amžiaus (V–I a. pr. Kr.) iki istorinių laikų – XIII amžiaus¹⁶.

Apibendrinus visus archeologinius tyrimus, vykusius XX a. antroje pusėje, nustatyta, kad nuo vidurinio neolito (IV tūkst. pr. Kr.) prie Jaros upės ištakos iš Jaros ežero jau gyveno Narvos kultūros gyventojai (10 ir 11 pav.). Tuo pačiu laikotarpiu Narvos kultūros gyvenvietėse aptinkama ir šukiinei-duobelinei keramikos kultūrai (ugrofiniškai) būdingų dirbinių: keramikos, rombinių strėlių antgalių, įvairių darbo ir buities įrankių (1 pav.). Tai rodo, kad pietinėje Jaros ežero pakrantėje ir prie Jaros upės nuo IV tūkst. pr. Kr. pabaigos čia gyveno dvi skirtingos bendruomenės. Finougriška bendruomenė turėjo būti gana įtakinga, nes iki šių dienų išliko jų Jaros ežero ir upės pavadinimai. Be abejo, vėliau, III tūkst. pirmojoje pusėje, ji įsiliejo į aplink gyvenančių Narvos kultūros bendruomenes, kurių pėdsakų aptinkama Jaros 2-oje gyvenvietėje ir vietovėje šalia Miškinių pilkapyno. III tūkst. pr. Kr. pradžioje Jaros 1-os gyvenvietės teritorijoje šalia Narvos ir šukinės-duobelinės keramikos kultūrų gyventojų pasirodė rutulinių amforų kultūros bendruomenės žmonių, kurių pėdsakų – židinių, keramikos, titnaginių dirbinių – aptikta šalia Narvos kultūros žmonių degintų židinių. Gali būti, kad tuo pat metu dvi skirtingų kultūrų žmonių grupės kartu negyveno. Rutulinių amforų gyventojai, gana karingos ir klajokline gyvulininkyste besiverčiančios bendruomenės, galėjo kuriam laikui apsisistoti užimtoje Jaros 1-os gyvenvietės teritorijoje (12 pav.). Jų gyvensenos pėdsakai – penkios amforos, dubenys, titnago

dirbiniai – buvo kitokie negu greta aptikti Narvos bendruomenėms būdingi dirbiniai. Vėliau, jau II tūkst. pr. Kr. pradžioje, bronzos amžiaus ankstyvajame laikotarpyje, šalia Narvos kultūros gyventojų pasirodė Tšcinco kultūros bendruomenė, o I tūkst. pr. Kr. pirmojoje pusėje čia jau gyveno brūkšniuotosios keramikos kultūros žmonės, kurių gyvenenos pėdsakų aptikta pietinėje Jaros ežero pakrantėje ir prie Visėtiškių pilkapyno. III–IV a. po Kr. bendruomenės, pradėjusios lįpdyti grublėtąją keramiką, galėjo būti besiformuojantys sėliai, kurių gyvenena čia išliko iki pat istorinių laikų. Šių dienų archeologinių tyrimų duomenimis, Jaros pakrantėse gyvenę sėliai buvo pietinėje Sėlijos dalyje, kurių teritorija ties Jaros ir Šventosios upių santaka (apie 12 km į pietus nuo Jaros ežero) jau ribojosi su lietuvių genties bendruomenėmis. Jaros apyežeris, ypač I tūkst. po Kr. antrojoje pusėje priklausė Juodonių piliakalnio įtakos zonai ir kartu su pastaruoju piliakalniu sudarė teritorinį centrą – apygardą.

XIII–XV a. Sėlija politiškai buvo padalyta į Padauguvio Sėlą, kuri priklausė Livonijos ordinui, ir pietinę Sėlą, prijungtą prie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės. Šias dvi Sėlos dalis skyrė teritorija tarp Susėjos ir Viesytės upių.

Nedidelė teritorija – Jaros apyežeris – visos priešistorės laikotarpiu buvo labai svarbi žmonių ūkiniame gyvenime. Iki pat istorinių laikų upę ir ežerą supę miškai teikė daug reikalingos žaliavos čia gyvenusių bendruomenių ūkiui (būstams ir ūkiniams pastatams), maisto (medžioklė ir rinkiminis ūkis). Vandens baseinas sudarė sąlygas sėkmingai žvejybai, vandens paukščių medžioklei. Archeologinių duomenų santykis su paleoaplinkos tyrimais įgalino suformuoti Jaros apyežeryje

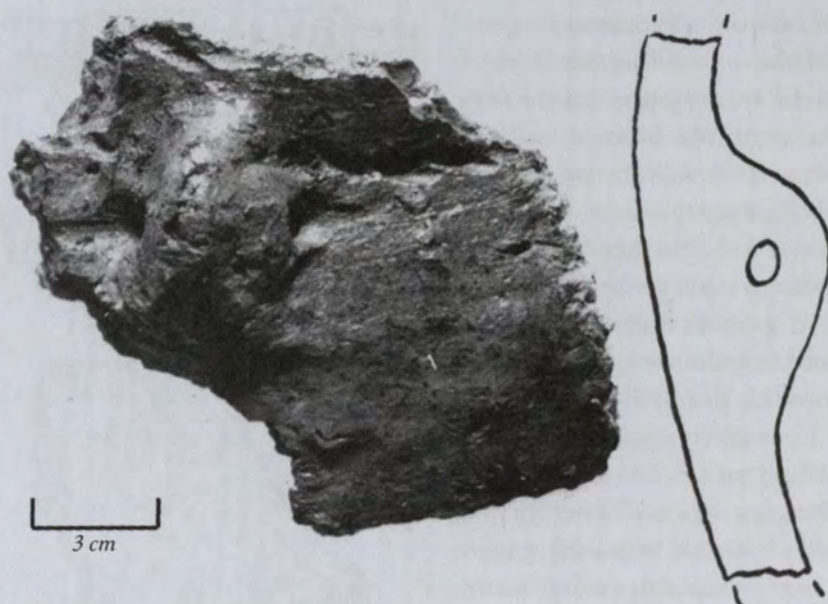

11 pav. Jaros 1-os gyvenvietės titnaginiai dirbiniai. (Pagal autorių)

vykusios žmogaus poveikio aplinkai kaitą. Nuo vėlyvojo neolito (3100/2900–2000 m. pr. Kr.) rutulinių amforų kultūros gyventojai, plėsdami gyvulininkystei reikalingų pievų plotus, pradėjo deginti aplinkinius miškus. Bronzos amžiuje (2000–500 m. pr. Kr.), ypač jo antrojoje pusėje, jau egzistavo dirbami laukai, kurių buvimą patvirtina kultūrinių augalų makroliekanos, išlikę mikroskopiniai angliukai ir

atlikta žiedadulkių analizė¹⁷. Nuo šio laikotarpio iki pat istorinių laikų čia gyvenusios bendruomenės augino galvijus, miškų sąskaita plėtojo pievų plotus, o nuo ankstyvojo geležies amžiaus (500 m. pr. Kr.–50 m. po Kr.) pradėjo intensyviau auginti javus. Kiek mažėjanti gyventojų ūkinė veikla fiksuojama romėniškojo laikotarpio pabaigoje (200–350 m. po Kr.) ir tautų kraustymosi laikotarpiu (350–650 m. po Kr.) –

dirbami laukai pradėjo užaugti miškais, tačiau laukai pradėti įdirbti nuolatos, išplito ir įsigalėjo geležies gavyba iš vietinės balų rūdos. Ūkinė veikla ypač suaktyvėjo vėlyvajame geležies amžiuje (900–1200 m. po Kr.), kai Jaros apyežerio ir gretimose teritorijose išplito dideli ganyklų ir lydymų plotai. Ankstyvaisiais istoriniais laikais (nuo 1200 m. po Kr.) sumažėjo dirbamų laukų, ganyklų plotai. Tai buvo susiję su Sėlos teritorijoje vykusiais kariniais konfliktais tarp kalavijuočių, įsitvirtinusių Padaugvio Sėloje, ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės.

12 pav. Rutulinių amforų kultūros keramika. Amforos fragmentas. Jaros 1-a gyvenvietė. (Pagal autorių)

Nuorodos

¹ Simniškytė A. „Cultural dynamics in the Selonia region (1st–13th c.AD)“, in: *Summary of doctoral dissertation. Humanities, History (05H)*. – Vilnius, 2004; Simniškytė A. *Geležies amžius Sėloje*. – Vilnius: Diemedžio leidykla, 2013.

² Guobytė R. „Lietuvos paviršiaus geologijos ir geomorfologijos ypatumai bei deglaciacijos eiga“, in: *Daktaro disertacijos santrauka*. – Vilnius, 2002, p. 32.

³ Ванас, А. П. „Максимальный ареал балтской гидронимии и проблема происхождения балтов“, in: *Этнографические и лингвистические аспекты этнической истории балтских народов*. – Рига, 1980, p. 121–122.

⁴ Girininkas A. *Lietuvos archeologija, I t. Akmens amžius*. – Vilnius: Versus Aureus, 2009, p. 162.

⁵ Česnys G., Kučinskas V. „The Balts and the Finns in historical perspective: a multidisciplinary approach“, in: *Acta Medica Lituanica*, 2004, 11(3), p. 8–14.

⁶ Puzinas J. *Naujausių proistorinių tyrinėjimų duomenys*. – Kaunas: Varpo spaustuvė, 1938, p. 12–13, II lent., 4:1 pav.; Kulikauskas P., Kulikauskie-

nė R., Tautavičius A. *Lietuvos archeologijos bruožai*. – Vilnius: Politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1961, p. 49, 22:5–6 pav.; Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija, t. I. – Vilnius: Mintis, p. 675–676.

⁷ Puzinas J., „Jaros ežeras“, in: *Lietuvių enciklopedija*, t. IX. – Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1956, p. 312.

⁸ Kolupaila S. „Jeros ežero reguliavimas“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*. – Kaunas, 1935, Nr. 1, kovo mėn., p. 11–20; Matulionis R. „Jeros–Šetekšnos baseino melioracijos darbai. Jeros 1933–34 m. reguliavimas“, in: *Žemėtvarka ir melioracija*, – Kaunas, 1935, Nr. 1, kovo mėn., p. 3–10.

⁹ Girininkas A. „Jaros pakrančių tyrinėjimai 1975 metais“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 ir 1975 metais*. – Vilnius, 1977, p. 3–5.

¹⁰ Girininkas A. „Šiaurės rytų Lietuvos akmens amžiaus paminklai (Jaros I neolito (III tūkstantmetis prieš m. e.) gyvenvietė)“, in: *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija*, t. 4(61). – Vilnius, 1977, p. 77–91.

¹¹ Girininkas A. „Šiaurės rytų Lietuvos akmens amžiaus paminklai (Jaros

II vidurinio neolito (III tūkstantmetis prieš m. e.) gyvenvietė)“, in: *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, A serija*, t. 3(64). – Vilnius, 1978, p. 63–72.

¹² Girininkas A. „Jaros 3-čia gyvenvietė“, in: *Archeologiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1984 ir 1985 metais*. – Vilnius, 1986, p. 13–14.

¹³ Brazaitis Dž. „Žalvario amžiaus medžiaga iš Visėtiškių pilkapyno ir jos aplinkos“, in: *Lietuvos archeologija*, t. 20. – Vilnius, 2000, p. 101–114.

¹⁴ Kazakevičius V. „Visėtiškių pilkapynas“, in: *Lietuvos archeologija*, t. 20. – Vilnius, 2000, p. 22.

¹⁵ Kazakevičius V. „Sėlių kapai Miškinių pilkapyje“, in: *Lietuvos archeologija*, t. 20. – Vilnius, 2000, p. 115–139.

¹⁶ Simniškytė A. *Geležies amžius Sėloje*. – Vilnius: Diemedžio leidykla, 2013.

¹⁷ Daugnora L., Girininkas A., Guobytė R., Kisielienė D., Simniškytė A., Stančikaitė M. „Juodony ir Jaros apyežeris: gamta ir gyventojai“, in: *Lietuvos archeologija*, t. 26. – Vilnius, 2004, p. 111–134.

Naujieji Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios varpai jau liudija savąją istoriją

AUDRONĖ TELŠINSKIENĖ

Lietuvos kampanologų draugijos „Societas campanarum Lituaniae“ kanclerė

Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios parapijai 2019 m. gruodžio 8 d. sekmadienis buvo ypatingas: daugiau nei po šimtmečio, kaip teigia istorikai, atstatyta istorinė tiesa ir Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčioje pašventinti du nauji varpai. Juos pašventino Panevėžio vyskupas ordinaras Li-

nas Vodopjanovas OFM. „Varpas skelbia žinią. Jis negali tylėti...“ – šventinėje kalboje po liturgijos sakė vyskupas.

Naujų varpų šventinimas šiais laikais retas reiškinys. Tai fundatorių dovana bažnyčiai ir jos bendruomenei. Šie varpai išlieti ir į Rokiškį atkeliavo fundatorių Vladislavos ir Prano

Blažių, Lidijos ir Lidijaus Galvanauskų, Adelės ir Vinco Šablinskų, Astos ir Irmanto Tarvydžių šeimų, Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios geradarių bei pagrindinio organizatoriaus ir rėmėjo – kunigo švietėjo Jono Katelės labdaros ir paramos fondo (valdytojas Leonardas Šablinskas) – dėka.

Naujieji varpai šventinimo dieną Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčioje, 2019 m. Nuotr. Giedriaus Kujelio

Kiekvienas išlietas varpas žymimas specialiu Pontifiko ženklu (liejyklos centrinėje iškaboje šis ženklas virš užrašo), 2019 m.

Nuotr. straipsnio autorės

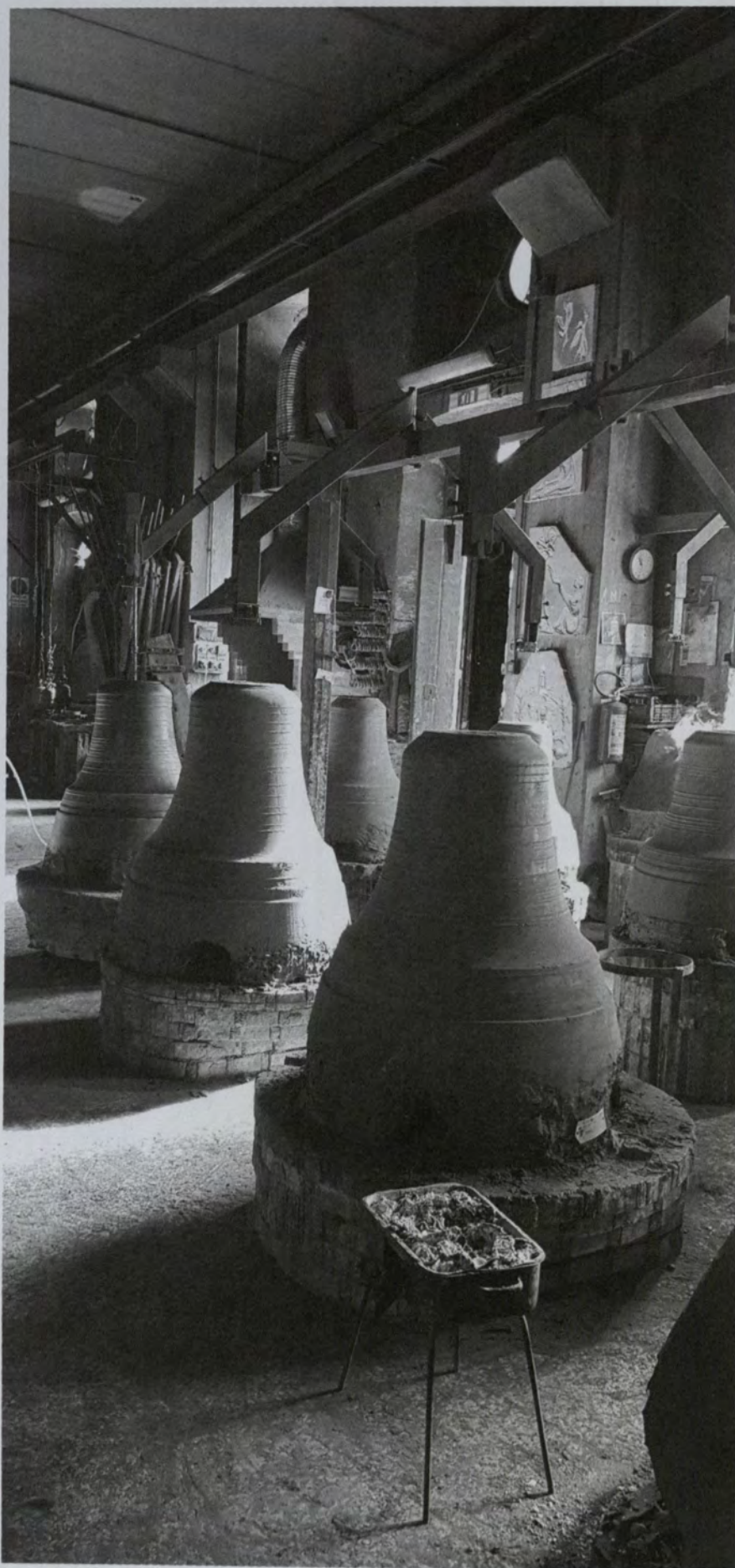
Fondui teko didžiulis iššūkis: rasti tinkamą liejyklą ir telkti geradarius varpų liejimo darbams bei jų atvežimui.

Katalikų bažnyčių varpinėse įprasta naudoti tris skirtingų balsų varpus. Tiek jų ir buvo įkelta į pastatytą Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios varpinę. Naujųjų varpų intencija – atkurti istorinę tiesą, kad Rokiškyje vėl skambėtų trys varpai...

Iš Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios varpų istorijos

1868–1877 m. pastatyta dabartinė bažnyčia. Jos fundatorius – Rokiškio grafas Reinoldas Tyzenhauzas.

1883 m. pastatytas varpinės bokštas, į kurį grafitės Marijos Tyzenhauzaitės-Pšezdzieckienės rūpesčiu

Vos įžengus į liejyklą, jaučiama ypatinga šimtus metų tęsiamu amato dvasia, 2019 m.

Nuotr. straipsnio autorės

Skulptorius Ettore Marinelli (vyresnysis) prie dekoruojamo varpo. Nuotr. iš liejyklos muziejaus fondų

įkelti trys varpai: Šv. Konstantinas, Šv. Reinoldas ir Šv. Zbignevas – jos tėvo ir brolių garbei.

1915 m. vasara daugeliui Lietuvos varpų buvo lemtinga: carinės valdžios nurodymu jie masiškai išvežami į Rusijos imperijos gilumą, kad vokiečiai negalėtų varpų panaudoti kaip žaliavos karinei pramonei – nebūtų perlieti į ginklus. Taip iškeliausi ir visi trys Rokiškio varpai.

1920 m. pagal Taikos sutartį su Rusija dauguma varpų grąžinta Lietuvai.

Senieji varpai į Rokiškio bažnyčią negrįžo, jų likimas neaiškus. Rokiškio bažnyčiai atiteko Vilniaus arkikatedros varpas, kurį 1822 m. nuliejo garsusis meistras Danielius Vėneris. Jis nulietas iš Šv. Žygimanto varpo duženų. Šį varpą ir šiandien girdime Rokiškyje.

Dvejus metus trukusio projekto užuomazgos – Lietuvos kampanologų draugijos „Societas campanarum Lituaniae“ veikloje (draugijos prezidentas Leonardas Šablinskas, valdybos pirmininkas dr. Gintautas

Pirmoji pažintis su liejykla. Iš kairės: muziejaus gidas Ivo de Simone, pusę amžiaus liejykloje besidarbuojantis Antonio Degli Quadri, Kunigo švietėjo Jono Katelės paramos ir labdaros fondo valdytojas Leonardas Šablinskas ir liejyklos savininkas Pasquale Marinelli

Liejyklos muziejus, skirtas popiežiaus Jono Pauliaus II atminimui. Ekspozicijos centre – tūkstančio metų varpas, 2019 m.
Nuotr. straipsnio autorės

Žalėnas). 2017 m. vasario mėn. įkurtos draugijos misija – globoti ir tirti istorinius Lietuvos varpus ir kitą kampanologinio pobūdžio paveldą, propaguoti varpų kultūrą ir varpų muziką Lietuvoje, remti jos tyrinėtojus, kūrėjus ir atlikėjus, rūpintis kokybiškų naujų varpų atsiradimu mūsų šalyje, visokeriopai skatinti šį

procesą, saugoti ir puoselėti varpų skambinimo tradicijas bei papročius. Draugijos narių – istorikų, menotyrininkų, inžinierių, kraštotyrininkų, fotografų – interesai aprėpia visus varpo kultūrologinius bei technologinius aspektus.

Šio straipsnio autorei teko dalyvauti daugelyje kampanologi-

nių ekspedicijų, aplankyti varpų liejyklos ir jų muziejus, net tris kartus pabuvoti *Fonderia Pontificia Marinelli* liejykloje, kurioje ir buvo išlieti naujieji 2019 m. gruodžio 8 d. Rokiškio bažnyčioje pašventinti varpai.

Liejykla *Fonderia Pontificia Marinelli* įsikūrusi mažame Agnone miestelyje (Isernijos provincija Molise, Italija), turinčiame apie 5 tūkst. gyventojų. Ši liejykla seniausia pasaulyje – jos pradžios istorija nuo 1000-ųjų metų, o pirmuosius varpelius Nikodemas Marinelli pasirašyti šeimos pavarde pradėjo XIII a. pabaigoje. Varpai liejami pagal unikalią vaško technologiją. Reikšmingas ir iškalbingas faktas: pasaulinėje klasifikacijoje iš dešimties seniausių šeimos kompanijų *Fonderia Pontificia Marinelli* – ketvirta.

Po derybų. Abipusis užsakovų ir vykdytojų džiaugsmas, 2019 m. Iš kairės: Audronė Telšinskienė, kunigo švietėjo Jono Katelės paramos ir labdaros fondo valdytojas Leonardas Šablinskas, liejyklos *Fonderia Pontificia Marinelli* valdytojais Armando ir Pasquale Marinelli. Nuotr. Ivo de Simone

Ši liejykla atstovauja Šventajam Sostui – tai oficiali ir pagrindinė Romos katalikų bažnyčių vyskupija, kuriai vadovauja popiežius. Per ilgą tūkstantmečio istoriją liejykla kaip svarbiausią ir reikšmingiausią įvertinimą įvardija 1924 m. balandžio 12 d. popiežiaus Pijaus XI suteiktą privilegiją liejyklai kiekvieną varpą žymėti specialiu Pontifiko ženklų. Antrojo pasaulinio karo metu liejyklos veikla buvo sustabdyta. Atsigauti po karo buvo sunku, tačiau liedama naujus varpus visos šalies bažnyčioms, rekonstruojamoms po niokojančių sprogdinimų, Marinelli šeima kėlė visos italų tautos dvasią. 1954 m. Italijos Respublikos prezidentas Marinelli šeimai įteikė aukso medalį už seniausią ir ištikimiausią veiklą savo tautai.

Šiuo metu liejykla vadovauja broliai Armando ir Pasquale Marinelli. Varpai liejami remiantis

Varpų liejimas atidžiai stebimas ir fiksuojamas, 2019 m. Nuotr. straipsnio autorės

šimtmečių patirtimi, jų skambesys aiškus ir sodrus. „Varpus liejame iš tų pačių medžiagų, tais pačiais metodais kaip ir prieš tūkstantį metų – tai perduodama iš kartos į kartą,“ – tvirtina broliai.

Varpai liejami beveik visiškoje tyloje. Priežastis paprasta, tik šiems laikams neįprasta – procese beveik nenaudojami galingi įrenginiai,

skleidžiantys triukšmą. „Su broliu ketinome atnaujinti liejyklą, įdiegti šiuolaikinius, automatiškai veikiančius įrenginius, – pasakoja Armando Marinelli, – bet senajai giminės kartai pavyko įtikinti, kad šimtus metų veikiantis metodas yra geresnis.“ Papildomai įrengta tik dujinė krosnis, kurioje liejami mažesni varpai.

Iš kairės: Armando, Pasquale ir Ettore Marinelli. Akimirka, liudijanti atsakingą, susikaupimo reikalaujantį darbą, 2019 m.

Nuotr. straipsnio autorės

Tai tik dalis per šimtus metų sukauptų dekoracijų šablonų, iš kurių teko rinktis naujųjų Rokiškio varpų puošybą bei surasti Šv. Pranciškaus ir Šv. Mato atvaizdus, 2019 m. Nuotr. straipsnio autorės

Didieji varpai vis dar liejami krosnyje, kūrenamoje malkomis. „Senoji krosnis yra dešimt kartų galingesnė,“ – pasakoja Armando. Šiandien broliai jau tvirtai žino, kad

senoliai buvo teisūs: kitos įmonės, gaminančios pramoniniu būdu, nėra taip vertinamos, o ir susiduria su sunkumais. Marinelli šeimos varpai priešingai – Italijoje vertinami kaip

senovinis amatas ir yra paklausūs visame pasaulyje, skamba Jungtinių Tautų būstinėje Niujorke, Beijinge (Pekinas), Jeruzalėje, Pietų Amerikoje ir Pietų Korėjoje.

Audronė Telšinskienė Fonderia Pontificia Marinelli liejyklos ir muziejaus prieigose, 2019 m. Nuotr. Ivo de Simone

Šiuo metu liejykla Fonderia Pontificia Marinelli vadovauja broliai Pasquale (kairėje) ir Armando Marinelli, 2020 m.
Nuotr. Roberto Salomone's

„Liejykla per metus vidutiniškai pagamina 40 varpų, nes tik tiek užsakymų mes galime atlikti,“ – aiškina Pasquale Marinelli. Ištikimiausias ir svarbiausias liejyklos klientas – Romos katalikų bažnyčia, jos užsakymai sudaro 90 procentų.

Šis amatas reikalauja atkaklumo ir *passione* – aistros. Šis žodis ypač dažnas italų kalboje: visi nuolat viską daro „aistringai“, o apibūdina poetiškai. Štai Armando Marinelli, rodydamas vidinę varpo formą, ją įvardija kaip „varpo sielą“ – gamybos proceso metu šios dalies fiziškai nelieka.

Varpo liejimas – ilgas procesas. Pirmiausia ant vertikalios ašies suformuojama pagrindinė varpo forma iš plytų ir molio. Kai ji gerai išdžiūsta, formuojamas kitas šablonas iš molio ir lino plaušelių – *falsa campana* – netikras varpas, ant kurio formuojamos vaškinės dekoratyvinės dalys ir dedikacijos. Varpų

dekoracijas iš per amžių sukauptų ruošinių pagal klientų pageidavimus kuria Armando Marinelli žmona skulptorė Paola Marinelli. Pagal trečiąją šabloną formuojami molio sluoksniai, kad susidarytų reikiamo storio molio apvalkalas. Po kurio laiko šis apvalkalas kaitinamas, kad ištirtų vaškas ir užsifikuotų puošybos elementai. Išdžiūvusį apvalkalą galima pakelti ir išardyti *falsa campana*, kad atsirastų erdvė liejiniui. Išėmus ašį, iš vaško suformuojama varpo karūna. Abi formos dalys suneriamos, paruošta forma keliama į liejimo duobę ir užkasama smėliu.

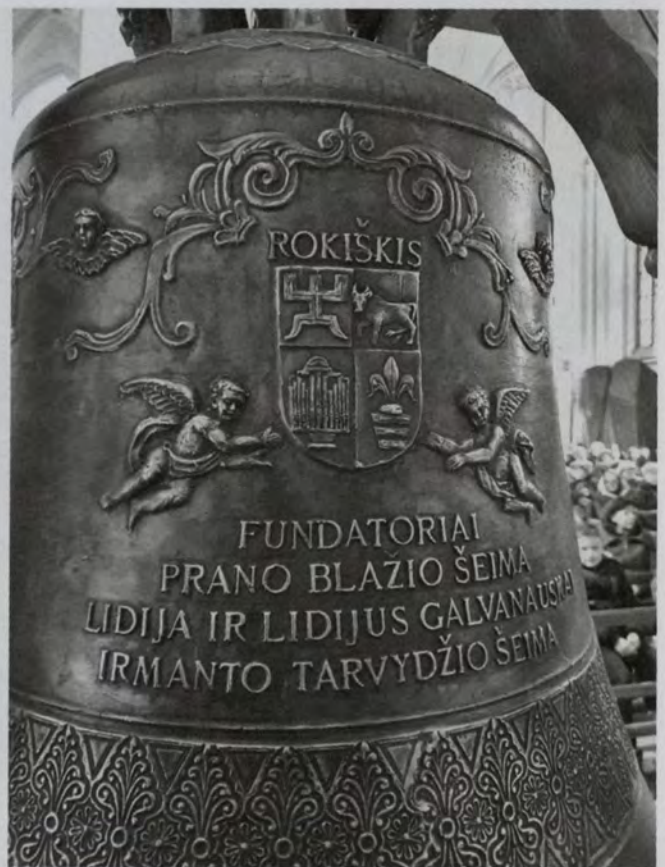
Ir štai numatytą dieną į paruoštą formą latakų iš krosnies atiteka įkaitintas metalas...

Varpo liejimo ceremonija laikoma iškilmingiausia dalimi. Marinelli šeima į šią ceremoniją tradiciškai kviečia varpo užsakovus, Vatikano atstovus, joje dalyvauja vietinės

bendruomenės nariai, provincijos apylinkių kunigai. Liejimo procesas lydima bendros Švč. Mergelės Marijos litanijos, įkaitintas metalas krosnyje šventinamas švęstu vandeniu.

Vario ir alavo liejinys įkaitinamas iki 1200°C ir per specialią angą pilamas į smėlio duobėje esantį varpo apvalkalą. Laikantis šeimos tradicijų, į liejinį tam tikru metu įdedama gramais matuojamo ypatingo metalo, kuris gerina būsimo varpo skambėjimą, gabalėlis. Ši itin atsakinga procedūra, liejant naujuosius Rokiškio varpus, buvo patikėta Armando sūnui, 27 m. Ettorio Marinelli, šiuolaikiniam skulptoriui, su pagyrimu baigusiam Neapolio dailės akademiją.

Varpas priklausomai nuo dydžio aušinamas nuo dešimties dienų iki trijų mėnesių. Tuomet atkasamas, iškeliamas, dailinamas ir pradeda savo gyvenimo kelią.

Šv. Pranciškaus varpas. Nuotr. straipsnio autorės

Už varpų skambesį yra atsakingas Vibracijų maestro vadinamas Antonio Degli Quadri. 80 metų senukas jau daugiau kaip penkiasdešimt metų kiekvieną dieną ateina į liejyklą derinti varpų skambesio. Varpų derinimo Antonio išmoko iš savo tėvo, o šis – iš savo tėvo, kurie taip pat dirbo šioje liejykloje. Kiekvieno varpo skambėjimas priklauso nuo jo savybių (svorio, skersmens ir aukščio) ir nuo lydinio, iš kurio jis pagamintas.

Molizė provincijoje jau tūkstantį metų gimstančių varpų garsai aidi visame pasaulyje. Kiekvieno varpo virpėjimas, vibracija ir skambesys yra individualus. Tikima, kad varpų skambėjimas pritraukia žmones į bažnyčias, apsaugo nuo nelaimių ir epidemijų.

1999 m. buvo atidarytas istorinis varpų muziejus *Fonderia Pontificia Marinelli*. Jame eksponuojama įspūdinga varpų kolekcija, siekianti XI amžių, įvairūs vertingi doku-

mentai, rankraščiai, reti tekstai. Išskirtinė erdvė čia skirta Marinelli šeimos ryšiams su XX a. popiežiais Pijumi XI, Jonu XXIII, Jonu Pauliumi II, kurie lankėsi liejykloje. Pagrindinėje galerijoje yra šimtai varpų, garbinga vieta skirta seniausiam eksponatui – tūkstančio metų senumo varpui. Didelė salė skirta parodomis, konferencijoms, įrengta biblioteka.

Fonderia Pontificia Marinelli liejykla ir muziejus gausiai lankomi turistų iš viso pasaulio.

Pastoracinio vizito 2014-aisiais į *Fonderia Pontificia Marinelli* metu popiežiui Pranciškui buvo įteikti du varpai, iš kurių vienas padovanotas Campobasso kalėjimui, antrasis prevencinei įstaigai Argentinoje.

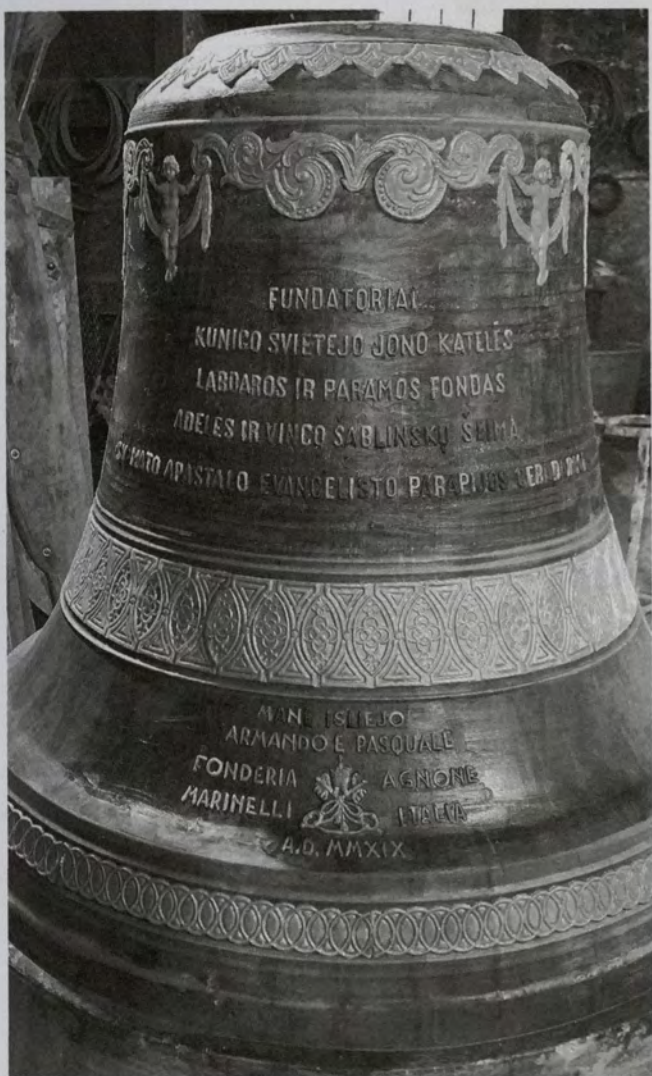
Pastarųjų dešimtmečių garsiausi liejyklos varpai: penkių tonų „Didysis varpas“, pagamintas 2000-ųjų jubiliejui, puošia Vatikano sodą; „Šventinis varpas“ išlietas 15-osioms Italijos suvienijimo metinėms; „Lai-

ko varpas“ skirtas paminėti Italijos futbolo rinktinės pergalę Pasaulio taurės čempionate 1982 m.; Taikos varpas „Tirana“ – skirtas Balkanų tautų konflikto atminimui. Marinelli varpai skamba Pizos bokšte, Šv. Pauliaus bazilikos varpinėje Romoje, įspūdingoje šiuolaikinėje Dio Padre Misericordioso bažnyčios *Tor Tre Teste* varpinėje.

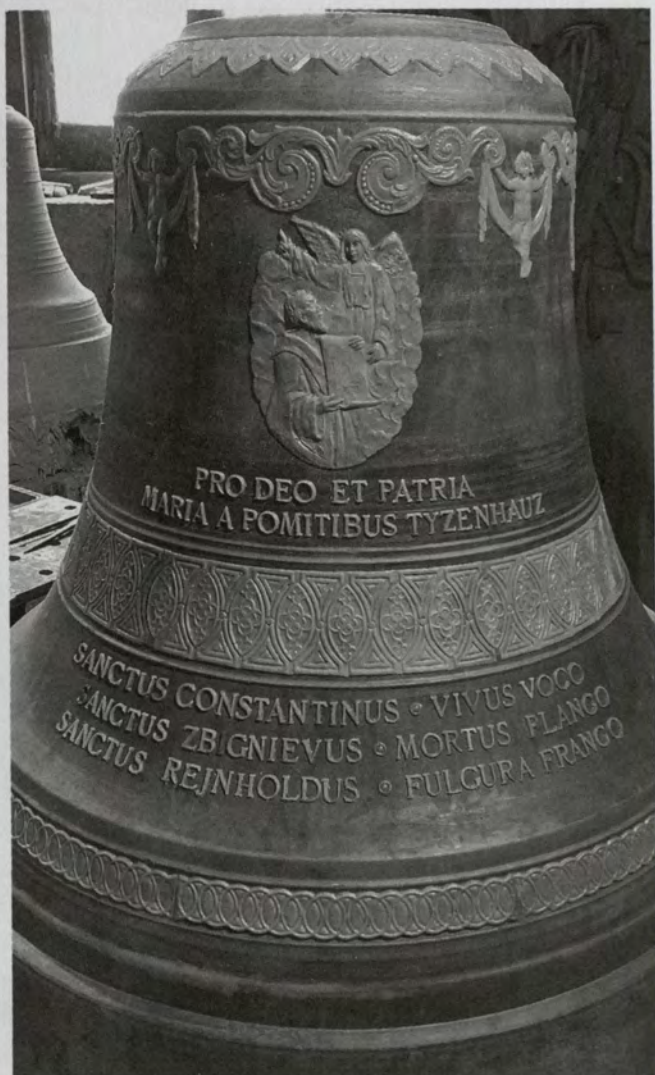
Varpų liejikai Armando ir Pasquale Marinelli didžiuojasi ir Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčiai išlietais varpais – tai pirmieji Lietuvoje *Fonderia Pontificia Marinelli* liejyklos varpai.

Ypatingą vertę varpams suteikia ant jų esantys įrašai, ornamentai, figūriniai reljefai, bareljefai. Pagal seną tradiciją kiekvienas bažnyčios varpas turi vardą, simbolinį ženklą ir įrašą lotynų kalba.

Naujesiems Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios varpams suteikti Šv. Mato ir Šv. Pranciškaus vardai.

Naujasis Šv. Mato varpas (reversas) dekoruojamas, 2019 m.
Nuotr. Ivo de Simone

Šv. Mato varpas. Nuotr. straipsnio autorės

Pirmojo 380 kg svorio varpo liemens vienoje pusėje išlietas Šv. Pranciškaus reljefas ir pranciškonų sveikinimas PAX ET BONUM (Taika ir gėris), o kitoje pusėje – ROKIŠKIS bei miesto herbo reljefas. Žemiau liemenyje išlieta: FUNDATORIAI / PRANOBLAŽIO ŠEIMA / LIDIJA IR LIDIJUS GALVANAUSKAI / IRMANTO TARVYDŽIO ŠEIMA.

Antrojo 220 kg svorio varpo liemens vienoje pusėje išlietas Šv. Mato reljefas ir tekstas PRO DEO ET PATRIA / MARIA A POMITIBUS TYZENHAUZ (Dievui ir Tėvy-

nei. Marija [Tyzenhauzaitė-Pšezdzieckienė] iš grafų Tyzenhauzų), o žemiau liemenyje išlieta: SANCTUS CONSTANTINUS • VIVUS VOCO / SANCTUS ZBIGNIEVUS • MORTUS PLANGO / SANCTUS REINHOLDUS • FULGURA FRANGO (Šventasis Konstantinas – šaukiu gyvuosius, šventasis Zbignevas – apverkiu mirusiuosius, šventasis Reinoldas – sutramdau žaibus). Kitoje liemens pusėje išlieta: FUNDATORIAI / KUNIGO ŠVIETĖJO JONO KATELĖS / LABDAROS IR PARAMOS FONDAS /

ADELĖS IR VINCO ŠABLINSKŲ ŠEIMA / ŠV. MATO APAŠTALO EVANGELISTO PARAPIJOS GERADARIAI.

Abiejų varpų liemens apačioje išlietas liejyklos pavadinimas ir data MANE IŠLIEJO / ARMANDO E PASQUALE / MARINELLI FONDERIA / AGNONE ITALIA / A. D. MMXIX bei popiežiaus Pijaus XI herbas. 1924 m. Jo Šventenybė Pijus XI suteikė privilegiją Marinelli varpų liejyklai naudoti pavadinime titulą *Pontificia* ir popiežiaus herbą – *Pontificia Fonderia di Campana Marinelli*.

Mokslininko Rimanto Miknio gyvenimas: M. Römerio dienoraščiai ir dekaloginių vertybių jungtys

Kalbino Raimonda Stankevičiūtė-Vilimienė

Rimantas Miknys – humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos istorijos instituto vyresnysis mokslo darbuotojas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius. Nuo 1990 m. mokslininkas tyrinėja vieno žymiausių tarpukario Lietuvos teisininko, visuomenės veikėjo, kilusio iš Rokišio krašto, profesoriaus Mykolo Römerio gyvenimą, veiklą, rūpinasi jo atminimo išsaugojimu ir veiklos populiarinimu.

Trumpai apie R. Miknio mokslinę veiklą

Gimė 1958 m. Panevėžio rajone. 1993 m. apgynė daktaro disertaciją „Lietuvos demokratų partija 1902–1915 metais: organizacija ir visuomeninė-politinė veikla“. 1994–1995 m. stažavosi Prancūzijos nacionalinių tyrimų centre (*Centre National de la Recherche Scientifique*), Literatūros institute Paryžiuje (*Instytut Literacki w Pa-*

ryžu), Lenkų bibliotekoje Paryžiuje (*Biblioteka polska w Paryżu*), Lenkijos mokslų akademijos Istorijos institute (*Instytut Historii PAN*). Nuo 1986 m. dirba Lietuvos istorijos institute. 2008–2019 m. buvo direktorius.

1998–2017 m. Klaipėdos universiteto lektorius, nuo 2018 m. profesorius; nuo 2008 m. KU Baltijos regiono Istorijos ir archeologijos instituto tarybos narys, 2002–2006 m.

Mokslininkas Rimantas Miknys savo veiklą pašventė prof. Mykolo Römerio „Dienoraščiu“, kuris jo nesiliauja stebinti „savo informacine, intelektualine ir inspiracine gelme“. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

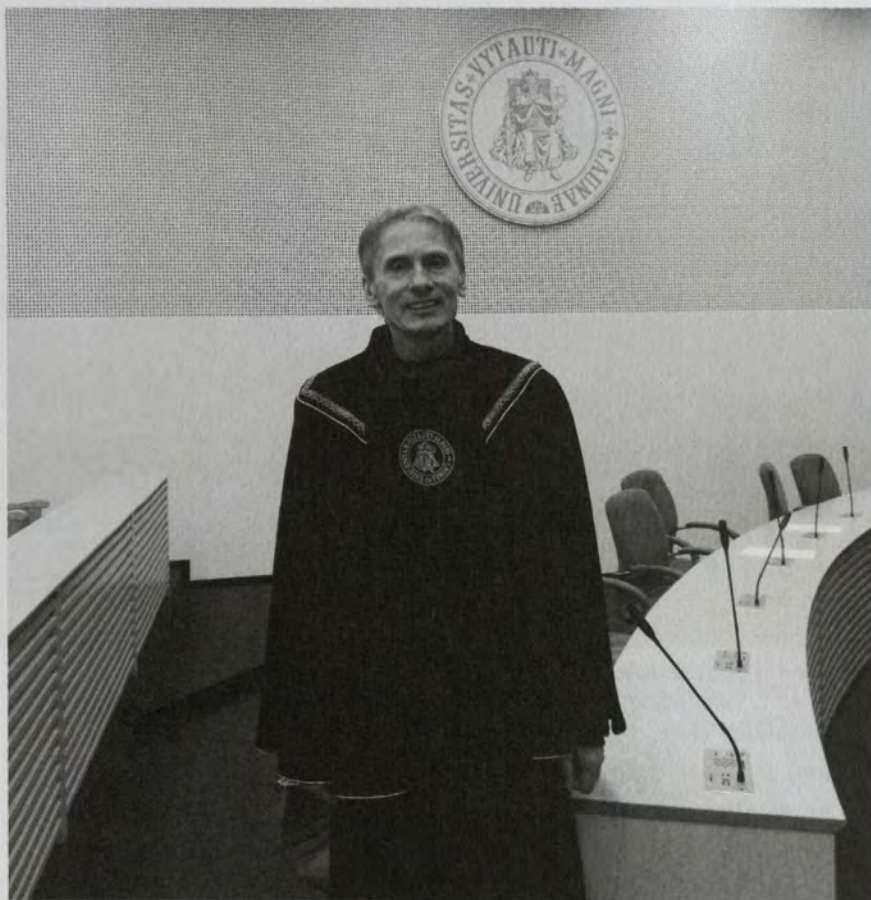
Vilniaus pedagoginio universiteto docentas; nuo 2017 m. VDU profesorius; nuo 2015 m. VDU Senato narys. Trijų daktaro disertacijų vadovas. Viena iš jų apginta 2017 metais. Nuo 2004 m. Lietuvos–Lenkijos dvišalės k-jos istorijos ir geografijos mokymo problemoms tirti Lietuvos pusės pirmininkas, nuo 2012 m. Lietuvos Respublikos archyvų tarybos narys.

Pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys

1. Lietuvos visuomenė XIX a.–XX a. pradžioje;
2. Lietuvos lenkų etnopolitinė ir etnokultūrinė orientacija lietuvių modernios tautos kūrimosi ir modernaus valstybingumo sąlygomis XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje;
3. Lietuvių, lenkų ir baltarusių etninių bendruomenių tarpusavio santykiai ir jų dinamika XIX a. pab.–XX a. pirmojoje pusėje.

R. S.-V.: *13-ka metų su profesoriaus M. Römerio dienoraščiais, jau išleistas 9 knygos. Dienoraštis savo stilistika yra pokalbis tegul ir su savimi, bet prie dienoraščių dirbančiam žmogui iš dalies tai yra ir pokalbis su juo. Kokia diskusija vyksta tarp Jūsų ir M. Römerio?*

R. M.: Jūsų klausimą apie diskusiją suprantu tam tikra prasme kaip „metaforą“. Kaip žmogus ir kaip XIX–XX a. pirmosios pusės Lietuvos visuomenės raidos tyrinėtojas ilgą laiką dirbdamas su „Dienoraščio“ tekstais buvau klausytojo, klausinėtojo, o ne diskutuojančio, t. y. turinčio ir ginančio savo požiūrį pozicijoje. Ilgą laiką buvau apžavėtas Römerio intelekto galių, asmenybės tvirtybės bei drąsos ir buvau tapęs beapeliaciniu šios asmenybės adeptu. O tai, be abejo, trukdė organizuoti ir atlikti savarankiškus tyrimus, todėl daugeliu atveju buvau „Dienoraščio“ autoriaus minčių ir

Rimantas Miknys – VDU senatorius. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

svarstymų rezultatų pateikėjas ir nekritiškas komentatorius. Todėl nebandžiau priešpriešinti jam ir savo vertybinės nuostatos. Vis dėlto laikui bėgant „Dienoraščio“ autoriaus abejonių dėl kai kurių savo minčių ir išvadų, netgi diskusijų su savimi, kritiško savo asmenybės vertinimo dėka simpatija autoriui virto pasitikėjimu juo, palaiptui atradau temas, kur turėjau savo nuomonę ir pats įsijungiau į tam tikrą polemiką ar bandžiau pratęsti iškelta klausimo, problemos aiškinimąsi. Nors tebesu įsitikinęs, kad XX a. pabaigos–XXI a. pradžios visuomenė yra XIX a. pabaigos–XX a. pirmosios pusės Lietuvos visuomenės – galima ją pavadinti „Römerio visuomene“ – tąsa, drįstu suabejoti jo įsitikinimu, jog demokratinė, pilietinė modernios visuomenės branda per ilgą laiką nugludins socialinius, lyčių lygybės, religinius skirtumus ir suras individų

sąmoningo sugyvenimo formulę bei jos realizavimo įrankį – valstybinės struktūros mechanizmą. Dirbdamas su tekstu, dažnai pagaunu save abejojančią Römerio beapeliaciniu įsitikinimu, jog moderni visuomenė įgalins realizuoti pozityvią žmogaus socialinę prigimtį, jaučiu tam tikrą Römerio naivumą sureikšminant švietimo ir auklėjimo galias. Tačiau kartu stabdau tokį savo mintijimą klausdamas savęs, ar esu tokio pat pilietinio lygmens individas kaip jis? Juk neabejoju, kad M. Römeris – modernus, mūsų laikų asmenybės tipas: pripažįsta individo laisvę, savitumą ir nepakartojamumą, atsakomybę už savo veiksmus ir vertinimą, įpareigoja derinti savąjį aš prie visuomenės intereso, bet ne vergauti jam, o dalyvauti jį išgryninant ir aiškinant, tradicinių vertybių suderinamumo su modernybe klausimą kelti ir spręsti pirmaisiais asmeniniais pastangomis

Tarptautinėje konferencijoje, skirtoje 1863 m. sukilimui. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

ir pavyzdžiu. Beje, toks elgesys ir tuomet, ir dabar dažnai yra pavojingas, o ypač nepatogus pačiam asmeniui, jo santykiams su socialine aplinka. Tad ar mano abejonės nėra grįstos to patogaus asmens būvio ne-reflektuotomis paieškomis? Polemizuoti su M. Römeriu kaip tyrinėtojiui irgi teko ir tenka ne kartą. Galbūt dažniausiai su jo 1932–1940 m.

„Dienoraštyje“ išsakytais skeptiškais samprotavimais, kad galimybės „Lietuvos lenko“ tapatybei tarptautiškai išsemtos Lietuvos ir Lenkijos, lietuvių ir lenkų aštraus konflikto. Mūsų šalies gyvenimo vyksmas po 1990 m. ir iki šiol teikė ir teikia man faktus, kurie leidžia formuluoti argumentus, jog „Lietuvos lenkas“, pirmiausia kaip kultūrinis fenomenas, funkcionuoja

kaip savarankiškos tapatybės atvejis. Ateityje išvelgiu galimybę ir norėčiau padiskutuoti su Römeriu dėl 1927–1936 m. Lietuvos politinio režimo rezultatų mūsų visuomenės ir valstybės pagrindams sutvirtinti. Daugiau teigiamų nei neigiamų šio režimo pasekmių jo drąsus konstatavimas mane įkvepia nuodugnesniems tyrimams.

R. S.-V.: *Jūs ne tik įnikę į leidybos darbą, bet buriate profesorių mylinčią bendruomenę, rūpinatės „Dienoraščio“ leidybos finansavimu. Esate sakę, kad „Dienoraščio“ leidybą rėmė Lietuvos tūkstantmečio minėjimo komisija (pirmąsias 3 knygas), Lietuvos Respublikos kultūros ministerija (1–8 knygas), o nuo 3-ios knygos nuolatinę paramą teikė MG Baltic koncernas. Nuo 9-tos knygos koncernas įkūrė Vasario 16-osios paramos fondą, kuris finansavo 9-tą knygą ir skyrė lėšas 10-tai ir 11-tai knygoms. Kokie Jūsų argumentai patraukia verslo žmones įsitraukti į prof. M. Römerio atminimo įamžinimą?*

Konferencijoje Panevėžio apskrities Gabrielės Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

R. M.: Kas esame kaip visuomenė? Kur einame? Ką galime? Ko mums pirmiausia reikia? Klausimus kelia ir jais rūpinasi ne tik valstybė, bet ir verslas, visuomenės aktyvistai, ypač kultūrininkai. Tokia situacija labai palanki ieškant finansavimo „Dienoraščio“ rengimui, leidybai, įtraukiant įvairių sričių, tarp jų ir verslo žmones į prof. M. Römerio atminimo puoselėjimą, į jo mokslinių bei pilietinių įžvalgų pažinimą ir supratimą.

Atgimstančiai Lietuvai 1989–1992 m. prof. M. Römerį kaip teisininką, konstitucionalistą iš užmaršties sugrąžino jo mokiniai, jo darbo tęsėjai teisininkai. Jie ne tik perorganizavo teisės studijų turinį, bet ir dirbo prie nūdienos Lietuvos valstybės pagrindų – 1992 m. Lietuvos konstitucijos rengimo. Asmeniškai tarp gausaus tokių teisininkų būrio išskirtiniu laikau prof. Mindaugą Maksimaitį, negailėjusį nei laiko, nei jėgų M. Römerio asmens įvairiapusiškam pristatymui. Taip Lietuvos politinio bei kultūrinio elito aplinkoje M. Römeriui buvo ir yra sugrąžintas pelnytas autoritetas. Verslo žmonių rate taip

Prof. Rimantas Miknys skaito pranešimą Opolėje, Lenkijoje, tarptautinėje konferencijoje, skirtoje Lenkijos–Lietuvos 1939–1941 m. santykiams, 2005 m. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

pat plečiasi supratimas, jog verslas, nukreiptas vien į pridėtinės vertės didinimą, nėra perspektyvus, jog būtina matyti ir žmogiškąjį veiksnį. Dar 2005–2006 m. kaip tik tokių nuostatų užčiuopiau koncerno MG BALTIC vadovų galvosenoje. Jų paramos sulaukiau 2007 m. leidžiant pirmąją „Dienoraščio“ knygą.

Kalbėdamas su rėmėjais, stengiuosi atkreipti pašnekovų dėmesį į M. Römerį kaip, galima teigti, pirmąjį lietuvių tautinio atgimimo istoriką ir vertintoją, priminti, kad profesorius yra daugelio monografijų ir veikalų autorius, padėjęs pamatus teisinės Lietuvos sistemos formavimuisi. Jo darbais rėmėsi

Rimantas Miknys (pirmas iš kairės) Poznanės universitete Lenkijos mokslininko prof. Jano Jurkiewicziaus (stovi) jubiliejiniame renginyje, 2016 m. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

Nepriklausomos Lietuvos konstitucijos kūrėjai.

Iš pirmo žvilgsnio gal ir per drąsiai, gal ir perdėm lėkštai keliu klausimą: kuo M. Römeris ir jo nuveikti darbai gali pasitarnauti plėtojant mūsų pilietinę visuomenę? Kaip ir kodėl? Kažkurioje iš „Dienoraščio“ knygų įvadų esu pastebėjęs, kad M. Römeris – neįprastas anų laikų aplinkai ir labai artimas mums savo žmogiškąja esme. Jis ne vien teisininkas, politikos veikėjas, istorikas, bet ir mąstytojas, pilietis. O svarbiausia – kultūros kūrėjas, gyvenime laikęsis principo, kad kultūrinės kūrybos autonomiškumas yra pagrindinė jos egzistencijos ir vertingumo sąlyga. Didžiausią savarankiškumą jis pripažino pasaulėžiūros ir pasaulėjautos srityje. Atkreipiu dėmesį, kad jis kaip asmenybė formavosi ir veikė to meto aplinkoje ir tuo metu kūrė sąlygas laisvo žmogaus raiškai. Šiam tikslui pasitelkė savo kaip teisininko, istoriko, dėstytojo, akademinio administratoriaus nuomonę ir siekė įtvirtinti kūrybos sąlygas per

Lietuvos istorijos institute su Rokiškio kultūros rėmėju, Kunigo švietėjo Jono Katelės paramos ir labdaros fondo įkūrėju verslininku Leonardu Šablinsku (viduryje) ir profesoriaus M. Römerio dukros Jadvygos sutuoktiniu Vytautu Vitkausku, 2019 m. Nuotr. Raimondos Stankevičiūtės-Vilimienės

parlamentinę-politinę visuomenės sąrangą ir pilietinį principą. Gal per drąsiai, bet noriu konstatuoti, kad ir tarp jo amžininkų, ir tarp mūsų dienų asmenų nedaug rasime tokių, kurie gali į šalį stumtelėti šeimos, luomo, socialinės grupės interesą

vardan visuomenės, valstybės. Tokie argumentai patraukia įvairių žmonių, o ypač jaunų – moksleivių ir studentų – dėmesį. Tai mane žavi ir skatina tikėti mūsų visuomenės ateitimi.

R. S.-V.: *Susitikime su rajono vadovais esate sakę, kad M. Römeris išsiskiria iš kitų Lietuvos tarpukario valstybininkų – jis pasaulio mokslo žmogus. Kaip pasaulis prisimena profesorių M. Römerį?*

R. M.: *Sakyčiau – ne prisimena, bet vėl atranda. Štai Lenkijos politologai po šešių „Dienoraščio“ knygų išleidimo „atrado“ M. Römerį kaip vieną iš Europos Sąjungos konstrukto dalyvių. Žinia, kad 1932–1936 m. jis dalyvavo Carnegie centro inicijuotuose simpoziumuose, konferencijose ir siūlė Europos sutvarkymui ir pacifikacijai „Pan-Europos“ (Vieningos Europos) koncepciją, kurios esmę sudarė*

2017 m. Tado Kosciuškos sukilimui paminėti skirtame renginyje mokslininkai buvo pagerbti LDK istorinės atminties organizacijų iniciatyva išleista Tado Kosciuškos garbės apdovanojimais. Iš kairės: prof. Rimantas Miknys, prof. Tamara Bairašauskaitė ir prof. Rimvydas Petrauskas. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

Europos tautų valstybių sąjunga, suformuota konfederacijos ar net federacijos pagrindais. Pavyzdžiui, viename iš laiškų savo giminaičiui 1933 m. M. Römeris rašė „Linkiu mums visiems laikytis kartu, kad pagaliau praregėtume ir pradėtume triūsti palaipsnio jungimosi į organizuotą Europos Sąjungą, iš kurios išaugtų valstybinė federacinė Europa, labui“.

Carnegie centre skaitytame pranešime tarptautinėje spaudoje jis suformulavo *Pan-Europos koncepcijos* realizavimą per regionines sąjungas, ypač ten, kur toks susiskaidymas buvo didžiausias. Turėta galvoje Vidurio rytų Europa. Kaip tik į šį momentą ir atkreipė dėmesį Lenkijos mokslininkai, politologai. Kita vertus, M. Römeris aktualus ES ir tapatybių diskurse. Išgyventas laikotarpis ES įtvirtino nuostatą, kad persvarstant tautinį tapatumą globalizacijos sąlygomis neracionalu jį sieti vien su etnolingvistiniu kompleksu (kalba, skaitymas, rašymas, dainavimas ir pan.). Daugumai tapo aišku, jog ne mažiau, o galbūt net svarbiau formuoti bendros atminties bendruomenę. Kiekvienas jos narys gali turėti ne tik skirtingą tos atminties kiekį, bet ir savaip ją interpretuoti. Römerio „Dienoraštyje“ apie tai dažnai kalbama, svarstoma kaip apie siekiamybę, kaip apie visuomenės brandos ir palankios Lietuvos geopolitinės situacijos galimą rezultatą. Manau, kad tai bus pastebėta ir pasinaudota sprendžiant su tapatumu susijusias problemas ne tik Lietuvoje, bet ir Europos Sąjungoje.

Kita vertus, yra istorikų, kurie jau XX a. 7 dešimtmetyje plačiai kalbėjo apie M. Römerį ne tik kaip apie

Mokslininkas Rimantas Miknys tapo itin artimu profesorius M. Römerio dukros Jadvygos (nuotraukoje) šeimos žmogumi. Nuotr. Raimondos Stankevičiūtės-Vilimienės

lietuvių modernios tautos tapsmo tyrinėtoją, bet ir kaip apie nacionalizmo raidos ir plėtros Vidurio Rytų, Rytų Europos regionuose žinovą, šių regionų konstitucinės teisės korifėjų. Aišku, daugiausia apie jį kalbėjo Lenkijos, lenkų emigracijos mokslo ir kultūros garsenybės. Pavyzdžiui, tokie profesoriai kaip Juliuszas Bardachas, Janas Jurkiewiczzius, Wiktoras Sukiennickis ir kt. Išskirti reikėtų garsųjį intelektualą A. A. Jerzy Giedroycą. Kaip tik pokalbio su „Lie-

tuvos kunigaikščiu Paryžiuje“ (lenkų ir lietuvių emigrantai taip vadino Jerzy Giedroycą, Lietuvos kunigaikščių Giedraičių giminės atstovą, dėl jo telkiančios charizmos ir erudicijos – *aut.*) metu gavau įpareigojimą rūpintis, kad „Dienoraštis“, kaip jis išsireiškė, „ta XX amžiaus Lietuvos metrika“, taptų prieinama ne tik tyrinėtojams, bet ir politikams, Lenkijos ir Lietuvos visuomenėms tam, kad jos viena kita pažintų, atpažintų ir vėl susipažintų. Susiformavo lietuvių ir

Darbas Lietuvos–Lenkijos dvišalėje komisijoje istorijos ir geografijos mokymo problemoms tirti. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

Tarp susitikimo-diskusijos apie prof. M. Römerį organizatorių ir bičiulių Obelių gimnazijoje, 2019 m. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

lenkų istorikų kolegų ratelis su prof. J. Bardachu priešaky, pasiryžęs paviešinti 1918–1923 m. „Dienoraščio“ tekstus, kalbančius apie pirmuosius Lietuvos ir Lenkijos modernių visuomenių ir valstybių žingsnius, klystkelius ir ieškojimus. Beje, tai ir buvo mano nuoseklaus darbo su „Dienoraščiu“ pradžia. M. Römerį žino, labai vertina ir kaip mokslininką, ir kaip istorinės Lietuvos (etnografinės Baltarusijos ir Lietuvos) kultūrininką, patriotą tokie baltarusių istorikai kaip Alesius Smoliančiukas, Michailas Bičius. Skaitydami garsaus amerikiečių istoriko Timothy'o Snyderio veikalus, irgi ne kartą sutiksime M. Römerio pavardę. Žymus prancūzų istorikas Danielius Beauvois be šios pavadės irgi neapsieina, kai savo tyrimuose bando perprasti Vidurio rytų Europos modernių visuomenių socioekonominę ir sociokultūrinę raidą. Vokiečių, italų, čekų, latvių istorikų pavardės irgi patektų į tą pačią čia vardijamų garsenybių eilę, tačiau visų gi nesuminėsi...

R. S.-V.: *Jūsų paties kaip mokslininko kelias. Esate istorikas, kaip rinkotės profesiją, kas darė įtaką? Šeima? Mokykla?*

R. M.: Aišku, neapsieita be šeimos istorinės atminties – senelis buvo 1918 m. savanoris. Įtaką darė ir kaimo, apylinkių gyventojų istorinės savirefleksijos. Galutinai apsisprendžiau mokykloje, nors tai vyko „gūdžiais“ sovietiniais metais. Kodėl mokykla? Noriu kiek plačiau papasakoti apie bendravimą su nepaprastu to meto Karsakiškio aštuonmetės mokyklos mokytoju Pranu Tamošiūnu. Tarp vaikų iš karto galima buvo justi, kad mokyklos ramsčiai, autoritetai, pirmiausia moraliniai, yra mokyklos direktorius Henrikas Snieška, mokytojas P. Tamošiūnas bei mano auklėtoja Elena Patkačimienė. Dėl auklėtojos stengėmės kalbėti taisyklingiau, būti mandagesni. Dėl direktoriaus stengėmės mažiau prasižengti. O dėl mokytojo Tamošiūno norėjom rasti ne vieną akmeninį kirvuką, seną knygą, monetą, „vokišką“ kario šalimą ar dar ką nors tam, kad įgytume mokytojo pasitikėjimą ir galėtume padėti tvarkyti muziejėlį, kuris buvo virš mokyklos dirbtuvių. O ten buvo labai įdomu: buvo „Ūkininko“, „Varpo“ ir dar kažkokių senų leidinių bei knygelių, kurias į Karsakiškio

apylinkes atnešė knygnešiai ir iš kurių vaikus mokė Palaukių ir Žiliškių kaimo daraktoriai. Apie juos, apie knygų draudimą sužinojau ne per istorijos pamokas, kurias vedė ne mokytojas Tamošiūnas (jam neleido jų dėstyti), o muziejėlyje iš mokytojo pasakojimų. Pasakojo pakeltu balsu, dažnai cituodamas Maironį apie tai, kokie lietuviai senovėje buvo didūs ir drąsūs, kaip jie mylėjo Tėvynę, kaip ją gynė nuo amžių, ir aiškino, kad ir mes ją privalėsime ginti. Sustojęs prie Vinco Kudirkos pageltusio portretėlio, skaitė jo atsivertimo į lietuvių kalbą prisipažinimą, o rodydamas dešimties litų monetą su Jono Basanavičiaus atvaizdu pridūrė, kad ir jis jautęs didelę gėdą, kai suvokė, jog apie mokslo, kultūros reikalus kalba lenkų kalba, o ne lietuvių. Mokytojas vis primindavo, jog ir mes neužmirštume lietuvių kalbos, nes dėl jos daug vargo ne tik tie didieji vyrai, bet ir mūsų kaimų senoliai. Jiems buvo skirtas atskiras kampelis. Ką jau buvom girdėję apie Tėvynės meilę per lietuvių literatūros pamokas iš auklėtojos E. Patkačimienės, skaitydami Praną Vaičaitį, Antaną Baranauską, Antaną Vienažindį, čia

buvo pakartojama, pakartojama labai iškilmingai ir visą laiką kreipiantis vos ne į kiekvieną klausantį, jog tai įpareigoja, bet jų nebūtų ir mūsų. Čia sužinojau, kas yra Antanas Smetona, Aleksandras Stulginskis, Kazys Grinius. Po jų portretais buvo su parašyta, jog tai Lietuvos prezidentai. Be platesnių aiškinimų, jų vengdavo, bet pasakydavo, jog jie tokiais tapo, kai baigė kovą už lietuvių kalbą, laisvą lietuvišką spaudą ir kai savanoriai padėjo Lietuvai tapti savarankiška valstybe. Šalia, kaip tęsinys tų „valstybės vyrų“, kabėjo ir Vinco Krėvės-Mickevičiaus, Justo Paleckio, Antano Sniečkaus portretai. Apie jų sąsajas su pirmaisiais irgi nekalbėjo. Muziejėlyje nemažai vietos buvo skirta kunigui Antanui Mackevičiui ir 1863 m. sukilėliams. Pasakojo mokytojas apie aplinkinių kaimų žmonių paramą sukilėliams, jų pačių dalyvavimą. Minėjo Vidugirius, Rudį ir kt. Tai buvo pavardės kaimynų, todėl užplūdavo geras jausmas, kad ir mūsų seneliai prisidėjo prie modernios Lietuvos laisvės. Kaip tik tuo metu pajutau norą daugiau sužinoti iš tos praeities.

Lietuvos Respublikos prezidento, Vytauto Didžiojo universiteto tarybos pirmininko Valdo Adamkaus jubiliejinės sukakties minėjime universitete, 2016 m. R. Miknys su sutuoktine Česlava stovi dešinėje. Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

Pasirinkau istorijos studijas Vilniaus pedagoginiame institute. Ruošiausi tapti mokytoju, tačiau prof. Aldona Gaigalaitė pasiūlė diplominį darbą rašyti apie vieną pirmųjų lietuviš-

kų partijų Lietuvos (lietuvių) demokratų partiją, kuri formavosi iš V. Kudirkos „Varpo“ aplinkos. Taip užkibau ant mokslinio darbo kablyuko. Profesorės nenuvyliau, darbą

Obelių gimnazijoje vykusiame susitikime-diskusijoje apie prof. M. Römerį su Rokiškio krašto gimnazistais, 2019 m. Nuotr. Raimondos Stankevičiūtės-Vilimienės

apgyniau, ir ji mane palydėjo į Istorijos institutą, pas prof. Vytautą Merkį, kad jo padedamas tyrimą atlikčiau iki galo. V. Merkys pasiūlė aspirantūros studijas ir darbą apiforminti kaip daktaro disertaciją. Tai padariau ir iki šiol likau XIX a.–XX a. pirmosios pusės Lietuvos visuomenės raidos tyrimų įkaitu...

R. S.-V.: *Gyvenate aktyvų mokslinį ir pedagoginį gyvenimą. Keletą minčių apie tai.*

R. M.: Glaudžiausiai bendradarbiauju su kolegomis iš Lenkijos ir Baltarusijos. To reikalauja mano tyrimų kryptys ir objektai: Lietuvos visuomenė XIX a.–XX a. pr.; Lietuvos lenkų etnopolitinė ir etnokultūrinė orientacija lietuvių modernios tautos kūrimosi ir modernaus valstybingumo sąlygomis XIX a.–XX a. pirmojoje pusėje; lietuvių, lenkų ir baltarusių etninių bendruomenių tarpusavio santykiai ir jų dinamika XIX a. pab.–XX a. pirmojoje pusėje.

Pagal pirmąją kryptį daugiausia dėmesio esu skyręs lietuvių tautinio judėjimo politizavimuisi ir visuomenės socialinei–politinei raidai. Pagal antrąją aiškinuosi vieno iš netipinių tautinio ir pilietinio tapatumo variantų – Lietuvos lenko – fenomeną, siekiu nustatyti jo priežastis, prielaidas, išryškinti šio tapatumo charakteringus bruožus, lyginti jį su analogiškais tapatumo variantais Europoje ir išnagrinėti jo poveikį modernios Lietuvos visuomenės ir valstybės raidai. Pagal trečiąją nagrinėju XIX a.–XX a. pradžioje gimusias, pirmiausia besiformuojančių modernių lenkų ir lietuvių tautų, visuomenių tarpusavio santykių įtampas, virtusias atviru konfliktu, kuris 1918–1939 m. negatyviai paveikė sukurtą Lietuvos ir Lenkijos valstybių raidą.

Nenoriu, kad šių tyrimų rezultatai užsigulėtų knygų, žurnalų puslapiuose ar paklausūs būtų tik kolegoms. Stengiuosi juos aktualizuoti pirmiau-

sia studijų aplinkoje. Nuo 1998 m. skaičiau ar tebeskaitau tyrimų pagrindus parengtus spec. istorijos studijų kursus studentams Klaipėdos, Vilniaus pedagoginio (edukologijos), Vytauto Didžiojo universitetuose. Turiu bakalaurų, magistrų ir daktarų, kurie mano vadovaujami apgynė ar rengiasi ginti mokslinius darbus. Mane labai pamalonina ir sustiprina, kai jaunas žmogus užsidega aistra suprasti save, perprasti savo aplinką, suvokti pasaulį istorijos žinių pagalba. Tuomet ir mano entuziazmas mokslo tyrimams atsigauna.

R. S.-V.: *O kokia Jūsų šeima? Ar tarp dienos reikalų randate laiko artimiausiems žmonėms, ar turite šeimą buriančių idėjų ir tradicijų?*

R. M.: Ją pavadinčiau šeima, gyvenančia istorija. Žmona Česlava pagal išsilavinimą istorikė, baigusi tą patį pedagoginį ir teikusi profesorei A. Gaigalaitei daugiau vilčių moksliniam darbui nei aš. Tačiau

*Rimantas Miknys
Bagdoniškyje, 2011 m.
Nuotr. iš R. Miknio
asm. albumo*

gyvenimas ją nuvedė į biurokratinis darbus, o dabar, po išlyginamųjų studijų jau brandžiame amžiuje, negali atsidžiaugti bendravimu su darželinukais. Dukra Jurga – istorijos mokslų daktarė. Slapta (buvo planuotos literatūros studijos) nuo mažės įstojusi į VU istorijos bakalauro studijas pas Bumblauską (Alfredas Bumblauskas – Lietuvos mokslininkas, istorikas, visuomenės veikėjas, populiarių istorinių televizijos laidų vedėjas – *aut.*), įvairovės tikslu pratęsusi magistrines ir daktaro studijas VDU ir išsiaiškinusi, kaip keitėsi Lietuvos moterų socialinių vaidmenų projekcijos XIX–XX a. pradžioje. Dabar dirba kaip analitikė valstybinėje institucijoje. Sūnus Andrius dirbo su neįgaliaisiais ir studijavo socialinę pedagogiką Edukologijos universitete. Tačiau 2004 m. trumpam išvykęs į Londoną, gyvena ten iki šiol. Iškeitęs pamėgtą socialinį darbą į vadybininko, dievagojasi, jog liko toks pat kaip mokykloje, save įvardija „apsigimusiū istoriku“. Matyt, tam, kad patikėčiau, jog tai ne tik žodžiai, kai nuvykstu pas jį, veža mane į kurią nors Anglijos, Velso ar Škotijos pilį. Štai pernai

su žmona turėjom progos kartu su juo nuodugnai susipažinti su ilgus amžius Anglijos gynybos bastionu tarnavusia Doverio pilimi. Negana to, buvom nugabenti ir į Ročesterio pilį bei išvedžioti po milžinišką Ročesterio katedrą. Sūnus palaiko iš jo vaikystės susiformavusią tradiciją: kiekvieną vasarą keliauti po Lietuvą, Latviją ir savo akimis pamatyti pilsis, dvarus, bažnyčias, kapines, senas miestelių aikštes, piliakalnius ir šventvietes, partizanus menančias vietas ir t. t. Tad ir dabar stengiamės rasti progą kartu su vieno ar kito vaiko šeima, šeimos bičiuliais aplankyti tas pačias vietas, pamatyti jų pokyčius. Tačiau neretai grįžtame slegiami nerimo, ar dar kada užsukę rasime bent žymę čia buvus dvaro rūmų ar pilies kuoro griuvėsių... Taigi tokia tradicija padeda mums vienas kito nepamesti, išlaikyti savo senus draugus (vaikystėje vaikai dažnai į tokias išvykas kviesdavosi ir savo draugus) ir susirasti naujų bičiulių. Ir nebūtinai tik iš Lietuvos. Beje, kaip seneliai anūkams irgi rengiam išvykas pėsčiomis po tėviškės apylinkes: Lėvens pakrantėmis ar Žaliosios girios pakraščiais.

Kalbant apie idėją, tai ji – neoriginali, bet labai paveiki: meilė šaliai ir jos praeičiai.

R. S.-V.: *Jūsų poilsis, pomėgis, padedantis atsikratyti darbo įtampos, nuovargio?*

R. M.: Minėtos išvykos, kelionės, išskylos ir padeda atsigauti, įgyti naujų jėgų, o ir naujų idėjų darbui pametėja. Kita vertus, žmona ištempė į baidarių žygius, išmokė slidinėti kalnų slidėmis. Plaukėm Lietuvos upėmis, o slidinėjom mažne 10 metų Alpėse, Karpatuose ir, aišku, Anykščiuose, Ignalinoje, Birštone. Prieš tokias išvykas apšylam ant šalia mūsų namų stūksančios kalvos, vadinamos Laimio kalnu. Ilgą laiką buvau pakerėtas futbolo. Ieškodavom su kolegomis aikštelių Vilniuje, kur šiltuoju sezonu galėtume pagainioti kamuolį. Dabar, deja, šias malonias akimirkas patiriu tvarkydamas iškarpų kolekciją (kauptą nuo 1969 m.). Žmona priverčia retkarčiais nepamiršti kelio į teatrą, kuriam mano aistra, užgimusi jaunimiečių spektaklio „Ugnies medžioklė su varovais“ šėlsme, Laimono Noreikos vaidmenų „Mindauge“, „Katedroje“, „Mažvyde“ patose, jau kiek atvėsusiai...

Su žmona Česlava Karpatų kalnuose, Ukrainoje, 2017 m.
Nuotr. iš R. Miknio asm. albumo

R. S.-V.: *Koks Jūsų, kaip Lietuvos mokslo darbuotojo, didžiausias, stipriai nustebinęs atradimas? Ir koks didžiausias profesinis nusivylimas?*

R. M.: Atradimas, aišku, kad – M. Römerio „Dienoraštis“, jo informacinė, intelektualinė ir inspiracinė gelmė. Kaip tik jo tekstai mane nustebino, stebina ir, esu įsitikinęs, kad toliau dar stebins. Dalydamasis jais pamatau, kad tai atsitinka ir su kitais kolegomis. Pavyzdžiui, prof. Zenonas Norkus susitikęs nuolat klausia: „O kada gi bus eilinis tomas?“ norėdamas ne tik sužinoti, bet ir suprasti, „o kas gi toje „smetoninėje“ dėjosi ir kodėl taip dėjosi?“ Mat tuose tekstuose jis randa informaciją ir išaiškinimus, ko neranda paskelbtų tyrimų aplinkoj.

Dėl nusivylimų... Viską užgožia apmaudas, jog mokslas biurokratėje ir viskas vertinama pagal kažkieno sukurtą mokslo sampratos standartą, neva ES standartą. Pavyzdžiui, pagal jį mes privalom mokslines mintis išdėstyti griežtai nusakyta schema. Dargi tyrimus publikuoti kažkieno sudaryto sąrašo mokslo leidiniuose, registruoti informacinių duomenų bazėse... ir, aišku, ne lietuvių kalba (o ir ne lenkų, juolab ne rusų) ir pan. Sakau jums tiesiai – pagal šituos standartus aš jau nebe mokslininkas. Galbūt kraštotyrininkas (tai būtų puiku!), o dar tiksliau „Dienoraščio“ perrašinėtojas ir komentatorius. Asmeniškai tuo esu labai patenkintas, nors institucinio mokslinio darbo perspektyvos prasmė man gali užsidaryti durys. Bet anokia čia bėda, kai darbo su „Dienoraščiu“ dar – begalė...

R. S.-V.: *Gilinantį jį „Dienoraščio“ tekstus, nevalingai tenka lyginti tarpukario ir nūdienos politinį Lietuvos elitą. Kokių randate panašumų ir skirtumų tarp anų dienų ir šių dienų?*

R. M.: Ne kartą įsitikinau, kad, atsakydamas į panašius klausimus, negebu išvengti politikavimo. Galbūt todėl, kad neturiu profesinių

politologo gebėjimų atsiriboti nuo politinio objekto? Iš esmės skirtumus, deja, matau tik skaičiuose. Dabar politikų (skaičiuojant visus nuo vietinės savivaldos iki Briuselio parlamentarų) nepalyginamai daugiau. Visa kita, kaip rodo „Dienoraščio“ tekstai, – tas pats: daugumos negebėjimas suvokti, jog politiko priedermė – būti visuomenės tarnu, o ne viešpačiu; suvokti, jog yra visuomenės prioritetiniai dalykai, dėl kurių būtina ieškoti sutarimo, o ne kaišioti vienas kitam pagalius į ratus pagal partinį, grupinį ar dar kažkokį interesą. Ir tada, ir dabar dažnas politikas nesuvokia, o gal ir nežino, kaip suderinti savo ir viešą interesą ir t. t. ... Galima tik pasiguosti: politikų pasaulyje nieko naujo – taip buvo anksčiau, ir ne tik pas mus; taip yra ir dabar, ir ne tik pas mus...

R. S.-V.: *O kaip su mokslininkais, kultūros žmonėmis, kitais intelektualais ir jų ryžtu prisidėti prie Tėvynės lipdymo, kaip rašė poetas Justinas Marcinkevičius: „...Tėvynę reikia visą laiką lipdyti ir kurti.“? Lygindamas abu laikotarpius, kokius matote intelektualo vertybinio portreto skirtumus?*

R. M.: M. Römerio laikais panašias į J. Marcinkevičiaus mintis skelbė (tik didaktiškiau, griežtesniu tonu) Maironis, apie tai kalbėjo ir ne kartą rašė Römerio bičiulis Juozas Tumas-Vaižgantas. Beje, pastarojo žodis ir parkvietė Mykolą iš Lenkijos „Lietuvos lipdyti“. Didesnių skirtumų ir šiuo atveju nematau. Galbūt tik tai, kad dabartiniai intelektualai tų pačių „amžinųjų/dekaloginių“ vertybių pagrindu sukurtus savo vaisius nuspalvina ne tautiniu, patriotiniu, kaip anais laikais, o multikultūriniu „dažalu“. Ir tai natūralu, nes ano meto visuomenė buvo daug uždresnė, susitelkusi į etnokultūrinę ir etnopolitinę savidarą ir savitvarką, o dabartinė – ne tik deklaratyviai, bet ir praktiškai – orientuojasi į univer-

salesnį europietišką diskursą. Aišku, kad tam įpareigoja Lietuvos narystė ES. Juk anais laikais nebuvo taip aštriai iškilusi lietuviškumo derinimo su europietišku problema. Ano meto intelektualas jautė įsipareigojimą Lietuvai, o dabartinis – Lietuvai, kuri yra ES dalis.

R. S.-V.: *Kaip Jus patį pakeitė „Dienoraščio“ autorius prof. M. Römeris, gal išugdė neturėtas savybes, koregavo elgesį?*

R. M.: Be abejo, per tiek metų įtaka didžiulė – ne tik kaip mokslininkui, apie ką jau kalbėjome, bet ir kaip žmogui. Neturėtų savybių galbūt neišugdė, bet padėjo sustiprėti ir išsiskleisti kai kurioms užuomazgomis. Pavyzdžiui, gilesnį nei iki tol turėjau individo laisvės, savitumo, nepakartojamumo, kuris suponuoja ir didesnę atsakomybę už savo veiksmus ir vertinimus, suvokimą. Supratimą, kad tokia laisvė įpareigoja derinti savo aš prie visuomenės intereso, t. y. sprendžiant visuomenines problemas, pirmiausia iškelti reikalavimą pačiam veikti ir rodyti pavyzdį, o ne nurodyti, ką reikia daryti kitiems. Iki šiol į mano atmintį įsirėžęs „Dienoraštyje“ aprašytas epizodas, kai Juzefas Pilsudskis apstulbęs dar kartą klausia akinuotą M. Römerį, ar tikrai jis prašosi į frontą pėstininku, o ne norėtų dirbti jo štabe... M. Römeris buvo griežtas sau – jeigu eini kariauti, tai turi kautis ten, kur vyksta pati tikriausia kova, o ne ten, kur ji organizuojama ir kažkam nurodoma, kad jis turi tą veiksmą atlikti...

R. S.-V.: *Jūs – Panevėžio krašto žmogus. Kaip per M. Römerį Jums atsiskleidė Rokiškio kraštas, ypač Bagdoniškis, profesoriaus gimtasis lopšys ir ilgesio vieta, kurią, kaip pats rašė, mylėjo ne protu, bet širdimi?*

R. M.: Iki M. Römerio ir jo „Dienoraščio“ Rokiškio kraštas man tapatinosi, aišku, su garsiaisiais Rokiškio dvaro rūmais, Lionginu Šepka, Kamajais, nes per literatūros

pamokas su pasididžiavimu būdavo pažymima, o ir mokytojo Prano Tamošiūno nuolat priminama, jog karsakiškėnai turi didžiuotis, kad iš Karsakiškio į Kamajus išsiųstas kunigas Antanas Strazdas, arba Strazdelis po kelerių metų vėl grįžo į Karsakiškį ir kaip tik čia parašė savo garsiąją giesmę „Pulkim ant kelių...“. Vėliau, 1977 m. rudenį, studentų talkų Suvainiškyje metu Rokiškio krašto vaizdas išsiplėtė ir liko man svarbus kaip vieta, kur pažinau savo būsimąją žmoną. Per tą „talkininkavimą“ kitaip pažinau ir Kamajus. Sužinojau, kad Kamajų pakrašty gyvena keistuolis, kuris 1943 m. Broniui Pundziui slapta padėjo iškalti Anykščiuose ant Puntuko akmens Dariaus ir Girėno bareljefą ir taip paminėti jų herojiško skrydžio 10-metį. Tai buvo Kazimieras Paunksnis, drožęs įdomius dalykus (pypkes, vazes, pelenines ir, aišku, Dariaus ir Girėno bareljefus), ant kurių dažnai išskaptuodavo žodį „Lietuva“. Jo medinį durklą su tokiu užrašu iki šiol laikau savo knygų spintoje. Visa tai kartu su žirgų lenktynėmis ant Sartų ežero, apie kurias savo kalbomis ausis praūžė tėvas, dievinęs arklius, ir buvo suformavę man Rokiškio krašto vaizdą. M. Römerio dėka atradau visai kitą, daug išsamesnį, spalvingesnį, labai savitos praeities, pilną garsių žmonių pavardžių Rokiškio kraštą ir, aišku, Bagdoniškį, apie kurį iki tol nelabai ką ir žinojau. Pirmą kartą į Bagdoniškį nuvykusį dar 1992 m. mane užbūrė miškelių, kalvelių ir klonių harmonija. Po to, jau dirbdamas su „Dienoraščio“ tekstais, vykdavau bent kartą per dvejus metus pasitikslinti aprašomų vietovardžių, pažinti dažnai aprašomas Kriaunas, Pakriaunius, Ragelius, Mataučizną... Atradau gerai išsilaikiusį Gačionių dvarelį, pažinau Kavoliškį ir tikėjausi rasti dar kokias nors dvaro liekanas. Pamilau šį kraštą ir vežu jo apžiūrėti draugus ne vien iš Lietuvos... Vienas

jų – artimas bičiulis, dabar jau a. a. Zbygniewas Solakas (man jis – Zbyšekas) iš Krokuvos, susižavėjęs „Dienoraščio“ autoriumi ir apsilankęs Bagdoniškyje galutinai apsisprendė rašyti M. Römerio biografijos studiją, kurią 2004 m. apgynė kaip daktaro disertaciją. Beje, šioje studijoje Bagdoniškiui, jo ir apylinkių istorijai bei kraštovaizdžiui, kuris, anot autoriaus, padėjo susiformuoti M. Römeriui kaip unikaliam Vidurio rytų Europos asmenybei, yra skirtas visas skyrius. Zbyšekas, jau neišgydomos ligos kamuojamas, vis dar vylėsi kartu su savo šeima (ir manim) aplankyti Bagdoniškį. Teko su juo būti beveik iki paskutinių jo gyvenimo valandų. Paskutinis jo prašymas man buvo nuvežti jo žmoną Aną ir dukras į Bagdoniškį. Tą prašymą po metų nuo jo mirties išpildžiau. Jos apsilankiusios čia išsitarė: „Dabar aišku, kodėl Zbyšekui galva susisuko nuo Bagdoniško...“

R. S.-V.: *Bagdoniškis – ne pamirštas, atokus kaimas, o teisininkų, esamų ir būsimų, susitikimų vieta. Ar taip galėtų būti? Ką Rokiškio krašto žmonės turi suvokti?*

R. M.: Pakartosiu tai, ką ne kartą sakiau garsiems ir įtakingiems Vilniaus bei Kauno pareigūnams belsdamasis į jų sąžinę ir retoriškai jų klausdamas: profesorių Mykolą Römerį dar 2018 m. už jo sunkiai suskaičiuojamus nuopelnus esam įrašę į modernios Lietuvos valstybės kūrėjų (valstybininkų) sąrašą, tačiau ar visa tai neįpareigoja mūsų dirbti dar daugiau jo atminimui, jo vardui ir palikimui puoselėti? Ar negalėtų tam padėti memorialinis profesoriaus Mykolo Römerio darbo kambarys gimtajame Bagdoniškyje, kuriame savo diskusijas, susitikimus galėtų rengti (kaip yra buvę XX a. ketvirtąjį dešimtmetį) Vilniaus universitetų studentai „riomeristai“, profesoriai, teisininkai konstitucionalistai, o gal Vytauto Didžiojo

universiteto teisininkai ir istorikai? Gal savo sąsajas su šia vieta rastų ir Konstitucinis Teismas, Seimas? Atsakymo iki šiol nesulaukiau. Bet tikiuosi, jog kada nors bus suvokta, kad tos vietos priežiūra ir tvarkymas nėra vien Römerio giminių reikalas, tai ir universitetų, ir valstybės pareiga. O kol kas, kaip ir senasis Bagdoniško dvaro rūmas su kai kuriais dar išlikusiais XIX a. ūkiniais pastatais, vadinamais „tėvų“, su pritvirtinta emblema „Lietuvos kultūros paveldo“ paminklas, taip ir profesoriaus Mykolo Römerio statytasis naujas „rūmas“ su dar sovietmečiu pakabinta lentele, parku ir kadaise jo išpuoselėtu sodu, irsta, laukėja, miškėja. Guodžia pastarųjų metų kraštiečių pastangos: sutvarkytos kelių nuorodos į Bagdoniškį, pajudėjo parko ir tvenkinių tvarkymo reikalai. Ypač džiugina, kad Obelių gimnazijos bendruomenė subūrė savo gimnazijos ir kitų mokyklų vyresnius moksleivius profesoriaus Mykolo Römerio gerbėjų/mylėtojų (?) grupę, kurie ne tik Vilniuje aplankė su profesoriaus vardu susijusias vietas, bet ir tvarkė parką, aktyviai dalyvavo 2019 m. rudenį pokalbyje-diskusijoje apie profesorių, Bagdoniškį ir Rokiškio krašto atminties kultūros plėtojimo reikalus. Kaip tik šiame susibūrimo buvo atkreiptas dėmesys, jog šiais – 2020 – metais reikia paminėti prof. Mykolo Römerio 140-ąsias gimimo metines. Toks minėjimas buvo susietas su mintimi, kad tai bus dar viena proga geriau pažinti ir suprasti, kokio masto asmenybę pasauliui davė Rokiškio kraštas. O jums asmeniškai dėkoju už pastangas keliant iš užmaršties profesoriaus atminimą ir Bagdoniško, kaip svarbios Rokiškio kraštui ir Lietuvai atminties kultūros vietos, iškėlimą.

R. S.-V.: Ačiū ir Jums, profesoriau, už pokalbį ir už tai, kad nepavargstate dirbti ir tikėti.

Rokiškio alaus daryklos pastatas istorijos vingiuose

GIEDRIUS KUJELIS

Rokiškio krašto muziejaus Istorijos skyriaus vedėjas

Vienas unikaliausių Rokiškio architektūrinę panoramą puošiančių pastatų yra romantizmo epochos kūrinys – neogotikos architektūros stiliaus Rokiškio dvaro alaus daryklos pastatas, rokiškėnų romantizuotai vadinamas Krošinskių pilaite.

Šio pastato sąsajos su Rokiškį per 200 metų valdžiusia kunigaikščių Krošinskių gimine ir šio pastato pastatymo hipotezės ir bus aptariamoms šiame straipsnyje.

Pagrindiniai šaltiniai, kuriais remiamasi šiame straipsnyje, yra 1634 m¹. ir 1825 m². Rokiškio dvaro inventoriai, LTRS kultūros ministerijos Paminklų restau-

ravimo projektavimo instituto atlikti buvusios Rokiškio dvaro sodybos alaus daryklos pastato istoriniai-meniniai tyrimai (aut. R. Dičiuvienė)³, kitų autorių straipsniai ir įžvalgos bei istorinė Rokiškio kartografinė ir ikonografinė medžiaga.

Rokiškio dvaro alaus darykla pastatyta iš akmens, smulkios skaldos ir raudonų plytų. Toks sienų mūrijimo būdas priskiriamas lapidinei architektūrai. Pietinė pastato dalis vienaaukštė, o šiaurinė ir rytinė dviaukštė. Stogas buvo dengtas molinėmis čerpėmis ir malksnomis. Pietiniame fasado kampe buvo ne-

didelis bokštelis su ant stogo iškelta geležine vėtrunge.

Vienas unikaliausių ikonografinių šaltinių, iš kurio galima spręsti, kaip Rokiškis atrodė XIX a. pradžioje, yra grafo Konstantino Tyzenhauzo (1786–1853) piešinys „Rokiškio vaizdelis“, saugomas M. K. Čiurlionio dailės muziejuje⁴. Šis piešinys į M. K. Čiurlionio muziejų pateko 1941 m. spalio 4 d., kai didžioji Rokiškio dvaro kolekcijos meno vertybių dalis kartu su K. Tyzenhauzo piešiniais buvo perduota Kultūros muziejui Kaune⁵.

Konkreči piešinio sukūrimo data nežinoma. Piešta tušu ir akvarele

Rokiškio dvaro malūnas. Aut. B. Tomaszewicz, 1913 m. Paveikslas iš Rokiškio krašto muziejaus fondų. RKM 1621

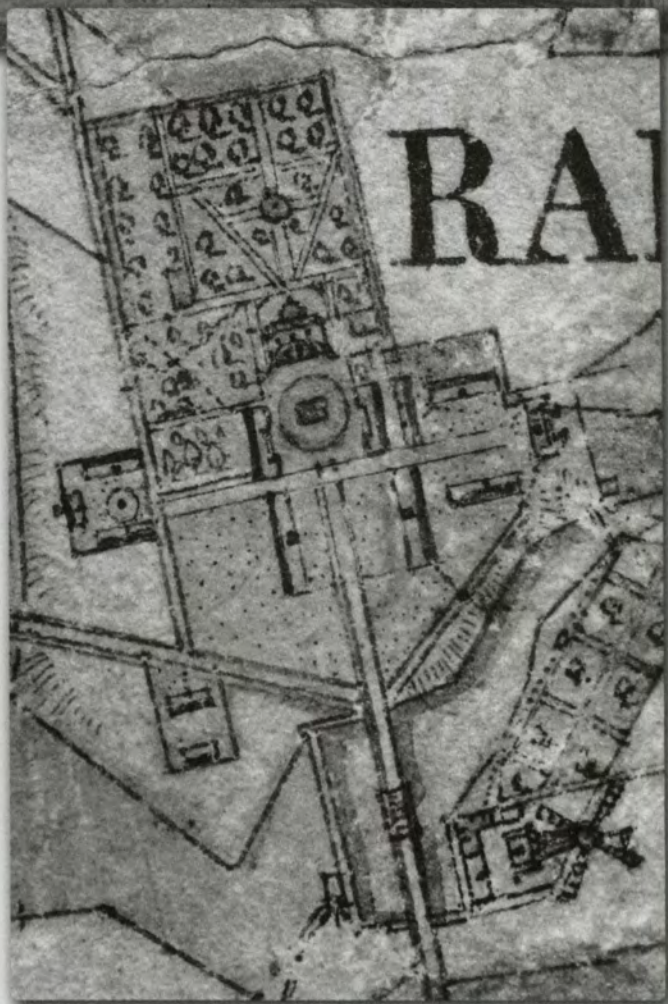

Konstantinas Tyzenhauzas. Rokiškio vaizdelis, 1808 m.
NMKČM Mg 2358, BI 3634

XIX a. pradžioje. Nupieštas vaizdas – nuo dabartinių dvaro rūmų į Rokiškio miestą (iš rytų į vakarus). Pirmajame plane kairėje ir dešinėje – du dideli mediniai pastatai. 1825 m. Rokiškio dvaro inventoriaus duomenimis, tai buvo ūkinės paskirties pastatai: „prieš oficinas dvaro teritorijoje stovėjo medinis tvartas ir daržinė. Ji (daržinė – *aut.*) – iš netašytų rąstų ant mūro pamatų, dengta šiaudais. Daržinėje buvo dvivėrės durys ir 2 langai. Tvartas tašytų rąstų. Ant mūro pamatų. Dengtas šiaudais. Su kaminu. Durys dvivėrės, virš durų buvo langelis. Sienose du dideli langai ir du maži“⁶. Šie pastatai pažymėti ir 1810 m⁷. Rokiškio ir Ignalinos palivarkų bei 1848 m Rokiškio grafystės⁸ planuose.

Toliau piešinyje matomi Laukupės upės tvenkiniai, kurie jau minimi 1634 m. Rokiškio dvaro inventoriuje (Wędragowskio inventorius), kuriame detalai aprašytas senasis Rokiškio dvaras, valstiečių bei miestiečių prievolės ir kt. Per tvenkinius eina alėja. Tokia pat situacija yra išlikusi iki šių dienų.

1848 m. Rokiškio grafystės plano fragmentas. RKM-44956

Radiniai iš Tyzenhauzų alėjos žvalgomųjų archeologinių tyrimų, 2012 m.

2012 m., kai vyko alėjos rekonstrukcija, pagal renovacijos projektą nebuvo numatyta atlikti jokių archeologinių tyrimų. Tuo metu entuziastų grupė, vėliau įsteigusi visuomeninę organizaciją „Tyzenhauzų paveldas“, pakvietė Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus archeologę Romą Songailaitę, kuri atliko žvalgomuosius archeologinius tyrimus. Tyrimų tikslas – patvirtinti arba paneigti seną Rokiškio miesto

legendą apie tunelį, einantį nuo dvaro iki bažnyčios. Buvo iškastas vienas (3,6×1,5 m) dydžio šurfas. Rasti du alėjos dangos sluoksniai (0,5 m ir 0,75–0,8 m gylyje). Tai užpiltas stambaus žvyro sluoksnis. Įžemis, nejudintas smėlio sluoksnis, pasiektas 1,9 m gylyje nuo dabartinio paviršiaus. Prieš jį esančiame pilkžemyje rasta smulkių plytų duženų, polichrominių (su heraldinių simbolių (herbo „Lis“) fragmentais

baltame fone) koklių šukių⁹. Tarp supiltinės žemės rastas muškietos šoviny. Visi šie radiniai rodo, kad alėja yra supiltinė ir ne vieną kartą buvo papildomai aukštinta. Kaip spėjama, gruntas alėjai aukštinti galėjo būti imamas iš senosios Rokiškio dvaro teritorijos, nes ir ten buvo rasta tokių pat baltai mėlynai glazūruotų heraldinių koklių fragmentų¹⁰. Kada alėja buvo supilta, nežinoma, tačiau jos pradžią reikia sieti su naujosios dvaro sodybos formavimo pradžia XVIII a. antroje pusėje.

Žvalgomųjų tyrimų metu jokių tunelio buvimo įrodymų neaptikta.

Taip pat šiame piešinyje, kairėje tvenkinių pusėje, kur dabar yra dvaro alaus daryklos pastatas, matyti didelis medinis pastatas (alaus daryklos pastato dar nėra). Už jo yra neaiškios paskirties (ir statybinės medžiagos) statiniai. Galima tik spėlioti, kad tai gali būti senosios Rokiškio dvarvietės statiniai. Taip pat šioje vietoje nėra ir 1808–1809 m. pastatyto olandiško tipo vėjo malūno (sudegė 1932 m.), kuris jau yra pažymėtas 1810 m. plane. Tad galima daryti

1916 m. Postavų miesto planas

Widon Gottyku w Rawiszkach

Konstantinas Tyzenhauzas. Rokiškio gotikos vaizdelis, 1813 m. NMKČM Mg 1910, BI 3631

prielaidą, kad šis piešinys turėjo būti pieštas iki 1808 metų.

Tame pačiame piešinyje, dešinėje tvenkinio pusėje, matyti iki šių dienų neišlikęs angliško tipo vandens malūnas (dabar toje vietoje yra betoniniai pamatai). Naujas vandens malūnas su šiaudiniu stogu, stovėjęs ties pralaida, yra minimas 1634 m. sudarytame Rokiškio dvaro inventoriuje: „Kiti pastatai stovėjo už šios teritorijos ribų, link užtvankos ir klojimo, būtent, kairėje pusėje kepykla, dengta šiaudais, šunidė, namelis prie upelio, kurio dešinėje pusėje buvo pirtis su krosnimi, gultais ir vonia. Netoli nuo to namelio alaus darykla, dengta skiedromis. Už alaus daryklos ir kūdros – kalvė.

Nuo ten einant link tvenkinio – ties nuleidimu naujas vandens malūnas, dengtas šiaudais“¹¹. Tas pats malūnas minimas ir 1744¹² bei 1825 m. inventoriuose.

K. Tyzenhauzo nupieštoje Rokiškio miestelio panoramoje matyti jau suformuota klasicistinė miesto aikštė, vietoj anksčiau buvusios trikampio plano aikštės. Tačiau dar nėra viso apstatymo aplink aikštės perimetrą. Pagrindinė miestelio dalis yra išsiplėtusi į rytus pagal pagrindinę Vilniaus (vėliau Kamajų, Stoties, dabar Respublikos) gatvę. Šiaurinėje miesto pusėje statiniai išsidėstę be ryškiai matomos tvarkos. Manoma, kad Rokiškis pradėtas perstatyti XVIII a. 2-ojoje pusėje

1810 m. Rokiškio ir Ignalinos palivarų plano fragmentas. NCUVIK f. 878, ap. 1, b. 178a

Alaus daryklos pastatas ir malūnas Pirmojo pasaulinio karo metais. Nuotr. iš Vaido Juosponio kolekcijos

po miestelį nusiaubusio gaisro. Jį perstatyti klasicizmo architektūros stiliaus principais ėmėsi Rokiškio grafas Ignotas Tyzenhauzas, kaip manoma, nusižiūrėjęs nuo savo dėdės Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės rūmų išdininko ir karališkųjų ekonomijų administratoriaus Antano Tyzenhauzo vykdytų miestelių ir miestų pertvarkymo (Postavai, Gardinas, Sokulka ir kt.) darbų.

Kitas įdomus objektas, pavaizduotas mūsų aptariamame piešinyje, yra 1708 m. Elenos Vainaitės-Jesinevskytės-Krošinskienės (pirma santuoka su Adomu Krošinskiu) – Tyzenhauzienės (antra santuoka su Jonu Tyzenhauzu) funduota trečioji Rokiškiškio bažnyčia. 1849 m. Rokiškio bažnyčios inventoriuje minima, kad antroji Rokiškio bažnyčia sudegė ir 1713 m. buvo pastatyta nauja medinė bažnyčia, funduota Elenos Tyzenhauzienės¹³. Tačiau ant Elenos Vainaitės-Jesinevskytės-Krošinskienės-Tyzenhauzienės antkapinės lentos, esančios Rokiškio

Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčios grafų Tyzenhauzų kriptoje, yra įrašas, kuriame minima, kad velionė kunigaikštienė Rokiškio bažnyčią fundavo 1708 metais. Gali būti, kad bažnyčios statybos truko ketverius metus, todėl minimos skirtingos datos.

Bažnyčios architektūra būdinga XVIII amžiui. Ji buvo medinė, kryžiaus plano, su rūsiu. Bažnyčios fasadas orientuotas į vakarus, o ne į rytus, kaip dabartinės bažnyčios. Šventovės fasadas buvo dvibokštis, su kupolėliais (labai panašus į Onušio Šv. arkangelo Mykolo bažnyčios). Stogų susikirtimo vietoje virš švenčiausios bažnyčios vietos – altoriaus – kilo barokinio silueto signatūrinis bokštelis su kaltiniu kryžiumi. Vėliau prie bažnyčios buvo pristatyta medinė trijų tarpinių varpinė. Jos vaizdą galima pamatyti kol kas žinomoje seniausioje Rokiškio miesto fotografijoje, kurioje užfiksuotas bažnyčios pastatas (spėjama 1877 m. gruodžio

4 d. per bažnyčios konsekravimo iškilmes)¹⁴. 1864 m. ši bažnyčia sudegė. Vietoje jos buvo pastatyta naujoji neogotikinė bažnyčia, kuri Rokiškį puošia iki šių dienų.

Grįžtant prie mūsų aptariamo objekto – Rokiškio dvaro alaus daryklos – reikėtų paminėti dar vieną ne mažiau svarbų ikonografinį šaltinį. Tai to paties autoriaus – K. Tyzenhauzo piešinys „Rokiškio gotikos vaizdelis“¹⁵, kuris taip pat saugomas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio muziejuje. Piešta skiestu tušu, kairiajame apatiniame kampe yra inicialai „TK“ ir data „1813“. Piešinyje pavaizduotas Rokiškio dvaro alaus daryklos pastatas, stovintis kitoje tvenkinio pusėje. Kairėje pusėje matomas ir olandiško tipo vėjo malūnas.

Šį piešinį palyginus su alaus daryklos istorinėmis fotografijomis ir dabartine situacija, matyti ryškūs skirtumai. Piešinyje pastatas daug aukštesnis, fasadinėje pusėje pavaizduoti 5 siauri langeliai (ar

Mühle mit Blick auf Schloß Rakischki (Rußl.)

Alaus daryklos pastatas ir malūnas Pirmojo pasaulinio karo metais. Nuotr. iš Vaido Juosponio kolekcijos

dekoru detalės) ir 3 dideli langai. Dabar yra tik 2 langai, esantys žemiau nei pavaizduotieji piešinyje. Be to, piešinyje „Rokiškio gotikos vaizdelis“ vaizduojamo pastato stogo konstrukcija visai kitokia nei šiandieninė. Klausimas, ar pastato pirminis variantas turėjo šiek tiek kitokių bruožų, ar tai tiesiog autoriaus fantazija pagražinta realybė?

Alaus daryklos pastatas turi ryškių neogotikos architektūros stiliaus bruožų. Smailios angų arkos, aukšti ir statūs stogai. Šie unikalūs architektūros bruožai išlikę iki šių dienų. Akmens ir smulkios skaldos sienas puošia antrame aukšte ritmiškai išdėstyti smailiarkiai raudonų plytų reljefai, dekoruoti trilapio motyvais, išryškintas pagrindinių durų portalas. Tokiais pat motyvais dekoruoti ir šoniniai fasadai¹⁶.

Lietuvos architektūroje neogotika būdinga romantizmo (1830–1860) ir istorizmo (1850–1930) laikotarpiams. Romantizmo neogotikos laikotarpiu plito mišraus

mūro – iš plytų ir didelių akmenų bei smulkios skaldos pasatyti pastatai. Gotikinės angos ir kitas gotikai būdingas dekoras būdingas statiniams, kurie statyti kaip dvaro sodybų akcentai ar ūkiniai pastatai (vartai, malūnai, bokštai, bravorai, kumetynai ir kt.), taip pat atnaujinant pilis ir dvaro sodybos rūmus. Rūmų architektūroje taikytos anglų neogotikos formos XIX–XX a. sandūroje reikėsi kaip viena istorizmo kryptų. Daugiausia neogotikos stiliumi statytos bažnyčios, dažniausiai lotyniškojo kryžiaus plano, imituojančios istorinius gotikinius šventovių statinius¹⁷.

Atkreipkime dėmesį, kad neogotikos stilius Lietuvoje paplito nuo 1830 m., t. y. 17 metų vėliau nei K. Tyzenhauzo nupieštas Rokiškio dvaro alaus daryklos pastatas. Meno istoriko Gintauto Žalėno nuomone, Rokiškio dvaro alaus daryklos pastatas gali būti vienas ankstyviausių romantizmo epochos statinių Lietuvoje.

Tame pačiame K. Tyzenhauzo piešinyje matyti, kad alaus daryklos teritorija iš rytų pusės yra apjuosta mūrine tvora su vartais. 1634 m. Rokiškio dvaro inventoriuje aprašant senojo dvaro teritoriją taip pat minima tvora su vartais. Tačiau inventoriuje minimi vartai buvo „atvažiuojant nuo miesto“, tai yra iš vakarų pusės¹⁸. 1825 m. Rokiškio dvaro inventoriuje aprašant alaus daryklą minima mūro tvora „iš vienos pusės, <...> iš dviejų pusių statinių tvora“¹⁹. Iš vakarų pusės buvusios mūro tvoros, juosiančios alaus daryklos ir malūno kiemą, likučius galima pamatyti Pirmojo pasaulinio karo metais darytose fotografijose. Iš rytų pusės tvora ėjo nuo alaus daryklos bokštelio iki šalia esančio pastato su mūriniu rūsiu (dab. Šatrijos g. 1.). Beveik po šimtmečio darytose fotografijose šios tvoros su puošniais vartais nebematyti.

Kitas išsamus dokumentas, suteikiantis duomenų apie dvaro alaus daryklos pastato eksterjerą ir vidaus

Rokiškio Šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčia, 1877 m.? Nuotraukos skaitmeninis vaizdas gautas iš Dalios Kurklietytės-Lukošienės. RKM/SKK-46

išplanavimą, yra 1825 m. sudarytas Rokiškio grafystės inventoriūs. Šiame lenkų kalba sudarytame inventoriuje, aprašant Rokiškio dvaro sodybos pastatus, mūsų aptariamą objektą įvardijamas kaip alaus darykla (*browar piwny*).

Inventoriuje pažymėta, kad pastatas buvo išmūrytas iš akmenų, stogas dengtas dalinai čerpėmis, dalinai malksnomis su keturiais plytiniais dūmtraukiais. Pastate, be gamybinų patalpų, buvo ir viršutinės, ir apatinės gyvenamosios patalpos. Iš viso pastate išvardyta 13 įvairios paskirties patalpų: aludario kambarys, valdytojo kambarys, priemenė, laboratorija, kuri buvo įrengta pastato bokštelyje, koridorius, bravoras, patalpa gėrimams laikyti, salyklinė, džiovinimo patalpa, 3 kambarių viršutinis butas su priemene. Pirmo aukšto patalpų grindys grįstos akmenimis arba degtomis plytomis. Aludario kambaryje minima

išmūryta kepimo krosnis su arkada malkoms džiovinti. Kitose patalpose minimos tamsiai dažytos (glazūruotos?) švediško tipo terakotos koklių krosnys. Ant laboratorijos stogo buvo iškelta geležinė vėtrungė. Laboratorijoje buvo dvigubas langelis iš 10 stiklų²⁰. Dabar bokštelyje esančios durys, darkančios originalų pastato vaizdą, buvo iškirstos sovietmečiu. Taip pat šiame inventoriuje aprašyta ir alaus daryklos įranga – katilai alui virti ir kt.

Kiek vėliau, tarp 1825–1845 m., vakarinėje alaus daryklos pastato dalyje buvo pristatytas tokio pat akmens mūro su smulkia skalda vienaaukštis pastatas, kuriame, kaip manoma, buvo įrengta lentpjūvė²¹. Turbūt dėl to dalis senųjų rokiškėnų šį pastatą vadina lentpjūve.

Norint atsakyti į klausimą, kada buvo pastatytas Rokiškio dvaro alaus daryklos pastatas, reiktų atsižvelgti į visų turimų šaltinių duomenis.

1810 m. Rokiškio ir Ignalinos palivarkų plane dabartinėje alaus daryklos vietoje matyti pažymėtas pastatas, į pietus nuo jo yra dar vienas mažesnis pastatas²². Abu jie pažymėti tamsiai ruda spalva. Palyginus su kitais dvaro teritorijos pastatais, kurių statybinė medžiaga yra žinoma pagal 1825 m. Rokiškio grafystės inventoriaus dvaro sodybos pastatų aprašymą, galima daryti prielaidą, kad toje vietoje buvo mediniai pastatai. Dvaro rūmai, ofcinos, virtuvė, oranžerija, kurie buvo (ir yra) mūriniai, pažymėti kita – šviesiai rusva – spalva. Kiti – mediniai – pastatai pažymėti tokia pat tamsiai ruda spalva. Kitame šaltinyje, 1848 m. plane, toje pačioje vietoje jau matomas kampinis pastatas su išžesta vakarine dalimi (su priestatu). Taigi mūsų aprašomo objekto – Rokiškio dvaro alaus daryklos pastato – dar nėra apie 1808 m. K. Tyzenhauzo pieštame

Akmens paminklų dirbtuvės prie alaus daryklos pastato, XX a. 7 dešimtmetis

piešinyje, taip pat jo nėra ir 1810 m. Rokiškio ir Ignalinos palivarkų plane, bet jau 1813 m. jį nupiešia tas pats K. Tyzenhauzas. Atsižvelgiant į visus šiuos duomenis, galima daryti prielaidą, kad Rokiškio dvaro alaus daryklos pastatas buvo pastatytas apie 1810–1813 metus. Tuo metu Rokiškį valdė grafas Ignotas Tyzenhauzas (1760–1822), o Rokiškio dvaro rūmai baigti statyti jau 1801-aisiais.

Kaip jau minėta, Rokiškio dvaro alaus daryklos teritorijos situaciją XX a. I pusėje galima pamatyti fotografijose, darytose XX a. pradžioje ir Pirmojo pasaulinio karo metais, kuriose matyti alaus daryklos pastatas, į pietus nuo jo ant kalvos stovintis vėjo malūnas ir kiti mediniai pastatai, iš vakarų pusės aptverti mūrine siena. Šioje teritorijoje Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu vykdavo gyvulių turgūs. 1932 m. gerinant Rokiškio miesto vaizdą, buvo nugriauta keliasdešimt įvairios

paskirties pastatų, taip pat ir dvaro sodyboje. Kad buvusioje senojo dvaro teritorijoje pokario metais veikė lentpjūvė ir malūnas, rodo 1947 m. Valstybinės architektūrinės kontrolės skyriaus projekto „Dėl priskyrimo Rokiškio aps. sveikatos skyriui Rokiškio dvaro rūmų ir parko sanatorijai steigti“ paaiškinimas: „sklype 2. įrengtos kūdros, per kurias teka upelis. Dabar čia kūdros teršiamos greta esančio malūno ir lentpjūvės“²³.

Iki 1950 m. Rokiškio dvaro teritorija priklausė Rokiškio tarybiniam ūkiui. 1950 m. balandžio 30 d. rūmai buvo perduoti Kultūros-švietimo darbo skyriaus žinion. Buvęs dvaro alaus daryklos pastatas ir šalia esanti teritorija toliau liko Rokiškio tarybiniam ūkiui. Ten įkurtas Rokiškio rajono pramonės kombinatas. Nuo 1962 m. tai Rokiškio rajono buitinis gyventojų aptarnavimo kombinatas, akmens apdirbimo dirbtuvės.

1956 m. liepos 28 d. Rokiškio kultūros rūmų (buvusių dvaro rūmų) aprašymo skyriuje „Kiti pastatai“ (autorius K. Čerbulėnas) randame tokius duomenis: „<...> atkreiptinas dėmesys į esantį prie pietų pusės tvenkinio dabartinį lentpjūvės pastatą iš akmens ir plytų, <...> čia yra išlikęs apsauginis bokštas ir gotikiniais motyvais pasižymintys senųjų rūmų fragmentai. Bokštas ir ši fragmentinė rūmų dalis yra seniausias pastatas dvare, tačiau pagrindo planu šio pastato fragmentai yra įdomūs istoriniu atžvilgiu, o taip pat savo gotikiniais išlikusiais elementais – plytų smailių arkų kompozicija sienų plokštumose. Kitų rūmų situaciniame plane įeinantieji pastatai niekuo įdomesniu nepasižymi. Statyti XIX a. pradžioje“²⁴. Tačiau tai visiškai neatspindi bendros teritorijos situacijos, tik leidžia teigti, kad tuo metu alaus daryklos pastate veikė lentpjūvė. Atkūrus Lietuvos

Respublikos nepriklausomybę, senojo dvaro teritorijoje dar apie dešimtmetį veikė įvairios įmonės. 2004 m. balandžio 29 d. ši teritorija su alaus daryklos pastatu perduota Rokiškio krašto muziejui. Šiuo metu pastatas yra avarinės būklės, rengiami rekonstrukcijos projektai pritaikant jį miesto ar muziejaus reikmėms. Buvusio dvaro teritorijoje yra suformuoti 4 sklypai. Vienas jų priklauso Rokiškio krašto muziejui, kiti trys – privatiems asmenims. Sklypas, priklausantis muziejui, ir dalis privataus sklypo, kuriame yra pastatas su mūriniu rūsiu, įtraukti į Rokiškio dvaro teritoriją ir yra saugomi valstybės²⁵.

Rokiškio dvaro alaus daryklos pastatui rokiškėnų suteiktas Krošinskių pilaitės romantiškas vardas yra istoriškai neteisingas. Toks šio pastato įvardijamas išgalėjo net literatūroje ir oficialiuose dokumentuose²⁶. Senieji Rokiškio dvaro sodybos rūmai stovėjo toliau į pietus nuo alaus daryklos. Jie buvo mediniai, kryžiaus formos, dviejų aukštų. Tokie namai būdingi tik patiems turtingiausiems dvarininkams (pvz., toks buvo 1604 m. Kristupo Radvilos Žiežmarių dvaro sodybos inventoriuje minimas pagrindinis pastatas)²⁷. Dvaro sodybos kieme buvo 7 statiniai ir dar 16 įvairių paskirčių pastatų buvo už tvoros²⁸.

Spėjama, kad pagrindiniai senieji dvaro rūmai stovėjo maždaug toje vietoje, kur dabar yra autoservisas Šatrijos gatvėje. 2009 m. tiesiant komunikacijas, šioje teritorijoje rasta žaliai glazūruotų heraldinių koklių fragmentų, datuojamų XVI–XVII amžiais.

Ši didinga kunigaikščių Krošinskių rezidencija paliko savo vaizdinį vietos gyventojų atmintyje, kuris buvo perduodamas iš kartos į kartą ir tapo vietine legenda. Realiai šis pastatas nieko bendro su kunigaikščių Krošinskių gimine neturi, nebent tik tai, kad buvo pastatytas senosios Rokiškio dvarvietės teritorijoje.

Santrumpos

VUB RS	Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius
RKM	Rokiškio krašto muziejus
NMKČM	Nacionalinis M. K. Čiurlionio muziejus
NCUVIAK	Nacionalinis centrinis Ukrainos valstybės istorijos archyvas
MAB RS	Mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius

Nuorodos

¹ *Wypisy z inwentarza Wędragowskiego z r. 1634. Rakiszkach*. VUB RS, f. 5, b. 28-2334, l. 239-243v.

² *1825 m. Rokiškio grafystės inventoriūs*. RKM-4035.

³ Dičiuvienė R. *Buv. Rokiškio dvaro sodybos alaus daryklos pastatas (XIX a. I deš.) respublikinės reikšmės XVII a. arch. pam. Nr. 134e. Buv. Rokiškio dvaro senieji rūmai ir bokštas. Istoriniai–meniniai tyrimai*. – Vilnius, 1988. RKM archyvas, b. 232:6.

⁴ NMKČM Mg 2358, BI 3634.

⁵ *Dvaruose sukauptų vertybių nacionalizavimo aktai*. RKM archyvas, b. 72.

⁶ RKM-4035.

⁷ NCUVIAK, f. 878, ap. 1, b. 178a.

⁸ RKM-44956.

⁹ RKM-54256/1-3.

¹⁰ RKM-58952/25; RKM-58952/26; RKM-58952/27.

¹¹ VUB RS, f. 5, b. 28-2334, l. 239-243v.

¹² Deksnys B. „Kunigaikščiai Krošinskiai Rokiškio dvare“, in: *Prie Nemunėlio*, 2009, Nr. 2, p. 10. MAB RS, F. 256 (1080), L. 233-234.

¹³ 1849 m. Rokiškio bažnyčios inventoriūs. VUB, f. 1, ef. 78.

¹⁴ Fotografijos skaitmeninis vaizdas gautas iš Dalios Kurklietytės-Lukošienės. RKM/SKK-46.

¹⁵ NMKČM Mg 1910, BI 3631.

¹⁶ RKM archyvas, b. 232:6.

¹⁷ Lukšionytė Nijolė. „Neogotika“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. <https://www.vle.lt/Straipsnis/neogotika-8121>.

¹⁸ VUB RS, f. 5, b. 28-2334, l. 239-243v.

¹⁹ RKM-4035.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ RKM archyvas, b. 232:6.

²² NCUVIAK, f. 878, ap. 1, b. 178a.

²³ *Rokiškio dvaro rūmai. Raštai statybų ir restauracijos klausimais*. RKM archyvas, b. 1 c.

²⁴ RKM mokslinis archyvas, b. 1 c.

²⁵ Rokiškio dvaro sodyba (kodas 1010).

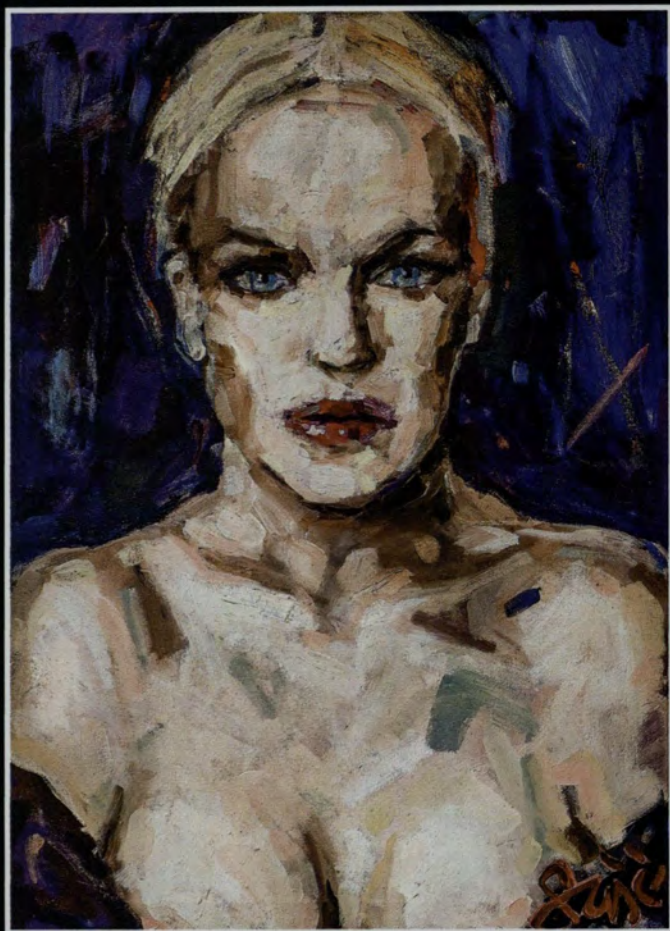
²⁶ Gasiūnas Vytautas. *Rokiškis*. – Vilnius, 1978, p. 6; *LTSR Rokiškio rajono kultūros ir gamtos paminklų katalogas*. – Vilnius, 1978, p. 142; *LTSR kultūros paminklų sąrašas*. – Vilnius, 1973.

²⁷ Dambrauskaitė Neringa. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų namai XVI a.–XVII a. pirmoje pusėje*. – Vilnius, 2019, p. 52-53.

²⁸ VUB RS, f. 5, b. 28-2334, l. 239-243v.

Sigītas Daščioras. *Avietinių ledų vasara*. 2014 m., 60x80 cm, drobė, aliejus

Sigitas Daščioras. *Nuodėmės istorija.*
2017 m., 50x70 cm, drobė, aliejus

Sigitas Daščioras. *Teisės ir pareigos.*
2012 m., 60x80 cm, drobė, aliejus

Sigitas Daščioras. *Pusryčiai.*
2019 m., 80x80 cm, drobė, aliejus

Sigitas Daščioras. *Pamoka.*
2012 m., 60x80 cm, drobė, aliejus

Sigitas Daščioras. *Nuodėmės istorija.*
2017 m., 50x70 cm, drobė, aliejus

Sigitas Daščioras. *Ragana ir ilgesys.*
2018 m., 100x80 cm, drobė, aliejus

Sigítas Daščioras. *Buduaras*. 2008 m., 30x40 cm, popierius, pieštukas, kava

Sigitas Daščioras: „Viduje turiu savo pasaulį“

REDA MILAKNIENĖ

Žurnalistė

Tikriausiai nesuprastų, jei apie jo nuotrauką parašyčiau, kad tai „gražu“. Būtų tušti žodžiai. Nes jo fotografijoje – gyvenimo čia ir dabar įspūdis – kartais ašaros, kartais pyktis, liūdesys, ilgesys, nuojauta. Arba tai, dėl ko įsimylim. Užsidegam. Lietuvos teatro žvaigždės, kurias kiekvieną pavasarį fiksuoja Rokiškio scenoje, gaidžia tų fotografijų, prašo atsiųsti. Nesvarbu, kad jos kartais apgauna, nes yra geresnės už spektaklį. Jo paroda „Teatro interpretacija“ aplankė ne vieną salę. Mielai atsidėtų ir tapymui, tačiau pastaruju metu viską „suryja fotografija“.

„Nerašyk apie mane gražiai,“ – po pokalbio sako Sigitas Daščioras. Retas taip sako. Dailininkas, fotomenininkas, Rokiškio teatro aktorius, scenografas, dailės mokytojas. Turi du diplomus. Nors nė vienas iš jų – ne kulinarinis, iš beveik tuščio šaldytuvo likučių sugeba padaryti gurmanišką vakarienę. Gali staiga dingti tarpvartėj tam, kad nuskintų rožės žiedą ir dar pamerktų jį į iš kažkur nukritusią taurę. Gali tiesiai tēkšti, kad esi stora, negraži ar juokinga. Gali geriausią kadrą pagauti tuomet, kai yra mirtinai pavargęs.

Koks jis, tas Sigitas Daščioras? Nereikalaujantis nei liaupsių, nei dėmesio, prisisotinęs modelių grožio, o tikrumą surandantis purvina-me, gyvenimo išvargintame veide.

Svarbu, kai sako gera

Atrodo, kad jam nusispjaut į pasiekimus, diplomus, titulus, vertinimus, net pinigus. Toks kiek laukinis. Bet Sigitas tai šiek tiek paneigia. „Nėra, kad nusispjaut. Man svarbu, kad darbai sukeltų jausmus. Jei niekas gero nebūtų sakęs, tai gal jų neturėčiau,“ – sako ir priduria, kad ne piniguose laimė. „Nes ar daug jų turėsi, ar ne – niekas labai nesikeičia. Gali būti nebent blogiau. Pasikeis vertybės, draugai, o problemos vis tiek lieka,“ – svarsto.

Jis iš tikrųjų labai daug dirba. Rytą – „kultūrnamiš“, paskui mokyklos (Juodupės gimnazijoje ir Senamiesčio progimnazijoje dėsto dailę), dar teatras, nuotraukų redagavimas. „Neturiu laiko galvoti apie problemas, neaiškinu, kad esu nelaimingas. Aš sukuos tarp žmonių, nenorinčių girdėti apie kažkieno asmeninius rūpesčius, jei rytoj premjera,“ – kalba Daščioras. Problemos jam yra tam, kad būtų išsprendžiamos.

Jei jau pradeda, tai iki galo

Penkiolikos jis išvažiavo iš tėvų namų mokytis ir visą gyvenimą viską daro savarankiškai. „Jei noriu kažką išmokyti, tai jau iki galo. Jei nupiešt – taip pat. Teatras – mano aistra. Ten – irgi stacia galva. Repe-tuodamas galvoju, kaip nuotraukas

sutvarkysiu... Bet vidinius konfliktus pasilieku sau,“ – tikina.

Fotografavimas jau seniai jam – nebe hobis. „Daug paaukojau. Tas kelias nėra toks lengvas, kaip atrodo. Fotografija dabar populiari. Ar čia žmonės daugiau pinigų turi? Bet vertina ne tik kaip dokumentiką, bet ir kaip meną,“ – kalba kūrėjas.

Ginto Dainio (anksti miręs iki šiol žinomiausias Rokiškio fotomenininkas – *aut. past.*) laikais fotografams Rokiškyje, o ir kitur nelabai buvo, kur save parodyt. „Bet vis tiek jautėsi, kad Gintas yra – tik jis vienas parodose dalyvaudavo. O dabar? Kur pasižiūrėsi, nusipirko fotoaparata – ir jau pleškina. Įdomiausia tai, kad pradeda nuo komercijos. Tai – apskritai nelogiška. Kalbant apie kitus, labai daug reiškia fotografo patirtis, išskirtinis braižas, tai, kad sugeba savo požiūrį parodyt, kalbėt savais žodžiais. Svarbu „neužs ciclinti ant pinigų, blizgučių – taip gali daug prarast,“ – sako Sigis.

Visgi tapytojas pirmiausia

Bet pirmiausia jis yra tapytojas ir lenkiasi drobei, kuri, anot pašnekovo, „kažkas tokio“. „Ką bedarau, vadinu save tapytoju. Abi šios sritys man artimos ir viena su kita susijusios. Aš nesijaudinu, kad per metus nutapau kokius du paveikslus, nors

anksčiau būdavo dvidešimt. Daug dar dalykų iš fotografijos turiu pasiimti, bet tapybos neužmirštu. Darbai ant drobės... Jie visada sukels jausmus. Bet ir nuotraukos. Tas pats didelis formatas, spalvos. Kitą dieną vėl eini, darai, tamsini, šviesini. Kaip ir paveikslą. Man tapyba ir fotografija neturi skirtumo. Noriu išmokti kažko, ko, jaučiu, trūksta,“ – dėsto menininkas. O kas jam, fotografuojančiam ir vestuves, graži nuotrauka? Apie vestuves jam neįdomu kalbėti, nes tai „konditerija ir karamelė“. Pavargsta nuo to grožio, ir... tada nori təkštelti kokį purviną kadrą „Ne grožyje juk esmė. Svarbiausia, ką pasakai. Gražus kinas kartais – kaip keiksmožodis. Taip ir graži nuotrauka gali būti prasta. Iš jos kažkas turi sklisti, jina kažkaip turi pakerėti, įtraukti, versti apie ją galvoti. Taisyklės, aišku, svarbios, bet pagal jas meno nebus. Nebent jas laužant, aukojantis dėl idėjos,“ – svarsto Daščioras.

Jis ironiškai žiūri į „prisifotkinusias“ mergaites, kurių nuotraukų prikimšti instagramai. O prie jų dar keliaaukščiai banalūs komplimentai: „tobula“, „gražuole tų mūsų“ ir kt. „Rimtam menui to užtenka. Aš skiriu, kur komercija. Ir Gailiūnas (dailininkas Raimondas Gailiūnas – *aut. past.*) kažkada reklamas kūrė. Visi mes „chaltūrinom,“ – neslepia Sigitas.

Gražu. Ar to užtenka?

Internete yra jo „Fotoistorijos“ puslapis, kur turi būti „tas grožis“. „O savo puslapyje rodau tai, ką fotografuoju juosta. Tegu bus grubiau, bet nuoširdžiau. Juostinė fotografija – pirmoji meilė. Nors nežinau, kas pavyks, bet kažkoks vidinis variklis vis tiek stumia,“ – svarsto.

Jam svarbiausia, kad būtų įdomu, kad būtų intriga. „Gali būti visiškai nekokybiška nuotrauka. Bet jeigu jina kalba. Dėmės, detalės, struktūra,

tai, kaip žmogus per judesį išreiškia jausmus. Nebūtinos ryškios blakstienos, kad fotografija būtų gyva. Detalės prideda prieskonių, o esmė – bendras vaizdas. Kaip ir tapyboje. Nebūtina paveikslą „išlaižyti“. Svarbu ekspresija, stambūs potėpiai. Turi būti jaučiama nuotaika. Gali būti lyriška, subtili, dramatiška, bet kelti neigiamas emocijas,“ – sako Sigitas.

Jam gražus tas modelis, kuris gali kažką pasakyti. „Graži gali būti ir nelaiminga, pikta... Iš kitos pusės – ar gerai, jeigu jina tik graži? Standartų sau netaikau, pirmiausia jausmai. Galiu pasakyti, kad man gražu garbanoti ilgi plaukai, o po akimirkos bus graži trumpaplaukė. Aktus irgi fotografuoju. „Viską fotografuoju. Sudėtinga, aišku. Nėra taip, kad tuntuais, kad sąrašas sudarytas – vieną savaitę viena nuoga, kitą – kita. Būtų neįdomu. Reikia paslapties. Jei aktą fotografuoju, tai intymūs dalykai, niekam nerodomas nuotraukos,“ – studijose uždarytas detales išduoda fotografas. Tačiau jo akys labiau užsidega pasakojant, kad šeštą valandą ryto pinigų prašantis „bomžas“ – pats įdomiausias jo pozuojuojas. „Kai pirmą kartą jį fotografavau, daviau 5 tuomet dar litus, kad papozuotų. Netikėta ir nuoširdu. „Kalbanti“ nuotrauka pavyko. Visiems sukėlė daug minčių. Daug daugiau, nei įkėlus gražų modelį. Visi jį pažįsta kaip „bomžą“, o tapo herojum. Labai džiaugiuos tuo kadru. Charakteringi personažai – vertybė. Galima juk nugrimuoti. Bet tai bus tuščia,“ – atvirauja Sigis.

Apie teatro fotografiją

Tai atskira tema. Pastaraisiais metais Sigitas šioje srityje daug nuveikė. Ne taip dažnai Rokiškyje surengiamos savų, Rokiškyje gyvenančių autorių darbų parodos. O apie prieš daugiau nei metus teatre vykusią „Teatro interpretacija“ autorius kalba: „Pirmiausia pavadinimą aš galvoju, galvoju ir sugalvoju. Nebuvo

taip paprasta. Kažkas yra pasakęs, kad teatro fotografija yra interpretacijos interpretacija. Nes spektaklį stato režisierius, dirba dailininkai, apšvietėjai. Pagal kažkokią pjesę jie sukuria savo interpretaciją. O ta spektaklio nuotrauka realiai ir tampa interpretacijos interpretacija.“

Sigitas svarsto, kad fotografuojant teatrą svarbu trys pagrindiniai dalykai: pajauti, užfiksuoti ir atrinkti. To ir užtenka. „Negaliu fotografuoti buitiškai. Negaliu nuklysti nei į reportažinę, nei į portretinę pusę. Turiu pagauti emociją, nuotaiką. Spektaklio metu nefotografuoju nuolat. Tiesiog pajuntu, kad dabar kažkas turėtų būti. „Ta akimirka“. Arba pagaunu, arba nepagaunu. Būna, padarau šimtą kadrų ir nepavyksta. Bet kai žiūriu tuos spektaklius („Vaidiname žemdirbiams“ žiūri narys – *aut. past.*), pats vaidinu, labai jaučiu, „kada tai turi įvykti,“ – teigia menininkas.

Savo malonumui ir Rokiškio istorijai

Jis pripratęs ir įsigilinti į spektaklį, ir fotografuoti. „Fotografavimas tarsi įspūdžio dalis – ne tik žiūri, bet ir fiksuoji. Įaugę, matyt, į kraują. Technika nebetrukdo. Aš juk darau tai ne už pinigus. Tiesa, būna, teatralai paskambina, paprašo. Jei specialiai fotografuoju, tuomet darbas. Bet dažniau fiksuoju savo malonumui ir istorijai, Rokiškiui. Ypač gera, jei galiu tai daryti per generalinę repeticiją, užlipti ant scenos, arti priėti. Tai malonumas, smalsumo patenkinimas. Ypač jei vizualiai įdomus spektaklis, išraiškingi įdomūs aktoriai, kostiumai, neįprastas apšvietimas. Pagauti aktoriaus žvilgsnį, kažką iš vidaus,“ – pasakoja autorius.

Kaip jis pagauna aktoriaus žvilgsnį? Tokį iš vidaus, kai žiūri į fotografiją ir tiesiog matai, kaip viduj kraujas teka? „Nėra vienareikšmio atsakymo. Kai fotografuoji teatrą, naudoji šiek tiek kitokias priemones. Yra toks

niuansas. Kai fokusuoju, užsidega neryški raudona aparato lemputė. Ir aktorius beveik visada pasižiūri. Ta lemputė patraukia žvilgsnį tamsoje. Akimirka, bet taip esu sustabdęs nemažai aktorių žvilgsnių. Tie kadrai – vieni intymiausių,“ – atvirauja.

Reikėjo surasti kampa

Teatrą jis fotografuoja seniai. „Pamenu, – prieš dešimt ar dvylika metų per spektaklį nufotografuotas nuotraukas atspausdavom „printeriui“ ir žiūrovai, išėję iš salės, iš karto jas pamatydavo. Pamažu supratau, kad vis tiek turiu susirasti normalią vietą fotografuoti – nei per arti, nei per toli. Anksčiau tai darydavau, kur papuldavo. Svarbu užfiksuoti, „ranką atkalti“. O dabar daug žinių ir įgūdžių. Stebiuosi, kad kiti geresne technika nesugeba to padaryti kokybiškai. Teatro fotografija apskritai yra specifinė. Paprasti fotografai jos nelabai imasi. Spaudos fotografai, pavyzdžiui, vertina ir supranta, bet kiti į tai žiūri labai atsargiai. Juk tu nerežisuoji kadro, o gaudai momentą. Tau iš esmės juk viskas būna paduota,“ – apie darbo užkulisius pasakoja Sigitas.

Fotografijos kartais geresnės nei spektakliai

„Yra buvę tokių nuobodžių spektaklių... Tik keliose vietose emocija, „pakritus“ šviesa. Bet juk dažniausiai to ir sieki – primeluot. Dabar tokie laikai, kai viskas eina per internetinę erdvę. Teatrai turi svetaines, o tekstas be nuotraukos nepaveikus. Teatrams tų nuotraukų tikrai reikia. Ir iš tikrųjų jie nori, kad būtų pagražinta. Aš jau sugadintas, nes žinau tą virtuvę, komisijon kviečia. Jei dvidešimt dienų kasdien žiūri po spektaklį ar daugiau, matai kitaip nei tas, kuris ateina į vieną ar du. Kartais prarandi tą ypatingą įspūdį. Bet aš galiu mėgautis. Man to vizualumo vis tiek reikia.

Jei būtų du spektakliai per savaitę. Bet šeši... Tu nebeprisimeni. Pabaigoj

pradedi painiotis. Yra spektaklių, kurie tęsiasi po tris–keturias valandas. Juose tiek daug visko, kad nebegali mėgautis. Kasdien valgyti po tortą nėra normalu,“ – teigia Sigitas.

Patinka, kai daug judesio ir augimo

Kažin ar dailininkas, fotomenininkas, priimdamas sprendimus festivalio „Vaidiname žemdirbiams“ komisijoje, gali neatsižvelgti į aktorių, ypač moterų, grožį? Tarkim, skiriant premiją už geriausią vaidmenį. „Retai būna, kad ir graži, ir gera aktorė. Bet jei sutampa, tada gali ir pagal kojas rinkti. Bent kartą yra taip buvę (šypsosi – aut. past.). Yra subrendusių moterų. Jos, va, gražios. Man patinka, kai personažas keičiasi, auga. Įvairiapusiškai, netikėtai. Tai tinka ir vyrams. Net mažai judantis, bet patyręs aktorius gali salę išjudinti, bet man patinka, kai daug judesio. Į tą patį Kazlą žiūri... Jis toks organiškas, tiek daug veiksmo. Matyti, kad labai daug dirba su vaidmeniu. Kai žiūri, nesuprasi, kad vaidina. Man atrodo, kad jis per darbą pasiekė tai, kad jam nebereikia vaidinti.“

Aktorė Redita Dominaitytė jam pasakė: „Esu fotografo žmona ir, šioje srityje dirbdama 15 metų, šį tą suvokiu. Jūsų nuotraukos puikios, retai kada džiugina fotografų darbas teatre.“

Sigitas tuos nuopelnus atiduoda pirmiausia patirčiai: „Tai gal daugiau patirtis. Talentui juk svarbu, kokioj aplinkoj augęs, kas jį „užkabino“, kas formavo estetiką. Aš pats nuo vaikystės buvau prie tų piešančių – ir mokiausi, ir kitus mokiau, ir parodose dalyvavau. O fotografavimas atėjo natūraliai. Nebuvo taip, kad susipirkau aparatūrą ir po mėnesio apsiskelbiau: „Dabar būsiu fotografas.“ Viskas susidėliojo, žinių apie kompoziciją, pajautimą iš anksčiau atsinešiau. O ir teatre dvidešimt metų. Man lengviau nei kitiems pajusti, kada spausti

mygtuką. Dabar visi fotografuoja telefonais. Vasario 16-ąją būdamas aparatinėje, mačiau: kas trečias tai fotografuoja, tai filmuoja. Natūraliai viskas sugula tame feisbuke. Tačiau taip nufotografuojamas pats faktas, o ne emocija. Mums irgi atsiunčia nuotraukų iš festivalių. Neįsimylėsi tokių kadru,“ – svarsto menininkas.

Istoriją galiu sugalvoti ir pats

O kadangi fotografuoja teatrą, aišku, turi mylimus režisierius ir žino, koks būtent yra jo teatras.

„Nuo *Schopping and Fucking*, kai į Rokiškį buvo atvažiuojęs dar jaunas Koršunovas, man patinka jo teatras. Tada tiesiog jį mačiau, jokių užkulisinių dalykų, ką galėčiau prisiminti, net nefotografavau. Nepraleisdavau ir Eimunto Nekrošiaus, bet man jo spektakliai sudėtingi. Todėl žiūriu kaip dailininkas, stebiu, kaip dirba aktoriai. O tekstus gliaudyti, į istoriją gilintis... Ją juk galiu susigalvoti ir pats. Ir paveikslą kai žiūri, tas pats. Gali iki nukritimo aiškintis, kas čia yra, klausti dailininko. Bet gali ir pats susigalvoti, ir bus nė kiek ne blogiau. Ypač jei kalbėsime apie suvokimą,“ – mąsto Sigitas.

Visada izoliuotas

Pastarųjų mėnesių įvykiai, visus uždarę saviizoliacijai, Sigitą Daščiorą nuteikė „tapyti stebuklą“. Tačiau per darbus paveikslas vis dar nebaigtas. „Menininkui nėra skirtumo, ar karantinas, ar ne karantinas. Aš viduje turiu savo pasaulį ir jaučiu, kad man ši situacija tik į naudą,“ – teigia kūrėjas. Karantino metu Rokiškio viešojoje bibliotekoje buvo iškabinta jo kūrybos darbų paroda. Ji ten turėjo veikti tris savaites, o veikė nežinia kiek laiko. Tuo metu savo dirbtuvėje jis teptuku glostė tuščią drobę ir jau žinojo, kas ant jos bus nutapyta. „Drobėje bus stebuklas,“ – šypsosi dailininkas.

Išsipildžiusi poetės Matildos Olkinaitės svajonė

VIRGINIJA KOCHANSKYTĖ

Aktorė, režisierė, KU docentė, Juozo Keliuočio literatūrinės premijos laureatė

Mano rankose išsipildžiusi Matildos Olkinaitės svajonė – jos kūrybos knyga „Atrakintas dienoraštis“. Jaunoji poetė 1940 m. rugsėjo pirmą dieną savo dienoraštyje užrašo: „Šįmet reikėtų energingai griebtis mokslo. <...> Paskui – paskui knygą išleisti.“ Deja, Matildai gyvai esant, jos lūkesčiams nebuvo lemta išsipil-

dyti – žiaurus likimas pasiglemžė jos svajonę.

Su jauduliu verčiu Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto išleistos knygos lapus. Jaudindamasi verstų ir jaunoji poetė. Ir kaip nepatikėti sena išmintimi, kad rankraščiai nedega! Taip, nedega, nes yra gerų žmonių, kurie neleidžia to padary-

ti! Pasigrožėtų tauriu, oriu knygos dizainu – puikus dailininkės Sigutės Chlebinskaitės darbas. Padėkotų knygos sudarytojui Mindaugui Kvietkauskui ne tik už išspausdintą dienoraštį, eilėraščius, už galias jos kūrybos įžvalgas, bet ir už atkurtą Olkinų šeimos istorijos tragišką likimą. Ir tikrai nudžiugtų išsamia-

Poetės Matildos Olkinaitės atminimui skirtos literatūrinės- muzikinės programos „...širdy nepasakyta žodį aš nešu...“ autorė, režisierė ir atlikėja aktorė Virginija Kochanskytė Maironio lietuvių literatūros muziejuje. Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus fondų

rašytojos Laimos Vincės straipsnyje perskaičiusi apie savo dienoraščio ir poezijos pristatymą anglų kalba. Juk tai ne tik leis susipažinti su šia jauna talentinga asmenybe daugybei pasaulio žmonių, bet ir skleis tolerancijos dvasią jų širdžių erdvėje.

Virpančiom rankom vartau knygą, nes tai ir mano išsipildžiusi svajonė. Sąjūdžio priešaušry po vieno renginio prie manęs priėjo teatrologė Irena Veisaitė ir paatviravo, kad ji turinti jaunos žydaitės Matildos Olkinaitės, nužudytos Antrojo pasaulinio karo pradžioje, eilėraščius. Pasakė, kad jai labai patinka, kaip aš skaitau poeziją, ir norėtų, jog parengčiau Matildos poezijos programą. Režisieriumi paprašytų būti Eimuntą Nekrošius. Tik, pridūrė, reikėtų dar pavartyti prieškario spaudą – gal rasčiau daugiau eilėraščių ar straipsnių apie Matildos kūrybą. Prisipažinsiu – toks garsios teatrologės pasitikėjimas labai sujaudino. Viską užsirašiau ant lapelio, tvarkingai sulanksčiau ir įsidėjau į piniginę šalia mamos ir vyro nuotraukų. Keletą metų lankiausi įvairiuose archyvuose – ir privačiuose, ir bibliotekų – deja, jokių žinių apie Matildos kūrybą neužtikau. Įsiplieskęs Sąjūdis įtraukė į ekologinius žygius, mitingus ir nuskriejau per Lietuvą su renginiais, o vėliau su naujomis programomis. Bet lapelį su informacija apie Matildą Olkinaitę iš vienos piniginės kėliau į kitą. 2004 m. pradžioje paskambino bičiulis Tomas Ladiga, Kauno valstybinio muzikinio teatro solistas, ir užklausė, ar aš sutikčiau režisuoti jo močiutės Stefanijos Ladigienės knygos „Esame“ pristatymą sausio 31 d. Vilniaus karininkų ramovėje. Kurdama scenarijų sužinojau, kad Stefanija Ladigienė nuo mirties išgelbėjo Ireną Veisaitę, kurios dėka kilniai lietuvei buvo suteiktas Pasaulio teisuolės vardas. Po knygos pristatymo Irena Veisaitė priėju-

Projekto partneriai:

TARPTAUTINĖ KOMISIJA NAČIŲ IR SOVIETINIO OKUPACINIŲ REŽIMŲ NUŠALTIMAMS LIETUVOJE (VERTINTI)
VL. J. TEATRO PROJEKTAI

Telefonai kontaktams: 8 612 225 43
8 5 266 38 04, 8 46 219 803

Atlikėjai:
Virginija Kochanskytė
Aktorė
Rita Preikšaitė
Mecosopranas
Saulius Šiaučiulis
Fortepijonas
Juozas Staniulis
Smuikas

Programoje:
M. Olkinaitės eilėraščiai,
fragmentai iš dienoraščio, prisiminimai,
įvairių kompozitorių instrumentiniai
kūriniai.

Poetės
Matildos Olkinaitės
atminimui

Svietimo projektas su literatūrine-
muzikine kompozicija, skirtas Lietuvos
žydų genocido dienai paminėti.

„... širdy nepasakyta žodį aš nešu ...“

Literatūrinės–muzikinės programos plakatas.

Autorius dailininkas dizaineris Mantas Sakalauskas

si dėkojo už jautrią šventę, o aš, jausdama kaltę, prašiau atleisti, kad man taip ir nepavyko rasti Matildos Olkinaitės kūrybos apraiškų, sakiau, kad mūsų pokalbio neužmiršau, jaudindamasi traukiau iš piniginės beveik sudulėjusį lapelį, ant kurio prieš penkiolika metų užsirašiau jos prašymą. Irena Veisaitė spindinčiomis akimis ištarė: „Aš dabar turiu viską – eilėraščius ir dienoraštį.“ Taip, rankraščiai nedega! Pasakiau, kad norėčiau tesėti pažadą ir paklausiau, ar ji leistų nusikopijuoti Matildos Olkinaitės eilėraščius ir

dienoraštį. Sutarėme, kad atvažiuosiu į jos namus Vilniuje ir man bus leista atsispausdinti. Atvykau į svečius, buvau maloniai priimta. Su Irena Veisaite kalbėjome, kad programa galėtų ne tik skleisti žinių apie Matildą Olkinaitę, bet ir būtų geras postūmis šiai idėjai tapti kūnu knygos pavidalu, kad būtina išspausdinti jaunosios poetės kūrybą.

Nieko nėra atsitiktinio! Neilgai trukus sulaukiau Linos Matiukaitės, Kupiškio viešosios bibliotekos direktorės pavaduotojos, skambučio ir ji pakvietė atvykti liepos 4 d. į

Literatūrinės–muzikinės programos „...širdy nepasakytą žodį aš nešu...“ atlikėjos aktorė Virginija Kochanskytė ir dainininkė Rita Preikšaitė Kupiškio viešojoje bibliotekoje, 2004 m. Nuotr. Linos Matiukaitės

miesto šventę su A. Mickevičiaus poezijos programa, kuri būtų sujungta su Lenkijos Zgiežo miesto menininkų – fotografo Krzystofo Derono ir dailininko Mariuszo Šwiątczako – parodos „Dějà vu Kupiškis“ atidarymu. Džiugiai sutikau ir pagalvojau: o kaip gerai – bus puiki proga pasikalbėti apie Matildos Olkinaitės programą. Po renginio Linai Matiukaitei ir Kaziu Stančikui (KVAD Panevėžio regiono vyr. valst. inspektorius) papasakojau apie programos idėją, padovanojau bibliotekai Matildos Olkinaitės dienoraščio bei eilėraščių kopijas ir pasakiau, kad prasmingesnės vietos už Kupiškio bibliotekos (buvusios sinagogos) erdvę, kurioje yra Atminimo siena su įamžintomis Holokausto aukų pavardėmis, premjerai neįsivaizduoju. Kazys Stančikas net rankomis suplojo ir pasakė: „Šių metų Europos paveldo dienos tema – žydų paveldas Lietuvoje. Renginiai

vyks rugsėjo 10–19 d. Jei galėtumėte tam laikui parengti programą, būtų puiku!“ O Lina pridūrė: „O aš pasirūpinsiu visu, kuo tik prireiks“. Kaip tarė, taip ir padarė: Kazys Stančikas ir Lina Matiukaitė puikiai suorganizavo visus renginius. Kad šis projektas įgautų reikiamą pavidalą, buvo pajungta ir spauda – Eugenijai Urbonienei „Kupiškio žiniuose“ išspausdinus straipsnį apie Kupiškyje besimokusią M. Olkinaitę, atsiliepė mokytojos Aldona Zinkevičienė, Violeta Aleknienė ir dar keletas kitų poetę pažinojusių žmonių. Nuo 2004 m. M. Olkinaitės kūrybinio palikimo kopijos saugomos Kupiškio viešojoje bibliotekoje. 2005 m. Kupiškio kultūros ir istorijos almanache „Kupiškis“ L. Matiukaitė, kupiškėnams pristatydama jaunąją poetę, tragišką jos šeimos likimą, pateikė aštuonis jos eilėraščius.

Europos paveldo dienų metu literatūrinė–muzikinė programa,

skirta poetės M. Olkinaitės atminimui „...širdy nepasakytą žodį aš nešu...“ buvo pristatyta rugsėjo 13 d.: 12.00 val. Panevėžio lėlių vežimo teatre, 15.00 val. Kupiškio viešojoje bibliotekoje, 18.00 val. Panemunėlio pagrindinėje mokykloje, 20.00 val. Rokiškio J. Tumo-Vaižganto gimnazijoje. Renginius filmavo operatorius Saulius Beržinis. Renginiuose dalyvavo mokiniai, muziejų ir bibliotekų darbuotojai, miestelėnai, seniūnas, miestų merai. Žiūrovai neslėpė ašarų, negailėjo gerų žodžių, nuoširdžiai dėkojo, ragino keliauti su programa per visą Lietuvą, supažindinti su Matildos kūryba, tragišku Olkinų šeimos ir žydų tautos likimu Holokausto metu. Susitikimuose raginau valdžios žmones pasirūpinti, kad būtų išleista kraštiečių M. Olkinaitės kūrybos knyga, įamžintas jos atminimas. Dėmesį programai parodė ir spauda: žurnalistės Jurgita Žiukaitė („Kupiškėnų mintys“), Lina Dūdaitė („Gimtasis Rokiškis“), Eugenija Urbonienė („Kupiškio žinios“), („Panevėžio rytas“) kvietė visus, kas prisimena Matildą Olkinaitę, dalytis savo žiniomis su Kupiškio ir Rokiškio muziejininkais. Jautriausiai į kvietimą atsiliepė, į paieškas aktyviausiai įsijungė ir muziejaus archyve visas žinias surašė Violeta Aleknienė, Kupiškio etnografijos muziejaus direktorė, Panemunėlio gyventoja, apie žiaurią tragediją girdėjusi dar vaikystėje iš savo tėvų. M. Olkinaitės paminėjimo renginiuose dalyvavo Rokiškio Juozo Keliuočio bibliotekos direktorė Alicija Matiukienė, kuri entuziastingai pritarė idėjai, jog būtina išleisti Matildos Olkinaitės kūrybos knygą. Kitaip ir būti negalėjo – juk Alicijos rūpesčiu, kad biblioteka ne tik saugotų krašto kultūrinį, o ypač literatūrinį palikimą, bet ir skleistų žinių apie tai, buvo įsteigtas J. ir A. Keliuočių centras ir yra leidžiamas Rokiškio krašto kultūros žurnalas „Prie Nemunėlio“.

Literatūrinės-muzikinės programos „...širdy nepasakytą žodį aš nešu...“ atlikėjai Maironio lietuvių literatūros muziejuje.
Iš kairės: pianistas Saulius Šiaučiulis, aktorė Virginija Kochanskytė, dainininkė Rita Preikšaitė ir smuikininkas Juozas Staniulis.
Nuotr. iš Maironio lietuvių literatūros muziejaus fondų

Programai „...širdy nepasakytą žodį aš nešu...“ kurti pakviečiau plataus kūrybinio diapazono žmones, lengvai improvizuojančius tiek muzikoje, tiek teatre. Aš įsipareigojau sukurti programos scenarijų ir režisuoti, muzikinio sprendimo autoriumi sutiko būti LTMA profesorius, kompozitorius ir pianistas Saulius Šiaučiulis. Prie mūsų mielai prisijungė Kauno valstybinio muzikinio teatro solistė Rita Preikšaitė (mecosopranas) ir Klaipėdos kamerinio orkestro smuikininkas Juozas Staniulis (pirmasis smuikas). Plakatą ir programėlę sukūrė VDA profesorius, grafikas Algis Kliševičius. Scenografijos asketiškas sprendimas buvo neišvengiamas – žinojome: kaskart reiks prisiderinti prie esamos erdvės, o ir turėjo tilpti mašinos bagažinėje. Programos sukūrimo, įgyvendinimo rėmėjais buvome mes patys – jos kūrėjai.

Scenarijų kūriau remdamasi tik M. Olkinaitės dienoraščiu ir eilėraščiais – jaunosios kūrėjos mintys, nuojautos, svajonės, troškimai išreikšti tik jos pačios žodžiais, liudijančiais talentingos poetės gyvenimą. Literatūrinis palikimas kalbėjo, kad jos asmenybėje derėjo žydų ir lietuvių tapatybės, jai buvo artimos abiejų tautų tradicijos. Ji mokėjo penkias kalbas, jai buvo svarbus pasaulio pažinimas per kitų šalių literatūrą ir kultūrą. Tad nutarėme: programos muzikinis sprendimas turi atspindėti jos asmenybės ir išsilavinimo universalumą – skambėjo G. Geršvino, V. Bernstaino, J. S. Bacho vokalinei ir instrumentinei muzikai, muzikinėse improvizacijose skambėjo žydų ir lietuvių liaudies muzika, į vieną pynę susipynė žydų ir lietuvių liaudies šokio elementai. Literatūros tyrinėtojos Reginos Mikšytės pasakojimas, jog Rokiškyje buvo dainuojamos

rokiškėnų sukurtos dainos pagal M. Olkinaitės eilėraščius, paakino S. Šiaučiulį sukurti tris dainas pagal poetės eilėraščius: „Žydiška lopšinė“ „„Snigo...“ „„Bus...“:

Kalbėjome Matildos vardu. Norėjome pabrėžti – giluminės gyvenimo prasmės veriasi keliaujant Kūrybos žeme, o kūrybinio nušvitimo momente išryškėja pagrindinės vertybės. O kad kūryba jai buvo gyvenimo sinonimas, liudija dienoraštis: „Jei likimas norės mane nubausti, jis atims iš manęs kūrybos galią“ (1940 09 24). Programos koncepcija atliepė gana anksti susiformavusiai neoromantizmo idėjų persmelktai Matildos nuostatai: „Bet tu sakai: – nuvys žiedai, / Ir dainos nuaidės. – / O, ne! Gyvent pavasariu, / Kol galim mes! / O kai ateis ruduo žiaurus – / Be saulės, be gėlių, / Gyvenime dar būsime / Pavasario džiaugsmu!“ (eil. „Širdžiai“, 1937). Jautria gija per visą programą skaudžiai sutvinkėdavo

*Stogastulpis Matildai Olkinaitei. Skulptorius Vidmantas Zakarka.
Nuotr. D. Vilkickienės*

Matildos mistinė savojo, o draug ir žydų tautos, tragiško likimo nuojauta. Kažkur erdvėje, o gal ir visai šalia sklandantis mirties alsavimas – ką jis skatina? Romantiškos meilės ilgesį, kūrybiškumą, dar didesnę meilę gyvenimui ir artimiesiems?.. Dvasingo gyvenimo paiešką, intensyvų akimirkos – čia ir dabar – išgyvenimą?.. Tik stengėmės, kad žiūrovas nė akimirkai nepajustų tragiškos baigties. Mums, atlikėjams, nors

esame profesionalai, gal tai buvo sudėtingiausia – kartais visai ne vietoje persmelkdavo mintis apie tragišką jaunos mergaitės gyvenimo finalą, šiurpas nukratydavo, užspausdavo balsą, atsirasdavo nenumatyta pauzė... Visą laiką siekėme pažadinti vidinę žiūrovų klausą: ar dialogą vedėme kamerinėje muziejaus, bibliotekos erdvėje su brandžiais žiūrovais, ar didelėje mokyklos salėje su jaunimu, pagal amžių

gana artimu Matildai. Programos pabaigoje, įvardiję Matildos ir jos šeimos žiaurią žūtį, jausdavome, kaip salė, netekusi amo, nuščiūva, o dainininkei Ritai Preikšaitėi užgiedojus J. S. Bacho ariją *Quia Respexit* iš *Magnificat*, lyg maldoje bando drauge su mumis atgauti pusiausvyrą ir užčiuopti slystančią iš po kojų žemę. Žiaurumo beprasmybė jaunystės svajonėmis ir meilės ilgesiu pulsuojančio gyvenimo fone sukrėsdavo visus iki širdies gelmių.

Tas jaudinantis ryšys su žiūrovu jau pirmosiose premjerose – lyg artimų sielų suokalbis – tapo stipriu akstinu dalytis M. Olkinaitės kūryba, skleisti žinią apie jos likimą, kalbėti apie Holokausto tragediją Lietuvos ir pasaulio istorijoje. Pradėjau skambinti savo pažįstamiems bibliotekininkams ir muziejiniškams, lietuvių kalbos mokytojams ir pavaduotojams ugdymui. Maironio lietuvių literatūros muziejaus direktorė, rašytoja Aldona Ruseckaitė pakvietė būtinai atvykti į muziejų Kaune ir Maironio salone pristatyti programą. Po renginio muzikologė Eugenija Žakienė parašė išsamų straipsnį „Nemune“ (2005 m. rugs. 29 d.). Šią programą pristatėme 46 kartus, iš jų 28 kartus mokyklose ir gimnazijose. Atidus jaunų žmonių klausymasis ir ilga tyła po programos liudijo, kad istorija palietė jų širdeles. Mokytojai dėkojo už gyvą literatūros ir istorijos pamoką, itin svarbią ugdant jaunosios kartos toleranciją ir suvokimą, kad tik išmokę istorijos pamokas, galime susivokti gyvenimo realybėje ir kurti taikią rytdieną. Vyresnieji, neslėpdami ašarų, priėję dalydavosi tų baisių laikų prisiminimais ir sakydavo: „Duok, Dieve, kad tai daugiau nie-

Stogastulpio poetės Matildos Olkinaitės atminimui atidengimas Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje, Rokiškio rajone, 2017 m. Nuotr. Giedriaus Kujelio

kada nepasikartotų!“ Įsimenantis susitikimas su jaunimu Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejuje – pilnutėlė salė sulaukusi kvėpavimą stebėjo programą, o po to apipylė klausimais muziejaus direktorių Emanuelį Zingerį ir mus: „Kaip tai galėjo įvykti, kodėl, už ką?..“ Taip, neįmanoma protu suvokti, bet kalbėti būtina – idant tai niekada nepasikartotų. Lietuvos žydų bendruomenės namuose buvome maloniai priimti ir pagerbti padėka už priminimą bendrapiliečiams, jog pasaulio išlikimo garantas – tik taikus tautų sugyvenimas.

Esu nuoširdžiai dėkinga teatrologei Irenai Veisaitėi – M. Olkinaitės poezijos programos idėjos autorei – už postūmį giliau pažinti Lietuvoje klestėjusių žydų tautos kultūrinį paveldą. Ne tik paveldą, bet ir valstybės istoriją. Holokausto pažinimas tebėra svarbus šiandienos Lietuvai – atjautos, atlaidos ir žmogiškumo temos šiuo metu pasauliui gyvybiškai svarbios. Ir, žinoma, už kūrybos džiaugsmą – daug jaudinančių prisiminimų programos kūrėjų širdyse įsirėžė visiems laikams.

Programos „...širdy nepasakyta žodį aš nešu...“ pristatymai buvo simboliškai vainikuoti: Kupiškio kultūros centro režisierė Nijolė Ratkienė pakvietė į tarptautinę teatro ir muzikos šventę „Sielos ilgesys“ Palėvenės dominikonų vienuolyno ir bažnyčios architektūriniame ansamblyje 2006 m. birželio 25 d. paminėti M. Olkinaitės 85-ąsias gimimo metines. Šiai datai paminėti panemunėliečių atsiminimus apie vaistininko N. Olkino šeimą ir M. Olkinaitę į žurnalą „Prie Nemunėlio“ parašė Kupiškio etnografijos muziejaus direktorė Violeta Aleknienė.

2005 m. Savivaldybių muziejų direktorių bendrija (pirmininkė Vida Kanapkienė) parašė projektą, skirtą M. Olkinaitės kūrybinio palikimo viešinimui Lietuvos savival-

Olkinų šeima panemunėliečių edukacinėje programoje. Matildos vaidmens atlikėja Urtė Šakalytė stovi pirma iš kairės, 2019 m. Nuotr. V. Pranckūno

dybių muziejuose bei bibliotekose, bet, deja, LR kultūros ir sporto rėmimo fondas neparėmė. 2008 m. sulaukiau skambučio iš bibliotekos direktorės Alicijos Matiukienės, kuri didžiai apgailėstaudama prisipažino, kad jos pastangos neduoda teigiamo rezultato – apie būtinybę išleisti M. Olkinaitės kūrybos knygą ji kalbėjo su Rokiškio savivaldybės žmonėmis, juos įtikinėjo ketverius metus. Deja... Bet pasakė neparandanti vilties, jog laikui bėgant, pasikeis valdžios požiūris į kultūros paveldo išsaugojimą ir puoselėjimą. O kol tai atsitiks, nusprendusi žurnale „Prie Nemunėlio“ (2008 m. Nr. 1) išspausdinti M. Olkinaitės kūrybinį palikimą ir prašo atsiųsti dienoraščio ir eilėraščių kopijas, kurias aš saugau savo archyve. I. Veisaitės sutikimas spausdinti buvo gautas. Po metų Juozo Keliuočio biblioteka, siekdama išleisti M. Olkinaitės kūrybos knygą, parengė ir pristatė Vilniaus Gaono žydų istorijos muziejaus programai projektą, tačiau paramos nesulaukė.

Vėliau, lankantis Rokiškyje įvai-

riomis progomis, kalbėdavome su A. Matiukiene apie M. Olkinaitės poezijos knygos išleidimą. Vylėmės, kad kažkada tikrai ateis tam palankus laikas. Ir atėjo! Juk mūsų idėjos sklando erdvėje! 2016 m. Matildos Olkinaitės likimo istorija įkrito į asociacijos „Rokiškio teatras“ režisierės Neringos Danienės rankas. Violeta Aleknienė jai papasakojo apie tragišką jaunosios poetės likimą, apie dienoraštį ir eilėraščius, kurie saugomi Rokiškio Juozo Keliuočio bibliotekoje. Istorija įkrito ne tik į rankas, bet ir širdį: N. Danienė parašė pjesę ir pastatė jaudinantį spektaklį „Nutildytos mūzos“ apie Matildą, Olkinų šeimą ir prieškarį Lietuvos žydų gyvenimą. Pjesė išspausdinta Rokiškio kultūros žurnalo „Prie Nemunėlio“ 2018 m. antrame numeryje. Sukrečiančios istorijos palytėtos žiūrovų širdys geranoriškai atsiliepė į režisierės kvietimą aukoti lėšas M. Olkinaitės knygos leidybai. Spektaklio kūrybinės komandos pastangos vainikuotos sėkme: 2020 m. Lietuvių literatūros institutas išleido M. Olkinaitės knygą „Atrakintas

dienoraštis“. Teatrologė Irena Veisaitė poetės kūrybos rankraščius atidavė saugoti į Lietuvos literatūros ir tautosakos institutą.

Programas, spektaklius, renginius, kad ir palikusius geliančią žymę širdies atmintyje, keičia naujų įvykių paminėjimai, aktualios laikmečio temos. Jei nebus sustatyti atminimo ženklai ne tik širdies atmintyje, bet ir mūsų gyvenamoje erdvėje, tai su Amžinybės iškeliaujančiomis širdimis iškeliaus ir atmintis. Ypač tai puikiai supranta bibliotekininkai ir muziejaininkai, prisiėmę misiją ateinančioms kartoms išsaugoti istorijos liudijimus.

2011 m. leidyklos „Versmė“ išleistoje monografijoje „Panemunėlis“ buvo išspausdintas V. Aleknienės straipsnis apie Olkinų šeimą. 2014 m. Rokiškio krašto muziejus išleido knygėlę „Rokiškis Sanos Melleraitės ir Matildos Olkinaitės akimis“ (sudarytojai: Valius Kazlauskas, Ona Mackevičienė ir Giedrius Kujelis). 2018 m. liepą Rokiškio rajone darbavosi mokslininkų ir studentų komanda iš JAV – neinvaziniais metodais (georadaru) tyrė dvi spėjamas Holokausto vietas: Sacharos miške, kur pagal liudytojų pasakojimus buvo nužudytos dvi žydų šeimos iš Panemunėlio, ir Trako–Pempiškio miške). Tyrimams vadovavo prof. Richardas Freundas iš Hardfordo universiteto, projekto kuratorius Lietuvoje – dr. Romas Jarockis. 2019 m. interneto dienraštis *Bernardinai.lt* paskelbė rašytojos Laimos Vincės (JAV, Lietuva) straipsnį „Nutildyta mūza. Apie Matildos Olkinaitės gyvenimą ir poeziją.“

Rokiškio Juozo Keliučio viešoji biblioteka, 2015–2019 m. vykdydama Rokiškio krašto literatūrinio kelio kūrimo projektus, paženklino informaciniais stendais ir medžio

skulptūromis rajono vietas, sietinas su krašto literatūrinio žodžio kūrėjais – buvo pagerbti Antanas Strazdas, Antanas Vienažindys, Liudvika Didžiulienė–Žmona, Alė Rūta, Liudas Dovydenas, Paulius Širvys, Elena Mezginaitė ir Bronius Gražys. 2017 m. šalia šių garbiems kūrėjams skirtų atminimo ženklų prigludo ir ažuolinis stogastulpis Matildai Olkinaitėi, paženklinęs jos atminimą Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje, šalia Olkinų šeimos buvusio namo vietos. Stogastulpio viziją drauge su tautodailininku, Panemunėlio miestelyje gyvenančiu medžio drožėju Vidmantu Zakarka kūrė projekto vadovė, Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos direktorės pavaduotoja Daiva Vilckickienė. Ažuoliniame kūrinyje, vainikuotame Dovydo žvaigžde, apglėbtame amžinai žydinčių lelijų, kurias taip mėgo jaunoji poetė – kulkų suvarpytas nespėjusios užgimti poezijos žvaigždės M. Olkinaitės sąsiuvinis, su pranašiskomis, simbolinėmis eilėmis: „Paskui kažkas nusinešė/Ir saulę, ir gėles./ Išėjo jaunos seserys/Į tolumas šalis...“. Tų pačių metų rugšėjo 7 d. įvyko bendras Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos, Rokiškio krašto muziejaus ir asociacijos „Rokiškio teatras“ renginys, kurio metu atidengtas stogastulpis Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietėje ir paminklinis akmuo Šeduikiškio kaimo pamiškėje nužudytoms Panemunėlio žydų Jofių ir Olkinų šeimoms atminti.

2019 m. Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos iniciatyva minėtiems Rokiškio krašto kūrėjams ir jų kūrybai populiarinti sukurtos 45–60 min. trukmės literatūrinės, muzikinės, teatralizuotos, edukacinės programos, kurių tikslas – vieto-

se turėti juos pristatančias meniškas, įtaigias, nevienadienes veiklas. Programas drauge su projekto vadove D. Vilckickiene kūrė vietos režisieriai ir rajono bendruomenių, kurių teritorijose pastatyti Rokiškio krašto literatūrinio kelio ženklai, žmonės. M. Olkinaitėi skirta viena iš programų, kurią parengti drauge su Panemunėlio krašto bendruomenės žmonėmis buvo pakviesta režisierė N. Danienė. Iki ašarų jaudinanti panemunėliečių pasakojama Matildos gyvenimo istorija 2019 m. rodyta ne kartą rajone ir už jo ribų.

Virtualioje erdvėje taip pat galima rasti informacijos apie M. Olkinaitę Rokiškio Juozo Keliučio viešosios bibliotekos rengtame žemėlapyje „Rokiškio krašto kūrėjų keliais“, virtualioje viktorinoje „Pažinkime Rokiškio krašto kūrėjus“ (<https://www.rokis-kis.rvb.lt/viktorina/Rokiskis.html>), virtualiame gide „Rokiškio krašto literatūrinio kelio pažinties ženklai“ (<http://www.virtualusgidas.lt/roki-skio-krastas/panemunelio-glz-st/>). 2017 m. žurnale „Tarp knygų“ (Nr. 11) paskelbtas Daivos Vilckickienės straipsnis „Per pasaulį aš keliauju ir sapnuoju keistą sapną“.

Sveikinu ir labai džiaugiuosi, kad daugelio žmonių geranoriškų, atkaklių pastangų dėka M. Olkinaitės kūrybinis palikimas buvo išsaugotas ir išleista knyga. Ir pagaliau išpildyta jaunos poetės svajonė!

Tai dar vienas liudijimas, kad svajonės pildosi! Ne taip greitai, ne taip sklandžiai, kaip norėtusi, bet pildosi. Tad, gal mažiau reikėtų aiškinti jaunimui apie praktiškumą, naudingumą, o daugiau skiepyti idealizmo daigus, kalbėti apie svajonių galią ir padėti jas įgyvendinti?! Žinoma, jei norime gyventi taikesniame, kilnesniame, dvasingesniame pasaulyje.

Dienoraštis

MATILDA OLKINAITĖ

(1921–1941)

*Lietuvos poezijos padangėje galėjo išsiskleisti ir žydėti nuo Rokiškio
kilusios žydaitės Matildos Olkinaitės poetinis talentas, jei ne skaudi ir tragiška,
nė dvidešimties metų nesulaukusių merginą ištikusi lemtis.*

Matilda Olkinaitė gimė apie 1921 m. Panemunėlio vaistininko N. Olkino šeimoje.

*Trumpai mokėsi Kupiškyje, baigė Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnaziją, kur žengė pirmuosius
kūrybinius žingsnius. 1939 m. Kauno universitete pradėjo studijuoti prancūzų ir rusų kalbas bei literatūrą.
Sugrįžimas pirmosiomis karo dienomis į gimtąjį Panemunėlį pas tėvus buvo lemtingas. Norėdama būti kartu
su tėvais, atsisakiusi siūlymų bėgti ir pasislėpti, nepatikėjusi artėjančia grėsme, Matilda Olkinaitė
kartu su artimaisiais ir kitais vietos žydais pasitiko mirtį prie bendros kapo duobės...*

*Nespėjusios atsiskleisti poetės palikimas – pirmieji ir, deja, vieninteliai kūrybiniai ieškojimai,
išlikę nuo laiko pageltusiame 96 puslapių gimnazistiškame sąsiuvinyje. Eilėraščiai ir dienoraštis,
išsaugoti gerų žmonių ir Dievo apvaizdos – kaip ženklas, bylojantis jaunatvišką
gyvenimo šviesą tragiško ir beprasmiško likimo akivaizdoje.*

*Leidinio „Prie Nemunėlio“ skaitytojams pateikiamas minėtame sąsiuvinyje
išlikęs Matildos Olkinaitės dienoraštis „M. Olkinaitė 1938. VI.21“, kurio kopija
saugoma Rokiškio Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje.*

1940. VIII. 15.

Keista šiomet vasara. Kiekvienas
atsisveikinimas skaudus. Ir atrodo,
kad viskas praeina nesugrįžtamai.
Kada aš išlydžiu savo draugą, man
rodosi: aš jo niekad daugiau nepa-
matysiu.

Ėjau šiandien vėlai iš stoties. To-
kia šviesi mėnesiena, kad gali skaity-
ti, ir ilgas šešėlis velkasi šalia. Ir man
rodosi – tai paskutinė vasaros naktis.
Šviesi ir tvanki, nerami iki ašarų. Jis
manęs dažnai nemato ir nesupranta
manęs. Aš jo paprasčiau parašyti man
ką nors. Jis tai palaikė kaprizu ir
nieko nerašė. O aš taip norėjau turėti
keletą žodžių iš šito vakaro, kuris
man atrodo paskutinis toks.

Matilda Olkinaitė

Norėjau jam paskaityti šiuos
prancūzišką eilėraščių, bet jau antroji
eilutė pajutau, kad jo tai nedomina.
Ir nustoju skaityti. O kada po tokių
smulkmenų jis manęs paklausė, ar
sutikčiau palikti viską ir eiti su juo,
man jo žodžiai praskambėjo skau-
džiu tyčiojimusi.

Negerai. Nejaugi aš visada taip
mylėsiu? O seniau maniau (o galbūt
taip norėjau įsikalbėti?), kad mano
jausmai visada atitiks jo (tada dar
nežinomojo) jausmus.

Jis dabar dienoraščio nerašo.
Miega sveiku miegu. Aš jam linkiu
laimės.

1940. VIII. 17.

Mėgstu po ilgios dienos vėlai vakare atsisėsti jaukiam mano kambarėly ir rašyti.

Vakare papa visuomet sako: „Dar viena diena praėjo“. Tai taikoma man: dar viena diena praėjo, o aš nieko nenuveikiau. Turiu prisipažinti: mėgstu ginčytis su papa. Ginčai būna kultūringi ir retai kada išeina iš padorumo ribos. Papa neramiai žiūri į mano ateitį. O aš viską išdėstau keliais šabloniškais sakiniiais. Papai skaudu dėl mano nerašymo. O aš randu kokį pasiteisinimą, kuriuo pati netikiu ir kuriam niekas netiki.

Šiandie svečių buvo. Abraša su draugu ant motociklo. Po pietų Šėras atvažiavo su dviračiu. Palikau visus ir nuėjau su juo prie upės.

Dar viena diena praėjo. Buvo daug jausta, bet niekas nesakyta.

Man kartais atrodo, kad visas pasaulis slenka pro mane pavargusiu liūdnu žmogumi. Ir man norisi tam žmogui tarti ką nors gero ir švelnaus, atstumti plaukus nuo jo sudrėkusios kaktos ir ją pabučiuoti.

Esu nepatenkinta savimi. Girdžiu dabar – svirplys griežia. Jis šiąnakt apsigyveno pas mus. Sakoma, tai reiškia laimę.

Ką gi – pas mus apsigyveno laimė.

Dirbti ir kurti, ir mylėti, ir – būti mylimam!

Tu mano pavargęs žmogau, ar tu myli?

1940. VIII. 19.

Fannia pagimdė sūnų. Šiandie visi rašėm laišką su pasveikinimu. Siuntinuką nusiuntėm. Man norisi pasakyti: tai nesvarbu. Svarbu toji didelė laimė, kurią junta motina. Tobulesnį žmogų užauginti.

Nežinau kodėl, bet mano ateitis man kartais pasivaidena taip liūdnai ir skaudžiai, kad aš nesąmoningai susigūžtu skausme. Noriu sustingti. Bejėgė ką nors dirbti ir galvoti. No-

rėčiau grįžti į Vilnių ir pradėti mokytis. Tai neramiųjų dalia: iš vienos vietos jie bloškiasi į kitą vildamiesi ten ramybę rasti.

Matau dabar pro langą: papa ir Iliuška grįžta iš stoties. Tuoju eis manęs ieškoti, nes papa visuomet pastebi, kad ko nors nėra ir eina jo ieškoti.

Aš kartais galvoju, ko trūksta mūsų namams? Kaip mane kankina tos dienos, kai visi vaikšto lyg įelektrinti ir iš kiekvieno šoka kibirkštys. Bet tai lengvai praeina. Bereikia baltai ir gražiai dengti stalą, užžiebtį lempą – ir papa, užgirdęs Štrauso valsą, ima mosikuoti rankomis, vesdamas kurią iš dukterų šokti.

Traukinys ateina. Tuo traukiniu visuomet atvažiudavo Šėras. Gal gausiu iš jo rytoj laišką.

Mūsų namų ekonominė padėtis visad pašlijusi. Bet aš apie ują negalvoju. Stengiuos negalvoti.

Jeigu čia būtų mano draugas, aš prisiglausčiau prie jo ir verkčiau. O jis nesuprastų manęs, nes nemyli. Aš to niekam nesakau. Tegu niekas nežino apie tai.

O vis dėlto gera net ir tada, kada verki prie krūtinės to, kurį myli ir kuris tavęs neatstumia.

1940. VIII. 21.

Aišku, laiško negavau. Jis turi pasiteisinimą: tik ką atvažiavo, naujienų nėra – kam rašyt?..

O man liūdna. Būtų gerai, kad viskas baigtųsi. Jis daro didelį nusikaltimą nesakydamas man teisybės. Jei jis pasakytų, kad nemyli manęs, aš pamažu psichologiškai įsigyvenčiau į tą mintį ir galbūt viską pamirščiau.

Visą rytą lijo. Aš vaikštau su vasarine suknele ir be kojinių. Liuncia paėmė mano batus ir kaliošus. Reikėtų parašyti *Ahuvai** ir į Kauną dėl *frebelišku* kursų.

* Tekste buvo 12 žodžių, kurių nepavyko perskaityti arba dėl kurių prasmės suabejota. Jie šiame tekste rašomi kursyvu.

Kažkodėl man atrodo, kad šiandien turi įvykti kažkas gero.

Vakar su mama turėjau pasikalbėjimą. Pradžia juokais, o vėliau rimtai...

„Kada tekėsi?“

„Niekas apie tai negalvoja.“

„Jei negalvoja, tai tau nereikia sėdėti ant jo lovos...“

O vis dėlto – šiandien bus gera. Galbūt ką parašysiu. Aš nieko nežinau.

1940. VIII. 22.

Vakar tikrai buvo gera.

Riva atvažiavo. Naujas žmogus – papa juokavo, skani vakarienė. Vakare susimušiau su Mika. „Aš nekenčiu tavęs, nes tu per daug gera,“ – šaukė Mika.

Ne. Aš nesu gera. Aš tik esu bespalvė savo meilė ir neapykantoj. Šiandien gavau laišką ir kuo neverčiau. Nei vieno šyptelėjimo, nei vieno švelnaus žodžio. Viskas taip aišku, taip aišku: jis nemyli manęs.

Man dar daug kančios pakelti. Dieve, Tu, kurio nepripažįsta Arūnas, padėk man!

1940. VIII. 26.

Aišku, jei man reikėtų pasakyti, kokia mano nuotaika šiandien, nemokėčiau pasakyti. Aš daug šoku ir dainuoju taip balsiai, kad mama maldauja mane nutilti. Man rodos, man linksma. Štai čia ir blogai: man rodos. O širdį kažkas ėda ir ėda.

Nusprendžiau vesti naują politiką. Nežinau, ar sugebėsiu, nes mano prigimtis visai priešinga bet kokiam „politikai“. Būti visai šaltai. Laiškuose ir žodžiuose. Pravažiuojant Kauną, sustoti tik kokiam pusdieniui. Iš tiesų. Argi ne kvaila buvusi mano rolė? Sėdėti ir svajoti, ir mylėti, ir kentėti (kiek bendračių!). O jis nieko. O jeigu būčiuoja, tai lygiai taip pat kaip Liuncią ar kurią kitą. Gana. Aš nestatau taško ir nesakau: meilė baigta. Aš tik sakau, kad turiu dirbti ir galvoti nejudama

savo likimo su jo. Pagaliau, ir aš turiu ambicijos. Ir būsiu išdidis. Tegu jis nežaidžia manimi.

Aš dabar jaučiu, pyktis kyla manyje. Pati stebiuos. Niekad nemokėjau pykti (anot jo...), o dabar – galiu. Man nusibodo jo neatidumas, jo abejingumas, jo „ech“ – mostuose ir balse, jo tingus „ech“ su trijų aukštų atodūsiu.

Jeigu jis būtų čia, aš jam pasakyčiau: „Nesuk man galvos“. Ir būtinai lenkiškai pasakyčiau: „*Nekrenc mnie glowy*“ ar kaip nors panašiai. Kodėl lenkiškai? Grunička sveikesnė. Na, ir ačiū Dievui!

Jau kelinta diena neinu oran. Gydau savo slogą.

Ak, kaip aš pasiilgau darbo. O lauke vis lyja ir lyja. Dulka lietus. Vakar ir užvakar perskaičiau po knygą. Gera knyga – Salavino dienoraštis. Savotiškas, sakyčiau, moderniškas Don Kichotas tas Salavinas. Nori būti šventuoju, visiškai išsižadėti savęs, o kankina motiną ir žmoną, dvi idealias būtybes. Nereikia atiduoti paltą šaltą žiemos dieną – apsirgsi. Visur blaivumo.

11.30 val.

Papa išmetė iš lentynos (taip vadinamos knygų spastos) mano visus sąsiuvinius, juodraščius ir užrašus, kur buvo surašyti mano eilėraščiai. Aš rašau mažai. Beveik nieko nerašau. Ir nesu sentimentali. Bet vos susilaikau nepravirkus, kada papa man tai pasakė. Mano kūryba susijusi su mano vaikyste, tūkstančiais mažais nematomais siūlais ji surišta su visa mano asmenybe. Aš nerašau, bet aš jaučiu. Ir visada nešioju savyje mano neramumą. Aš kuriu savyje ir nešioju kažką (išretinta autorės). Papa negerai padarė viską išmesdamas, nes tie keli sąsiuviniai rišasi su mano ir su mano kažkuo (išretinta autorės).

Ai žinau – papa kenčia ne mažiau negu aš.

Aš noriu dirbti ir būti tvirta. Aš noriu pajusti savyje jėgų antplūdį. Niekas nesakys, kad aš vaikas! Ir niekam aš nebūsiu žaislas! Ak, aš ir vėl pradėdu pykti.

1940. VIII. 27.

Papa išvažiavo į Panevėžį. Visi atsikėlėm vėliau. Mama naudojasi papos išvažiavimu ir pasakoja šianakt sapnuotus sapnus. Žuvį sapnavo – turtas. Mažą vaiką – tai liga.

1940. VIII. 28.

Vakar buvau laiminga. Tai tęsėsi neilgai – pusvalandį. Paskui buvau rami, o šiandien vėl ilgu ir neramu. Mika ir Liuncia įbėgo žviegdamos, rėkdamos, lyg pasibaidę arkliai: atostogas prailgino. Ir aš gavau laišką. Švelnų ir gerą. Vakar visą dieną man buvo taip ramu ir miela, kad aš jau pati pabūgau savo giedrios nuotaikos. Tokia aš esu: kada man gera, aš bijau, kad viskas gali sudužti...

Papa atvažiavo iš Panevėžio susirūpinęs ir nervingas. Mūsų namams gresia visiškas iširimas. Tiesiog badas. Ne. Aš dirbsiu. Viskas turi būti gerai. Jo vakarykštis laiškas mane kiek išmušė iš vėžių. Aš maniau – jo laiškas bus šaltas ir oficialus kaip ir anas. Man jau buvo paruošta nuotaika, mano šaltoji nuotaika. O dabar, kada paskaičiau jo neramų ir šiltą laišką, aš pasijutau kalta prieš jį.

Vis dėlto šiandien aš abejinga. Nežinau kodėl.

Buvom Vėbriuos. Dainavom liūdnas dainas paupy. Buvo gera.

1940. VIII. 29.

Marfa išvažiavo į Panevėžį. Taisiau pietus ir tvarkiau kambarius. Man kar-tais atrodo, kad mėgstu namų ruošą. Buvo daktaras. Apsigyveno nuo 16. Neįdomu. Maša atvažiavo iš Vilniaus. Daug liūdnu dalykų pasakojo.

Nieko aš taip nebijau, kaip at-siskyrimo.

Bjaurūs laikai. Pasaulis išėjo į gat-vę, įsikišo raudoną nosinę į kišenėlę ir šūkauja. Salomėjos Nėries, Liudo Giros poemos – aš nežinau, kaip normalūs žmonės taip gali rašyti. Plakatai, plakatai daugiau nieko. Didžiausias komunistas, jei tik jis bus kultūringas žmogus, to negali pakęsti. Aš dažnai galvoju, kaip žmonėms trūksta kultūros. Liūdna. Nejaugi komunizmas ir jo idėjos negali būti išreikštos eilėraščiu, ku-riame dominuotų ne griovimas, bet kūryba, ne neapykanta, o meilė?

Aš savęs nekenčiu. Stipriai ne-kenčiu ir šlykščiuosi savimi.

Rytoj laiško negausiu. Turbūt poryt, o gal šeštadienį.

Irgi blogai.

Kas bus, jei negausiu stipendi-jos? Tai labai galimas dalykas.

Tik neatimkit iš manęs brangiau-siųjų mano!

Sako, mano akys įstrižai kirptos... Va taip: (nupieštos akys).

Kodėl aš šiandien tokia nerami ir išsiblaškiusi?

*Per pasaulį aš keliauju.
Su manimi keliauja minios.
Mano dienos, mano naktys,
Lyg keliaujantis žvaigždynas.*

*Aš matau – suklupto minios,
Aš girdžiu – pravirko naktys.
Per pasaulį aš keliauju
Ir sapnuoju keistą sapną.*

*Tarp įkaitintų smėlynų
Vieniša oazė laukia.
Slenka vilkstinės pro šalį,
Ir padangėj saulė plaukia.*

*Ir ištroškę, ir išvargę
Slenka jie per klonį platų.
Taip arti žalia oazė –
Akys žiūri ir – nemato...*

*Jis – atėjo per smėlynus
Nešė meilę, nešė širdį –
Ir parodė jiems šaltinį,
Ir ištroškusius pagirdė.*

*Aš dabar rami keliauju
Ir per kančią, ir per naktį.
Klumpa minios. Verkia minios.
Aš – sapnuoju keistą sapną –*

1940. VIII. 29.

Vakare buvo jauku. Skani vaka-rienė ir gera muzika. Naujas dak-taras – Rokiškio gimnazija, Kauno universitetas. Mano kelias... Kau-šakys paskirtas Rokiškio gimnazijos direktorium. Laiško, aišku, negavau. Gal rytoj?

Aš šiandien esu lyriškai nusitei-kus ir myliu visus. Tuoju gulsiu į lovą ir sapnuosiu.

Aš šiandien esu rami. Įdomu, kokį laišką gausiu. O jei ir negausiu, aš vis tiek jį...

1940. VIII. 30.

Viskas bjauru ir šlykštu. Šiandien visi pikti. Barasi ir keikiasi. Dieve...

1940. VIII. 31.

Buvau šokių vakare. Šokau ir šo-kau, lyg norėčiau visą savo sielvartą iššokti. Mama ir Grunička Kupišky. Abiem dantys suskaudo. Visą naktį dejavo. Mama – pro sukastus dantis, Grunička – balsiai. Reikėjo šiandien laiškas rašyti, bet nerašiau. Tiek to.

Vakar buvau su Mika Panevėžy. Grįžom vakare. Žiūrėjau pro langą ir mane apėmė tas jausmas, kuris kyla keleiviui, paliekančiam viską ir einančiam į tamsią nežinomybę. Ir ilgu, ir liūdna, ir be tikslo klajoja akis, ieškodama vienišų žiburių.

Aš žinau – vienas tokių žiburių – tolimų ir nepažįstamų – tai jis, mano draugas.

1940. IX. 01.

Šiandien lygiai metai nuo karo pradžios. Laikraščiai stambiom raidėm tai atžymėjo. Klaiku, kai pagalvoji. Klaiku, kai pagalvoji. Bet aš neįsisąmoninu.

Šiandien Liza skambino dėl kambario. Vakarėjom į stotį. Pirmą rytą taip šiltai apsitūloju. Buvo gera. Mama ir Grunečka atvažiavo.

Artinasi mano išvažiavimo diena. Šįmet reikėtų energingai griebtis mokslo. Galvoju šalutiniu dalyku paimti slavistiką. Bet apie tai dar pa-galvosiu. Galbūt. Kaip ten bebūtų, šįmet noriu rimtai dirbti. Pataisyti lietuvių kalbos pažymį, padaryti keletą egzaminų. Paskui – paskui knygą išleisti. Ir sutvarkyti reikalus su juo. Jeigu aš matysiu, kad pas mus nėra to, kas vadinama *Wahl-
verwandschaft*, aš aukosiu viską ir pasitrauksiu.

Skirtis? Tai sunku. Bet jeigu aš pasiryžau būti tvirta, aš dirbsiu visa, kad būtų geriau man ir jam.

Ir gal išsiskyrimas bus naudin-gesnis mums abiems. Įdomu, kaip tai paveiks jį. Nemanau, kad jis tai pergyventų taip kaip aš. Mano geras mielas draugas. Skirtis su Tavim?

1940. IX. 02.

Sėdi dabar pas mus Dobrinas ir Dobrinienė, Nania, Rūtka. Man akyse kartu, lyg po verkimo. Sun-kios ir liūdnos dienos. Papa ner-vingas ir kankina visus. O vis dėlto geras žmogus.

Viskas pabodo ir aš norėčiau pailsėti. Parašiau šiandie eilėraščių. Aš kažkodėl nejuntu to pasitenkinimo ir ramumo, kurį aš išgyvenu po to, kai kažką sukuriu.

Šlykščiuosi savimi. Kas bus?

1940. IX. 03.

Šiandien rūbus skalbia. Namuose kvepia muilu ir šutintais baltiniais. Buvau pas Mašą. Viskas, pralaimėjęs žmogus. Galbūt aplinkos auka. Kabinti jos negalima.

Namuose nuotaika nepakenčiama. Bet viskas praeis. „*Vsio proidiot, moi milij*“. Viskas praeis. Ir gyvenimas.

1940. IX. 04.

Šiandie dienoraščio rašyti nereikėtų. Diena be liūdesio ir džiaugsmo. Per 3 valandas knygą perskaičiau, su chalatų vaikščiojau, gerklę skaudėjo, radijo akumulatorius išsibaigė. Man reikėtų prisėst ir sutvarkyt keletą eilėraščių. Ak, tas mano rinkinys! Visiškai be noro jį rengiu, žinodama, kad jo vis tiek niekas neišleis. Nieko aktualaus jame. Apie šimtmečių kančių rašau, kada reikalaujama dainuoti apie šios dienos džiaugsmą.

Šiomis dienomis esu išglebus ir silpna. Rezignacija. Turėjau šiandie gauti 2–3 laiškus, bet nė vieno negavau. Ak, ir laiškai niekis.

„Kotryną“ paskaičiau. AUTO-RĖS vardą keletą kartų įsidėmėjau, bet vis pamirštu. Man patinka tokios knygos – šiaurės rašytojų. Iš jų dvelkia sveikas šaltis ir jėga. Aš vertinu knygoje vidinį optimizmą. Tai pastebima pas sveikos dvasios kūrėją. Knygoje galima vaizduoti didžiausias kančias ir skausmą, bet skaitytojas junta kažkokią šviesią šilumą, kuri išplaukia iš kūrėjo įsitikinimo žmogaus žmoniškumu.

Kada kūrėjas tiki žmogumi ir jame rusenančia dieviškąja ugnimi, jis ir didžiausioj kančioj, pats, galbūt to ir nejausdamas, išveda šviesų, tik subtiliam skaitytojui pastebimą optimizmą.

Pastebiu blogą dalyką. Aš visiškai atpratau reikšti savo mintis. Smarkus atsilikimas. Galbūt dėl to, kad palyginamai gan mažai skaitau. Ir kad mažai

galvoju. Juk aš tik vienu gyvenu, vieną temąstau. Apie jį, apie jį –

Aš esu vaikas. Ne veltui visi stebis, kai sužino, kad aš studentė.

Ir išvaizda, ir laikysena – vaikiška.

O meilė?

1940. 09. 08.

Miegojau šiąnakt pas Liuncią. Užmigau pusėj penkių. Sunkios mintys nemigo naktį. Papos ir mamos sveikata, namų ekonominė būklė, rūpesčiai ir rūpestėliai... O jo nėra. Jis kažkaip dingęs iš mano sielos, ir aš veltui stengiuos atgaivinti jo vaizdą. Vaizdą, kuris sukeltų many meilę.

Šiandien jis vėl su manim. Aš galiu verkti ir džiaugtis galiu. Ryt turbūt vėl gausiu laišką, kuris užpildys nykią rudens dieną baltam kambarėly.

Aš prisimenu vieną valandėlę. Mes sėdėjom kartu ir tylėjom. Pas-kui jo aiškus ir tylus balsas: „Patinka“. Ak, nieko nėra gražesnio kaip tyloj ištartas žodis, į kurį sukauptas prašymas ir pažadas, ir viltis, ir meilė ir tylus tėviškas laiminimas.

Papa šiandien Panevėžy. Atvažiuos rytoj. Šiandien išvažiavo Maša ir Leikė – *Matkė*. Maža ir juoda, visiškai juodai apsirengusi. Su savo sužadėtiniu pasibučiavo stoty. Traukiniu parvažiavo Etką.

Nežinau, ar sustosiu Kaune. Labai norėčiau pasikalbėti, išsikalbėti su mano draugu. O gal po tokio noro, susitikus su juo, tylėsiu... Taip būna dažnai: tyla prabyla sodriai ir įtikinamai, ir žodžiai nereikalingi.

Dabar greit vidurnaktis.

Iliuška skaudžiai užgavo mane. Neva juokais, neva piktais: „Yra du žmonės, kurie nepaprastai pasitiki savimi – tai *Alkė* ir *Šėras*“. Aš nieko neatsakiau. Nežinau, už ką Iliuška Šėro nekenčia. Nejaugi dėl Lizos, kurią Š. ignoruoja?

Jis – Š., turi didelę ydą – matyti kitame blogi ir dėl to neapkęsti. Tai negerai. Kiekvieniame galime rasti ką nors gero – mylėtino ir gerbtino.

Rengiuos jau kelionei. Šiandie išploviau keletą savo daiktų. Noriu jau būti Vilniuj, o tuo pačiu metu mane sąžinė graužia: palieku namus džiaugdama, o namie du suvargę žmonės, reikalingi paguodos ir šilumos. Mama kratosi minties, kad išvažiuojam. Ak, Dieve – ilgi rudens vakarai, ilga žiema, kiauras stogas, nepaprastas šaltis aptiekoj ir rūpesčiai, rūpesčiai... Po blogio visuomet ateina gėris. Tad kur jis? Mano tėvai jo verti.

Aš dabar dėl visko abejoju. Dėl Amžinojo Teisingumo. Dėl visų žmonių. Ir dėl jo, mano draugo, kuris šiuo metu mano vaizduotėj iškylo... Ne, ne. Jis yra geras. Jis yra per daug geras man, ir šiuo metu aš prisiglaust norėčiau prie jo ir verkti ir tegu jis sako tik vieną vienintelį žodį mano vienumoj, mano tuštumoj ir mano nevilty: „Patinka“. Tegū jis pasako vieną žodį ir aš būsiu laiminga...

Šiandien šilta rudens naktis. Už debesų klando žvaigždės krenta. Didelės ir mažos. O kas aš? Kas mano kelias? Žvaigždė nukris, ir manęs nebus. Žvaigždės nukris, ir manęs manęs nebus. Kažkur danguj yra mano žvaigždė. Kažkur marėse plaukia mano laivas. Ir niekas nežino, kokiam krante jis sustos.

1940. IX. 9.

Išsiunčiau ilgą ir kvailą laišką.

1940. IX. 11.

Koks puikus vakaras paupy. Padėjau vakar panelei nueiti prie upės baltinių plauti. Po šiltos šviesios rudens dienos, išsitiesusios lengvai ir skaidriai ant plačių saulėtų rudens laukų, vakaras buvo šiltas ir kvapnus... Tamsiame upės vandeny mėnulio juosta. Norėjau dainuoti,

bet man atrodė šventvagiška suardyti tylų vakaro alsavimą ir švelnų jo šnabždesį. Panelė to nepastebėjo. Jis man pasakojo apie vieną poniją ir jos pasisekimus.

Aš dabar galvoju, kokia yra natūrali žmogaus būseną: ar pilkasis kasdieniškumas, kada mes prie daiktų prieinam lengvai ir betarpiškai, ar šviesus pakilimas, kada tarp mūsų ir reiškinių atsistoja tyras jausmas ir pakili mintis, kuri viską suprasmina ir sukilnina, ar žmogaus prigimtis yra pilka ir smulki, tik retkarčiais tepakylanti į aukštesnį dvasios gyvenimą, ar šviesi, sakyčiau, šventadieniška, kuri prievarta yra įstumta į pilką kasdieniškumą. Ir kur tikrasis mano aš – apkalbinėjantis, plepantis, pykstantis ir nekantrus, ar kylantis ir kuriantis, mylintis ir virpantis begaline palaima, kada vakaras dengia plačius laukus, ir padangė yra plati ir begalinė, ir šventoj tyloj prabyla į tave Dievo žodis.

Kokia yra natūralioji žmogaus būseną? Galbūt jos abi natūralios, kaip neapykanta ir meilė, kaip griovimas ir kūryba, kaip budėjimas ir miegas.

Tokia audra buvo užėjusi, kad mes manėm, jog Iliuška jau negalės 8 valandą važiuoti. Sėdėjom prie skanios vakarienės, ir staiga taip sustemo, lyg kas būtų užtraukęs langų užuolaidas. Paskui žaibas ir lietus. Aš išbėgau į lauką ir vėjas buvo toks stiprus, kad vos neparvertė manęs ant žemės. Be galo mėgstu audrą. Atstatyti krūtinę vėjui, žvilgsnį žaibams. Ir junti – aš, Žmogus, einu.

Traukinys vėlavo. Mes visos buvom įlindusios į vagoną pasivažinėti... Prisiuokusios, prisiklykusios iššokom ant šlapio perono. Iliuška mane pabučiavo; ir iš jo burnos kvepėjo alum. Tai dėkingųjų kompartijos narių patarnavimas: užfundijo alų... O mama žiūrėjo į nueinantį traukinį ir jos sustingęs žvilgsnis apsirasojo.

Su papa aš esu per daug šiurkšti. Pažadų būti švelnesnė. Pažiūrėsim. Yra žmonių, kuriems aš jokių, būdu negaliu būti švelni. Ir pavadinti juos maloniniu vardu už jokių pinigų negalėčiau. Aš baisiausiai susigėščiau, jei išsitarčiau „mamočka“.

Būti švelnesne su papa – neskaityti jam „papinka“ ir nepabučiuoti jo, bet išklausti jo žodžius ir neįžeidinėti šiurkščiais, neaptašytais atsakymais.

Belė-Etel irgi buvo stoty. Maža ir sudžiūvus, ir aš jau matau, kaip ji panašėja į prinčą. Aš juntu ypatingą pagarbą šiai tyliai Dobrinienei. O Dobrino man gaila. Penktadienį jis važiuo į Kauną ir atrodė toks mažas, smailas ir juokingas su savo tik ką apkirpta galvute ir atsegtais marškiniais be kaklaryšio, kad man darėsi graudu. Aš jam iš pradžių nenorėjau duoti Šėro adreso, bet paskui gailėjaus: kodėl gi man kilo mintis nepadėti šitam mažam „biėdninkamui čieloviečikui“.

1940. IX. 12.

Ką gi aš čia norėjau rašyti? Lietus lyja ir lyja. Panelė gavo laišką ir baisiai patenkinta. Viskas neįdomu.

Laiške jam rašiau, kad neturiu teisės ateiti pas žmogų žinodama, jog negaliu suteikti jam laimės. Parašiau tai taip neaiškiai ir miglotai, kad abejoju, ar jis mintį teisingai išskaitys.

Ar aš tinku, ar aš galiu suteikti laimę? Ar turiu tas rankas, kurių glosto ir ramina? Ar turiu tą žvilgsnį, kuris uždega žygiams? Ar turiu tą žodį, kuris nurodo kelius? Ar turiu tą širdį, kuri myli ir atleidžia?

Ne, ne, ne – tūkstantį kartu ne.

Iš Rivos gavau atviruką. Ji stoja į konservatoriją. Galiu pasakyti, Riva iš dalies atrado save.

Ak, kaip man slogu pakęsti save.

Mano Dieve, kaip aš jį dabar myliu! Išbučiuočiau dabar jo kaktą

ir akis, ir skruostus. Mano mielas, mano geras, mano vienintelis. Ir laiminu jį Aš...

1940. IX. 13.

Mama visada sako: „Ką aš čia norėjau sakyti?“ O aš rašau: „Ką aš čia norėjau rašyti?“

Nuotaika namuose bloga. Dėl Neniškių. Viską palieka savo ir išvažiuoja. Liuncia prižada atvažiuoti pas mus.

Liuncia jau išvažiuo. Visi verkėm. Graudu išlydėti. Su Liuncia išlydžiu savo vasaros džiaugsmą, savo saulę.

1940. IX. 15.

Tylus sekmadienis. Gal dėl to, kad papa pirma miegojo, o gal šiaip sau, bet man atrodė, kad šandie visi kalba tyliai, ir tyliai durys varstosi, ir saulė tyliai šviečia mano tyliam kambary. Šilta ir saulėta. Mika išvažiuoja. Ryt Sliuškos gimimo diena. Iškepiu beržo šaką. Rodos, neskanu. Neragavau ir tikrai nežinau.

Vakar mušiau su Grunka. Paskui susitaikėm ir abi verkėm. Aš ją labai myliu. Bet ji priklauso prie tų žmonių, kuriems aš nerodau nei švelnumo, nei meilės.

Kažkaip nustojau galvoti apie savo kelionę. Kaip bus, taip bus.

1940. IX. 16.

Vėl bjauri diena. Net ir plunksna bjauriai rašo. Niekur butų nėra. Mama isteriškai sušunka: „U-ha“. Aš einu iš proto, kai išgirstu šitą isterišką „u-ha“.

Naktį buvau nubudus. Ilgai užmigt negalėjau. Pynėsi sakiniai mano budėjime. Sapnai budėjime. Kartais šviesūs, lyg pavasaris. Ir visur – jis.

*Dangus toks tolimas ir mielas
Ir žvaigždės danguje.
Mane bučiuoja kvapūs vėjai,
Ir nežinau – už ką.*

*Aš išėjau į platų lauką
Su rytmečio žara.
Man saulė davė aukso juostą,
Ir nežinau – už ką.*

*Aš išėjau į platų kelią
Ir sutikau tave.
Man žemė davė mielą draugą,
Ir nežinau – už ką.*

Dabar man vėl ramu. Rodos, viskas praeis ir bus miela ir tylu. Mika vakar išvažiavo ir mes turim rūpesčio su jos kambariu. Bet tai nieko.

Kur tu dabar, mano mielas drauge? Vieną sykį šitas klausimas išsiveržė, ir aš jį parašiau mano laiške. Gavau atsakymą: „Klausi, kur aš esu? Esu savo kambari ir valgau šokoladą“. Pajutau tylų nusivylimą. Jis nesuprato mano klausimo. Kur tu dabar ir kodėl čia tavęs nėra. Kažkodėl noriu ryt laiško negauti. Jaučiu, kad jis nekenčia manęs dėl paskutinio laiško. Pati nežinau, kas man buvo, kad rašiau taip kvailai. Visko pasitaiko.

Iliuška laiške rašo, kad bendrabuty sėdi tie patys chuliganai. Pirma pykau, o dabar manęs tas nejaudina. Lizai laišką parašiau. Paprastai įspūdis, kurį žmogus palieka ir kuris išsikala atminty, nėra toks, koks susidaro artimai bendraujant su žmogumi. Aš pamiršau Lizą. Vienas jos sakinyš išikalė galvon: „Nusipenėjau kaip paršiukas“. Liko neskanus įspūdis ir aš jo negaliu atsikratyti.

1940. IX. 17.

Šiandie dainuoju. Nespėju vieną dainą baigti ir jau pradedu kitą. Panelė bėgo į paštą ir grįžo tuščiom: laiškanešys, arba laiškininkas, kaip panemunėliečiai jį vadina, jau išėjęs.

Pečiukas baigia kūrentis. Kambariai jau sutvarkyti, kvepia pirtim. Pečiukas kūrenasi, o ant stalo tik ką priskintų gėlių bukietas.

Šiomis dienomis mūsų panelė jau išvažiuoja. Sveika natūrali prigimtis, su visais natūraliais blogumais. Imponuoja jos sveikata. Aš ją už tai ir myliu, nors ir negaliu pakęsti jos prasto būdo. Kai jis neišlenda, aš ją nuoširdžiai myliu.

– Laišką gavau. Ką rašo?

Aš jau paskaičiau jo ilgą ir neramų laišką. Vargšas! Jis nekenčia, kai jo gailisi, bet aš gailiuos. Jis daug ko neteko. „Aš iki šiol ėjau, galbūt klaidžiojau – bet ėjau. O dabar sustojau“. Ar aš jį myliu? Nenoriu meluoti sau, ir šiuo metu aš nieko nesakau. Rodos, mūsų santykiai krypta į nuoširdaus draugiškumo vėžes. Rodos... O vis dėlto nenoriu, kad taip būtų.

Prisiminimai, prisiminimai... Jau beveik metai, kaip aš jį pamilau (pamilau?).

Vieną vakarą buvo šaltas rudens vakaras, aš kaliošų neturėjau, vieną vakarą jis mane pakvietė pasivaikščiot. Mes ėjom Nemuno pakrante ir aš pirmą sykį mačiau Kauną žiburiuotą ir spindintį... Ties stačiu upės krantu jis mane staiga paėmė už parankės ir kažkaip keistai, kitaip negu visuomet, spaudė mano ranką. Aš supratau tai, ką jis norėjo sakyti. „Ką tu pasakytum, Matia, jei tau kas prisipažintų...“ „Aš nežinau, man

niekas nieko niekad nėra sakęs...“ Niekas, nieko, niekad... Vargšė mergaitė! O dabar, kada man jau buvo sakyta, kalbėta ir prisipažinta, argi aš laiminga dabar?

Ak, aš vis blaškaus tarp tikėjimo ir juodžiausios nevilties, tarp džiaugsmo ir nusiminimo. Viena žinau: jis priklauso prie neramiųjų, kurie siekia ir ieško, ir ilgisi... Mano geras vaikelis! Kartais man atrodo, kad aš jam reikalinga kaip sesuo, kaip motina, kaip žmogus, kuris turi nuraminti. Mano geras vaikelis! Pasiilgau jo. Tai, kad aš rašau žodį „Meilė“ su klausutuku, gal tai tiktai prabyla nuvargusi širdis, širdis nuvargusi – mylėti?

Aš nieko nežinau.

1940. IX. 18.

Drėgnas rudens rytas, apšviestas pablankusios rausvos saulės.

Karvės mauroja – šiandien trečiadienis. Papa išėjo į valsčių dėl daktaro. Mums amžinai rūpesčiai... Reikės rašyti laiškus. Ir ką gi aš jam galiu rašyti?

Girdžiu – traukinys dūduoja.

Marfa, raudona ir kosinti, rūbus skalbia.

1940. IX. 20.

Jau dvi dienos nerakinau savo dienoraščio. Buvau Rokišky su Grunička dėl akies. Nekenčiu Rokiškio. Man jis vis vaidenasi Milnevienės pavidalu. O gimnazijos pažint negalima. Tai ne mano gimnazija... O vis dėlto man buvo graudu.

Šį rytą panelė išvažiavo. Šviesi naktis. Aš verkiau. Vis palydžiu ir palydžiu. Traukiniai atūžia ir išveža mano brangiuosius. Nemačiau, kaip aušo. Truputį sušalus, vėl atsiguliuoju į šiltą lovą. Budėjimas ir sapnai maišėsi: panelė išvažiavo ir niekad nebegrįš, Gruničkos sveikata ir jis, jis, kuris myli, kuris nemylė, kuris...

Papa taip pat išvažiavo į Kauną. Vis dėl tų vekselių. Ir turbūt nieko nelaimės. Mūsų namams nesiseka. O kai sekėsi, aš to nežinojau. Sekėsi? – Buvo tik truputį geriau nei dabar.

1940. IX. 21.

Šiandien šeštadienis. Bobutė išėjus į sinagogą, ir aš galiu rašyti.

Kartais mane apima toks nykumas, kad man atrodo – viskas griūva. Mintys ima suktis greit ir dar greičiau, o paskui staiga sustoja kaip mirusių akių žvilgsnis. Ir tas žvilgsnis nukreiptas į žemę, į juodą ir šaltą žemę, į siaurą jos ruoželį, kur viskas sustingę ir beprasmiška.

1940. IX. 22.

Svajoju... Namuose gera ir ramu. Visi sveiki. Jokių piniginių rūpesčių... Svajoju.

Pagalvojau, kas liktų man, jei iš manęs būtų atimta svajojimo galia? Kur nueitų paviešėti mano pavargusios mintys?

...Tarp dviejų aušrų pasaulis kaip pasaka...

Dvi aušros – dvi liepsnos. Mano mielas dviejų aušrų apšviestas. Ir aš, ir visas pasaulis. Tarp didžiausio dangiško džiaugsmo ir klaikaus nusiminimo.

1940. IX. 23.

Šiandien esu visai kitaip nusiteikęs. Rytą atsikėliau su ta puikia nuotaika, kada aš džiūgauju nežinodama ko. O dabar nuotaika atslūgo. Truputį liūdna.

Laikraščius skaičiau. Nagi nieko. Žmonės rašo ir patys netiki. Šeinas (nejaugi tas, kurį pažįstu) rašo apie naująją literatūrą, kuri gali laisvai plėstis ir bujoti...

Plėstis ir bujoti, o tuo pačiu metu jai nustatytos tokios siauros ribos ir toks aiškus paprastas ir, sakyčiau, nekūrybiškas socialistinio realizmo kelias...

Vaizduoti kunigą, ir būtinai pilvotą ir kortų garbintoją. Vaizduoti dvarininką, ir būtinai kvailą ir supuvusį. Vaizduoti darbininką, ir būtinai sergantį ir nelaimingą... Literatūra gali laisvai plėstis ir bujoti!..

Liūdna ir juokinga.

Noriu gauti laišką iš jo tik dėl papos ir mamos. Jei bent vieną dieną laiškas pavėluoja, jie mane užkamuoja klausimu, kodėl j-i-s nerašo...

O šiaip, jeigu aš iš jo negaunu laiško, aš juntu piktą pasitenkinimą, nes dalis mano spėlojimų lyg ir pasitvirtina.

Mūsų laiškai – maža komedijėlė. Abu rašom. Be didelio noro, be jokio įkvėpimo. Aš tai žinau savo laiškuose ir juntu jo laiškuose, nors jie yra įdomūs ir turiningi...

Liūdna ir juokinga.

Šiandie jau tokia diena, kad viskas atrodo liūdna ir juokinga.

1940. IX. 24.

Diena – nieko atmintino. Poryt aš jau jos neatsiminsiu.

Kvailas ir trumpas laiškas iš j-o. Ir ačiū Dievui! Papa ir mama bent matė, kad laiškas yra. O toliau nesvarbu.

Dar viena diena nuriedėjo. Bėgte nubėgau į stotį ir įmečiau laišką. Šiandien kažkodėl rašiau žydiškai. Buvau pikta, ir mano laiškas atsidavė tuo piktumu ir nekantrumu, kuris gali būti išreikštas mano gimtąja kalba...

Kodėl aš jam taip greit atsakau?

Aš dabar nesusivokiu savo santykiuose su j-u-o. Kur tikroji meilė ir kur ambicija? Ir kas suskauda manyje – palaužta meilė ar įžeista mergaitės ambicija? Kartais man atrodo, kad jau baigiu jį pamiršti. Kartais jis vėl ateina pas mane toks, kaip keletą mėnesių atgal, kada aš dar tikėjau. Šiandien, po ano skaudaus sekmadienio, po kelių jo gestų, kurie įrodė jo neatidumą, aš

nustojau tikėti juo. Anas sekmadienis. Jis pasielgė žiauriai ir kvailai. O Kurliančik nuo ano sekmadienio stipriai neapkenčiu, nors jį pasielgė taip, kaip pasielgtų dauguma moterų, kaip galbūt pasielgčiau ir aš.

Aš kaltinu jį ir esu jam dėkinga. Jis matė mano ramų pasaulį ir jam nereikėjo jo sudrumsti. O vis dėlto esu jam dėkinga. Jis davė man pamoką, kaip nereikia tikėti...

Namuose liūdna. Papa ir mama susirūpinę. Ypač mama. Aš bijau dėl jos sveikatos. Kada pagaliau pasibaigs visi rūpesčiai? Kasdien ir kasdien tas pats.

O aš, kvaila, vis galvoju apie jį, analizuoju mūsų santykius ir skęstu liūdnuose linksmuose prisiminimuose.

Pasauly žmonės miršta milijonais, žmonės badauja, artinasi karas į mus, aš galiu negauti stipendijos – viskas neaišku ir miglota, o aš stoviu ant bedugnės krašto ir skabau ramunę: myli – nemyli. Kvaila ir taip naivu.

Dabar naktis. Aš dar sėdžiu ir man norisi tylėti. Bobutės kambary balsiai tiksi laikrodžiai. Visi miega. Aš kartais galvoju – kam rašau tas beprasmiškas eilutes. Jos nė šimtąja dalimi nepasako to, ką aš galvoju ir juntu. Žmogus yra silpnas ir jam sunku yra panešti jo vargas. Žmogus dalosi su draugu, su praeiviu, su popieriu.

Mano mieliausios minutės, kada atsigulu į lovą. Kūnas sudreba nuo šalčio, kurį greit pakeis maloni šiluma. Vaizdai susilieja, žodžiai susipina, ir išlieka tik viena nuotaika, viena tolimes svajonė.

Rūtka. Kaip aš ją myliu. Jos rausvi pirščiukai... Aš šiandien bučiau jos lūpas ir man rodėsi, kad bučiuoju mažą paukštelį į snapelį.

Jei likimas norės mane žiauriai nubausti, jis atims iš manęs mano kūrybos galią. Jei likimas norės mane nukankinti, jis manęs nepadarys motina.

1940. IX. 25.

Aš gerai pažįstu tuos rytus, kada papa, išgėręs stiklinę arbatos su pienu, kažkur išeina, o paskui grįžta susinervinęs ir kramto nagus, o mama žiūri sustingusiu žvilgsniu ir nieko nesako.

Pinigų skolint. Pas Raichel, pas Petronį, pas *Elejude*, Vaštakienę, pas Mažeikienę...

Traukinys tik ką praėjęs.

Gal gausim iš Pliuškos laišką. Kad nėra kambario, kad nėra pinigų, kad būtų gerai, jei atsiųstų 15 litų, nes tie pinigai jau išsibaigę...

Mano nuotaika nuo to laiko visiškai pages ir nukris iki didžiausio nusiminimo. Tuoj po pietų atsigulsiu miego ir liūdėsiu. Tai bus liūdesys, atmieštas neramiu miegu, kurį trukdys durų varstymas, žvilgsniai, staigūs pasikalbėjimai... Paskui ateis Rūtka. Aš žinau viską iš anksto.

Marfa dar neatvažiavo, ir aš ruošiuos kambariuos ir virtuvę. Šluoju greit ir rūpestingai, plaunu indus ir man gera, nes užimta.

1940. IX. 26.

Kokia liūdna diena ir koks puikus vakaras!

Iliuškos laiškas. Kambario nėra. Bendrabuty bus kambarys 4-ioms. Už 10 dienų sužinosim dėl kambario ir t. t. Sėdėjau miegamajame prie karšto pečiuko ir verkiau iš nusiminimo ir pykčio.

Per arbatą nusigandau mamos. Žiūri sustingusiu žvilgsniu ir ašaroja. Taip visą laiką. Paskui papa pradėjo kalbėti apie tai, kad reikia parduoti namą, kad... Sena istorija, bet vis skaudesniais žodžiais atpasakojama. Aš matau, kaip mamos galva nežymiai dreba. Pati jaudinuos ir baruos, ko mama nesisaugo, kam valgo mėsą, kam pati visur bėga... Ir man taip skaudu ir baisu, kad atrodo, jog kartu su puse parduoto namo viskas parsiduoda – paskutinė laimės kibirkštėlė, kad ne namas dalomas

pusiau, bet gyva širdis plėšiama į dvi dalis.

Vakarienę padariau tyčiomis skanią. Stalą gražiai dengiau ir lempą užžibinau. Atrodė, mama truputį išsiblaškę. Per valkas nubėgau į stotį laiškų įmesti. Grįžtu – Mika atvažiavusi. 2 valandom. Prisijuokėm iš visokiausių niekų. Aš juk dabar taip mažai juokiuos. Paskui užėjo noras dainuot. Dainavau balsiai ir gyvai, ir vienu metu man pasirodė, kad nėra laimingesnio žmogaus už mane. Tokia neišpasakyta laimė užtvindė mane, kad aš visa nušvitau ir sudrebėjau. Tai buvo trumpa valandėlė, greit užgesusi ir sudrebinusi mane. Štai dėl ko aš rašau – buvo puikus vakaras.

Dabar vėl liūdna naktis. Gal ir ne liūdna. Aš gyvenu nuolatinėje baimėje. Girdžiu už sienos – mama prašo papą lempos negesyti. Turbūt jaučiasi nekaip...

Važiuosiu po švenčių. Liksiu dar kelioms dienoms namie.

Pavasari – karas. Taip papa sako. Nieko nėra liūdnesnio kaip išsiskyrimas. O jis man vis vaidenasi. Ir kažkodėl išsiskyrimas su mano draugu. Jis turi kitą, kurią bučiuoja, kurią vadina švelniu vardu, kurią aplanko, kuriai skaito knygas ir pasakoja apie mane, jo gerą draugę, jautrią ir gabią, bet tikrai gerą draugę – ir daugiau nieko... Jis pasakoja apie mane – poetę, apie mane – žmogų... Ak, many prabyla moteris, kuri reikalauja meilės už meilę. Aš nenoriu būti poetė, kurios eilėraščius jis renka ir rodo visokioms Maizerovičiūtėms. Aš noriu jam būti viskas.

Visada, kada aš rašau apie jį, aš susipainioju ir paklystu mintyse ir jausmuose, tikrovėje ir svajonėse. Man gėda pačiai savęs, kada staiga blykstelėjęs šaltas protas peržiūri tai, kas parašyta... Man gėda, ir aš kritikuoju kiekvieną eilutę, parašytą sakiniu aukščiau.

Mama iš miego dejuoja. Lauke stiprus vėjas. Naktis tamsi. Ir man norisi verkti ant geros krūtinės.

Taip. Many kalba širdis, širdis, pasiilgusi meilės. Ją reikia nutildyti. Užrakinti kaip dienoraštį. Tegul blaiviai žvelgia akis, tegu lūpos – be šypsenos ir skausmo – taria žodžius: „Esu tvirta“.

Ak, mano širdis verkia kaip mažas kūdikis. Ir kaip ją nuraminti, kaip ją nutildyti, mano širdį? Mano širdis verkia lyg kūdikis rudenio naktį.

Ir visur širdis.

Jūs juokiatės?..

1940. IX. 27.

Gavau šiandien laišką. Laikiau Rūtinką ant rankų, ir mama man padavė voką. Paskui Rūtinka rašė, o aš skaičiau. „Brangi Patinka“. Ar nuoširdus kreipimasis, ar *façon de parler*?

Man patinka audringos rudenio naktys. Ėjau šiandien su papa iš Raichel ir buvo taip tamsu, kad nieko nesimatė. Audringa ir gūdu, o aš einu į namus. Visi mes einam per audrą namo. Ten labai ramu, ir švelnios rankos glosto išblyškusius skruostus. Ten labai ramu ir tylus dangiškas balsas gieda amžinybės giesmes.

Pas Raichel liūdna dėl visų įvykių. Šiandien aš Raichel mylėjau...

1940. IX. 28.

Paskutinį kartą rašau savo kambarėly. Rytoj įsikraustys Jonas Šlubis.

Dieną miegojau. O pažadino mane nepaprastas ilgesys ir neramumas. Nieko nenorėjau, nieko nelaukiau – tik pamatyti jį, tik pajusti jį šalia savęs.

Keista. Prabilo kraujas.

Vakar dainavau. Visas dainas išdainavau. Be abejo, atrodžiau kvailai. Buvau su mama svečiuos.

Pas Idą Joffą gèrèm šaltą arbatą su neskania pomidorų koše. Dabriną priėmė į mediciną.

Kas bus kitą savaitę šiuo laiku? „Daleka ti, puti – doroga...“ Šita daina man jau nusibodo. O lauke vis lyja. Papa sako mamai: „Chočeš vijti?“ Kur eiti? Pas Bele-Etel, kur visada liūdna, pas Raichel, kur visada tuščia?

Pas Idą Joffą privirto pilnas kambarys svečių. Visos Panemunėlio moterys. Niekus kalba, Idačka sovietišką dainelę dainuoja.

Na, ir ko gi šita diena geresnė už kitas? Lietinga ir nuobodė.

Mika atvažiavo!..

1940. IX. 29.

Reikėjo šiandie užpildyti kažkokią anketą. Papa kramtė nagus, klausinėjo ir svarstė, kaip visada, kada reikia ką nors parašyti. Mama tylėjo ir nieko nesakė, kaip visada po škandaliuko... Ligoti nelaimingi žmonės. O aš, jų duktė, nieko negaliu padėti nei papai, kuris skundžiasi stipriu skausmu viduriuose, nei mamai, kuri paskutiniu metu pradėjo kažkaip keistai pūsti orą pro lūpas. Nežinau, ar tai mano egoizmas, ar atbukęs protas neleidžia man įsisąmoninti jų padėtį ir pajusti tą skausmą, kurį jie velka dieną ir naktį. Ir naktį, nes jų miegas sunkus ir sapnai neramūs. Papa buvo ant Mikos užpykęs, bet paskui atėjo į stotį ir ją stipriai bučiavo: „Vis dėlto būk laiminga!“ Gera ir atlaidi natūra. Man visada graudu, kai kam nors atleidžiama. Kažkas dieviško yra atleidime, kas jaudina mane.

Bet ne. Ne visada liūdna. Voliotis ant žemės, matuojant kambarius, tūpčioti ir vėl apvirsti – tai neliūdna... Dainuoti dainą apie *Seichedichės Kucę* ir Dobrino mediciną – irgi neliūdna. Sėdėt stoty ir stebėt Bimbirą sibiriskais vilokais – neliūdna.

O gera ir ramu, staiga pasiekus namų šilimą, klausytis ir kalbėtis su brangiaisiais savo.

Gera ir ramu pasislėpti ir rašyti užrakinamą dienoraštį, kurį padovanojo brangus žmogus. Liūdesys, ir skausmas, ir laimė, ir juokas, ir ilgesys, ir meilė – viskas susilieja į kažkokį gaudų ir mielą ramumą; ir atrodo – kažkas verkia tavy didelėm šiltom ašarom, atplaukiančiom iš kažkur, kur liūdesys ir džiaugsmas eina lyg dvi seserys tolimu ir vienišu keliu.

Lempa pamažu gęsta. Matyt, žibalo nēr. Marfa atnešė mažąją lempą. Iš Pliuškos gavom laišką. Labai patriotišką apie mūsų socialistiškąją tėvynę. Iliuška priklauso prie tų šviesiųjų žmonių, kurie tiki. Būtų gerai, jei jau turėtum kambarį. Iliuška nužiūrėjo du (man ir Lizai, ir jam), bet leidimo dar nēr.

Fizikas mirė. Mika sako, kad jis stachanoviškai išgyveno ilgą gyvenimo normą – 100 metų.

Rytoj. Kas bus rytoj?

1940. IX. 30.

Skaičiau savo dienoraštį. Koks sunkus minčių ir nuotaikos reiškimas! O dar pretenduoju į poetas.

Mano kambarį jau apsigyveno Jonas Šlubis.

Suomijos ir Vokietijos paktas. Kad tik karo nebūt. O diena šiandie šviesi ir šilta, tik pavėsy šalta ir žvarbu.

Papa išvažiavęs.

O many tuščia ir tylu, ir aš tegaliu parašyti keletą padrikų eilučių.

1940. X. 1.

Nepaprastai graži diena šiandie. Dangus mėlynas ir vaiskus. Prie virvių, stulpų ir vielų kabinami voratinkliai. Ruduo atiduoda savo ryškias spalvas ir sodrius šešėlius, ir vaizdas prašosi menininko.

Aš vaikštau sustipus, nosis raudona. Atrodau nekaip. Ne gražesnė kaip paprastai, truputį nuliūdusi ir abejinga viskam, išskyrus, išskyrus...

Ir vėl naktis, o aš pasislėpus rašau. Man labai skaudu. Buvau su papa stoty daktaro pasitikt (jis dabar *stalovoj* arbatą geria) ir Bele-Etl man pasakė, kad Šėras pasiūlė Dobrinui kartu gyventi jo kambarį. Matyt, Etkos nepriėmė.

Mano mielas, mano mylimas kūdikis, aš įsivaizduoju, kaip jam sunku dėl 30–40 litų įleisti kitą į savo kambarį. Ko aš dabar važiuoju į Kauną? Aš, kuri jį taip myliu, kuri nieko jam negali padėti. Būčiau laiminga, jei jo tėvams būtų paskirta alga.

Mano mielas kūdikis, kaip aš norėčiau paimti jo ranką į savąją ir paguosti jį. Glostyt jį, bučiuot ir daugybę švelnių žodžių, gėdingai slėpiamų ir neištartų, šnabždėti jam mano mielam ir mylimam.

Smulkmenos ir didelės nelaimės. Tėvai išvaromi iš savo namų, visko netenkama, asmens perspektyvos visiškai sugriaunamos, ir Etko, ir Dobinas...

Kodėl jis man nerašo. Aš šiandie turėjau gauti laišką.

Ryt gausiu laišką.

Jeigu ne, vakare skambinsiu.

1940. X. 2.

Dieve, kaip aš nusiminus! Laikrodėis jau išmušė 12-tą valandą, laiškanėšys jau turbūt praėjęs, o laiško nēr.

Kad bent matyčiau laiškanėšį, žinočiau, kad nereikia laukti. Ir kokia aš kvaila! Ir kokia aš kvaila!

1940. X. 3.

Laišką vis dėlto gavau vakar. Ir puiku.

Šiandien Roš Hašana. Laimingų metų!

1940. X. 22.

Štai jau dvidešimt dienų, kai aš nerakinau savo dienoraščio.

Naujas kambarys, vaiskiai mėlynom sienom. Uliuška iki kaklo užsiėmęs partijos reikalais, užmiršęs

mokslą; Liza, amžinai besišypsanti savo ružavai dažytom lūpom ir jis, jis, mano vienintelis, kurį aš vakar bučiavau ir mylavau, kuris myli mane, kuris yra vienintelė paguoda mano pilkam nekūrybiškam gyvenime...

Ar aš laiminga?

Maži nepasisekimai ir amžini rūpesčiai dėl studijų, dėl pinigų, dėl savo būdo, dėl Iliuškos, dėl ir dėl...

Bet jis, prie kurio aš artėju diena iš dienos, jis sakėsi mane mylės, ir aš tikiu. Aš noriu ir turiu tuo tikėti. O jei ne, kas lieka man.

Vakar mes visą dieną praleidom kartu. Vakar buvo šventa ir didelė diena.

Šiandie aš nežinau. Nejaugi rūpesčiai užtemdė mano laimę ir aš vėl juntų po savim drėgną ir šaltą žemę, kuri nesugeba šiandie išauginti nė vieno žiedo. O kažkur yra jis. Ne kažkur, bet čia, mano kambary. Viešpatie, kur einu aš?

Laišką rašysiu, kurio šiandien neišsiųsiu.

1940. X. 24.

Su kažkokia ypatinga širdgėla aš pastebiu, kad mūsų kambary saulės nėra. Maniau, bus po pietų. Bet vakar buvo saulėta diena, ir mūsų kambarys buvo vaikus ir mėlynas, o saulės nė atspindžio nebuvo.

Kasdien būnu universitete. Vis tie patys žmonės – nei geri, nei blogi, kurių negalima mylėti ir negalima neapkęsti. Tas pats rūpesčių kirminas ėda mane. Ak, ir be to aš jaučiuos kartais tokia menka ir maža, kad noriu pasislėpti nuo visų. Man tada būna nepaprastai skaudu ir liūdna, einu iš vieno koridoriaus į kitą, sustoju prie lango ir įbedu beprasmišką žvilgsnį į saulėtą kvadratą prie lango.

Esu negraži. Ypač šiom dienom. Veidas baltas, nosis raudona. Studentiška kepuraitė, kuri man netinka ir kurios nešioti jau negalima, tai dar labiau paryškina.

Vakar Lizos tėvas atvažiavo. Pirmas įspūdis nekoks. Iki inteligento toli. Pirmą sykį matau pas žmogų tiek pinigų. Na, ir švaistėsi jais...

Man kilo noras pašlamint šimtinėm. Bent duoti papai tiek, kad jis galėtų pailsėti.

Kas dedasi namie?

Rūpesčiai, rūpesčiai ir rūpesčiai...

Kažkoks neskanus jausmas ir blyškūs prisiminimai...

Eisiu šiandie pas diadią *Munę* pietų, o už tuos pinigus paskambinsiu Šėrui, kad atsiųstų Etkos dokumentus.

1940. X. 26.

Kažkodėl nuotaika gera. Žiūrėjau į savo draugo fotografiją, kur jis nusifotografavęs su Kurliančik. Ir šypsosi jis ten taip nuoširdžiai ir maloniai, ir ji taip pat, kad aš pajutau abiem meilę.

Šiandie jis turbūt Rokišky.

Lizos tėvas. Geras naivus žmogus. Buvom kavinėj. Bet tai niekis.

Šiandien nematau ir nenoriu matyti ateities. Gyvenu šiuo momentu. O šiuo momentu visus myliu.

Kaip kartais skaudu būna, kada į žodžius, nuoširdžiausius ir tyriausius, atsakoma pigiu juoku.

1940. X. 28.

Jis buvo ir vėl išvažiavo. O man dėl visko klaiku. Aš nemoku išaiškinti savo jausmo. Klaiki tuštuma, kurioj pranyksta ateitis ir praeitis, neišvengiama bedugnė, bekraštė tamsa, kurioj virpa mano širdis.

Išsiskyrimas baisus, o bendras gyvenimas negali būti laimingas. Šimtą sykų pasižadėjau tarti tvirtą žodį, ir kiekvieną kartą jis užstringa mano gerklėj.

Baigti? Šiuo metu, kada mūsų santykiai tokie artimi ir mieli, baigti? Bet aš taip bijau, aš taip bijau to

momento, kai jis pamils tik mano kūną.

Baigti? Aš šiuo metu neįsisąmoninu tą žodį, bet aš žinau, kiek skausmo ir kančios jis neša man. Tas žodis „baigti“...

Aš nusprendžiau. Laiškas parašytas ir aš eisiu jį tuoj išsiųst.

„Mano mylimasis ir vienintelis!

Aš dar vis negaliu atsikratyti tos klaikios nuotaikos ir neramumo. Ir jausmas tas pats, kurio žodžiais negaliu nusakyti: tuščia, o toj tuštumoje mano plakanti širdis. Ne, vis tiek tu to nesuprasi, nes ir aš ne viską suprantu.

Tu nesistebėk mano skubiu rašymu. Aš visą laiką galvoju apie mūsų santykius.

Aš nežinau, ar galėsiu pakelti tai, prie ko mes neišvengiamai artėjame. O aš buvau naivi ir maniau, kad tu mane mylėsi švelniai ir ramiai, kad nebus užsimiršimo valandų, po kurių atbudimas yra skaudus ir nepakeliamas.

Tu suprask mano žodžius. Aš prašau Tave – įsiskaityk į juos ir išskaityk tai, ką aš jaučiu. Aš nenoriu, kad tavo akys slidinėtų laišku, o žodžiai nepasiektų tavęs.

Klausyk, mano mylimasis ir vienintelis! Jei tu žinai, kad tai yra neišvengiama, jei tu junti, kad aš turiu būti tavo ir siela, ir kūnu, aš rašau tau tuomet skaudžiausius ir sunkiausiai ištariamus žodžius: išsiskirkim. Tu visuomet sakai: aš silpna. Aš ir pati tai žinau, bet aš sukaupsiu visas savo jėgas, kad galėčiau pakelti sunkiausią mano gyvenime valandą. Tu, kuris žiūri į viską realiau, gabūt dabar šypsais. Bet aš kitaip elgtis negaliu.

Aš aukoju labai daug. Man bus labai sunku nematyti tavęs. O kai ateis diena, kurią Tu galėsi atvažiuoti, aš lauksiu tavęs, nors ir žinosiu, kad tau negalima ir nereikia atvažiuoti.

Rašyk man. Būtinai!

Gal rasi žodžių mane nuraminti. Paprastai, kai parašau tau laišką, man būna lengva ir ramu, o dabar man taip sunku, man taip sunku.

Tu atsakyk man.“

Ne. Aš laiško dar neišsiūsiu.

1940. X. 29.

Aš laišką suplėšiau.

Nieko nenoriu pasižadėti, bet aš tikiu, kad išliksiu tvirta ir stipri.

Taip turi būti – ir taip bus.

O vis dėlto – kaip man liūdna, kaip man slogu!.. Viskam galim užmerkti akis, nuo visko galima pabėgti, bet kaip pabėgti nuo savęs?

Liza sako: „Aš manau, Matinka, kad jis tavęs nemylė, o tik taip sako...“. Ir tai neva juokais, neva rimtai. Ką aš galiu atsakyti?

Vaistines jau nacionalizavo.

Prieš mane ypatingai skaudžiai atsistoja pinigų reikalas.

Jei stipendijos negausiu?

Iliuška man liepia tarnybą ieškot... Iliuška liepia. Papa ragina. Šėras pataria. Mama prašo.

Kaip pabėgti nuo savęs? Nuo savo juodo šešėlio.

Verkti? Ne.

Juoktis ir išdykauti universitete ir su Liza. Tegu niekas nežino, kad mano dienos dar niekada nebuvo tokios tamsios ir tiek priartėjusios prie bedugnės. Tegu niekas nežino, kad aš noriu pabėgti nuo savęs, kaip nuo juodo ir pikto šešėlio.

Retorika... Bet širdis nemeluoja.

1940. X. 30.

Keistas jausmas. Lyg aš būčiau atsidūrusi naujame pasaulyje, kur viskas svetima ir nepažįstama.

Aš vis dar negaliu apsiprasti su savo kambariu, su universitetu, su studijom, su nauja namų padėtimi. Ir man atrodo, kad viskas yra sapnas ir aš dar atbusiu.

Ruduo praėjęs. Rytai ūkanoti ir šalti, o naktys vaiskios su daugybe žvaigždžių.

Iliuška ruošiasi spalių revoliucijos minėjimui. Daug darbo.

Viskas taip nauja, taip keista. Tik Krėvė-Mickevičius toks pats, ir jo anekdotai pernykščiai...

Vakar universitete išdykavau. Kaip paprastai, kai truputį išsiblaškau, atsistoju į nišą koridoriaus sienoj ir stoviu. Profesorius praeina ir juokiasi. O man kažkodėl linksma. Aš dar toks vaikas.

Aš nežinau, aš nežinau, kaip atsi-kratyti mano nuotaikos. Jau kelinta diena vis tas pat. Ir aš vis juokiuos, nors niekad nebuvo taip nusimnusi kaip dabar.

1940. X. 31.

Grįžtu dabar iš Vainesų. Gerai priėmė. Pats Vainesas knygą skaitė. Ir man buvo liūdna dėl to.

Kaip paprastai užsisėdėjau per daug ilgai. O dabar gailiuos. Tiek to.

Kai prisimenu, kad mūsų namai visai sugriauti, darosi šalta.

Vakarykštis pasikalbėjimas telefonu, silpnas mamos balsas (ji tikriausiai bus atsikėlus iš lovos, kad galėtų kalbėti su mumis), *Trifskino* tikinimas, kad šeiminkai varomi lauk.

Paskutiniai 50 litų, kurie greit išsibaigs...

Jis (ne Šėras, bet j-i-s) turėjo šiandien parašyt. O pas juos juk katastrofa didesnio maštabo.

Jis ir Šėras. Jis – artimas ir mielas, man vienai tesuprantamas ir brangus. Šėras – studentas farmacininkas, mokąs kalbėti susirinkimuose, išdidus, mokąs į daug ką numoti ranka.

Šiandien tai nesvarbu.

Šiandien svarbu dirbti ir laimėti.

O kambarys šaltas.

Dabar norėčiau užsidaryt viena kambarį ir klausytis muzikos. Didelis skausmas nepravirkdo manęs ir man reikia kažko šilto ir artimo, kas atraktintų mano sielą. Aš verkčiau tada, ir man būtų lengviau.

Skambina telefonas. Man? Iliuš-
kai.

Iliuška skambino man. Tuoju at-
eis. Ir visa tai nesvarbu.

1940. XI. 1.

Mokė mus šiandien vaikščiot, kad galėtume dalyvauti parade.

Vakar gavau jo laišką ir verkiau. Mano mielas pavargęs kūdikis!

1940. XI. 12.

Tekstas neiššifruotas, nes parašytas jidiš kalba.

1940. XI. 14.

Nerašysiu nieko, kol galėsiu įrašyti nors vieną šviesų žodį apie savo dienas.

*Vai, daug svečių šių naktį renkas
Į mano gedulo namus.
Laikau aš kūdikį ant rankų
O mano kūdikis – Mirtis.*

*Jie atnešė sidabro juoką
Ir daug lelijų, daug baltų.
O aš dėkoti jiems nemoku,
O aš šypsotis negaliu.*

*Aplink – lelijos baltos baltos
Ir šviesios šypsenos veiduos.
O mano rankos tokios šaltos
Ir juodas kaspinas plaukuos.*

*Kažkas sumindė mano meilę –
Balčiausią žiedą iš žiedų.
Ir tarp nualpusių lelijų
Aš ją matau, aš jai kalbu.*

*Vai, daug svečių šių naktį renkas,
Ir niekas meilės nematys.
Aš kūdikį laikau ant rankų
O mano kūdikis – Mirtis.*

1940. XI. 16.

Jei laukt dienos, kada galėsiu įrašyti į savo dienoraštį ką nors šviesaus, reikėtų visai dienoraščio nerašyt.

Jau tas skausmas, nuo kurio aš maniaus mirsianti, praėjo. O dabar kitas liūdesys. Be jokio pragiedrėjimo, be jokios prošvaistės. Sunku

dirbti, bet aš dirbu. Mokaus. Namu linksmus laiškus rašau. Su visais esu linksmas. 7 valandą eisiu į literatūros popietę. Rytoj eisiu šokt.

Ir visa tai tam, kad užsimirščiau. Nesitikėjau to. Maniau, viskas įvyks gražesnė formoj. O dabar. Jis pasielgė kaip niekšas, ir aš jį niekinu. Šimtą kartų niekinu. Jis, stiprus ir geras, pasielgė taip, kaip Riva, kuri savo smulkiame gyvenime negalėjo apsispręsti.

Ir kam ta kvaila komedija? Tvirtinimai, kad myli mane?

Myliu jį ir niekinu. Toks didingas ir stiprus, ir toks šlykštus!

Ką gi? Viskas baigta? Pirmadienį gausiu laišką – šaltą ir pusiau oficialų su keliais dirbtiniais švelniais sakiniiais (dabar aš žinau, kad jie išgalvojami, spauste išspaudžiami). Tai išmalda man.

Ir aš, kvaila, turbūt atsakysiu. Leisiu širdžiai išsikalbėti. Viską atiduosiu už jo primestą laišką.

Štai, mano pirmoji meilė. Sutrypta ir suniekinta. Tiek to. Taip grūdinamas plienas.

Ir aš verkiu. Ak, Viešpatie, kaip aš verkiu.

1940. XI. 16.

Dabar truputį lengviau. Nupirkau bilietą į kiną. Einu viena.

Vakar vakare buvau.....(?) namuos. Užstačiau radiją. Klausiaus kažkokios išgverusios muzikos ir

verkiu. Pasikūkčiodama, be perstojojimo. Šiltos ir sūrios ašaros.

Šiandie dainuoju „*Ja liubov svaju patierial...*“.

Dabar, šituo momentu man lengviau. Lyg ir atsidūstu po troškaus klaikumo. Literatūrinė popietė. Smagiai praėjusios 2 valandos. Aš skaičiau ir buvau šiltai sutikta. Iš auditorijos išbėgau nieko nelaukdama. Nenorėjau prie ko nors priėti ir nelaukiau, kad kas nors priėtų prie manęs. Visiškai užsidariau savy. Niekam, niekam netikiu. Jei jis man galėjo meluoti...

Liza išvažiavo į Lentvarį. Iliuška jai labai šaltas. Jei būtų kur, važiuočiau ir aš... Jei rasčiau kur nors paguodą.

Gal man taip atrodo. Bet pastebiu, kad daug vyrų žiūri į mane, bet tiesiai man į akis. Gal mano akys mane išduoda? Mano skausmą ir neramumą? Kaltinčiau save, jei visų šitų praeivių žvilgsniuose nebūtų kažkokio nuste-bimo, stebėjimo ir švelnumo.

Vis dėlto gaila, kad esu negraži. Mano baltas nuliūdęs veidas. Seniai nesijuokiau nuoširdžiai.

Bijau, labai bijau savęs. O vis dėlto manau – išliksiu tvirta. Jei bus taip ir toliau, aš būsiu galbūt per daug užsidariusi.

Keista. Jau esu patyrusi karštų aistros valandėlių, o vis dėlto kartais juntų savy tą patį 17-metį drovumą.

Ak, man ir vėl baisu. Man labai baisu.

Ir dėl visko kaltas jis, suardęs mano ramų sapną. Bet argi sapnuoti geriau? Skambina. Kiekvieną sykį ta pati kvaila mintis: „Gal jis?“ Ne. Jis neatvažiuoja. Vakar vakare jis ėjo su Chaja į Versalį, o koridoriuj ją bučiavo. Pagaliau, ar man ne tas pats, ką jis bučiuoja? Aš jau nebe jo. Bet kaip susigyventi su ta mintimi?

Eisiu į kiną.

Man tas pats kur ir kada.

Ir ko aš pribėgau prie tavęs, mano dienorašti? Kokia nauja sielvarto banga privertė mane atrakinti tavo puslapius?

Man trošku ir liūdna. Iliuška išėjęs į klubo atidarymą. Kodėl aš nenorėjau ten eit? Maniau, kine sėdėsiu viena ir būsiu valandėlei laisva... Nuo ko? Nuo to nuolatinio skausmo ir ilgesio. Bet mano sielvartas manęs nepalieka. Kada gi aš atprasiu nuo savo vienintelio. Viešpatie – vienintelis ir jo netekti? Kiekvienam jo skausmas.

Ko aš dabar rašau. Aš dabar verkti tegaliu – ne rašyti. Verkti? Niekto nėra – ir ašarų man negėda. Mano sutrypta, mano suniekinta pirmoji meilė. Kur eiti su ja? Ir kur nuraminti suskaudusią širdį?

Jūs, nešvariais nagais įlindę į mano dienoraštį, nesijuokit! Iš visko galima juoktis, viskuo galima žaisti, bet nesijuokit iš širdies ir nežaiskit ją.

O jis žaidė...

1940. XI. 18.

Šilta ir drėgna lauke. Aš žinau, kai einu gatve, mano nosis raudona, o akys prigesusios ir pusiau primerktos.

Liuncią mačiau. Tokią tylią ir liūdną. Vakar mačiau jos tėvą su kažkokia jaunuote moterim. Ko jis nori iš jos?

Liuncia apsirengusi šviesiai žaliu paltu. Tokia šviesi ir gležna. Ir mūsų šypsenos vienodos – liūdnos. Kalbame ir jaučiame – kažkas atsistojo tarp mūsų. Visai ne ta pati Liuncia. Visai ne ta, kuri vasarą žėrinčioj saulėj traukia lengvu žingsniu į pakalnę prie upės ir dainuoja: „Nuka, solnce...“.

Ak – Nuka, solnce... Vėjas neša lengvą vasarinę suknelę, nuo saulės užsimerkti turi...

Šita vasara buvo nekokia, kaip visos. Daugybė tradicijų suardyta. Ir aš visą laiką gyvenau kažkokiais liūdnamis nujautimais.

O vis dėlto aš turėjau savo gyvenime šviesių dienų, kaitrių ir saulėtų, gėlėtų ir plačių.

Aš galiu užmerkti akis ir prieš akis stojasi mielas ir šiltas vaizdas – šviesus prisiminimas.

Nejau visa tai praėjo nesugrįžtamai?

Vakar diktavau Vainesaitėi savo paskutinį eilėrašį. „Tai jūsų“, šoktelėjo ji, kai paskaičiau paskutinę eilutę apie mirtį. „Ne, tai Salomėjos Nėries“, atsakiau aš. Vainesaitė pridūrė: „Toks liūdnas. Tinka mūsų šios dienos nuotaikai“.

Tinka...

Aš tikiuos, kad kada nors mano sielvartas praeis. Prie visko pripranama. Priprasiu prie minties, kad jis nebe mano.

Aš per daug abejinga viskam. Vakarais niekur nenoriu eit. Sunkiai suvaldau save, kad galėčiau sėsti prie užrašų.

Einu gatve. Pilki, beveik apiplyšę praeiviai. Vežikas snaudžia ir nesu-

laukia keleivių. Prie Strašūno gatvės kampo *žvaira* mergina pardavinėja jerisus. O gatvės berniukai, maži ir sušalę, skardžiais balsais šaukia: „Jerėsi smetankowy – po penc...“ Einu gatve, ir man tas pats, ar mano plaukai išlindę iš po kepurės, ar ne, ar mano nosis raudona, ar ne...

Universitete sutinku Rivą. Kalba su manim lietuviškai. Atrodo patenkinta. Ir Liza patenkinta, ir visi.

Atrodo, viskas liūdnas sapnas. Aš turiu atbusti.

Aš turiu...

Liza buvo pas mane visą vakarą. Nemalonus kartokas įspūdis. Kartoka, nes per daug sacharino. Žmogaus pasiilgau, žmogaus.

Ak, aš buvau vieną sutikus. Bet jis mane atstūmė.

Ne, tai ne žmogus buvo. Maži jausmai ir apgaudinėjimas sudarkė jo išdidžiai skambantį vardą.

Per daug jame žmogiškumo ir per mažai žmoniškumo.

Didelė stipri asmenybė, nusken-dusi šlykščioj egoizmo valkoj.

O man laikas pajusti pasaulį tokį, koks jis yra. Pasaulis be jo...

Ak, Matja, Matja, mylinti Matja, kokia tu juokinga ir maža.

1940. XI. 19.

Prie mano nuotaikos prisidėjo dar ir šeimnininkė. Duktė įbėga: „Mama jus šaukia“. Kiek jūs norit už pamoką. Daugiau nenorit?“ ironiškai klausia užgirdusi pasakytą kainą. „Aš jums galiu duoti pigesnę mokytoją“, sakau jai. „Labai ačiū, patys susirasim“. Mėlynai balta nosis, riebiai ir netvarkingai nuteptos lūpos, muša vyrą. Įdomi moteris!..

Laišką gavom iš namų. Gėda prisipažinti, aš labiau laukiau laiško iš jo...

Buvau Švietimo komisariate dėl Dobrino atestato. Nusiuočiau Dobrinui atviruką. Tas pats adresas. Dabar esu pavargus. Šiandien daug vaikš-

čiojau. Nuotaika banguota. Dabar, pavyzdžiui, bloga. Ne naujiena.

Tonka vedė. Jei tai ne anekdotas, jis, atrodo, vedė dėl pablogėjusios namų padėties.

1940. 11. 20.

Ne, dar niekad mano kančia nebuvo tokia didelė, kaip dabar. Aš verkiu, bet žinau, kad nuo ašarų nepalengvės. Mirti aš nenoriu. Bet tiek kankintis, šitiek kankintis – tai neįmanoma.

Noriu sirgti iki sąmonės netekimo, kad užmirščiau viską.

Ak, truputį lengviau.

Kodėl aš neapsergu. Žmonės juk iš skausmo suserga.

Aš noriu gyventi. Bet jau niekad savo gyvenime nemylėsiu. Kai tik-tai truputį atgausiu jėgas, pradėsiu dirbti.

Štai – kada visą pasaulį sutelki į vieną žmogų...

Aš labai kenčiu. Nejaugi mano kančia nepraeis?

1940. XI. 22.

Tik ką išlydėjau Lencnerytę. Ji yra iš tų žmonių, kuriems aš kažkodėl patinku. Per daug drąsiai sprendžiu apie žmogų iš pirmųjų įspūdžių, bet man ji patinka. Gera ir rami. Jo laiškas. Trečiadienį grįžau iš universiteto – laiško nėr. Turėjau atsiremti, kad neparvirsčiau. Paskui kažką parašiau, prašiau atvažiuoti. Grįžtu iš pašto – šeimnininkas paduoda laišką. Neatsakiau į šitą. Manau, rytoj jis atvažiuos. Jis, kuris rašo, tad jei aš reikalausiu iš jo to, ko jis neturi, mes liksime gerais draugais – iš tolo... Daugiau negu pusė laiško apie Dobriną. Ką gi, įdomu...

Vakar Vainesaitė mane vėl pakvietė pas save. Nenorėjau eit, bet ta taip prašė – nuėjau. Vainesas – siauros lūpos ir ironija lūpų kampučiuos. Vakar aš jos nemačiau. „Aš darau viską, kad neparodyčiau jausmų ir švelnumo. Nemanokit, kad jų

manyje nėra. Bet aš geriau žmogų išjuoksiu, kad užslėpti jam rodomą simpatiją. Aš geriau...“

Kažkas nauja. Siauros lūpos. Griežta tiesi linija, nukrypusi mažu vingiu į ironiją ir slepiamus jausmus. Kažkas nauja.

O paskui kitas žmogus. Viskas stipru ir spalvinga. Lūpos sodrios ir raudonos. Kai jis eina, įsižiūrėjęs į tolį, jis daug ką mindo.

Ir mane sumindė...

Bet šiandien man daug lengviau. Kas bus ryt šiuo laiku?

Atvažiuos? „Mano geras draugas iš tolo...“

1940. XI. 25.

Atvažiavo ir vėl išvažiavo.

„Ar tu nori skirtis su manim?“ – klausiu aš jo. „Ne“.

O abu žinom, kad tai būtina. Trumpas pasimatymas mane pagramzdino į neramų sapną, užžiebė trumpam viltį. Šiandie aš jau atbudusi ir man liūdna, kad viskas praeina. Liza klausia: „Smagu buvo?“ Smagu. Ar gali būti kas nors gražesnio, kas nors turiningesnio, kaip valandos praleistos drauge?

Nejaugi aš niekad nebūsiu laiminga.

Jis sako – myli mane. Tikėti?

1940. XI. 29.

Grįžau iš Lizos. Jos mama atvažiavusi. Ji moka kepti, yra linksma ir lengva. Vyrui be ypatingų pretenzijų. Ji puiki žmona.

Vakar surašinėčiau raudonarmiečių šeimas rinkimams. Visą dieną mane persekiojo jų kvapas ar dažnai sutiktas dvokimas. Negražios krūtiningos moterys, kūdikiai, bobutės, kurios, paklaustos tautybės, atsako esančios pravoslavės... Bet kai aš įeidavau į kambarį, kur buvo šviesu ir šilta, man kildavo noras turėti tokį pat šviesų ir šiltą (aiškų, švarų) kambarį, sveiką kūdikį ir mylimą vyrą.

Taip – jei aš turėčiau kūdikį, aš nurimčiau. Ne dėl to, kad būtų numalšintas karštas kraujas, bet dėl to, kad aš turėčiau kam atiduoti visą savo ugnį, savo meilę, savo gyvybę. Sveikas ir gražus kūdikis juodom akim ar mėlynom, kaip j-o... Sveikas ir gražus kūdikis. Tuo man būtų atlyginta už mano sunkias ir slegiančias dienas; už mano ilgesio dienas ir neramias naktis.

Ir aš abejoju. Aš abejoju. Ar aš turiu teisę ištekėti nebūdama tokia kaip Lizos mama. Ne.

Aš esu vienai viena šaltam kambariui vaiskiai mėlynom sienom. Aš esu vienai viena ir svajoju apie šiltą ir šviesų kambarį, sveiką kūdikį ir mylimą vyrą.

1940. XII. 2.

Jau gruodis. Sninga. Aš truputį sirginėju. Guliu lovoj. Iliuška man paduoda valgyt. Šeštadienį Lizos mama mums fundijo... pietus. Su kompotu ir visais kitais skaniais priedais. Po pietų grįžau dar labiau persišaldžiusi. Guliau į lovą arba teisingiau sakant, ant kietos kušetės. 5 valanda. Tą valandą gali atvažiuoti j-i-s. Ir aš laikiu j-o. Skaudėjo galvą ir gerklę. Gulėjau patamsy. Rodos, verkiau. Kažką sapnavau. Kambariui visai sutemo. Per miegą jutau kambario šaltį ir galvos skausmą. Paskui kažkas įėjo į kambarį, uždegė šviesą. Pusiau atmerktomis akimis pažiūrėjau, kažkoks keistas nujautimas privertė daugiau atsimerkti. Aš šūktelėjau iš nustebimo ir džiaugsmo – j-i-s!...

Šiandien aš jau galiu rašyti taip, kaip kiekvieną sykį: „Jis buvo ir vėl išvažiavo“.

Gerai. Puiku. Jis turbūt myli mane, kad atvažiavo. Turbūt pasiilgsta.

Bet... Visą laiką mums neteko pasikalbėti taip, kaip aš mėgstu. Jis nekalbėjo man, nedavė man savo svarių ir neramių minčių. Kai mes

likdavom vieni, jis apiberdavo mane bučiniais, glausdavo mane arba išdykėliškai apkamšydavo antklodę.

Jis turbūt truputį myli mane. Turbūt – truputį...

Šiandien aš rami.

Galbūt tai prasidėjo šviesios dienos?

1940. XII. 3.

Šeiminkė man pasakojo apie savo pasisekimus. Meluoja truputį kaip visos senesnės moterys, kurios, prisimindamos jaunystę, meluoja tiek, kad pradeda pačios savo melu tikėti.

Itos tėvelis serga. Aš žinau, kad tai baisu: tėvelis serga, mama serga. Aš tai žinau...

Prieš kelias savaites buvau sutikusi Sukienikaitę, Tamaros draugę. Aš ją užjaučiau – pavargusią ir nedavaliusią. Stipendija jai buvo paskirta grupėje C. Papasakojau tai Iliušcai, priprašiau nepamiršti.

Šiandien ji mane sutiko, šiltai spaudė ranką: „Dėkui“. Nesupratau, už ką ji dėkoja. Paskui prisiminiau stipendiją. „Tu stipendiją gavai?“ „Taip. 100 litų...“

Iš kur ji sužinojo, kad aš dėl to rūpinaus?

Ir aš nežinojau – kuo aš daugiau džiaugiaus. Ar tuo, kad ji gavo stipendiją, ar tuo, kad mano ambicija buvo maloniai pakutenta ir aš jutau padariusi „kilnų“ darbą.

Vakar eilėrašį parašiau. Geras eilėraštis.

Vakar Iliuška išvažiavo namo ir į Kauną. Man nuobodu vienai. Buvau pas Lizą, pas siuvėją, pas Itą. Vainesaitė buvo atėjusi ir atnešė saldainių.

Aš pastebiu – visi šitie įvykiai, kuriuos aš atžymėjau šią dieną, jie ne tik palaidai surašyti, bet ir palaidi savo esme. Tai mano išorinio gyvenimo nuotrupos, kurios ir atrodo lyg skeveldros, nes jų nejungia vidaus

nuotaika. O mano gyvenimo, mano dienų siela – tai jis. Jis, apie kurį galvoju ir pasakoju. Girdi, Tamara. Aš guliu. Galvą skauda, gerklę skauda. Tik staiga į kambarį įeina – „Tavo sužadėtinis?..“ „Taip, Tamara...“

Ką, mano pirmoji meile? Ar ilgam tu čia atėjai kryžštauti ir džiugiai plepėti dėl mylimo žmogaus atvažiavimo?

Juokinga.

1940. XII. 4.

Na, ir bėga dienos! Aš prisimenu, kaip seniau laukdavau Kalėdų. Tai puikiausios atostogos. Ir keletas savaičių prieš jas aš kiekvieną rytą atbusdavau su šiltu laukimo jausmu ir svajodavau apie baltus saulėtus rytus, drungnus melsvus pavakarius su traukinio žiburiais, šiltus ir šviesius kambarius, svečius ir naujus kalendorius.

O vis dėlto, o vis dėlto, aš tai turiu pripažinti – pasibaigė vienas mano gyvenimo etapas. Kada aš galvoju apie savo praeitį, aš nueinu į namus, užmirštu viską, kas ten buvo netobula ir gal net bloga. Aš visą savo praeitį suspiečiu į Panemunėlio vasaras ir pavasarius.

Kai aš prisimenu pavasarį, aš matau paupį; vasara man vaide-nasi kieme prie išnešto iš bobutės kambario stalo, o žiema – kambary. Pavakarys, šilta, arbata verda, greitasis traukinys praūžia šviesiais žiburiais, o mama ateina iš gatvės su nupirkta duona.

Dabar viskas nauja. Ir aš pati kita. Aš pamilau ir negailestingai susidūriau su gyvenimu. Surišau savo dienas su nauju žmogumi ir svajoju apie naujus dalykus.

Šiandie mano draugas man vaidenasi blyškus ir mažas. Nežinau, kodėl. Gal dėl to, kad Tamara man pasakojo apie Kurliančik (visai ne sąryšy su manim. Kalbą užvedė Tamara pati). Na, ir tikrai? Ką jis rado joje tokio, kad bėga nuo manęs?

Vaikėžiškas naujenybių pamėgimas. Be to, jis sakėsi skaitęs knygą (dabar aš ją skaitau), kurią jis man dovanojo – nesupjaustyta. Juk aš jį pažįstu ir žinau jo kultūros lygį ir jam nereikėjo manęs apgaudinėti tokioj kvailoj smulkmenoj. Sakoma, kai žmogus įsimyli, jis nemato mylimojo ydų.

Bet aš nesu įsimylėjusi. Aš jį myliu. Paprastai, šiltai ir patvariai.

Ir vėl aš kalbu apie meilę...

Šiandie pietus valgiau privatiškoj valgykloj. Žiūrėdama į provinciales institutnikes, galvojau apie jų pastangas atrodyti miesčioniškai. Tai spraudžiasi iš visų jų manierų, kurios atrodo lyg stora dama įkišta į korsetą. Kad ir labai suveržta, vis tiek dama stora ir grubi, o pro nekorsetuotą vietą išlenda ištisi riebalų sluoksniai.

Aš žinau nedaug tokių žmonių, kurie, nepaprastai bijodami pasirodyti esą provincialai, ant savęs užkrauna visą nereikalingą miesto ydų balastą, kad tik atrodyt miestietiškai.

Ita – gera ir gili mergaitė. Turi tai, ką aš vadinu įgimta inteligencija.

Jau vėlu. Ita išėjo. Įėjo daktaras. Skundėsi. Ministerijose sėdi tokie žmonės, tokie jauni, tokia... O jis – 550 rublių. Pažinčių nėra – ką padarysi...

Buvo juokinga ir pikta klausytis šito žmogaus, kuris, pats paskendęs smulkmenose ir kvailose kombinacijose, kalba apie kitų pilkumą. Net terminą vartoja „szary“. Ko gero, dar pradės skųstis gyvenimo nykumu ir pasijus išrinktuoj, kurio aplinka neįvertino. Bent taip atrodė jo veidas – minkšti, nieko nesaką bruožai, beveik kvaila išraiška, kaip Nerono: „Smotrite, liudi, kokoj velikij talant pagibajet...“

Į lovą einu. Ne ant kušetės, bet į lovą, nes Iliuškos nėra.

Penktadienį pirksiu batus ir taisyčiau plaukus. Įdomu, kaip atrodyčiau. Manau, nekaip. Jei savo plaukus galėčiau sutvarkyti, kad jie atrodytų tvarkingai, niekad jų nesukčiau. Mano charakteriui išlaikyti tinka tik tai juodi lygūs plaukai. Tiek to. Bandyti galima.

1940. XII. 5.

Šiandie konstitucijos šventė. Į universitetą neinu.

Lauke ir kambary šąla. Iš visų kaminų rūksta dūmai.

Pas šeimininkus šalta ir nejauku. Pagedęs radijas neaiškiai perduoda Maskvą.

1940. XII. 6.

Grįžau iš kirpyklos susuktais plaukais (atrodau bjauriai). Gavau laišką. Skaičiau jį su kažkokia ironija, kaip tai aš darau kalbėdama apie jį su Liza. Ne. Aš neteisi. Paskaičiusi laišką, tai supratau. Jis gyvena nepakenčiamoj aplinkoj. Jam sunku ir slogu. Jis ieško draugo, o aš jį mylėti tegaliu.

O, kad jis rytoj atvažiutų!

1940. XII. 8.

Vakar grįžau iš universiteto ir radau jį. Nieko nejutau, lyg taip pat kaip dabar. Buvom Pikadily, kur klausėmės nervingai spie-giančios ar išgverusiai lyriškos muzikos. Paskui nuėjom į Taurą šokt. Vakare (apie 4 val. ryto) jis buvo užėjęs pas mane. Jis buvo karštas, ir vienu metu aš buvau išsigandusi jo.

Šiandie šviesi diena. Lauke. O manyje? Laukiu dabar jo, pasimokiusi su Ita.

Kiekvienu momentu jis gali ateiti. Kol jis paskambins, aš turiu suspėti paslėpti dienoraštį.

Puiki šiandien diena. Lauke saulėta, šilta ir balta.

Yra gerų raminančių žmonių kaip Ita.

Yra šlykščių pagedusių žmogpalaikių kaip daktaras.

Yra žmogus – jis. Ir aš nežinau, koks jis.

1940. XII. 11.

Buvau vakar operoj. Šalia sėdėjo pažįstamas studentas. Donka Segalis rodė ypatingą atidumą man (*osobienoje vnimanije*) ir stengėsi būti įdomus. Opera ypatingo išpūdžio nepaliko. Aksenija vietomis buvo gera, net puiki. Kipras Petrauskas pirmose scenose vaikščiojo atsegtais marškiniais, ir man norėjosi juos užsegti. Jo veidas iš tolo atrodė lyg piešte nupieštas. „Usy, usy, boroda, nos i guby, dva glaza...“

Aš buvau apsirengusi raudona suknele ir naujais batais. Prieš einant Ita plaukus susuko. Atrodžiau neblogai. Taip bent buvau įsitikinusi.

Grįžtu iš operos. Iliuška skambino, kad atvažiuoja. Ir iš tiesų atvažiavo. Pasakojo apie namus. Galbūt tyčiom viską piešė tokiom šviesiom spalvom. Namie šviesu ir šilta. Papá – valdininkas. Mama sveika. Ak, juk buvo dienų, kada didžiausia mano svajonė buvo matyti juos laimingus! Gulėjau ant kušetės, valgiau atvežtus pyragaičius ir klausiaus Iliuškos pasakojimų.

1941. I. 31.

Kaip greit prabėgo atostogos. Naujų metų naktis buvo nerami ir sviri išgyventais jausmais. Paskui Kaunas.

Aš stebiuosi ir kaltinu save už nutolimą nuo namų. Bet aš ne tik nuo namų nutolau. Atsitraukiau nuo viso to, kas riša mane su vaikyste. Kada aš staiga pamatau save – tokią tylią ir susimąščiusią, slepiančią savo liūdesį, ir ypatingai negražią, man darosi gaila savęs, ir aš nepažįstu savęs.

Galbūt čia kiek kalta materialinė padėtis. Aš dažnai nepavalgau. Per didelius šalčius bėgu savo rudeniui palte ir drebu. O paskui skauda dantys, ausys ir galva. Beveik neturiu kuo apsirengti. Ir tokie sunkūs kaltinimai sau. O paskui ir vėl už viską atleidžiu.

Nežinau, kas pasidarė iš manęs. Reaguoju į viską tik verksmu.

Kad nors būtų truputį šilčiau. Kad nors rankos nešaltų.

Viskas praeis. Viskas turi praeiti. Aš pagysiu ir atgausiu pusiausvyrą. Aš dirbsiu.

O Liza tokia patenkinta ir rami. Tik Ita nusiminusi ir nenatūraliais žodžiais pasakoja man apie savo širdies skausmą. Gera širdis.

1940. I. 31.

Vakar pati ploviau grindis, duris ir langą.(?) kambarys švarus ir sutvarkytas. Ant staliuko išplauta staltiesėlė, naujoji cukrinė ir sviestinė cukrus ir iš namų prisiųstas sviestas (sviesto seniai nevalgiau).

Ir, aišku, laukiau. Kada gi aš nelaukiu? Kada aš nekankinuos? Kada gi aš neverkiu? Jau antri metai, kaip praradau ramybę, juoką ir džiaugsmą. Jau antri metai, kaip aš laikiu – laikiu, sulaikiusi kvėpavimą, žingsnių laiptuose.

Pagalčiau, kodėl aš namo nevažiavau? Kodėl dabar atskubėjau iš Itos? Kodėl skambinu į stotį, ar jau atėjo traukinys? Amžinas laukimas ir amžina kančia.

Mano trumpam gyvenime, mano greit praleikiančioj jaunystėj tiek daug skausmo.

Ne. Yra karas. Yra mirtis. Ir kas mano ilgesys ir skausmas prieš juos?

Bet aš pasiilgau tikro džiaugsmo.

Aš jo prašiau, aš jo maldavau nepalikti manęs vienos. Nežinau, ar mano gyvenime buvo nuoširdesnis prašymas. Aš visa drebėjau. Aš vos pastovėjau. „Matinka, aš tave myliu. Aš tave labai myliu“. Taip, jis

mane myli. Bet man neužtenka jo valandėlinės meilės už mano didelę ir neišsemiamą meilę.

Kokia kvaila ir amžinai besikar-tojanti meilės istorija! Jis mylėjo ir pamiršo. O ji – ji mirė. Šiaip ar taip, ji turi mirti gyvenimui ar sau. Ir aš mirštu.

Kartoju šiuos žodžius. Aš – ma-žas, supuvęs, miręs žmogus. Maža šlykštybė. O, kaip aš nekenčiu savęs! Nekenčiu.

Ir vis dar tikiuos ir laikiu. Vie-nintelis mano troškimas dabar – užmigti, kad praeitų kankinančios laukimo valandos.

Rytoj visą dieną mokysiuos. Joldmanienė atėjo. Aš dabar sėdžiu valgomajam.

Ar tai ne vis tiek?

1941. II. 2.

Buvau pas Galių ir Fimą. Visą laiką šypsojau nenatūraliai, nes nuoširdžiai juoktis ar šypotis buvo neįmanoma. Aš žinau, atrodo kvailai. Ita buvo ypatingai linksma, natūraliai gyva ir smagi.

Kažkas skaudžiai įžeidė mane, kai Galia ir Fima, kurių tikrieji var-dai yra Gita ir Chaim, pradėjo juok-tis iš žydų kalbos. Viešpatie! Koks dvasios smukimas, koks lėkštumas! Ir su koku užsidegimu mes paskui dainavom žydiškas dainas!

Aš šiandien esu kvaila ir liūdna. O akys dega, lyg turėčiau karščio. Man gėda visko. Savo kvailos sieli-kės, visiškai paskendusios viename jausme, savo tuščių neprirašytų są-siuvinių, savo nykių dienų ir liūdnų degančių akių.

Jei tai aš būčiau kita, kiek žodžių atrasčiau „tai kitai“ guosti ir barti už vaikiškumą.

Iš kur tiek frazių? Mane vis per-sekioja išgirsti žodžiai, kad žmogus niekad neparodo savo tikrojo veido žmonėms, su kuriais jis skaitosi.

Rodosi, senas dalykas. O kai galvoju apie tai, mane apima nesmagus jaus-mas. Aš skaitaus su j-u-o. Nejaugi aš nesu visad tokia, kokia būnu jo akivaizdoj?

Skambino iš namų. Jei jie žinotų, kiek aš kenčiu –

1941. II. 3.

Ši diena praėjo ir nuskendo kaip sunkus akmuo vandeny. Man nebu-vo ypatingai liūdna, nei ypatingai linksma.

Visą vakarą sėdėjau pas šeimi-ninkus ir tik dabar pajutau nema-lonų jausmą dėl niekais nuėjusio vakaro.

Keista. Kokia aš kvaila ir kokios kvailos mano kalbos. Žinau tai, o mano anglimi valyti dantys vis šie-piasi kvailai šypsenai.

Kažkaip keistai pradėjau just gy-venimą. Aš jį juntu. Kai einu gatve blogai apsirengusi, kai džiaugiuos sutaupiusi du rubliu, kai galvoju apie būtiną ir negalimą atsiskyrimą, kai moka kalbotyrą, kai myliu, kai myliu visomis savo mintimis, visais savo jausmais – aš juntu gyvenimą.

O Tu, mano drauge, palikai mane vieną. Aš einu viena į gyve-nimą, kuris neparduoda džiaugsmo už sutaupytus du rublius.

Viskas taip toli. Panemunėlis, mama, Liuncia, kuri gyvena Vilniuj, vasara.

O gyvenimas taip arti. Pylimo ir Stepono gatvė, mano šaltam kambari, mano tuščioj didelėj kaip bažnyčios vidus sieloj.

O tu palikai mane vieną –

1941. II. 11.

Šiandien sužinojau dėl stipen-dijų, kurias išmokės rytoj. Truputį atsikvėpsim.

Išėjo ką tik Liza. Kaip ją Iliuška įžeidinėja. O ji nieko. Vis dėlto neti-kiu, kad jai taip niekas nerūpėtų.

Nadzia buvo atvažiavusi. Pasako-jo man apie savo nelaimingą meilę ir linkėjo man to neįusti. Nes, nes... yra kažkoks panašumas. Taip kalba ji. Aš tai ir pati žinau. Nadzia gerai apsirengusi ir graži. Man ji maloni. O Liza maža ir sunki.

Penktadienį pro duris įėjo tru-putį susilenkdamas Itos brolis. Val-gėm kartu pietus. Studentiškai. Aš prašoksiu detales ir pasakysiu, kad jam patikau. Kaip paprastai vis pri-mindavau jam, kad yra toks vienas, toks Šėras...

Ir aš nežinau, kodėl šiandien man nerūpi tai, kad negaunu laiško, kad jis neatvažiuoja, kad jis susitinka su Chaja. Tai yra laikina. Bet vis dėlto galiu konstatuoti, kad aš galiu susi-domauti ir kitu žmogum. O kodėl aš kaltinau jį dėl to?

Mano sieloj dabar tuščia. Tokia keista melancholija buvo apėmusi mane. Lyg tai žiūrėčiau į saulėlydį. Įėjau į savo kambarį ir pati sau pa-sakiau: „Baigta“.

Mane kartais apima saldaus kerš-to noras. Atkeršyti už savo kančią. Pagaliau, aš nieko nežinau. Tik stipriai suabejojau dėl savo jausmo pastovumo, kuriuo aš tiek tikėjau.

Baigta –

1941. II. 12.

Taip pamažu, pamažu krinta iš dangaus snaigės (noras rašyt „žvaigždės“). Ita vėlinasi ir neateina mokyti. Kambarį aš jau sutvarkiau. Kitą antradienį manau laikyt egzami-ną.

Ir daugiau nieko. Galbūt važiuo-siu namo. Kaune nesustosiu.

1941. II. 28.

Po dviejų savaitėjų. Egzaminą išlaikiau 3, kurio nepriėmiau. Buvau namie. Kaune sustojau.

O dabar esu pasiryžus dirbti, kad nutildyt sąžinę.

Jono Meko retrospektyva

AGNĖ ARŽUOLAITĖ

Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos parodų kuratorė

Sostinėje praūžė 21-oji Vilniaus knygų mugė, suskambėjusi Jono Meko žodžiais: „Gyventi reikia be formulių, reikia būti atviram“. Minint kūrėjo pirmąsias mirties metines, šių metų Vilniaus knygų mugės rengėjai pagrindinį dėmesį skyrė J. Meko kūrybai, jo tikrosios savasties pažinimui. Renginio organizatoriai kvietė į išskirtinę diskusiją „Nepažintas Jonas Mekas“, kurioje dalyvavo ilgamečiai menininko gy-

venimo pakeleiviai Pip Chodorov (JAV/Prancūzija) ir Anne König (Vokietija), juos kalbino Gražina Michnevičiūtė, paskutiniiais gyvenimo metais buvusi šalia J. Meko ir jo šeimos Niujorke. Į programą buvo įtraukti du filmai: režisieriaus Henriko Gulbino dokumentinis filmas „Trys dienos Paryžiuje – atsakymai be klausimų“ (2019), kurį pristatė filmo autorius ir J. Meko kūrybos tyrinėtojas dr. Ramūnas

Čičelis, šiemet išleidęs monografiją apie J. Meko kūrybą. Filmo metu parodyti J. Meko samprotavimai apie kiną, kūrėjo laisvę, kurie užfiksuoti 2018 m. vykusioje Paryžiaus filmotekoje *La Cinémathèque Française*. Antrajame seanse buvo parodytas paskutinis J. Meko filmas „Ištraukos iš laimingo žmogaus gyvenimo“ (2012), kurį pristatė Lietuvos kino režisierius Audrius Stonys. Rašytojų kampe vyko paroda J. Mekui atminti

Fragmentai iš parodos „Mekas fotografijose ir laiškuose“.

Visos nuotraukos iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

mėnesių jiems pavyko pabėgti. Ap-
sistėjo broliai pas ūkininką ir dirbo
įvairius ūkio darbus.

Baigiantis karui, jaunuoliai pa-
traukė per nuniokotą Vokietiją,
apsistėjo Vysbadeno karo pabėgėlių
stovykloje, kur jau buvo įsikūrę ne-
mažai lietuvių, redagavo stovyklos
laikraštį „Vysbadeno balsas“, su
kitais lietuvių iševiais pradėjo leisti
neperiodinį žurnalą „Žvilgsniai“. Kiek
vėliau broliai taip pat išleidžia
pirmąsias, bendrai sukurtas kny-
gas: „Trys broliai ir kitos pasakos“
(1946), „Iš pasakų krašto“ (1947),
„Knyga apie karalius ir žmones“
(1947). Vėliau Vysbadeno stovyklos
gyventojai buvo perkelti į Kaselį.
Mekas ten tęsė mokslus, studijavo
Mainzo universitete filosofiją. Vo-
kietijoje prabuvo penketą metų, o ši
sudėtingą laikotarpį J. Mekas aprašė
savo eseistinėje išpažintyje, suda-
rytoje iš jo dienoraščio, rašyto karo
metais ir vėliau, „Žmogus be vietos:
nervuoti dienoraščiai“ (2000) (angl.
I had Nowhere To Go, 1991).

Palikęs tėvus, brolius ir seserį,
Jonas labai ilgėjosi gimtojo kaimo,
o savo ilgesį išreiškė daktiška,
dokumentine poezija apie gimtąjį
kaimą knygoje „Semeniškių idilės“
(1948). 1949 m. pradėjus naikinti
pabėgėlių stovyklas, broliai išvyko
į JAV. Turėjo keliauti į Čikagą ir
darbuotis kepykloje, tačiau, atvykę
į Niujorką, nusprendė ten pasilikti.
Atvykęs 27-erių metų, Jonas tarsi
užkodavo save amžinai likti jaunam,
visada 27 metų. Kaip ir visų imi-
grantų pradžia nebuvo lengva: teko
sunkiai dirbti fabrikuose. Vėliau,
pasiskolinęs pinigų, nusipirko pir-
mąją šveicarišką filmavimo kamerą
Bolex ir ėmė su broliu filmuoti,
fiksuoti imigrantų gyvenimą. Taip
Mekas atrado save kaip „filminin-
ką“. Mokėsi kino meno, organizavo
festivalius, kūrė avangardinį kiną,
taip pat populiarino neholivudinį
kiną, 1954 m. įsteigė ir redagavo

Keletas įdomesnių Jono Meko pamąstymų

„Visą gyvenimą dirbau, kad tapčiau jaunas. Ne, neįtikinsite manęs
pasenti. Aš numirsiu dvidešimt septynerių“.

„Aš neturiu laiko galvoti apie save, apie šlovę. Aš noriu daryti filmus,
aš turiu draugus, noriu su draugais išgerti ir padainuoti. Aš sau ne-
įdomus: man įdomiau, kas yra aplink mane, aš filmuoju kitus, dai-
nuoju su kitais, geriu ir šoku su kitais“, – kalbėjo jis, prisipažindamas
nemėgstantis būti vienas.

„Aš galiu išvažiuoti į kaimelį, aš turiu energijos, bet aš to nedarysiu,
nes man reikia draugų, turiu būti su jais – aš negalėčiau būti vienas.
Net gamtoje, kai matau saulėlydį ar patekančią saulę, aš noriu pasi-
dalyti su kitais. Sakai, žiūrėk, kaip gražu, ir tada sėdime, tylim, bet aš
ne iš tų, kur tik žiūrėčiau vienas.“

„Reikia neuždaryti durų tam, ko nepažįsti, jei nežinai – reikia domė-
tis, bet nenuėmgti, kad galbūt negerai. Aš viską priimu pirmiausia,
kad gerai, o paskui, jei padariau klaidą, žinau. Gal į restoraną kokį at-
einu, sakau optimistiškai, kad maistas atrodo keistai, bet pabandyčiau.
Jei nusivyliau – kitą kartą neužsisakysiu. Bet reikia žiūrėti į viską op-
timistiškai, pozityviai, o jei kas neina taip gerai, nepalikime – galime
bandyti pakeisti. Būna, kartais susitinki su draugu, gal žmogus turi
silpnybių, bet nereikia nurašyti, pamesti, kad nenoriu tavęs matyti:
gal galima tai truputiuką pakeisti.“

„Gyventi reikia be formulių, reikia būti atviram.“

„Mano pareiga yra toliau tęsti darbą – neišduoti tų šventųjų poetų,
rašytojų, dailininkų, meno ir mokslo žmonių. Tų, kurie darė viską,
kad žmonija būtų subtilesnė. Mano pareiga jų neišduoti. Mes esame
jų viršūnė, jų lapai, o jie yra mūsų šaknys.“

„Mano namai yra visas pasaulis, visa naktis yra mano guolis.“

„Pasidaryt mažesniai reikia daug laiko.“

„Miestuose per daug cemento ir batų, batukų. Kultūra yra basose
kojose.“

„Yra dalykų be tikslo. Ir jie gražiausi.“

žurnalą *Film Culture*, tapusį vienu
svarbiausių ir įtakingiausių kino
kultūrą formuojančių ir apžvel-
giančių leidinių. Kaip kviestinis
lektorius universitetuose dėstė kino
meną. 1958 m. žurnale *Village Voice*
pradėjo savo kino skiltį pavadinimu
Movie Journal, kurioje kalbino 60-
ųjų ir 70-ųjų metų nepriklausomo
kino autorius. Bendravo ir dirbo
su FLUXUS meno judėjimo pra-
dininku J. Mačiūnu, filmų kūrėju
ir pop art dailininku Andy Warhol,
The Beatles gitaristu ir dainų kūrėju
Johnu Lennonu ir jo žmona Yoko

Ono – menininke, taikos aktyviste
– bei vienu žymiausių siurrealizmo
atstovų S. Dali ir kt. 1962 m. Jonas
Mekas kartu su broliu Adolfu įkūrė
Kino kūrėjų kooperatyvą (*The Film
Makers Cooperative*), 1964 m. Meko
pastangomis įkurta Sinemateka (*The
Filmmakers Cinematheque*), vėliau
tapusi Antologijos kino archyvu
(*Anthology Film Archives*) – viena
didžiausių pasaulyje avangardinio
kino peržiūrų ir archyvavimo ins-
titucijų.

J. Mekas, būdamas 52 metų,
sukūrė šeimą su fotografe Hollis

JONAS MEKAS
451 BROADWAY 10012 NEW YORK, N.Y.

Viešoji Bona ir Petrinė

Dveikimas su Kalėdom ir naujais metais. Libala sveikatos ir klaidos.
Tas susitvėrė pusanip, ir vėl sutirpo. ar daug pas jus miego?
Debrai Jonas, kaip galit metų iš nuotraukų, vėgų sukėty
ir plėty. Pasilankymas jau pradeda vėjšioti, bet dar
neke didai kalibutejas. Apibūti vėly tai, kas suvėgje
Quatė vėis į trošis vėgrie. De poiešius kas vėraitė ji
vėis į vėišios vėkytė, ir de vėrtu į vėraitė vėis į vėišio
vėkytė. Tai ji jau labai vėišios.
Tėmus laišva vėišioji, kad vėrtusėt vėrti kavos. ik gėišios
pašėgūt kavos vėgėly, vėišios vėk jė ar vėrti vėišio
vėgėly, ar vėrtusėt vėrtusėt vė vėgėly, patje
vėišios vėrti.
Dukar vėrtusėtis, tai turis vėrtusėtis laiko. Tėis vėišio
vėišioji. Vėrti vėrti kad vė vėgėly vėgėly, tai vėišio
vėišioji vėgėly. Vėrti vėrti vėrti — ji vėrti vėrti
vėrti vėrtusėtis vėrtusėtis vėgėly, vėrtusėtis vėrtusėtis
vėrti, vėrtusėtis vėrti — Kalėdos vė vėrtis vėrtis.

Vėrtusėtis vėrtusėtis vėrtusėtis nu savo vėrtusėtis vėrtusėtis
vėrtusėtis. Tėis vėrti vėrtis, jė gėrtusėtis vėrtusėtis vėrtusėtis
vėrtusėtis, nu vėrtusėtis, vėrtusėtis vėrtusėtis. Kas tai jau vėrtusėtis
vėrtusėtis.

tas kalėdusis vėrtis ir vėrtis. Kalėdusis vėrtusėtis
vėrtis vėrtusėtis vėrtusėtis.

Jonas Mekas

Jonas Mekas
Jonas Mekas
Jonas Mekas
Jonas Mekas

Fragmentai iš parodos „Mekas fotografijose ir laiškuose“

Melton (baigė bibliotekininkystę, dievino kiną), susilaukė dviejų vaikų: dukros Oonos ir sūnaus Sebastiano. Šeima gyvena Manhatane, Soho menininkų rajone. Nors šeima 2005 m. išsiskyrė, vaikai keletą kartų viešėjo Lietuvoje.

Už savo kūrybą ir indėlį į pasaulinę kino kultūrą J. Mekas pelnė gausybę tarptautinių apdovanojimų, kuriuos visus sunku ir išvardyti. Juo žavisi pasaulio menininkai, kritikai, muziejų kuratoriai. Jo ypatinga įtaka palietė ir Lietuvos kino kūrėjus. J. Meko asmenybės fenomenas žavėjo visas kartas: spontaniškas, improvizuojantis, gyvenimo džiaugsmo guru, amžinas jaunuolis, pasaulio kultūros išminčius ir filosofas, nepriklausomo kino ideologijos skleidėjas, žmogus laisvesnis už pačią laisvę.

J. Mekas išleido per dvidešimt prozos ir poezijos kūrinių, kurie išversti į tuziną kalbų. 1995 m. J. Mekui skirta Lietuvos nacionalinė

kultūros ir meno premija, 1997 m. įteiktos Vytauto Didžiojo universiteto garbės daktaro regalijos. 2003 m. už nuopelnus garsinant Lietuvos vardą ir plėtojant tarpvalstybinius santykius J. Mekas apdovanotas

ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Didžiuoju kryžiumi. 2007 m. Vilniuje įkurtas Jono Meko vizualiųjų menų centras, kuriame saugomi ir pristatomi J. Meko, J. Mačiūno ir FLUXUS menininkų artefaktai.

Pašnekesių vakaras „Lengvai/Sudėtingai apie meną“ su dailininku Rimvydu Pupeliu, 2020 m.

Filmo „Jono Meko antologija“ peržiūra, 2020 m.

Minint J. Meko 95-ąjį jubiliejų, gimtuosiuose Semeniškiuose atidengtas akmuo su nukaldinta kino kūrėjo skrybėle.

Jonas Mekas mirė eidamas 97-uosius metus, 2019 m. sausio 23 dieną. Tarptautiniuose žiniasklaidos puslapiuose išspausdinta žinia, kad pasaulis neteko didžio avangardinio kino kūrėjo, jam pagarbą išreiškė *The New York Times*, *The Guardian*, *The Telegraph*, *The Washington Post*, *Rolling Stone* ir daugybė kitų.

J. Meko filmams būdingas dokumentinis dienoraščio žanras, atskleidžiantis ir išaukštinantis žmogaus emociją kasdienybėje, parodantis paprastus gyvenimo momentus ir supančius jausmus – tai pasaulio fiksuotojo buvimas toje akimirkoje. Meko geriausi filmai – „Medžių ginklai“ (*The Guns of the Trees*, 1961), „Voldenas“ (*Walden*, 1969), „Prarastas, prarastas, prarastas“ (*Lost, Lost, Lost*, 1975), „Prisiminimai iš kelionės į Lietuvą“ (*Reminiscences of*

a Voyage to Lithuania, 1972), „Zefiro Torna, arba Vaizdai iš Jurgio Mačiūno gyvenimo“ (*Zefiro Torna, or Scenes from the life of George Maciunas*, 1992), „Kadangi aš judėjau į priekį, kartkartėmis mačiau trumpus grožio blyksnius“ (*As I was moving ahead, Occassionally I saw Brief Glimpses of Beauty*, 2001).

Prieš kelis dešimtmečius kurti Meko filmai, kuriuose kūryba ir laisvė nesužadinta, rezonuoja ir šiandien. Prancūzų kino kritikas ir kūrėjas Yann Beauvais, kalbėdamas apie „Voldeną“, sakė, kad „Jono Meko filmai švenčia gyvenimą. Jie sukyla prieš visą persmelkiantį prekybiškumą ir stengiasi atgaivinti malonumą, kurį jaučia žmogus, patiriantis draugystę, išvydęs pirmąjį sniegą ar pavasario sugrįžimą. J. Meko genialumas atsiskleidžia per dosnumą, įtraukiant žiūrovą į jo pasaulio patirtį – jis leidžia mums atrasti vaizdo paprastumą, stulbinamą poezijos galią ir jos reikalingumą.“

Jono Meko retrospektyva kadre Rokiškio rajono savivaldybės Juozo Keliuočio viešojoje bibliotekoje

Minint Jono Meko mirties metines (mirė 2019 m. sausio 23 d.), meno ir muzikos erdvėje visas sausio mėnuo buvo skirtas jam atminti. Bibliotekos lankytojai galėjo atvykti į tris filmų peržiūras ir apžiūrėti spaudinių parodą. Parodoje „Mekas fotografijose ir laiškuose“ lankytojai galėjo apžiūrėti nuotraukų albumų ekspoziciją su Jono Meko atvaizdais, paskaityti rašomąją mašinėlę J. Meko rašytus laiškus, kuriuos siuntė į Lietuvą savo artimiesiems. Laiškų turinys ypač įdomus, atspindintis įvairius Amerikos laikmečius, J. Meko kasdienybę ir kūrybinius darbus, poetiškus prisiminimus apie gimtąjį Semeniškių kaimą.

Režisieriaus Vytauto V. Landsbergio dokumentiniame filme „Jono

Meko antologija“ garsusis naujojo avangardinio kino pradininkas J. Mekas pasakoja savo biografiją, išdėsto kūrybinius kredo, požiūrį į avangardinio ir hollywoodinio kino meną, per atviras eseistines išpažintis kamerai mąsto apie amžinąsias žmogiškąsias vertybes. Filme galima išvysti J. Meko avangardinių eksperimentų bendražygius – Salvador Dali, Johną Lennoną, Yoko Ono ir FLUXUS judėjimo pradininką J. Mačiūną. Filme gausu paties J. Meko citatų, atspindinčių jo gyvenimo kelią ir kinematografinius ieškojimus. Žiūrovai buvo pakviesti įsiklausyti ir pajauti tą J. Meko perteiktą ir Vytauto V. Landsbergio atskleistą emociją.

To paties režisieriaus filmas „Niujorkas – mano šuo“ – tai linksmas pasivaikščiavimas su J. Meku po

Kuriamas filosofinis, žaismingas FLUXUS plakatas

Niujorką, po režisieriaus mėgstamas Manhatano kavines, nuotaikingi pokalbiai bei flux'iniai žaidimai jo namuose Broadvėje ir darbovietėje *Anthology Film Archives*.

Meno ir muzikos erdvės lankytojai pakviesti pažiūrėti ir paties Jono Meko režisuotą filmą „Zefiro Torna, arba Vaizdai iš Jurgio Mačiūno gyvenimo“. Tai filmas, skirtas FLUXUS judėjimo pradininkui, pakeitusiam pasaulinę meno istoriją, Jurgiui Mačiūnui atminti. Tai filmas, brangus pačiam kino kūrėjui: J. Mačiūnas – FLUXUS lyderis, buvo Meko tautietis ir draugas, įkvėpė jį ir daugybę kitų žymių menininkų. Filmo kadrai surinkti iš įvairių J. Mačiūno gyvenimo tarpsnių, užfiksuotų J. Meko šveicariška *Bolex* filmavimo kamera. Filmą įrėmina poetiškas, lengvas ir trapus J. Meko balsas. J. Mekas – kūrybinės laisvės, judan-

čio vaizdo virtuožas. Filmą vertinamas už reikšmingą turinį, kuriame J. Mačiūnas, kaip ir gyvenime – svarbiausia figūra FLUXUS istorijoje.

Pavadinimas „Zefiro Torna“ reiškia kompozitoriaus Claudio Monteverdi'o madrigalą dviems tenorams, kurie užbaigia kūrinį. J. Mačiūnas labai mylėjo muziką, ypač Monteverdi'o. Monteverdi'o operų klausymasis jam suteikdavo didžiausią palaimą.

Avangardiniam menui ir kinui skirtą mėnesį vainikavo pašnekesių vakaras apie žavintį, intriguojantį ir gluminantį avangardą „Lengvai / Sudėtingai apie meną“ su dailininku Rimvydu Pupeliu.

Pašnekesių vakaro metu Rimvydas Pupelis dalijosi prisiminimais apie susitikimą su J. Meku, kartu su vakaro dalyviais filosofavo apie meno svarbą mūsų kultūroje, meno virs-

mus ir kaitą, menininko patyrimines įžvalgas iš kelionių muziejuose, FLUXUS meno krypties „pokštus“, kurie 7–8 dešimtmetyje buvo ne mažiau radikalūs už pastangas daryti pokyčius mene ir keisti pasaulį. Kalbėta apie FLUXUS judėjimą ir jo įtaką šiandieniniam menui, naujų srovių atsiradimui: hapeningams, performansams ir instaliacijoms. Vakarą užbaigė iš žodžių iškarpių ir nuotraukų sukurtas filosofinis, žaismingas FLUXUS plakatas.

J. Mekui atminti skirtas meniu baigėsi, tačiau metai tęsiasi, todėl Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos meno ir muzikos erdvėje visada laukiama lankytojų pasklaidyti albumų su Jono Meko atvaizdais, savo malonumui paskaityti J. Meko kūrybą, išleistą lietuvių ir anglų kalbomis, paklausti įgarsintą poezijos knygą „Semeniškių idilės“.

Literatūra

Aleksandravičius A. (1960–). *Aukštaitė – aukšts dongs é čyts vondva: potėgrapėjios*: [albumas] / Algimantas Aleksandravičius. – Vilnius: Vaga, 2014 (Vilnius: BALTO print). – 375, [1] p.: iliustr., portr.

Aleksandravičius A. (1960–). *Devyni aukštai = Nine fobors: fotografų rinktinė / Algimantas Aleksandravičius; tekstų autoriai Agnė Narušytė, Virginijus Kinčinaitis, Rolandas Rastauskas; vertėjai Agnė Narušytė ir Simon Bloxham*. – Vilnius: UAB „Nacionalinė knyga“, [2002] ([Vilnius]: UAB „Sapnų sala“). – 250, [1] p.: iliustr.

Danisevičius R. (1973–). *Būti laiku = Being and time*: [fotoalbumas] / Ramūnas Danisevičius; [sudarytoja Eglė Deltuvaitė; tekstai: Eglė Deltuvaitė, Tomas Pabedinskas; vertėja Violeta Stankūnienė]. – Vilnius: Lietuvos spaudos fotografų klubas: Lietuvos fotomenininkų sąjunga, 2011 (Vilnius: Sapnų sala). – 151, [1] p.: iliustr.

Mekas J. (1922–2019). *Gyvenimo lai(š)kai / Jonas ir Adolfas Mekai; [sudarytojas Kęstutis Pikūnas]. – [Vilnius]: Post scriptum. Littera, [2019] ([Vilnius]: Petro ofsetas). – 159, [1] p.: iliustr., faks., portr.*

Mekas J. (1922–2019). *Žmogus be vietos: nervuoti dienoraščiai / Jonas Mekas. – Vilnius: Baltos lankos [i.e. „Baltų lankų“ leidyba, 2000] (Vilnius: Vilspa). – 525, [1] p.: iliustr., faks.*

Naujokaitis A. (1961–2012). *Audriaus Naujokaičio laikas / [sudarytoja Vaidilutė Brazauskaitė-L.]. – Vilnius: Artseria, 2019 ([Vilnius]: Spauda). – 183, [1] p.: iliustr., faks., portr.*

Rakauskas R. (1941–). *Įkvėpimo žemė: [fotografijų albumas] / Romualdas Rakauskas. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1998 (Kaunas: Spindulys). – 241, [6] p.: iliustr., faks., portr.*

Rakauskas R. (1941–). *Triveidė knyga: [fotoalbumas] / Romualdas Rakauskas. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, [2016] (Vilnius: Petro ofsetas). – 281, [1] p.: iliustr.*

Sutkus A. (1939–). *Retrospektyva = Retrospective: [fotoalbumas] / Antanas Sutkus; [sudarytoja ir tekstų autorė Margarita Matulytė; vertėja į anglų kalbą Jūratė Juškienė]. – Vilnius: Sapnų sala, 2009 (Vilnius: Sapnų sala). – 479, [1] p.: iliustr.*

Tarvydas A. (1940–). *Lietuviško kino veidai: [fotoalbumas] / Algirdas Tarvydas. – Vilnius: [A. Tarvydas], 2013 ([Vilnius]: BALTO print). – 147, [1] p.: iliustr., portr.*

<https://www.lrt.lt/naujienos/kultura/12/1145299/vilniaus-knygumugeje-issipilde-paskutinis-jono-meko-noras>

<https://www.vz.lt/laisvalaikis/akiraciai/2019/01/27/jonas-mekas-neitikinsite-manes-pasenti#ixzz6KEL1Z6D5>

<http://mairioniomuziejus.lt/lt/parodos/amzinai-jaunas-jonas-mekas-1632>

<https://www.delfi.lt/multimedija/jonasmekas/jonas-mekas-menininkas-kuriam-labiau-uz-slove-rupejo-buti-su-draugais.d?id=80189355>

<http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2019-02-13-penki-jono-meko-filmai-kuriuos-turetumete-pamatyti/174359>

<https://www.birzai.rvb.lt/lt/krastotyra/skaitmenines-kolekcijos/776-jonas-mekas>

www.vilniausknygumuge.lt

Gytis Padegimas

Pirmeiviai

Dviejų veikslių, penkių scenų pjesė

Teatro broliams ir sesėms

Veikėjai

(5-ių kambarių buto Kaune, Kęstučio g. 62, gyventojai)

JUOZAS VAIČKUS
MORTA GRIKŠAITĖ-VAIČKIENĖ
PETRAS VAIČIŪNAS
TEOFILIJA DRAGŪNAITĖ (TĒFA), jo sužadėtinė
POLĖ TENDŽIULYTĖ
ONA KURMYTĖ
NELĖ, jos giminaitė
BROLYTIS

Kviesti ir nekviesti svečiai:
KIPRAS PETRAUSKAS
KAZYS BIZAUSKAS, švietimo ministeris
PETRAS KUBERTAVIČIUS
JUOZAS STANULIS
VLADAS DIDŽIOKAS, teatro dekoratorius
BARBORA DIDŽIOKIENĖ (VARIA), jo žmona
MAIRONIS

PIRMAS VEIKSMAS

Abiejų veikslių vieta – ta pati: didelio, bet apleisto buto bendras kambarys. Jame – iš geležinkelio stoties laukiamosios salės atgabentas qžuolinis suolas su rusiškomis raidėmis „P“ „„Ж“ „„Д“ ir iš lentų sukaltas stalas. Veiksmas prasideda 1920 metų spalio 10 dieną

PIRMA SCENA

Uždangai pakilus, iš buto gilumoje esančio kambario girdėti kūdikio verksmas. Po kurio laiko pasigirsta beldimas į laukujas duris. Ir beldimas, ir kūdikio verksmas tolydžio stiprėja. Galų gale durys atsidaro, į patalpą įeina sulyti vyras ir moteris, nešini lagaminais bei kitokia manta

PETRAS. Labas vakaras! Ar yra čia kas? Sveiki! Ar yra kas gyvas? (*Beldžia į kelių kambarių duris*)

TĒFA. Petreli, kodėl tu man melavai, kad Vaičkaus butas yra pačiame Kauno centre?

PETRAS. Tėfute, mes gi ir esame pačiame Kauno centre! Dabar jau temsta, o ryt pamatysi, kad kitoje gatvės pusėje – teatras ir miesto sodnas. Anei gyvos dvasios. Durys atrakintos, kažgi kur jie visi dingę? Kur čia tas vaikas verkia?

TĒFA. Kažkur už sienos. Atrodo, kad visi Kauno vaikai verkia. Tamsu, šlapdriba. Žmonės, mindami atsiknojusiomis šaligatvio lentomis, taško vienas kitą purvais, barasi. Ir čia, tokioje skurdžioje aplinkoje, aš turėsiu pradėti rimtą suaugusios moters ir menininkės gyvenimą! (*Pravirksta, jai atitaria*

kūdikio verksmas iš buto gilumos) Ir į šitą purvyną aš verčiausi per tokius vargus iš savo numylėto puikiojo Peterburgo! Būčiau jau geriau pas tėvelius Aukštakalnyje pasilikusi... Ne miesčioniškų patogumų aš ilgiusi, bet kultūros, kurios apsupti gyvenome Peterburge...

PETRAS (*ją apkabindamas*). Tėfa, Tėfute! Neverk! Tu man esi viskas: ir sesuo, ir žmona, ir draugas, ir mano genijus. Mes kuriam savy dangų, nes esam nuo amžių pasiilgę dangaus. Mes patys šitame Dievo ir žmonių apleistame užkampyje kursime kultūrą! Pasinersi į kūrybinį darbą, rasi jame pasitenkinimą ir nekreipsi dėmesio į aplinką. Be to, Peterburge – bolševikai, Aukštakalnį jau bus užėmę lenkai... Tu ten negali būti! (*Tėfa jį stipriai apkabina. Jie praranda pusiausvyrą*) Atmeni Tėfu-

te, kaip aš tavęs klausiau. „Supranti, Tėfa?! Aš noriu, kad Tu iš manęs išvyktum skaišti kaip ryto saulė“... Ir tu pabučiavai mane, tarei...

TĒFA (dar aistringiau jį spausdama prie savęs). Suprantu, brangus Petreli... suprantu... žinau...

Staiga atsidaro vieno kambario durys, ir ant slenkščio su kūdikiu ir knyga rankose pasirodo susivėlęs, skurdžiai apsirengęs jaunuolis. Suglumęs žvelgia jis į atvykėlius per suskilusius akinius

BROLYTIS (šaukia). Sodoma ir Gomora! Ir vėl Nelka duris atlapas paliko kaip savo sodžiuje! Ne tik kad vagys Kauną užplūdę, ale dar ir paleistuviai pradės brautis į butus vidury šviesios dienos! Matyt, ponai, būsite adresą sumaišę – tokius dalykus išdarinėja Nemuno gatvėje. Kęstučio gatve iki galo, kairėn ir pro gaisrinę dešinėn – bėgte marš! Tfu, nenaudėliai – ant grindų, ir dar prie vaiko! (Rodo į kūdikį. Tėfa su Petru keliasi, tvarkosi drabužius)

PETRAS. Kaip, tamsta, drįsti! Prie moteriškos! Čia visai ne tai, apie ką tamsta taip nešvankiai kalbi. Grindys slidžios, mūsų apavas šlapias – paslydome, ir susidėstė tokia, taip sakant, moljeriška *mise un scene*.

BROLYTIS (šaukia): Ką? Nešdinkitės greičiau iš kur atėję, o tai pareigūnams įduosiu!

TĒFA. Dievuli, tu švenčiausias! Atrodo, kad jis kurčias. Taigi jis tavęs negirdi ir tą vaiką negyvai užrėkdys!

PETRAS (šaukia). Ar girdi mane, jaunikaiti? Ar čia pono Vaičkaus butas?

BROLYTIS (išsiimdamas iš ausų vatą). Ko čia rėkiat ant viso Kauno? Nekurti esame. Va, skaičiau knygą, vaikas šiandien visą dieną krikia kaip pasamdytas, tai ausis užsikimšau, kad netrukdytų. Na, sakykime, butas Vaičkaus, tik ne pono, o dra-

“GENOVAITĒ”
ROSELANDE
VISŲ ŠVENTŲ PARAPIJOS SVETAINEJ
NEDELIOJ, 16 GRUODŽIO (DECEMBER), 1928
“Genovaitė”—istoriška 8-se paveiksluose drama.
PRADŽIA 7 VAL. VAKARE.

**VAIČKAUS DRAMOS
TEATRAS**

Teatras širdingai užkviečia visus, nes veikalo gražumas garantuoja didžiausį pasisekimą. Atėjusieji džiaugsitės. Todel seni, jauni, didi, maži,— visi Nedėlioj, Gruodžio 16 d į Visų Šventų Parapijos Svetainę “Genovaitės” Pamatyti. — Tikietai 50c ir 75c; vaikams 25c.

Visus skaitmeninius afišų vaizdus dovanojo Lietuvos teatro, muzikos ir kino muziejus

mos tėvo, kaip jį čia pas mus vadina, o patys kas tokie būsite?

PETRAS. Aš – Petras Vaičiūnas, o čia – mano sužieduotinė, panelė Teofilija Dragūnaitė, pabėgę iš Vilniaus nuo lenkų. Dramos tėvas, kaip tamsta jį pavadinate, žadėjo priimti mus gyventi. O tamsta kas būsi?

TĒFA. Vyrai, ne laikas dabar ceremonijoms – vaikas užsirėks! Petrai, prilaikyk šitą ryšulį, o tamsta – neškite vaiką čia, guldykite ant stalo! Mamutė indėjo aguonų Kūčioms, tai va insuksiu švaran skudurukan ir

duosiu vaikeliui pažįst – kap mat apsisomys (apsiramins). Mūs mamutė visus vaikus tep išaugino: paguldo vaikų, būdavo, su aguonų mazgeliu ežion, o pati darbuja lauki. O kap kitap darbus nudirbsi.

PETRAS. Tėfute, tu, matyt, labai susijaudinai, nes vėl pradėjai dzūkuoti. Mes gi buvome susitarę – kas bebūtų, pratinkis kalbėti teisingai lietuviškai, kaip ant scenos kalbėsi. (Vaikas nurimsta)

BROLYTIS. Tu matai, užmigo. Tamsta, panele, tikra čeraunykė. Ne

veltui toks vardas – Teofilija, Dievo mylima. O mane tai visi vadina Brolyčiu. Ir jūs taip vadinkite. Paskui patys suprasite kodėl. O tai kaip čia su tuo Vilniūm yra? Juk su lenkais tik ką sutartį Suvalkuose pasirašėme – Vilniū mums pripažino!

PETRAS: Pripažint tai pripažino, ale tuo pačiu Pilsudskis ir komediją suvaidino – pasiuntė neva „maištininką“ Žulikovskį mūsų sostapilį vėl užimt. O da lietuviu skelbiasi. Prakeiktas veidmainis! Tai tamsta, Brolyti, lotyniškai moki? Ką čia skaitai?

BROLYTIS. Nyčė! O ką, aš nepa-našus į tokį, kuris moka lotyniškai? Aš Šiaulių gimnazijoje vienoje klasėje su Vaidilos Ainiu mokinausi, o dabar aš va, tas, kaip tas, auto..., na, žodžiu tas, kur pats save mokina – ruošiuosi universitetan, kai tik inkurs.

TÉFA. Autobiografas?

BROLYTIS. Ne!

TÉFA. Autografas?

BROLYTIS. Ne!

PETRAS. Autodidaktas. Aukštesnieji kursai jau veikia, tai ko, tamsta, į juos nestoji?

BROLYTIS. Va, va buvau pamiršęs tą žodį! O į tuos kursus tai manęs visai netraukia. Palauksiu universiteto. Ten ir lektoriai bus geresni, ir diplomai svaresnis. Be to, jie tuose kursuose studijuoja daugiausia fiziką ir mediciną, o mane domina vidujinis žmogus – man reikia filosofijos, psichologijos, literatūros. Aš, beje, ir pats šį tą rašinėju. Kelios mano korespondencijos neseniai buvo laikraščiuose.

TÉFA. O tai jūs kolegos! Petras – poetas, dramaturgas. Jo pjeses „Pragydo nuvytusios gėlės“ ir „Auka“ dramos tėvas, kaip jūs išsireiškėte, dar Peterburge su savo mokiniais pastatė.

BROLYTIS. A, tai čia tos, kur labai silpnos buvo, o „nuvytusias gėles“ reikėję ašaromis laistyti, kad nors kiek prasiskleistų...

TÉFA. Iš kur čia tamstos tokios žinios?

BROLYTIS. Anokia čia paslaptis. Vaičkaus mokiniai ir katri čia gyvena, ir katri ateina, ne kartą taip sakė. O dramos tėvu tai ne aš, ale Sruoga jį viename laikraštyje pakrikštino.

PETRAS. O, beje, kur kiti gyventojai? Ir kas čia, be tamstos, dar gyvena?

BROLYTIS. Taigi visi darbuose, tuoj pradės rinktis. O kompanija tai čia „nie wielka ale bardzo pršyjemna“: du ženoti, ale bevaikiai, viena ženota, ale vyro niekas nei matė, nei girdėjo, kita neženota, ale su vaiku, da viena davatkėlė ir aš, šalaputris, o jau kai tamstos čia apsigyvensite, tai bus tikra lietuvių liaudies pasaka „Pirštinė“! Tai va, dabar prašome įminti šitą anksčiau užmintą mįslę. Kas čia pas mus yra kas.

PETRAS. Du ženoti – tai Juozas su savo Mortele, kaip jis ją vadina.

TÉFA. O kas čia galėtų būti ta nuodėminga dūšia su vaiku? A, tai čia šitas vaikas – nuodėmės vaisius? Taigi, ne tamstos jis, pone Brolyti?

BROLYTIS. Nee! Lyg ir per anksti dar būtų...

TÉFA. Petrai, tu nieko nežinai? Juozas tau nesakė, su kuo reiks po vienu stogu gyventi?

PETRAS. Nu, kad ne...

BROLYTIS. Aš jums padėsiu. Ji aukšta ir kvapi kaip Jerichono rožė, jos stotas kaip karalienės, o liemuo kaip stirnos, jos mėlynų akių bedugnės gali tave paskandinti ir sudeginti...

TÉFA. Jėzau Marija, Pana tu Švenčiausioji, tik ne sakyk man, kad apie Onytę čia deklamavai!..

BROLYTIS. Apie ją, gražiausią Lietuvos mergelę, pirmąją lietuvių artistę mano daina, tik, kad dar nemoku jos sudėti... Ji – mano idealas!

TÉFA. Iš kur tas vaikas? Kieno jis? Iš kur ji jį gavo? Taigi neseniai matėmės – ji nė kiek nebuvo nėščia.

BROLYTIS. Į šituos va klausimus mūsų mįslėje kaip tik ir nėra atsakymo. Nors jūs, moteriška, tokius reikalus turėtumėte išmanyti geriau už mane...

PETRAS. Tėfute, Ona Kurmytė tikrai geriausia mūsų artistė. Ji, net ir būdama nėščia, gali suvaidinti nenėščią taip, kad visi patikėtų...

TÉFA. O Jėzau, tiesiog visa nutirpau ir iškaitau... Čia pas jus tiek daug durų – už katrų čia ta vieta, kur karaliai pėsti vaikščioja.

BROLYTIS. Ogi nė už katrų – nei vandentiekis, nei kanalizacija Kauno dar nepasiekė. Ir išvis su higiena pas mus dar vis kaip su teatru: visi kalba, kad labai reikia, bet kaip nēr, taip nēr... Anądien atvažiavo nuo vokiečių pasiuntinys Dirksenas, tai Prezidentūroj, sako, savo raštus teikdamas vos neužmigęs, nes visą naktį viešbutyje išsėdėjo ant kėdės bijodamas, kad blakės ir utėlės neužėstų. O ir patalynė, sako, nuo Nojaus laikų nebuvo keista. Tai pas-kui valdžia tą viešbutį nacionalizavo, pavadino „Lietuva“ ir iškuopė, kad būtų kur svečius priimti... (*Iš gatvės pasigirsta vyriškų balsų traukiama žvali daina*)

PETRAS. Tamsta, baik čia tas savo interpeliacijas ir greičiau palydėk panelę ten, kur reikia, nes matai, kad ji jau visai iš veido išėjo.

BROLYTIS. Persiprašau, eime, panele. Tamsta juk artistė, tai insivaizdinkite, kad esate katra iš tų karalienių Marijų, ką į ešafotą ėjo – Stiuart ar Antuanetė, o aš būsiu jūsų pažas ir rodysiu kelią, kad bobų daržuose nepaklystumėte. Jūs Dievo mylima, tai melskite, kad jis neleistų mums į kokią duobę kieme nugar-mėti ar kojos išsisukti ir galėtume laimingai pasiekti karališką būdelę. Kartu pažiūrėsiu, kokie čia vyrai dainuoja. Lyg ir skiriasi nuo girtų iš „Šantano“ bliovimo. (*Abu išeina*)

POLĖ (*išeidama iš tamsios kertės prie lauko durų*) Labas, Petrai, kaip

džiugu tave čia matyti! Bet pirmiausia leisk į valias pasijuokti – tokios komiškos tragedijos ar tragiškos komedijos kaip Brolyčio mįslės minimas jokiame teatre už jokių pinigų nepamatysi. Dovanok, kad kertėje užsislėpus klausiausi – labai jau linksma buvo.

PETRAS (*bučiuoja ją*). Pole, mieloji, šimtas metų! Kaip aš tavęs pasiilgau! Kaip laikaisi? Kur buvai dingusi? Kai lenkai užėmė Vilnių ir Skrajojamasis teatras pasitraukė Kunnan, aš dar grįžau metus pasimokyti Peterburgan, o tu su visa trupe Kunnan irgi neatvykai. Kurgi tu buvai?

POLĖ. Tu išvažiavai mokytis, o man pačiai teko mokytis. Metus laiko mokytojau Nemunaityje. Oi, Petruti, kad tu žinotumei, kaip mane ilgesys užgraužė. Kiekviena diena, praleista studijoje, kiekviena valanda praleista scenoje ėmė atrodyti šventa. Nemunaitis gražus miestelis: žali Nemuno krantai, sena bažnyčia ir žmonės geri. Tik karo nualinti. Ir dabar ramybės nėra – gi lenkų siena čia pat – šviesios dienos nematę, mylėti savo artimą neišmokinti. Bet negali ant jų pykti... Sunku buvo žiūrėti į tuos alkanus vaikelius, eiti per kiemus maldauti, kad gambiausias ne į piemenis, bet į mokyklą leistų... Kartais norėjosi iš nevilties į Nemuno bangas šokti...

PETRAS. Ir tada tu, ieškodama atramos, ištekėjai? O kur tavo vyras? Kas jis?

POLĖ. Tu visada buvai geras psichologas – taip ir buvo. Bet gavau mokytojo laišką, kad iki mūsų svajonės išsipildymo – profesionalaus teatro įkūrimo – liko tik žingsnelis, kad aš jam reikalinga. Ir štai aš čia, o visa kita – nebesvarbu... Bet kodėl tu slenkiesi nuo manęs?

PETRAS. Pole, mes visada buvome geri draugai. Visada buvome atviri vienas kitam. Būsiu toks ir dabar. Tėfa – mano sužieduotinė, pati matei, kokia ji dar naivi ir ne-

prityrusi. Tikra Trūdė iš Zudermano „Joninių“ (beje, ji puikiai šią rolę atliko Peterburge). Ji tuoj čia įeis ir gali mūsų artumą ne taip suprasti. Nenoriu jai širdies užduoti. Nepyk.

POLĖ. A... Aš tikrai nepyksiu. Kaip gerai, kad tu atvažiavai. Pačiu laiku. Mūsų asmeniniai gyvenimai dabar visai nesvarbu. Reikia iš paskutinių jėgų susitelkti ir, žengus paskutinį žingsnį, uždegti teatro ugnį, kad per amžius ji kaitintų lietuvių dvasią! Toks yra svarbiausias mūsų gyvenimo uždavinys.

PETRAS. Pole, tu kalbi kaip kokia Vydūno vaidilutė. Čia gal tik tu ir Juozas taip galite aukotis. Mes visi kiti tik vargšai žmonės iš mėsos ir kaulų.

POLĖ. Petrai, ne! Prisimink, kokie mes buvome tą mėnesį, kai prekiniamе vagone važiavome iš Peterburgo į Lietuvą! Kaip mes mylėjome vienas kitą, kaip rūpinomės vienas kitu! Ir todėl Dievas mums padėjo! Koks mus gaubė įkvėpimas! Kaip dieviškai mes repetavome! Išvengėme visų pavojų ir gražiausią kūrybos kraitį parvežėme Lietuvos žmonėms! Dabar dar atsakingesnė valanda – lietuvių teatras gims dabar arba niekad. Juozas pavargęs, nusialinęs, išerzintas. Tu gi žinai, koks jis – nenuolaidus, tiesą į akis bet kokiomis apstovomis režiantis žemaitis. Mūsų vyrukai – Kubertavičius, ypač Stanulis – bando jam pagelbėti, bet jų blaudzos dar per skystos. Merginos, žinai gi – ištikimos, talentingos, bet mažai mokytos, jos daug ko nesupranta. Galų gale, gi visiems ir laiko teatro steigimo rūpesčiams nelieka – reikia duonos kąsnį sau ir artimiesiems uždirbti. Petrai, tu turi atsistoti šalia Juozo, turi tapti jo vedliu ir skydu, o jei reikės – ir bizūnu! Petrai, tu turi būti lietuvių teatro uola!

PETRAS. Na, Pole, tu čia ir skėlei monologą! Net kūnas pagaugais eina! Juozas būtų laimingas, maty-

damas tokį savo mokymo rezultatą! Sutriuškina mane ir įkvėpei! Aš, aišku, viską padarysiu, kas mano galioje, ir dar daugiau, kad tik padėčiau Juozui ir mes turėtume lietuvišką teatrą! (*Prišokęs ją apkabina ir bučiuoja. Pagal visus scenos bei gyvenimo dėsnius čia, aišku, iš savo žygio grįžta Tėfa su Brolyčiu. Abu apstulbę stebi Petro ir Polės bučinį. Tėfa buvo gaudžiai, kaip ji viena temoka, bepravirkstanti, bet Polė ją aplenkė*)

POLĖ (*tvirtai spausdama Tėfai ranką*). Polė! Aš ta iš Brolyčio mįslės, kuri ženota, bet kurios vyro niekas nei matė, nei girdėjo. Sese Tėfa, sveika atvykusi į Juozo Vaičkaus Skrajojamojo teatro, būsimos Lietuvos meno kūrėjų dramos vaidykos, vaidilų būrį! (*Stipriai ją apkabina, po to greitai išėina į savo kambarį*)

BROLYTIS. Brolyčiai, taigi čia į kareivines Aukštojoje Panemunėje su daina traukia savanoriai! Pakalbėjau su pažįstamais gimnazistais iš „Aušros“ gimnazijos. Laimingi – tėvynės eina ginti. (*Išėina*)

PETRAS. Tėfute, čia visai ne tai, ką tu misliji...

TĖFA. Petreli, o iš kur tu žinai, ką aš misliju?

PETRAS. Tėfute, Polė tikrai ne tokia. Ji pas mus idėjinė – pirmą Vaičkaus padėjėja, pavyzdys visiems.

TĖFA. Ji tai gal ir ne tokia, ale jūs, vyrai, tai visi toki – tik pamatot sijosą ir puolat strimagalviais.

PETRAS. Tėfute, apsiraminink. Žinau, esi išnervinta – tai tau ne juokas per dvi dienas prasibraut iš ramaus Aukštakalnio pilnais traukiniais kareivių per Vilnių, galima sakyti, per fronto liniją, iki Kauno!

TĖFA. Aš visa drebu... Tuoj parais Vaičkus. Tau bepigū – jūs seni prieteliai, o mane ar jis bepriims. Pilna čia apie jį sukasi tų artisčių, kaip mūsų apie medų. Ir da žmonės šneka, kad jis labai despotiškas.

OPEROS IR DRAMOS VAIDYKLA

Karen Borneman

(Gyvenimo Balsas).

H. Bergströmo 4 veik. drama

Vertė J. Žagrė.

MIESTO TEATRAS

1921 m. Balandžio 3 dieną.

Pradžią lygiai 7 val. vak.

Vaidinimo laiku inėjimas į salę griežtai draudžiamas.

PETRAS. Tėfute, aukse mano, kaipgi nepriims – tu gi apsigimus artistė! O dėl to despotiškumo, tai...

Trinkteli laukujės durys, ir nešina prašmatnia senamadiška rankine, nederančia prie jos kuklių drabužių, į kambarį įlekia Ona. Meta ant stalo rankinę, ištraukia iš jos kažką susuktą į laikraštį

ONA (šaukia). Brolyti, pamerk silkę į vandenį! O, svečiai nebuveliai! Sveiki, sveiki! Juozas labai apsidžiaugs jus pamatęs.

TÉFA (ją apkabina, bet tuoj atšoka): O tu, Onyte, nesidžiaugi, mane matydama? Nuo tavęs silke trenkia!

ONA. Anoki čia dyvai! Pigiai gavau iš pažįstamo žydėlio riebios silkės, tai išmirkysiu, suvalgysiu ir pieno turėsiu. Ale kur tas šalaputris? O kur Nelka su vaiku?

PETRAS. Panele Ona, jūsų šaukiamas jaunikaitis turbūt ir vėl skaito Nyčę, ausis vata užsikimšęs ir negirdi esąs šaukiamas.

ONA. Ką? Aš jam, nevidonui, tuoj tokią Nyčę užtaisysiu! Ausis su

visa vata nurausiu! (Išoka į kambarį ir tuoj pat pasirodo iš ten, tempdama paskui save Brolytį) Kur vaikas? Kur Nelė? Tokiu oru išleidai pasivaikščioti! Nelė tai pati dar vaikas, ale kur tavo, tokio drimbos, protas? Vaikas peršals.

BROLYTIS. Vaikas neperšals, nes Nelė viena pati išėjo į bažnyčią, o vaikas miega.

ONA: Betgi lopšys tai tuščias! Erode, kur padėjai vaiką?

BROLYTIS. Tikrai, kurgi vaikas?

TÉFA. Vagi, vaikas ramiausiai sau miega ant suolo – per stalą nematyti. Nešaukit, prikelsit.

ONA. Jėzau Marija! Kas ten jam į burną įkišta?

TÉFA. Aguonų ryšelis, kad miegotų. Matai, kaip pamačijo. Pas mus Aukštakalny visad taip daro.

ONA. O pas mus Kirkūnuose už tokį darbą tave taip pakirkytų, kad tris dienas aplinkui ratais vaikščiotum... Pasiimk savo aguonas ir netrūčyk mano vaiko. Savo pasidaryk ir tada šerk kuo nori.

TÉFA. O kuo jau aguonos negerai? Vaikas gražiausiai nuo jų užmigo ir išsimiegojo.

ONA. Aha, džiaukimės, kad amžinu miegu neužmigo. Kalbi kaip tam savo Aukštakalny iš medžio iškritus. Tai ar nežinai, kad iš aguonų opijų daro? Jei vaikas ir nenumirs, tai paskui, neduok Dieve, gali visam gyvenimui priprasti. (Brolyčiui) O tu, ko gi čia žiauną atkruginai? Prašiau gi silkę pamerkt.

BROLYTIS. Tai kad vandens nėra.

ONA. Ot, naujiena! Tai atnešk! Ir kiek aš tau kartų sakiau, kad niekur neišleistum Nelės. Ji paimta čia iš sodžiaus tam, kad vaiką dabotų.

BROLYTIS. Tai, kad labai gražiai prašėsi išleidžiama į pamaldas katedroje.

ONA. Va, jau sutemo, o jos dar nėra. Žinai, kokia ji žioplą – dar

nuklys kur, o paskui atsakyk kaip už gerą. Pilnos gatvės tokių, kur į moteriškas lyg vilkai į avis seiles varvina. Ir maža kas ko prašo. Paprašys kas tave per langą šokt, tai ir šoktum.

BROLYTIS. Kad ir į ugnį, jei paprašytumėt, Onyte, šokčiau, o per langą tai galiu ir tuoj pat. Tik liepkit. Į Nelę niekas nežiūri. Nėra ten į ką žiūrėti. Tai į jus visas miestas negali atsižiūrėti. Visus akinat kaip saulė vidurdienį. Ir mane apakinot. Jūs net į mano pusę nežiūrit, ale vis tiek ateis laikas, kai aš su jumis žensiuos!

ONA. Kurgi ne! Greičiau jau Pilsudskis Lietuvai ne tik Vilnių gražins, bet dar ir Varšuvą su Krokuva pridės. Ar neisi vandens? Mano kantrybė baigiasi – tuoj aš tave su pagaliu per kuprą pašvensinsiu.

BROLYTIS. Lekiu greičiau už lenko kulipką, tik tu, Onyte, mano saulyte, nepyk! (*Griebia iš kampo kibirą ir išbėga*)

TĒFA. Ona, nebūk tokia pikčiurna. Žiūrėk, ką aš tau atvežiau iš paties Peterburgo – ogi va ta mūsų bendra šventinė suknelė, kuri tau iki blauzdų, o man iki kulnų. Aš panešiojau, dabar tavo eilė. (*Ona padeda suknelę ant suolo ir ruošiasi žindyti kūdikį*) Tai tu čia dabar prie visų tą kūdikėlį ir žindysi?

ONA. O kas čia jau tokio? Ar tu, ar tavo Petras papo nematėt?

TĒFA. Visai jau sarmatą praradai, o tu, Petreli, ko čia spoksai lyg katinas į lašinius? Marš iš čia!

PETRAS. Pradėjo traukiny eilėraštis lįsti į galvą. Eičiau, užrašyčiau, tik kad nežinau, katrą čia kambarį Juozas mums paskyrė, o be šeimininko nepatogu eiti. Parūkysiu ar šiaip pasidairysiu kieme. (*Išėina*)

TĒFA. Tai dabar suprantu, kodėl tu iš Gaideburovo studijos taip netikėtai pabėgai! Kaip toj dainoj: „Ar aš tau, sese, nesakiau, ar aš

žodelio netariau“. Sakiau: sėdėk prie knygų, švieskis. Tai kur tau, vis po vakaruškas lakstei! Va, ir prisilakstei! O jeigu jau taip atsitiko, tai man, savo geriausiai draugei, būtinai turėjai pasipasakoti. Aš ten turėjau pažįstamą felčerę, ir būtume rodą radę, kad tau dėl vaiko nebūtų prapuolę gražiausi vaidybos metai. O dabar...

ONA. Kas dabar? Tu matai, kokia tyra, nekalta, o būtų su savo felčere mane įkalbinėjusi vaikelio atsikratyti! Man motinos laimė nė kiek nemažesnė už artistės laimę. O gal dar ir didesnė. Tiesa, sunku vienai be vyro vaikelį auginti, bet svietas ne be gerų žmonių – atsiranda, kas man padeda ir be tavo malonės. Ir vaidint aš vaidinu daugiau už kitas. O ir iš Gaideburovo aš visai nepabėgau, o tiesiog išėjau. Ir visai ne dėl to.

TĒFA. O dėl ko gi tada?

ONA. Nusibodo man tas vaidmenų mėsinėjimas kaip kokiam morge ar policijoje: iš kur atėjo, ko norėjo, o ko negalėjo, kam davė, o iš ko atėmė – tfu! Iš pradžių miegas ėmė, o paskui jau siutas – paskaitai kelis kartus, išmoksti žodžius, nusistatatai toną, kaip su Vaičium studijoje nusistatydavom, ir duj scenon! Ale tai ne, aš da turiu dasižinot, kokios ty spalvos buvo mano rolės močios apatnykai! O jau tada tokis nuobodulys visą persmelkia, kad ant scenos negali nei verkt, nei juoktis, o tik bert žodžius kaip prisukama katarinka... Ne, toki „mokslai“, atsiprašant, ne man!

TĒFA. Ale jau tu čia, Ona, visai nusišnekėjai! Teisingai mano Petras sako, kad visi Vaičkaus mokiniai – gabūs, talentingi, tik jų intelektas, beje, kaip ir paties mokytojo, – miega. Mačiau pas Petrą laikraštį, kur kažkoks Ex-mormorandas, be kita ko, rašo, kad Vaičkus, būdamas nekultūringas režisierius, nesugeba duoti aistetingos visumos. O va,

Maskvoj Stanislavskis, sako, visą mokslu grįstą vaidybos žinyną kuria, daug tomų... Atsimeni, kaip Peterburge maskviškių gastrolių metu pribloškė Vachtangovo ir Čechovo vaidyba, o jie gi Stanislavskio mokytiniai, su jais jis tą savo naują mokslą išbandė! Dieve, kad taip nors kartelį, nors pastovėt greta jų scenoje... Dabar, sako, Oleka-Žilinskas pas Stanislavskį mokosi, su Čechovu kartu vaidina... O kaip aš jam pavydžiu! Kaip norėčiau būti jo vietoje!

ONA. Nepavydėk niekam, Tėfa, nei jų vietos, nei jų talento – būk savo vietoje! O dėl tų artistų mokslų, tai... Jei Dievulis davė stotą, balsą, karštą širdį, o motulė prie to dar pridėjo savo jautrumą, tai išėini į sceną ir gyveni savo herojaus gyvenimą, o jei ne, tai jokie mokslai nepadės...

JUOZAS (*įeina su Morta ir Petru, apsirengęs lyg romantinės pjesės herojus*). Labas vakaras! Apie kokius čia mokslus mergelės uogelės ulba?

PETRAS. Čia ta pati mergaitė iš Peterburgo, apie kurią kalbėjau, kad reikėtų pasikviesti į mūsų kolektyvą.

JUOZAS. Taip, taip prisimenu. Naujų pajėgų mums labai trūksta – daug darbo laukia. Ar tamsta kur mokeisi vaidinti?

TĒFA. Labas vakaras! Aš lankiau Gaideburovo studiją. To paties, pas kurį mokėsi garsaus Maskvos kamerinio teatro įkūrėjas Tairovas ir dabar kylanti Paryžiaus teatro žvaigždė Georges Pitoef. Vėliau dar mokiausi dramos mokykloje prie Aleksandro teatro Karpovo ir jo padėjėjos Glammos-Meščerskajos klasėje.

JUOZAS. Oho! Tai tamsta galėtumei ir mus išmokyti to, ko tamsta ta Glama mokė...

BROLYTIS (*įeina su vandens kibiru*). Ieva pas žaltį irgi išminties mokėsi, ale, kad išmoko ne to, ko reikia...

JUOZAS. Brolyti, statyk greičiau samovara, neburbėjęs po nosim. Svečių gi turim, o ir mums visiems tokiu oru karštimas nepakenks.

BROLYTIS. Tamsta dramos tėvas, ne dramos generolas, o varinėjat mane kaip kokį denščiką...

ONA. Eik tik greičiau neatsikalbinėjęs, o tai aš tave tuoj iš denščikų į rekrūtus atiduosiu...

Visi juokiasi, Brolytis išbėga į virtuvę, iš savo kambario išeina Polė

JUOZAS: Ačiū Dievui, kad jūs čia. Ar sunku buvo išvažiuoti iš Vilniaus? Ar nekilo panika?

PETRAS. Susimetėm šiokią tokią mantą, šiaip ne taip įsigrūdome į, rodos, jau paskutinį traukinį, keletą valandų jame ant knygų sėdėdami palaukėme ir išvažiavome. Važiuodami pro Lentvarį, girdėjome šūvius, o netoli Vievio mūsų traukinį apšaudė.

TĖFA. Būnant tėviškėj kilo panika – lenkai ėjo link Varėnos, ir keleivinių traukinių į Vilnių jau nebuvo. Tėvelis nuvežė į Valkininkus. Pripuolusi prie vieno karininko prašiau maldavau, kad leistų važiuoti nors sanitariniu traukiniu. Jis sutiko ir vėl, kaip 1915 metais, į Peterburgą važiavau su kareiviais, bet šį kartą truputį „paaukštinta“ – kupė su karininkais.

PETRAS. Peterburge panelė Dragūnaitė Lietuvių klube Zudermano „Joninėse“ labai dailiai Trūdę vaidino... Na, o mes girdėjom, kad tamstą jau galima sveikinti kaip valstybės teatro direktorių...

JUOZAS. Nieko panašaus. Tiesa, pradėjom statyt rimtesnius dalykus, bet, jei spektaklis be šokių, publikos nelauk... Žinoma, ne apie visus kalbu...

TĖFA. Kažin kodėl lietuvių visuomenė tokia nesusipratusi? Va, Peterburge žmoneliai alkani basi, o teatrai lūžta...

PETRAS. Visuomenė? Taip, ji mūsų inteligentija, kuri yra ne kas

daugiau, kaip mūsų valdininkai, kilę iš bažnytkaimių vargonininkų, mokytojų ir vaistinės mokinių. Visi jie karo viesulo bangų buvo išsklaidyti po Rusijos miestus miestelius. Dauguma jų keletą kartų lankėsi Maskvos, Petrapilio teatruose. Jie matė vaidinant geriausius vaidilas, pagalios, jie patys yra daug kartų vaidinę... Tai kaipgi žmogus beisžiūrėt savo gero pažįstamo, su kuriuo neseniai biure sėdėjo už vieno stalo ar tremties metu gyveno drauge bendrabuty? Jiems net ambicija neleidžia to daryt.

MORTA. Mes pareinam iš „Vilkolakio“. Dabar jis čia pat, už kampo, gavo naują butą Maironio gatvėje, kai daug valdiškų įstaigų išsikėlė į Vilnių. Tai ten vaidinime žmonių buvo prisigrūdę kaip silkių bačkoj. Nuo ministerių, valdininkų iki tarnaičių ir gimnazistų. Rodos, ir Tumo sutaną mačiau švysčiojant...

JUOZAS. Kurgi ne! Žmonėm neduok pavalgyti, ale tik duok kokių paskalų pasiklausyti, o jei dar ir nuo scenos...

MORTA. Taigi, ten ir pavalgyt gardžiai duoda. Aš nė nesuprantu, kaip ten jų bufetininkė, tokia mažutė senučiukė, tokiose ankštose patalpose tokius gardžius cvibelkliopsus iškepa...

JUOZAS. Ir tie jos cvibelkliopsai tikrai appetesni už tuos, kuriuos Sutkus su Bičiūnu, Sruoga ir visa kompanija scenoje kepa. Va, kad ir šiandien – lenkai užėmė Vilnių, tėvynė pavojuje, o „Vilkolakis“ senu papratimu tik sugeba iš visko tyčiotis ir žmones juokinti, kai žūt būt reikia juos sutelkti, skiepyti patriotizmą. Ale, ko mes čia stovime. Sėskime, kaip sakydavo senieji, kojose nėra teisybės. *(Kažkas atsineša kėdes iš kambarių, kiti susėda ant suolo. Brolytis, moterų padedamas, dengia stalą)*

BROLYTIS. O ką vaidino šįvakar?

MORTA. Kažkokią „Kudakuotės tupikuotė“. Neva Seimas renkasi į posėdį, Seimo pirmininkas Stauglys už prezidiumo stalo į vaikišką kėdutę sodina apšepusį Baroniuką. Tas vietoj varpelio, rengdamasis pirmininkauti, laiko rankoje išmargintą vaikišką žaisliuką. Kiti šleivi kreivi Seimo nariai sueina... Nei velnias, nei gegutė.

BROLYTIS. Tai čia Staugaitis ir Šilingas!

ONA. Patylėk, kai vyresni kalba!

PETRAS. Šilingas mano literatūros mokytojas. Iš mudviejų pasikalbėjimų apie dailę, kūrybą aš supratau save... Šviesus žmogus. Negražu iš jo šaipytis.

JUOZAS. Ne iš jo vieno. Visus jie ten pertraukė per tą savo mašinką. Eleazaras Draugelis – tai Alijošius Tavoriščiukas, Plėčkaitis – Plėčka. Visų ir neatsiminsi.

MORTA. Buvo gal ir visai neblogų juokų. Tik man užkliuvo, kad naują, tik ką atvažiavusį žmogų, Eretą, perkrikštijo į Erodą. Ir kupletą, jam skirtą, beveik atsimenu: „Tai geri čionykščiai žmonės. Sėsk ant sprando – nemurmės.“ Iš kur jie žino, ko jis atvažiavo? Jei taip, tai niekas pas mus ir nevažiuos.

BROLYTIS. Aš žinau, ko jis atvažiavo. Jis šveicaras, studijuodamas labai susidraugavo su studentu iš Lietuvos Ašmiu. Pramoko iš jo net lietuviškai, o kai pastarasis merdėjo nuo džiovos, tai Eretas davė žodį vietoj jo vykti į Lietuvą ir tarnauti jos žmonėms. Jis atsivežė gramofoną ir daug gražių plokštelių. Dažniausiai tą muziką jis groja gražių panelių būryje, bet kartą ir aš buvau įlindęs pasiklausyt. Labai patiko jo šnekta – jis toks moderniškias. Reikia tokius žmones kviesti dėstyti mūsų steigiaman universitetan, o ne žilabarzdžius senolius kaip Basanavičius ar Jablonskis. Praėjo jau jų laikai.

ONA. Praėjo ar nepraėjo jų laikai ne tau, snargliau, spręst. Jie

daugiau pamiršo, negu tu žinai! Matai, kur tik mergos, gramofonai, tai ir jis iškart prisistato!

BROLYTIS. Pas mus, panele Ona, demokratija ir žodžio laisvė. Aš, kaip ir kiekvienas šalies pilietis, pagal konstituciją turiu teisę išreikšti savo nuomonę.

ONA. Aš tau tuoj išreikšiu savo nuomonę, užvažiuodama šluota per pasturgalį, nes kai sudeginsi samovarą, tai mes čia visi, o labiausia aš su vaiku be šilto vandens kukuosim. Eik greičiau ir pažiūrėk!

POLĖ. Ona, apsiramink, ko tu jį visą laiką puoli? Nereikia užgaut jo savimeilės. Jis gi tikrai tave adoruoja. Nesinervink, o tai dar pienas prapuls.

ONA. Nuo tų adoratorių mane vemt verčia – nei tarnyboj ramybės nėra, nei gatve negaliu praeiti, o čia dar ir namie vis kiaušinis vištą moko! (*Nervingai pjausto ir valgo silkę*)

TĒFA. Ona, ar pasiutai! Nemirkytą silkę ryji ir dar be duonos! Galą gausi!

ONA. Kaip tik atvirkščiai – bus daugiau pieno. Išbandyta.

POLĖ. Tai va, taip pas mus Lietuvoj su ta demokratija – kiek žmonių, tiek nuomonių. O nusileist ar susitart nemokam. Nereikia nė „Vilkolakio“ – Jakštas, turėdamas galvoje Seimą, rašė, kad Lietuvą valdo 112 karalių. O kuo ten ta „Tupikuotės kudakuotė“ baigėsi?

JUOZAS. „Kudakuotės tupikuotė“, nors turbūt tas pats. Kudakavo kudakavo ir nieko neištupėjo. Čia tą nemokėjimą susitart, Pole, man taikai?

POLĖ. Nemanau, kad į „Vilkolakį“ ėjote cvibelkliopsų kirsti ar juo labiau jų vaidinimų žiūrėti... Turbūt ten atsikėlė ir Lietuvos meno kūrėjų draugija...

MORTA. O kaipgi, užėjau pavarą į tą jų Lemenkūdrą, tai viskas dūmuose skęsta, patys išraudę kaip gaidžiai, kurkia kaip varlinai... At-

rodo, tuoj susimuš kaip pas mus Zastaučiuose bernai per vakaruškas. Ir taip nuo birželio! Lenkai rusus prie Varšuvos sumušė, Vilnių atgavom ir vėl praradom, savanoriai eina tėvynės ginti, o mūs penki režisieriai kaip kokie generolai be kariuomenių vis kariauja tarpusavyje dėl viršenybės...

POLĖ. Tikrai, Juozai, Steigiama-jame Seime krikščionys demokratai su liaudininkais per kelias dienas susitarė ir vyriausybę sudarė, o jūs, visi gi teatro žmonės, per tiek laiko nesusitariate...

JUOZAS. Buvome su Glinskiu dar pavasarį susitarę atidaryti teatro bendrovę „Anga“, ale insikišo Sutkus ir viską suardė, o jis gi ir Lemenkūdras vicepirmininkas, ir jo draugelis Bičiūnas Seimo narys... Jis ir jo, ir Sruogos, ir dar kitų palaikomas vis kliedi apie būk tai lietuvio sielai artimesnį kažkokį „simbolingąjį“ teatrą. Pernai pusę metų jo „Tautos teatras“ gavo valdžios pinigų, statė Vydūną, Krėvę, važinėjo po provinciją. Ar kas žiūrėjo, ar kas suprato? Vaikiška. Turint vos mažutėlį mūsų ateities teatro rūmų pamatą, visus galybių darbus pamiršus, galvot apie jo bokštus bei bones – tuščios svajonės!

POLĖ. Na, gerai šituos du generolus palikime ramybėje, o su kitais dviem gal galima susitart? Jie jaunesni, ne toki fanaberni.

JUOZAS. Ale tie jaunesni dar durnesni. Vitkauskas su Babickaitė „Dainos“ draugijoje prieš karą sukūrė kelis vaidinimus, nulėkė Amerikon, parlėkė ir dabar jau viską moka ir žino. O tą piemenuką Oleką Baltrušaitis nežinia kam iš Maskvos iškvietė – pienas dar nuo lūpų nenudžiūvo, o jis, matai, mane nori permokyt, kaip jį jo mokytojas Stanislavskis mokina!..

MORTA. Tai tu, Juozai, manai turįs teatro Lietuvoje monopolį, kaip valdžia kad turi degtinės?..

JUOZAS. Nors trumputę vandėlę pažvelkim netolimon mūsų verguvės dienų praeitin, ir tam miglotam mūsų tautos merdėjime pamatysim, kaip skaisčiai švytuoja nors ir mažutėliai, bet kupini džiaugsmo vilties žiburėliai – mūsų Skrajojamojo teatro spektakliai...

PETRAS. Kiekvienas geras daiktas yra geras savo laiku. Visi tie mūsų lietuvių vakarai, padarę didelį darbą, atgyveno, tai, manau, visiems aišku, o kam abejotina, teįsitikina apsilankęs mėgėjų spektakliuose, kurių mūsų laikinoj sostinėj aibė.

JUOZAS. Tuo laiku, kol tu trynei kelnes Peterburgo universitetuose, mes čia per didžiausią vargą ne kokius cvibelkliopsus kepėme ar kokias Žemaitės ir Petkevičaitės komedijušes rodėm, bet statėm Ibseną ir Čechovą!

PETRAS. Šiais laikais jau svarbu ne tik ką, bet ir kaip statėte!

JUOZAS. Tai tu kaip kokie rašei vos Ex-Mormorandai ar Padegėliai Kasmatės nori nubraukt penkiolika mano kruvinos procios metų? Tu nori kaip mano priešininkai pasakyti, kad aš nieko nesugebu ir turiu užleisti teatro vadovybę tam dvarponio tarnui Glinskiui su jo artistėm, buvusiom grafų Vasilčikovų siuvėjom ir tarnaitėm, kuris net ir iš Konstantino į Kastantą atsivertė, kad tik teatrą Lietuvoj gautų, ir kurį Čiurlionienė skelbia stipriausia mūsų teatro pajėga, nes jis stato jos rašliavas?

PETRAS. Atleiskit: aš čia per daug jau... Visai nenorėjau jūsų sunervinti, ar tuo labiau įžeisti... Aš tik norėjau pasakyti, kad, kai Lietuvoje tiek mažai materialinių išteklių ir žiūrovų, po vieną teatro niekas nesukurs. Valdžia todėl ir pinigų teatro atidarymui neskiria, kad žiūri, kuo čia tos teatralų rietenos baigsis. Būtina dėtis į grupę, kad bendrom jėgom pramuštumėm valdžios ir visuomenės abejingumo sieną.

JUOZAS. Griežtai nusistatau prieš atskirą grupavimąsi, o dar labiau prieš valstybinį teatrą! Teatras turi likti jį kuriančių žinioj, nes kitaip valdžia uždės jam antsnukį ir pavers tiesiog prôpagandos rûporu!

MORTA. Juozai, ko čia dabar draskaisi? Čia visi savi, čia niekas tau blogo nenori. Jeigu tu jau šitaip savo ilgai lauktą dramaturgą užsi- puoli, tai ne dyvai, kad ir su kitais režisieriais niekaip nesusitari...

JUOZAS. „Ir tu, Brutai!“ Patylėk, moteriške, pati nežinai, ką kalbi!

MORTA. Netylėsiu! Per daug ilgai tylėjau! Ir namuose, ir teatre visada viskas buvo taip, kaip tu norėjai, o visi tavęs tik klausėm ir klusniai darėm taip, kaip liepdavai. Tu ne Viešpats Dievas, ir tikrai nežinau, ar su tokiu charakteriu dabar, demokratijos laikais, tu gali žmones suvienyti ir jiems vadovauti.

BROLYTIS (*įnešdamas virdulį*). Ponas generole, teikitės išklaudyti raportą! Samovaras paruoštas! Ką įdėti į bendrą katilą, virtuvėje nerasta! Raportavo denščikas, amžinas panelės Onos Kurmytės rekrūtas Brolytis! (*Pagyvėjimas gretose*)

PETRAS. Tėfute, tau gi mamutė įdėjo šviežio kepimo duonelės ir sūrį!

TĒFA. Tai čia gi mamutė suruošė Kalėdomas!

ONA. Maniau, kad Aukštakalnis Dzūkijoje... Pasirodo – Suvalkijoje!..

PETRAS. Tėfa, taigi iki Kalėdų dar geras gabalas! Mamutės skanėstai sudžius ir bus neįkandami kaip titnagas.

Tėfa nenoromis ištraukia duoną, sūrį. Morta ir Polė pilsto arbatą, Ona, atidžiai prižiūrima Tėfos, dideliais gabalais pjausto ir visiems dalija jos gėrybes. Kurį laiką girdėti tik palaimingas čepsėjimas ir arbatos sriubčiojimas.

BROLYTIS. Brolyčiai, ar galėčiau nutraukti šitą palaimingą kulinarinę tylą?

JUOZAS. Varyk, tik reiktų sakyti ne „Brolyčiai“, bet „Sesyts“, nes šitą mūsų sambūrį, kaip ir Steigiamojo seimo pirmojo posėdžio prezidiumą, reiktų pavadinti Bobų seimu – jų čia dauguma.

BROLYTIS. Aš irgi norėjau apie tą patį Seimą. Ar žinote, Jūsų excelencija ir visi garbieji čia susirinkusieji, kad anksčiau taip išprausto „Vilkolakio“ priešrinkiminiame vaidinime „Visi prie urnų“ vaidila Siparis labai tikroviškai nudavinėjo kandidatą į Steigiamojo seimo narius Telšių rinkiminėje apygardoje artistą Vaičkų?

POLĖ. Juozai, tikrai? Jūs kandidatavote? Kokios partijos sąrašė?

JUOZAS. Ai, kas buvo, pražuvo... Grupės sąrašė numeris 9.

POLĖ. O tai kas dar buvo toje grupėje?

MORTA. Pirmu numeriu ėjo Juozas Vaičkus, o nei antro, nei jokio kito nebuvo – Juozalis ir grupavosi, ir poravosi pats su savim... (*Visi juokiasi*)

ONA. Rekrūte, bėk Nelkos pasidairyti – visos pamaldos jau seniai baigėsi. Man neramu.

BROLYTIS. Kad turbūt jau bus įstojusi į moterų vienuolyną, manęs ten neįleis – nebent rytoj įsitaisyčiau ten sodininku...

JUOZAS. Užteks čia žvengt kaip žemaitukams dvaro stainioj! Gerai, kad priminėte Telšius – rytoj anksti rytą ten išvažiuoju.

ONA. Ot, novyna! Ko gi?

JUOZAS. Per visas šitas baikas pamiršome svarbiausia. Kai teatro žmonės susirenka, tai nors karas, maras ar badas būtų, vis tiek apie teatrą šneka. Šiandien inkurtas Lietuvos gynimo komitetas, vadovaujamas garbingo vyro pono Sleževičiaus, kuris praeitų metų pradžioje, kai tėvynė buvo pavojuje,

o mūsų vadovai nežinia kur išdrikę, pakvietė savanorius ir apgynė Lietuvą nuo bolševikų, bermontininkų ir lenkų. Dabar jis padarys tą patį, o komitetas mane siunčia Žemaitijon aiškinti žmonėms padėtį, rinkti aukas ir agituoti tapti savanoriais. Petrai, gal turi kokį eilėrašį, kuris žmones uždegtų? Paskaityčiau!

PETRAS. Dar važiuojant traukiniu tarsi kas padiktavo, ir, atrodo, tuoj užbaigsiu.

BROLYTIS. O ar tam komitete galima insirašyti in savanorius?

JUOZAS. Turbūt galima.

ONA. Kas tave tokį žlibą ims! Nebent į bobutės pulką!

POLĖ. Petrai, paskaityk tą eilėrašį!

PETRAS. Gerai, bet kol kas tik pradžia – dar reikia pašlifuoti. „Ei, pasauli, būki rimtas ir teisingas/Mes be Vilniaus nenurimsim!/Kaupias skausmas ir dangus toks debesingas.../Jeigu reiks – laisvi mes mirsim!“ Ir taip toliau...

BROLYTIS. Oho, lyg mano draugas Julius Janonis...

JUOZAS. Šaunu! Labai tinkamas.

POLĖ. Tiesiog elektra krato klausant!

JUOZAS. Petrai, nepyk, aš čia pasikarščiauvau... Tu gi žinai mano būdą. Kaip buvome draugai ir bendradarbiai, taip ir liksime. Nors ir išvažiuoju iš Kauno, žinai, kaip Biblijoje pasakyta: „Budėkite!“ Noriu pasitarti, ką čia mums pastačius, jei kartais staiga būtų nuspręsta Dramos vaidyklą atidaryti iki metų galo. Maža galimybė, kovos su lenkais, bet žinai...

PETRAS. Tarėmės, kad statysite šiemet išspausdintą mano veikalą „Žodžius ir atbalsius“. Tiesa, jis gal ir „simbolingojo“ meno krypsnio, tačiau...

JUOZAS. Petreli, būsiu atviras. Tavo veikalą patatysime, bet vėliau. Skaitei gi, kaip tave už modernumą

išpeizavojo Jakštas. Ir ne jis vienas, o mes pradžioje tikrai negalime rizikuoti. Reikia ko nors tokio užtikrinto – ir mūsų artistams suvaidinamo, ir publikai suprantamo. Aišku, ne prasto, bet nei Čechovo, nei Ibseno, nei moderniškojo Vaičiūno dabar negalime imtis.

PETRAS. Bet negalite kartoti ir savo senojo repertuaro.

POLÉ. Gink Dieve, jokių „Genovaičių“, nors jūs Goliaus vaidmuo ir puikus.

JUOZAS. Tai ką gi daryti, kad ir vilkai būtų sotūs, ir avys liktų sveikos? (*Tėfa įnirtingai rodo paslaptingus ženklus Petrui*)

PETRAS. Ką, Tėfute? A, teisingai... Aš čia turiu vieną pjesę, Puidos išverstą ir Amerikoje išspausdintą, Peterburge, Lietuvių klube, vaidinome. Ji ir publikai suprantama, ir meniška. Zudermano „Joninės“.

ONA. Kad Glinskis jau ją su rusų trupe buvo pastatęs...

TĒFA. Na, ir kas? Labai čia kas vaikšto į rusų vaidinimus...

JUOZAS. Gerai, tai tu man duosi. Aš pakeliui paskaitysiu. O dabar laikas pailsėti – prašome į savo kambarį. Tai, geri šeimininkai, jau seniai reikėjo jums jį parodyti, o tai čia uturiuojam nei ši, nei tą visą vakarą. Jūs gi pavargę po kelionės, po šitiek išgyvenimų...

TĒFA. Petreli, tu pasakyk...

MORTA. Kas atsitiko?

PETRAS. Mes su Tėfute labai atsiprašome, bet mums reikia dviejų atskirų kambarių. Mes dar nepaėmę šliūbo.

ONA. Še tau boba ir devintinės! O dviejų atskirų namų nereikia?

JUOZAS. Tu matai, o mes manėme, kad jūs, taip sakant, jau įstojote į moterystės stoną...

MORTA. Yra ir antras kambarys, ale ten nuo Kosčiuškos metų suversiti visokie rakandai, ryt galėtume iškraustyti ir išvalyti, bet dabar...

Garsusis Vaičkaus Dramos Teatras AMSTERDAM'E

Su nepaprastai įdomią ir juokingą programą

NEDĒLIOJE

SAUSIO=JAN. 2 D., 1927 M.

AMERICAN-LITHUANIAN KLIUBE

17 LIBERTY STREET

DRAMOS TEVAS — J. VAICKUS

Bus duodama dar nematytas Amsterdamo nepaprastai gražus ir juokingas programos.

ATVYKITE VISI PAMATYTI
-- NESIGAILIESIT.

Ižanga suaugusiems 50 centų.
Vaikams be tėvų 25 centai.

Pradžią lygiai 7.30 val. vakare.

Tikietus iš anksto galima gauti pas:
A. J. Kubilių, 134 E. Main St.

Nuoširdžiai kviečia visus savo draugus ir pažįstamus

A. L. KLIUBAS.

TĒFA (*pro ašaras*). Kažkur Žaliakalnio papėdėje kambarį nuomojasi mano draugė Dora, tai aš šiąnakt pas ją pernaktuosiu...

ONA. Per tą savo skaistybę visai pakvaišai – Nelka niekaip negrižta, o da tu čia, matai, eisi naktį po Žalius kalnus mandravoti... Nežinau, ar šventoji Teofilija būtų miegojusi vienoje lovoje su Marija Magdaliete, bet tau šiąnakt teks su labai nešventa Ona dalintis guolį...

TĒFA. Ačiū, Onyte, tu tikra draugė!

BROLYTIS. O Marija Magdalietė daug kentėjo iš meilės, tai paskui irgi buvo priskaičiuota prie šventųjų!

JUOZAS. Nežinau, kaip ten buvo su ta Magdalietės kančia, bet kad mums, prisigėrusiems arbatos, nereikėtų kentėti ar naktį lakstyti į būdelę, pasiimkim visi į kambarius viedrus. (*Brolytis atidaro duris į „Kosčiuškos“ kambarį ir dalija visiems įvairius senų fasonų kibirus*) Palaukite „Vilkolaky“ Milžinų choras giedojo litaniją, o kai mes sėdėjome aplink stalą kaip viena šeimyna, aš prisiminiau, kaip vaikystėje mama mane, dar visai pipirą, vienais naktiniais marškiniais užkeldavo ant stalo, o jie su tėvu, broliais, seserimis stovėdavo ir visi giedodavome psalmę. Aš turavodavau. Ir dabar po tiek metų prisiminiau vieną Dovydo

psalmę, rodos 57-tą. Ateikite, pagiedosime!

BROLYTIS. Tai kad mes su Julium dar Šiauliuose, ant Pasadnos ulyčios, kai augom pas Venslauskienę, pasidarėm cicilikais...

ONA. Ša! (*Visi su kibirais ieško, kaip susigrupuoti apie Juozą*)

JUOZAS (*pradeda giedoti 57-tą psalmę, kiti iš pradžių nedarniai, pasakui vis darniau jam pritaria*). „Pagailėk manęs, Dieve, manęs pagailėki/Prie tavęs bėgu glaustis./Po tavo sparnais skubu slėptis./Kol praūš ši nelaimė.“ ir t. t. (*Jiems begiedant, girdisi, kaip privažiuoja ir sustoja mašina, po kurio laiko iš lauko įeina nedidelio ūgio sulyta mergaičiukė – Nelė. Ji stabteli nustebusi, po kurio laiko prieina prie giedančiųjų, ir jos aukštas balsas tuoj ryškiai išsiskiria iš kitų*)

ANTRA SCENA

Sekmadienis po kelių dienų. Visos namų moterys, sustojusios grandinėle, perdavinėja iš rankų į rankas įvairias lūženas, nenaudojamus rykus, kuriuos iš sandėliu buvusio kambario traukia Brolytis. Pro kambario kitame buto gale langą visi šie nereikalingi daiktai skrieja į lauką. Suplukusios, sijonus pasikaišiusios moterys visa gerkle traukia liaudišką, gal net ir ne visai padorią humoristinę dainą. Vieną iš tų, kurias vėliau Maironis joms draudė dainuoti, viešint jo namuose.

BROLYTIS. Sako, bolševikuose per tokias talkas, subotnikais vadinamas, pats Leninas su Trockiū pagalius po Raudonąją aikštę tampo...

TĒFA. Nežinau, kap ty bolševikuose, ale pas mus Aukštakalny – be talkų tai nē žingsnio. Visus darbus susiedai dainuodami iš kalejnos vieni pas kitus nudirba. Rožu smagiau – darbas aina kap iš pypkės!

MORTA. Pas mus Žemaičiuose tas pats.

ONA. O jau Aukštaičiuose, tai manot kitap! Jei kaimas didelis, tai per darbymetį tik spēk pas visus atbūti, katri tau pamačino.

POLĒ. Ko Brolytis šiandien toks apsiblausęs? Neišsimiegi, kieta miegot ant to suolo?

MORTA. Tikrai. Ir nedainuoji su mumis. Kas atsitiko? (*Pasigirsta bažnytiniai varpai*)

BROLYTIS. Ai, kai nesiseka žmogui, tai nesiseka... Papasakosiu, tik nesijuokite. Gerai sakė anądien Ona – beskaitydamas patamsiuose, akis būsiu pražlibinęs, o labai norėjau užsirašyt savanoriu... Tai ką daryt? Inlindau aš, kai niekas nematė, Gynimo komitetan, tan kambarin, kur sveikatą tikrina, ir gerai išmokau mintinai visas dideles ir mažas raides, surašytas ant tokios marškos... Kitą dieną, kai atėjo komisijoj mano eilė, tai mane daktarai apžiūrėjo, paskui klausia tų raidžių. Aš visas raides dar geriau už erelio akis turinčius išvardijau, ir vyriausias ten iš jų kariškis sako. „Tinkamas!“ Aš baisiausiai apsidžiaugiau ir jau eisiu, ogi žiūriu prie pečiaus didžiausias šuo tupi. Pamaniau, kad jeigu jau tame kambaryje tupi, tai, matyt, mokytas, kariškas. Aš labai gerai nuo mažumės moku su šunimis apsieiti, tai ir sakau tai komisijai: „Norėčiau būti prie šito šuns prikomandiruotas, jį prižiūrėti, kartu į žvalgybą eiti“, ir einu prie jo: „Ciuciukas ciuciukas...“ O tas padla, kad šoks, ko man snukio neperdrėskė... Visi pagavo baisiausiai kvatoti, o tas vadas ir sako: „Kaipgi tu, vaikeli, kariausi, jei šuns nuo katino neskiri. Dar kleboną vietoj lenko nupilsi!..“ (*Visos smagiai juokiasi*)

TĒFA. Brolyti, ne tau vienam katinas tokią kiaulę pakišo. Petras dar Rusijoje laikė egzaminą iš literatūros. Viską atsakė labai gerai. Egzaminatorius patenkintas, sako: „Gerai, ačiū“. Petras apsisuko ant vienos kojos ir jau beinąs link durų,

o tas staiga. „Dar palauk, vaikine. O kokios spalvos katę turėjo Gogolio Pulcherija Ivanovna?“ Petras apstulbo, visokio plauko katės šmėstelėjo akyse, o kokia buvo tos Pulcherijos katė, taip ir neprisiminė... Ir už tą prakeiktą katę, užuot gavęs penkis, gavo keturis. (*Ir vėl visi smagiai juokiasi. Skamba bažnyčios varpai*)

NELĒ. Onyte, jau varpai skambina. Tuoj dvyliktos valandos mišios. Bėgsiu Karmelituosna – darbus jau baigiam, o prie vaiko, sakei, šiandien pati pabūsi...

ONA. Ale, kad gi tu po mišių niekada tiesiai namo nepareini. Valkiojiesi nežinia kur ir su kuo... Aną vakarą visi girdėjom, kaip tave auto parvežė. Tai jau susidėjai su koku bagočium! Klausama nieko nesakai... Oi, Neliute, bus kaip man – grįši namo su vaiku sterblėje. Kirkūnams dviejų sterblių bus per daug! (*Juokas*)

BROLYTIS. Yra tokie sterbliniai gyvūnai – kengūros. Gyvena Australijoje.

ONA. Na, va, tai priseis mums su Nele vietoj Kirkūnų apsigyventi tarp tų naujų giminių – kengūrų! (*Pasinaudojusi visuotiniu juoku, Nelė nepastebimai išsprūsta pro lauko duris*)

BROLYTIS. Bėgsiu ir aš į svietaž pasižmonėti. Gal bus kokių naujienų. (*Išeina*)

ONA. Nele! Tik nusisuk – išgaravo kaip kamparas...

TĒFA. Atrodo, kad tu Peterburge iš bendrabučio dar greičiau išgaruodavai – kaip eteris... Nesvarbu. Mergės, išsikuopėme šimto metų purvus, bet negi ir toliau gyvensime kaip stotyje?

POLĒ. Tai ką siūlai?

TĒFA. Nežinia, kiek dar Petras teisėjaus tam Panevėžy, nežinia, kada dar bus tos mūsų vestuvės... Bala nematė! Imkim, ką sugriebiau iš savo kraičio, ir papuoškime butą!

MORTA. Ir tau negaila?

TÉFA. Gaila negaila, o gyvent reikia. Nusibodo visur būti tik laikinai. Va, dekoratoriui Didžiokui su žmona Varia Sutkus leido gyventi juodojo teatro laiptinėj, ir tai, girdėjau, jie ten paveikslus randa kur pasikabinti... Pasipuoškime – bus jaučiau, o ir vyrai grįžę apsidžiaugs... (*Atvelka iš kambario ryšulį, traukia iš jo namuose austus divonus, rankšluosčius, takelius. Kloja jais grindis, užtiesia suolą, dengia staltiese stalą. Viską daro dainuodamos šįkart lėtą apeiginę dainą*)

MORTA (*po kurio laiko*): Tikrai, visai kaip gryčioj pas motulę... Kaip čia anksčiau nesusiprotėjome.

TÉFA. Mano skoniui tai per daug kaimiška... Žinau, ką padarysime. Peterburge iš vienos senučiuokės, buvusios grafų tarnaitės, išmokau daryti gėles ir jų puokštes iš nukritusių lapų. Tai pakeis vaizdą.

POLĖ. Puiku, tai einam į miestą sodą lapų rinkti! Toks puikus sekmadienio oras! Visai nešalta. Ona, pasiimk vaiką, grynu oru pakvėpuos.

ONA. Gerai sakai – tuoj jį suvystysiu. (*Visos pasklinda po kambarius. Pagal galimybes ruošiasi, puošiasi, nesustodamos dainuoti. Po kurio laiko visos susibėga apsirengusios lauko drabužiais. Ona nešasi suvystytą vaiką*)

TÉFA (*šaukia*). Onute, ką tu padarei! Tu gi paskutinę mūsų suknelę sugadinai! Aš ją taip čėdijau! Tau ją per visas fronto linijas atvežiau, o tu...

ONA. Kas, tavo manymu, brangiau: ar suknelė, ar vaikas? Sekmadienis, einame į miesto sodną, ir tegu niekas nevadina mano vaiko benkartu, ir nesako, kad į skarmalus įsuktas!

MORTA. Išsiskalbs, išsilygins ir bus kaip nauja.

POLĖ. Tikrai, Téfa. Be to, artėja Kalėdos, gal kokias priemokas gausi savo ministerijoje, o gal ir sutartis su mumis kaip artistėmis sudarys – pa-

sisiūsi naują. Šita visai ir nemadinga. (*Klegėdamas lyg žąsų būrelis visos išbėga per duris. Kurį laiką girdėti tik garsai iš gatvės. Pasigirsta vyriški žingsniai ant laiptų, ir į kambarį įeina Petras, nešinas lagaminu, su švietimo ministeriu Kaziu Bizausku*)

PETRAS. Prašome čia, čia ponas ministeri. Dar kartą atsiprašau, kad pakviečiau jus į tokią elgetišką aplinką, bet jei jums reikia su manimi privačiai pasikalbėti, tai čia bus geriausia.

KAZYS. Dėkoju. Tai čia tas, anot kauniečių „lietuviško sceninio gyvenimo avanpostas bei gynimosi postas“! Tikinote, kad pateksiu dar į rusiško Kovno geležinkelio stotį, o patekau į gražiausią lietuvišką seklyčią. Nors į parodą statyk!

PETRAS. Ir man dyvai! Išėjau prieš kelias valandas, pasiryžęs teisingumo ministro nurodymu vykti Panevėžin tardytojauti, o sugrįžęs – namų nepažįstu! Čia jau mūsų moteriškų burtai! (*Šaukia*) Sesės!

KAZYS. Jaudinuosi, žmonės sako, kad čia vienam kvadratiniam metrui tenka didžiausias gražuolių skaičius visame mieste... Ministeriu manęs prašome nevadinti. Mes su tamsta vienmečiai, gal aš net ir jaunesnis. Jauni dabar ir turime tėvynę kurti, tartis, sėniai dar labai prie „Rasijos“ raugo papratę.

PETRAS. Dievai nematė tų mūsų moteriškių! Matyt, irgi išbėgo rudens saule pasidžiaugti – parklektuos. Prašome, tamsta, sėsti, kad jau taip netikėtai susitikome, ir dėstyti savo reikalą.

KAZYS. Aha, tikrai. Aš suku galvą, kur čia tą Vaičiūną rasti, niekas redakcijose nežino jo adreso, o čia staiga girdžiu miesto sode šaukiant: „Vaičiūnai, galvažudy, kada parašysi lietuvišką „Iliadą“?“ Kas čia tamstai tokią grandiozinę užduotį skyrė?

PETRAS. A, čia toks dekoratorius Didžiokas. Didelis girtuoklis.

Gyvena su žmona teatro atsarginiuose laiptuose, šlaistosi girtas aplink ir žmones užkabinėja. Kiek jau dėl to nukentėjo – niekaip nenurimsta.

KAZYS. Šįkart jo užkabinėjimai, ko gero, tiek tamstai, tiek man išeis į naudą. Ponas Petrai, aš nereikalausiu tamstos nei lietuviškos „Iliados“, nei „Odisejos“ sukurti, tačiau jūsų eilėraščiai apie Vilnių, publikuoti „Lietuvoje“ ir „Laisvėje“, labai pakėlė šiandien prislėgtą visuomenės ūpą. Pasitarę ministerijoje nusprendėme išleisti mokyklų bibliotekoms almanachą pavadinimu, sakykime, „Vilniaus balsas“ ar „Mūsų širdys Vilniui plaka“, kad mūsų priauganti jaunuomenė būtų patriotiškai nuteikiama ir, anot jūsų eilėraščio, „be Vilniaus nenurimtų“. Sudėsimė jūsų eilėraščius šia tema, parašysite dar naujų, paprašysime kompozitorius Žilevičių ar Naujajį parašyti muziką, ir tegu jaunimas deklamuoja, dainuoja. Kaip jums tokia mintis? Ar prisidėsite?

PETRAS. Mintis puiki, ir aš tikrai prisidėsiu. Tik tokių vienkartinų akcijų maža.

KAZYS. Ką tamsta turite galvoje?

PETRAS. Kas gi bus su naująja mūsų karta, kas auklės mūsų liaudį, kas ją mokys pamėgti žygius, gerbti pasaulinę žmogystą ir gėrėtis savim, džiaugtis savo laisve, būti savo viešpačiais ir statytojais savo nepriklausomo gyvenimo? Kas?

KAZYS. Kaip kas? Tos pačios liaudies demokratišku būdu išrinkto Steigiamojo seimo sudaryta valdžia per savo švietimo sistemą, per mokyklas, kurias ji savo programoje įsipareigojo plačiai atidaryti visame krašte, ir vykdys tuos uždavinius. Tiek mes, krikščionys demokratai, tiek valstiečiai liaudininkai, su kuriais kartu valdome šalį, puikiai suprantame, kad tik prie apsišvietusios tautos demokratija gali veikti.

Garsusis Vaičkaus Dramos Teatras ROCHESTERY

Su nepaprastai įdomią ir juokingą programą

SUBATOJ ir NEDĖLIOJ
SAUSIO-JANUARY 8 ir 9 DD., 1927 M.
CONCORDIA HALL
KAMPAS HUDSON IR CLIFFORD GATVIJ

ARTISTE POLA TENDZIULYTE

Kiekvieną vakarą bus duodama įvairi programa.

JUOKAS! JUOKAS! JUOKAS!

Kas mylite gardžiai pasijuokti atvykite ir atsiveskite savo draugus ir pažįstamus. — nesigailėsit. nes juoko bus iki ašarų.

Pradžią lygiai 7.30 val. vakare.

ĮZANGA PIGI

Nuoširdžiai kviečia visus atsilankyti

RENGEJAI.

Nesutariame tik dėl būdų tiems tikslams pasiekti. Čia didžiausias Griniaus kabineto sunkumas.

PETRAS. Tik ne valdžia su savo atributais, nes kad ir kokia idealia ji liktų, jei tik ji valdžia, ji visuomet kuo ir ką nors valdo. O jeigu valdo, tai savaime ir varžo, ir slegia. Ir ne mokykla, nes ji ne visiems ir ne visuomet prieinama.

KAZYS. Lietuvių tautą per amžius, per visus karus, marus mokė ir vedė motina Bažnyčia. Kaip rodo rinkimų rezultatai, ji ir dabar didžiajai daugumai piliečių – moralinis autoritetas, tad tegu ji tautos auklėjimą darbą ir toliau dirba! Tik netrukdykite jai!

PETRAS. Tik ne Bažnyčia, kuri, kad ir kokia gera ir šventa būtų, visados ir visur skiria žmogiškąjį vienetą, tą baigtą individą, į dvi priešingas dalis, nesirūpindama surasti jam deringumo išganymo harmonijoje. Tai gali duoti tikrai tikras menas, o teatras kaip tik yra vaikus to meno reiškėjas. Nejau dar mūsų galvos nesupranta, kad dramos teatras – be galo svarbus dalykas kiekvienai tautai? Čekai dar praeito amžiaus viduryje už surinktus pinigus pasistatė puikų teatrą, o kai tas sudegė, tuoj pat suaukojo dar didesniai, dar gražesniai. O mes apsilupusiam teatros mūre tik tą pačią mūsų liaudį girdome, pasibaisėtiną „Šantano“

smuklę laikome, kur, beje, tas pats Didžiokas ir daugybė kitų akis užsipila...

KAZYS. Ponas Petrai, nesikarščiukite taip smarkiai... Galėjau numanyti čia eidamas, kad pateksiu į pasalą... Ką gi, į balą puolęs, sausas nekelsi... Kadangi tamsta esi tikras patriotas ir jūsų, menininko, ir mano, politiko, tikslai nesiskiria, galime padiskutuoti. Obalsius, kad tautai ir valstybei būtinai reikalingas menas, teatras, girdime nuolat ir iš visų pusių. Dažniausiai, kaip ir dabar, iš pačių menininkų. Jie, kaip maži vaikai – duok jiems teatrus, filharmonijas, konservatorijas ir kitokius žaislus tuoj pat. Tik ponai menininkai niekaip nenori suprasti, kad mūsų gležna valstybė dabar sprendžia dilemą – žūti ar būti!

PETRAS. Ponas Kazy, teisingai, karščiutis nereikia, bet jūs kalbate didelę neteisybę. Muzikai Kipras Petrauskas, Šimkus, Sodeika, rašytojas Binkis ir daugelis kitų insirašė savanoriais, mūsų „gražuolės“, kaip jūs teikėtės išsireikšti, nevalgiusios, nemigusios per dienas naktis budi valstybinėse įstaigose prie telegrafo aparatų, rašomųjų mašinėlių ir panašiai. Galų gale, va šio buto šeimininkas, ponas Vaičkus, metęs visus teatro tvėrimo darbus, išvyko Žemaitijon šaukti žmones tėvynę ginti!.. O be meno netoli bežengsime. Ir rusų bolševikai tai suprato, ir jie visais būdais vilioja į save rimtus dailininkus. Latviai skiria didžiausius pinigus dailės reikalams, o Lietuva net vieno vienintelio teatro nenori laikyti.

KAZYS. Persiprašau, aš jokių būdu nenorėjau nė vieno mūsų menininko, o juo labiau tamstos įžeisti. Lietuva, kaip jūs sakote, ne nenori, bet tuo tarpu neišgali teatro laikyti. Šalis, dar neatsigavusi po Didžiojo karo baisingų nuostolių, turi įtempusi visas jėgas ginti savo trapią neprigulmybę. Viduje turime gintis

ne tik nuo bolševikų gaivalo ar lenkų diversantų, bet ir nuo skurdo, kuris sudaro puikią terpę mūsų priešams veikti. Neturime savo valiutos, žemės reforma pažadėta, bet net nepradėta vykdyti, 30 procentų mūsų liaudies beraščiai, verkiant reikia statyti mokyklas, ligonines, kurti universitetą... Galų gale daugybė mūsų piliečių net duonos kasdienės neturi, o jūs čia vis apie teatrą... Vien antras nesėkmingas bandymas inkurdyti vyriausybę ir jos įstaigas Vilniuje atsiėjo išdui apie du milijonu auksinų... Ne, ponas Petrai, dar per anksti teatrui. Kaip žmonės sako, ateis laikas, bus ir vaikas.

PETRAS. Švedų rašytojas Strindbergas sakė, kad teatras tai ir yra universitetas beraščiams... Dramos teatro scenoj kultivuoja gimas žodis, ugdomi tautos idealai, skleidžiamos idėjos, auklėjama visuomenė, tobulinama tautos dvasia, nustatomas viešojo gyvenimo tonas ir t. t.

KAZYS. Yra ir kita medalio pusė – jei ponai teatro menininkai tarpusavyje susitartų, gal ir teatras jau būtų insteigtas, o dabar kas adyna – to naujyna... Ateina ponas Vaičkus į ministeriją – viena šneka, užsuka ponas Glinskis – visai priešingai porina, o jau kai ponas Sutkus nuo Lietuvos meno kūrėjų draugijos apsireiškia, tai girdime, kad ir Vaičkaus, ir Glinskio menas jau pasenęs, ir tik jis vienintelis galįs kurti Lietuvoje kažin kokį įstabų ateities teatrą... Ir žinok žmogus, kad gudrus, katruo čia tikėti...

PETRAS. Sutinku! Tie trys vyrai – tai trys stulpai (gaila, kad ne keturi), remiantys lietuvių teatro palėpę. Ko gi, regis, bereiktų: trys dramos kūrėjai kursto vaidybos šventovėj aukuro ugnį. Bet vienas padeda ant aukuro sausą skiedrelę, o kitas – žagarėlių, ir mūsų teatras smilksta kaip pirty, o vargšai vaidilos (jų apie aštuoni žmonės) žiūri ašaro-

dami į savo galiūnų kūrėjų paslaptinę veikslą patys nesuvokdami, kas čia dedas ir kodėl taip graužia akis.

KAZYS. Tai ką gi reiktų daryti? Ką reiktų statyt teatro vedėju?

PETRAS. Manau, kad tuo tarpu Vaičkų. Ir ne dėl to taip kalbu, kad su jo Skrajojamoju teatru ir aš kaip bendradarbis skrajojau, o dėl to, kad jis dar 1915 metais Peterburge apėjo moksleivių bendrabučius ragindamas jaunuolius išbandyti aktorinius gabumus, prisidėti prie jo gražaus sumanymo kurti lietuvišką teatrą. Dauguma tų jaunuolių buvo lietuviško kaimo vaikai ir apie artistinę karjerą niekas iš jų nesvajojė, tačiau Vaičkui pavyko atrinkti ir suburti grupelę entuziastų su kuriais jis pradėjo pirmojo Lietuvoje teatro pedagogo veiklą. Mokė juos, maitino, parengė su jais pirmuosius veikalus, kuriuos pradėjo viešai rodyti Peterburge susitelkusiai lietuvių visuomenei. 1918 metais grįžęs su šiuo kolektyvu į Vilnių, pilnutėlėse salėse vaidino mūsų sostinėje, plačiai gastroliavo provincijoje. Mes ne tik gastroliavome, bet ir kūrėme besiorganizuojančios Lietuvos komitetus, nes Lietuvos Tarybos, kurios nariu ir tamsta turėjai garbės būti, jau buvo mestas šūkis ir duotas parodymas organizuoti vietos savivaldybes.

KAZYS. Malonu tai girdėti iš pirmų lūpų, bet Sutkus ir jam prijauciantieji sako, kad Vaičkaus kuriamas „realingojo“ teatro krypsnis jau atgyveno ir dabar reikia kurti „simbolingąjį“ meną...

PETRAS. Vaikiška. Mums tikrojo meno krypsniai nesvarbu. Tikrasis menas, kad ir kažin kokiais drabužiais jis pasipuošęs, visuomet bus gražus ir tuo savo grožiu teisus ir galingas, nes jis pats sau – absoliutinė realybė. Vienas kitas valios žingsnis, aristokratingas sielos krus-telėjimas – ir mes rasi būtume tikrai mes: nebekalbėtumėm apie begalybę sėdėdami mažučiam kevale.

KAZYS. Tamsta čia tokiomis aukštomis frazėmis postringaujate, o apie mūsų vaidilas kalbama, kad jie gabūs ir talentingi žmonės, tik jų intelektas miegas.

PETRAS. Tai sužadinkim jį! Tam padaryti rastųsi šimtai priemonių, geriausia iš jų – pasiūsti keletą vaidilų į užsienius. Praktiniausia – tepradeda jie vaidinti tokius veikalus, kurie norom nenorom sužadintų jų smegenis. (*Ant laiptų pasigirsta smagus juokas, ir į kambarį rudeniniais lapais nešinos įsiveržia Morta, Polė, Ona ir Tėfa. Lapai jų glėbiuose, prijuostėse, įrišti į skarelės, sukišti į skrybėlaites*)

TĖFA (*puldama jam ant kaklo*). Petrai, tai tu jau grįžai?

PETRAS. Ne, Tėfute. Aš dar ne išvažiavau. Sesės ilgakasės, mes turime svečių. Susipažinkite – švietimo ministeris ponas Kazys Bizauskas.

ONA (*staiga mesdama į Kazį lapų šūsnį*). Aš, aukštaičių ragana, užkeikiu – atidaryk teatrą!

TĖFA (*taip pat*). Aš, dzūkų laumė, šaukiu – atverk teatrą!

MORTA (*taip pat*). Aš, žemaičių vaidilytė, meldžiu – inkurk Lietuvoj amžiną teatro ugnį!

ONA. Pole, ko vėpsai? Nenuleisk garo – tavo replika!

POLĖ (*paprastai*). A... Tai aš, Rygoje gimusi Melpomenė, sakau. ponas ministeri, pats laikas skirti lėšų teatro insteigimui.

ONA. Fui, Pole, kaip tu čia ne į toną... Visą gešeftą mums sugadinai!

KAZYS (*jau anksčiau nepastebimai įėjusiai Nelei*). Ar panelytė irgi remsi mane kaip šunį prie zomato, reikalaujama atidaryti teatrą?

NELĖ. Ne, man į teatrus vaikščioti nėra kada. Aš nuolankiai prašyčiau tamstą leisti seserims kazimierietėms įsikurti Pažaislyje... (*Visi juokiasi*)

KAZYS. Ką gi, pats laikas man, kaip tam lapinui iš vištidės, nešti

kudašių, nes tuoj šitos deivės pasiųs mane su slibiniais kautis ar parnešti gyvojo vandens... Ponas Petrai, jei norite spėti į ministerijos automobilį, vežantį Panevėžin mokyklų inspektorius, tai paskubėkime... Puikiosios damos, negaliu jums šiandien suteikti jokių vilčių, tad – sudie... (*Abu vyrai skubiai išeina*)

ONA. „Negaliu jums šiandien suteikti jokių vilčių“ – kur jau ten toks nupiepėlis gali kam nors suteikti kokių vilčių, o ypač moteriškai...

TÉFA. Aš priešingai girdėjau – jei toks jaunas ir nuplikęs, tai, sako, vis ant svetimų pagalvių guldo galvą... Atsargiai – nesutrypkite lapų! Visas rinkimas bus perniek. (*Kvatodamos ir šūkaudamos moterys renka lapus ir deda juos ant stalo*)

ONA. Nele, kad jau parsiradai, tai še, pervystyk ir pamigdyk vaiką. Aš jums sakau, jei jau tokius biznus vyrelius stato ministeriais, tai greitai ir mūsų Brolytis su savo šunkatiniu galės eit ministeriaut.

MORTA. Tikrai, nereikia nė lenkų – vos neužmušėm ministerio lapais.

TÉFA. O jau nuraudo, tai kaip ta mergelė lelijėlė iš dainos...

POLÉ. Aha, tikrai kaip tu tik ką miesto sode Kiprą Petrauską susitikusi...

TÉFA. Nei aš nuraudau, nei ką. Mudu iš vieno kaimo. Jis mane mena dar vaiką, tai jam cekava buvo, kaip aš dabar gyvenu...

MORTA. Tokio užkalbintai, tai ne griekas ir susimandražyt... Stuomeningas, liemeningas, o apie balsą, tai net ir nekalbu... Ir dar su karine uniforma. Matyt, į savanorius insirašė. Matėt, kaip visos bobos aplinkui seilę varvino.

POLÉ. Juokiasi puodas, kad katilas juodas... Ir tavo, Mortele, uniformuotas kavalierius, su katru ten nuo mūsų atsiskyrusi pakampėje ulbėjai, už Kiprą ne prastesnis...

MORTA. Ai, jaunystės pažįstamas... Dar kadaise ir pas Vaičkų truputį vaidino... Patinka man uniformuoti vyrai, tai ne mūsų akiniuoti inteligentėliai... Lietuvą, nepriklausomą Lietuvą, pajutau kariuomenės šventės metu. Gražu buvo ties Soboru, kai apsišarvavę Lietuvos vyrai kaip vienas suriko: „Valio! Už Lietuvos nepriklausomybę!“ Širdis tik sudrebėjo – ir aš įtikėjau, jog Lietuva, turinti tokią kariuomenę, dabar jau *de facto* ir *de jure* nepriklausoma...

POLÉ. Ar tu keistumei, jei reiktų iš naujo rinktis, Vaičkų į kokį būsimą kariškį?

MORTA. Gal ir keisčiau... Kas žino... Be to, niekas manęs ir neklausė – neturėjau iš ko rinktis...

POLÉ. Kaip tai?

ONA. Téfa, prisipažink, gailu buvo, kad esi Petruai pasižadėjusi? Kipras kaip tik ieško žmonos – visas sodnas matė, kaip jis tave akimis ryte rijo... Ir į svečius siūlėsi už-eiti. Tu gi labai apsidžiaugei, apie Petrą nė mur mur, nors visą rytą ašaras liejai, kad jis Panevėžin turi važiuoti...

TÉFA. Ką tu čia, Ona, dievaži, nusišneki... Ar jau negalima su prieteliumi iš gimtinės paūturiuoti? Mergės, geriau pasirokuokime, už ko čia Oną išleidus – ji pas mus vienintelė dar laisva kaip vėjas, niekam nepasižadėjusi... Gal, sakau, bandykime už ministerio pirminko Griniaus. Sako, jis našlys, bolševikai Rosijoje revoliucijos metu jo žmoną nušovė... Tada kaipmat teatrą turėsime!

ONA. Na, jau visai nusišneki, jis gi dar su Kudirka „Varpą“ leido... Man tiktų nebent į diedukus. Tave pačią apžensys su Basanavičium – jis irgi našlys. Būsi tautos patriarkienė.

MORTA. Kas čia Kaune dabar svajonių jaunikis? Ogi naujasis prezidentas Stulginskis dar be poros!

ONA. Ar tas storulis agronomas didele plika galva kaip kiaušinis? Pati eik už jo, kad nori!

TÉFA. Ale pati ir išranki pasidariusi... Peterburge tokia nebuvai... Eik už Voldemaro – tas irgi labai išrankus: iš Paryžiaus išsirašė kažkokią Matildą... Tik kažin ar ilgam...

ONA. Ot, pasakei, juk Voldemaras man tik iki pusės... Sako, jam lipant į auto, nereikia net pasilenkti – įsiropščia stačias... O šiaip tai labai ačiū – kai norėsiu, pati apsižensysiu. Jūsų pagalbos neprašysiu.

POLÉ. Gana, pašposijom apie tuos bernus, ir užtenka, o tai dar senos draugės susimuš... Geriau pažiūrėkim, ką į bendrą katilą dėsim, o tai nuo ryto juk nieko burnoj neturėjom...

MORTA. Tai su kariška daina po spinteles ieškoti valgomos – žengte marš! (*Trumpam visos išsiskirsto po savo kambarius*)

ONA (*pasirodžiusi ant slenkščio*). Tuščia!

MORTA (*taip pat*). Tuščia!

TÉFA (*taip pat*). Tuščia! Taigi sakiau, kad nereikia iškart suryti motulės įdėto gero, tai ne...

MORTA. Tokia jau vaičkinė mada – šlamšk ir gerk viską, ką turi, o paskui – badauk...

POLÉ (*su popieriniu maišeliu rankose*). Miežinės kruopos! Valio, gyvuojam!

ONA. Duok, aš išvirsiu. O jūs čia ir toliau blevyzgokit, man nusibodo. (*Išeina į virtuvę*)

TÉFA. Ta pati, kuri neblevyzgoja! Sėskim prie stalo, ir aš parodysiu, kaip tas gėles iš lapų daryti. Visai paprasta. Žiūrėkit. (*Ji moko Mortą ir Polę. Visos susikaupusios, protarpiais girdisi Téfos komentarai*) Puiku. Na, va, kokios jūs gabios. (*Po pauzės*) Mortele, tai išeitų, kad tu Vaičkaus nemyli... Maniškis tik per duris, ir aš jau einu iš proto, taviškio va kiek dienų nėra, ir tau visai ne motais...

MORTA. Ne į karą gi išėjo, į priešingą pusę... Laikraščiai rašo, kad Žemaitijoje sėkmingai nuo bačkų per kermošius tautą agituoja. Jau tą tai jis moka daryti, tai ko man jaudintis?

POLĖ. Morta, atsiprašau už tiesmukumą, ar tu jo niekada nemylėjai?

MORTA. O ką aš žinau? Gal ir ne... Buvau visai jaunutė, našlaitė. Giminės skubėjo mane ištekinti, o Vaičkui reikėjo nemokamos artistės... Aš dar ir balsą gerą turėjau, taip ir susiženijom... Kažkaip apie tas meiles anksčiau žmonės ar nekalbėdavo, ar jų ir nereikėdavo... Žmogus jis geras, ne girtuoklis, ne mušeika, daug ko mane išmokė... Tuo laiku Vaičkaus Skrajojamame teatre vaidino nemažai jo šeimos narių: brolis Jonas, sesuo Antanina Vaičkutė-Jurkūnienė, jos vyras K. Jurkūnas ir sūnus Antanėlis, Aleksandras, studentas, Vaičkaus pusbrolis. A. Vaičkutė-Jurkūnienė, besikeldama laiveliu per Ventą į repeticiją, nuskendo. Toliau: Mažeikių fotografas su visa šeima, studentai, mokytoja ir net mokiniai. Buvo ir nuolatinis trupės scenos meistras, kuris paruošdavo dekoracijas ir baldus, ir net šeimininkė virėja, dažniausiai mano pamotė. Iš viso kokie 20–25 įvairaus išsilavinimo žmonės. Vaičkus turėjo du gražius nuosavus arklius, dar du duodavo brolis ūkininkas. Paruošę kokį veikalą, taip ir važinėdavome po visą Žemaitiją ir toliau dviem vežimais po porą arklių. Smagu buvo...

TĒFA. Ir viskas?

MORTA. O ko dar? Pavalgę, apsirėngę, nesimušėm. Gyvenimas įdomus – vis nauji vaidinimai, naujos vietos, nauji žmonės...

TĒFA. O šeimyninis gyvenimas?

MORTA. Kad tokiam nei laiko, nei vietos nebuvo. Nepamenu, kad dažnai tada, o ir dabar būtume likę dviese... Visą laiką arba scenoje,

arba vežime su kitais vaidintojais, o naktį visi kartu miegodavome kur atšlaime... Jei kada kur ir turėjome savo kampą, tai va, kaip ir dabar, niekada negyvenome dviese. Visas mūsų gyvenimas kaip viena nesi- baigianti repeticija, kai dienų dienas važiuojome prekinio traukinio vagonu iš Peterburgo į Vilnių...

POLĖ. O ar nenorėjai, Mortele, vaikų?

MORTA. O kas iš to, kad ir norėjau? Teatras – tai Vaičkaus tikrasis gyvenimas, o gyvenime jis nieko kito nematė ir nemato, tik teatrą. Jis vis minėjo tą graikų filosofą, kuris sakė, kad vieni gimdo kūno vaikus, o kiti – dvasios. Jau pačioje bendro gyvenimo pradžioje jis pareiškė, kad vienintelis mūsų gyvenimo tikslas – sukurti lietuvišką teatrą, o vaikai tik trukdysią. Atseit, mūsų vaikai būsią jo mokiniai, kuriuos jis ruoš tam teatrui... Vadinasi, kad tie vaikai – jūs...

TĒFA. Ir tu sutikai?

MORTA. Visada ir viską sprendžia Vaičkus!

TĒFA. Koks tironas! Jeigu jis būtų mano vyras, aš jau seniai būčiau spjovusi jam į akis ir pasi- ieškojusi kito!

MORTA. Lengva pasakyti!

ONA (*jeidama su košės dubeniu ir šaukštais*). Kas čia nori spjaudytis? Kad tik nebūtų prieš vėją! Valgysim iš vieno bliūdo kaip pas motutę sodžiuje. Nelka, atiek košės kabint!

NELĖ (*iš kambario*). Ačiū, aš soti!

ONA. Kaip sau nori – mums daugiau liks! Kur ji valkiojasi, kas ją privalgydina – vienas Dievas težino! Siųsčiau aš ją namo, sodžium, kuo toliau nuo pagundų, ale kas vaiką dabos, kai aš darbe ar repeticijoj.

TĒFA. Kad čia tos košės kaip to Brolyčio katino priverkta!

POLĖ. Jūs kaip norite, o aš atsinešiu lėkštutę – nehigieniška iš vieno dubens valgyti.

ONA. Oi, oi, kokios mes poniškos – Rygoj gimusios, Rygoj augusios! Kad tik netektų ir vėl Rygon važiuot! (*Visos kerta košę.*)

MORTA. Būdavo ir labai links- mų nutikimų. Susitvėrė Skra- jojamasis teatras, bet netrukus susiorganizavo ir kitas „kolekty- vas“ – kišenvagių trupė. Mus visur sutikdavo su kaimo orkestru, o ta „trupė“ suvažiuodavo iš vakaro ir sutikdavo artistus stovėdami šalia orkestro ir keldami jiems didžiausias ovacijas. Žmonės manydavo, kad tai geri aktorių draugai ir pažįstami, ir jų nesišalindavo. Po spektaklių tie „gerieji draugai“ pasilikdavo šo- kiuose, šokdindavo aktorės ir tarp žiūrovų darbavosi be pasigailėjimo. Jeigu aktorės juos atpažindavo ir išsigąsdavo, jie tuojau nuramindavo. „Nieko, nieko, panelyte, nebijokit, mes jums nieko blogo nedarysim.“ Iš tikrųjų nė vienas aktorius nebuvo apvogtas.

POLĖ. Na, va, kokia puiki „koo- peracija“, o dar sako, Vaičkus nemo- ka su kitais kartu dirbti. (*Juokas*)

ONA. Lyg tai kažkas apie duris brazdinasi...

MORTA. Nieko negirdžiu. Tau turbūt pasirodė...

ONA. Ne ne... Paklauskite... Kad nebūtų kokie vagys, gi dabar net skalbinius nuo virvių vagia... Einu pažiūrėsiu. (*Pradaro duris ir vėl tuoj pat uždaro*) Va, Jėzau, mergės – ten už durų!..

TĒFA. Kas gi ten už durų? Ar vaiduoklį pamatei, kad žadą prara- dai? (*Eina link durų, pradaro jas ir tuoj pat, palikusi pravertas, pabėga*) Oi, net karšta pasidarė... Pole, eik tu, aš nežinau, kaip į jį reikia kreiptis: ar eminencija, ar lyg tai ekselencija...

POLĖ. Kas vyksta? (*Prieina prie durų ir, plačiai jas atidariusi, lenkiasi*) Prašom įeiti, didžiai gerbiamas poete!

MAIRONIS. Garbė Jėzui Kristui, gražiosios lietuvaitės!

VISOS KARTU. Per amžių amžius! Amen!

MAIRONIS (*juokdamasis*). Mergužėlės lelijėlės, ar aš panašus į smaką, mergeles ryjantį, kad išsilakstėtė vos mane pamačiusios?

TÉFA. Visai ne, bet taip netikėta – pats Maironis mūsų elgetiškame padėjime...

ONA. Gal Jūs paklydote,ėjote pas kaimynus?

MAIRONIS. Ne, nepaklydau, persiprašau, kad sutrukdžiau jums pietauti... Aš ieškau pono Vaičiūno. Ar jis namie?

TÉFA. Ne, kaip tik prieš kelias minutes išvyko į Panevėžį...

MAIRONIS. Gaila, jis malonėjo mane, senį, vakar aplankyti, tai norėjau padaryti jam revizitą...

TÉFA. Prašom sėsti, kad jau atėjote... Čia jau tikrai, kaip sakoma – svečias į namus, Dievas – į namus...

MAIRONIS. Ačiū ačiū... Jūs valgykit valgykit, kad valgis neatauštų...

ONA. Matot, kaip artistės, tai nusprendėme pasikūdinti ir papasnykauti ne tik penktadienį – valgo me miežinę košę... O dar, be to, ir labai sveika...

MAIRONIS. Už tai jūs tokios liaunos, lanksčios kaip tos Lietuvos ežerų lendrės... Šiomet išleidau savo „Pavasario balsus“ ir ten sudėjau mūsų lietuvių mergaičių nuotraukas. Gaila, kad jūsų nebuvau anksčiau sutikęs, būtumėte nuostabiai papuošusios savo atvaizdais mano knygelės puslapius... Ar negalėčiau pakaštavoti? (*Moterys strimagalviais viena per kitą puola ieškoti lėkštutės, šaukštelio, servetėlės. Maironis šaukščiuku iš jam duotos lėkštelės lyg paukščiukas atsignyba kasnelį*) Gardu gardu! Tokią košę valgiau kartu su visa šeimyna tik vaikystėje prie savo mamutės. Dėkavoju, kad sugrąžinote vaikystės skonį.

POLĖ. Tai mes dėkingos, kad nepasididžiovote ir paragavote mūsų prasto maisto.

MAIRONIS. Prasto maisto nebūna – kiekvienas kąsnelis Dievulio dovana, kuria su savo artimaisiais ir visa Dievo liaudimi, Jam dėkodami, nuolankiai dalinamės... Na, o aš atsidėkodamas už jūsų vaišingumą, noriu pakviesti jus visas, aišku, su vyrais, kurios jau tokius turite, kai grįš ponas Vaičiūnas, nepasididžiuoti ir pas mane apsilankyti... Mano sesutė Marcelė, nors tokios nuostabios košės ir nepatiekia, manau, mums pagamins tikrai skanių patrovų. Tai aš netrukdysiu jums baigti pietus ir keliausiu. Dar kartą širdingai dėkoju už jūsų meilumą ir tariau sudie, bet čia pat pridėdu ir iki pasimatymo!

ONA, TÉFA, POLĖ, MORTA (*viena per kitą*). Tai mes Jums dėkojame! Ačiū už suteiktą garbę! Sudie!

ONA (*Maironiui išėjus*). Negalima bus niekam papasakoti, kad mus aplankė pats Maironis, vis tiek niekas nepatikės...

POLĖ. O ir nereikia niekam pasakoti... Tegu ši netikėta Dievulio dovana ir išlieka mūsų paslaptimi – lyg slapta meilė...

TÉFA. Mergės, greičiau valgykim! Taigi, Kipras mus į koncertą kariaus kvietė. Jis ten sakė dainuosiąs apie septintą. Vajėzau, jau pusė septynių! Dumiam greičiau!

MORTA. Tikrai, per tas bobiškas godones visai iš galvos išgaravo!

ONA. Lėkit, kad norit. Aš tai neisiu. Užtenka jau, kad miesto sode į mane, kas netingėjo, spoksojo...

TÉFA. Taigi, ir aš negaliu eiti – vienintelę išeiginę suknutę iš Onos loskos vaikas sumyžo...

POLĖ. Eikš! Ką nors iš mano garderobo pritaikysime prie tos tavo plačiabrylės skrybėlės. Būsi kaip nauja.

TÉFA. Tikrai? Pole, tu gerasis šių namų angelas – man gyvenimo

meilę sugrąžinai. (*Abi puola į Polės kambarį. Trumpam pasišalina ir Morta. Ona renka nuo stalo indus. Po kelių akimirku visos trys pasirodo iš savo kambarių ir, viena kitą ragindamos, išbėga per laukujes duris*)

ONA. Atsargiai, lekia kaip sugyliavusios ožkos! Pagalvok tik – dainuojančio diedo nematė! (*Ir vėl trinkteli laukujės durys, į kambarį įbėga jauna susitaršiusi moteris palaikė suknuते.*)

VARIA. Dėl Dievo meilės, paslėpkite mane! Jis taip įsiutęs – užmuš mane, jau šįkart tikrai užmuš!

ONA. Kas jus užmuš? Kas čia dedasi?

VARIA. Didžiokas – mano vyras! Jis persiutęs! Kur man slėptis?

ONA. Eikite čia, į mano kambarį, ir nieko nebijokite! (*Varia slepiasi, ant laiptų pasigirsta keiksmi, ir į kambarį įsiveržia girtas Vladas Didžiokas*)

VLADAS. Kur ta šunkara, kur ta susmirdus ruskė? Mano kantrybė baigėsi – aš ją tuoj į miltus sumalsiu, aš iš jos šlapios vietos nepaliksiu! Mačiau, kaip čia įsmuko, kur ta prakeikta rupūžė tūno?

ONA. Niekas čia niekur neįsmuko, nebent tamstai kelnės nusmuko! Ir prašyčiau padoriuos namuos nesikeikt ir kakarynės nelaidyti, bo mano vaikas miega.

VLADAS. Ką tu čia, Kurmyte, šikančią katę vaidini... Kas man darbo, kad tavo benkartas miega... Dvi stervi susirinkį ir viena kitą gina sutraukos. Pareinu aš namo pašventęs su draugais „Božegrajkoj“ po Lemenkudros posėdžio, o šita kurva, vietoj to, kad vyrui batus nuautų, kojas nuplautų ir vandenį išgertų, su tais suskais Sruoga ir Vienožinskiu arielką laka! Ir iš kieno kišenės? Ogi iš mano! Kur tu ją pakavojai, lakudra tu? Užmušiu, abidvi užmušiu!

ONA. Ach, tu bobausi! Tu gi ne vyras, tu mėšlo gabalas, jei šitaip apsieini su moterimis! Stovėk

vietoj, parazite! Tik ženka žingsnį, ir aš visus šitus šaukštus tau į subinę sukišiu – galėsi likti stačias visam gyvenimui!

VLADAS. Ach, tu podstilka! Tuoj aš tave kaip musę nutrėkšiu! *(Ona staigiu judesiu prišoka prie Didžioko, atplėšia duris ir išsviedžia jį lyg kamuolį lauk. Girdėti, kaip jis verčiasi laiptais)*

ONA. Varia, galite išeiti. Kelias laisvas!

VARIA. Vaje, kaip jūs jį sudorojote! Girdite, kaip vaitoja – bėgsiu pažiūrėsiu, ar nesusilaužė ko!

ONA. Varia, turėkite savigarbos. Jis gi jus šitaip koneveikė. Neims velnias, išsilaižys kaip šuva ir nušliauš drūnyti. O jūs sėskite. Užkaičiau arbatos. Mano draugės nespėjo išgerti, išlėkė Kipro paklausti, tai mes išgersime, paplepėsime. *(Varia nedrąsiai prisėda, Ona išeina į virtuvę ir tuoj pat grįžta su garuojančiu virdučiu ir puodeliais, pila į juos arbatą)*

VARIA. Oho, jūs ir samovarą turite, ir net cukraus! Visai kaip namie, Peterburge, tik kad interjeras čia jūsiškas, lietuviškas... Kaip jūs čia jaukiai įsikūrėte, o mes tai ant avarinių teatro laiptų glaudžiamės. Dar ačiū režisoriui Sutkui, kad leido – Kaune gi visai nėra laisvų butų... Didžiokas iš nevilties, kad negali susitvarkyti gyvenimo, ir geria, paskui mane visaip koneveikia, muša... Lyg aš būčiau dėl visko kalta... Gerai, kad ne vasara, tai mėlynių po draubūžiais nematyti...

ONA. Pas jus Rusijoje sako: jei muša, tai reiškia myli. Jūs irgi taip manote?

VARIA. Nežinau, jis buvo mano dailės mokytojas. Vyresnis, protingesnis, daug išmanantis apie meną. Iš jo visko mokiausi, prisirišau, ištekėjau, nors šeima ir draugai labai atkalbinėjo. Daug šnekėdavom apie meną prie Nevos baltosiomis naktimis, eidavome į parodas, teatrus, kartu tapėme, dovanodavo gėles...

Skrajojamasis Juozo VAICKAUS Teatras.
MIESTO TEATRAS

5 SPĖKTAKLIAI 5

1
Trečiadieny 8 spalio 1919 m.

DU KELIŲ

2
Sekmadieny 12 spalio

ALKANI ŽMONĖS

3. Trečiadieny 15 spalio	4. Sekmadieny 19 spalio
AUKOS	PILIECIAI

5.
Seštadieny 25 spalio

MUSU LAIMEJIMAS

Pradžią 7 val. vak.

Bilietų pardavimas: OLŠTARIO vidurinė Laisvės Alėja ir specialioji ofisų TEATRO KASOSI nuo 3 val. d.

Po vestuvių – lyg jį kas pakeitė. Visai kitas žmogus – piktas, niūrus, visai su manimi nesikalba. Atvažiavome pirmiausia į Vilnių pas jo tėvus. Nepriėmė, jis manęs gėdijosi, gal dėl to, kad rusė ar kad prastai apsirengusi. Anyta nuolat tyčiojosi. Neapsikenčiau – išvažiavau į Minską, pasiekiau ir Peterburgą, bet visur karas, badas... Vladas pakvietė grįžti – šįkart į Kauną. Pavargau viena, pasiilgau – ir štai aš čia... Ir vėl viskas iš pradžių...

ONA. Suprantu – ir man ne pyragai... Tam pačiam Peterburge

mylėjau žmogų, patikėjau juo, o jis mane išdavė... Dabar aš – merga su vaiku. Net saviškiai ne visi atjaučia. Viena artistė, vaidindama mano motiną, taip sužnaibo rankas, kad net mušti nereikia. Atseit baudžia, kad neužsimirščiau nuodėminga esanti... Tai va, abi mes giminės – „mėlynių sesės“... *(Abi juokiasi)* Bet man turbūt geriau – turiu sau ir vaikui kambarėlį. O gyvenimas ant laiptų turbūt labai vargina?

VARIA. Ką čia ir bekalbėti! Teatre yra kavinė „Šantan“, todėl nuo

vienuoliktos iki antros nakties girdimas dainuškas traukiančių moterų spieгимas, smuklės muzika. Nuo septintos valandos ryto iki vienuoliktos vakaro – klegesys fojė, nes šalia „avarinis išėjimas“. Negana to, po pietų ir vakare miesto sode nuolat groja pučiamųjų orkestras. Beveik visą parą muzika, girtų šūkaliojimais, orkestro ir spektakliuose vaidinančių aktorių repeticijos – tai yra teatrinio gyvenimo „įgarsinimas“. Tarsi būtų labai smagu gyventi dieną ir naktį skambant muzikai – juk praleidžiu visą dieną verkdama karčiom ašarom. Nuo pat ryto – viena, o vakare Vladas su draugais gainioja mane pirkti jiems alaus ir degtinės. Tu nemanyk – aš ne girtuoklė... Tik vakar neišlaikiau, pasikviečiau pirmus pasitaikiusius menininkus, kad kartu prisigertume, ir aš nors trumpam užsimirščiau, o čia Vladas parsirado... Bet reikia bėgti, baisu, kad jis neužmigtų su degančia cigarete, nes jei teatras sudegs, tai tau nebus, kur vaidinti, o man – kur gyventi... Vieną kartą jis tokį padegimą jau padarė, gerai, kad buvau šalia... (*Abi juokiasi*)

ONA. Tegu jis tik pabando dar tave skriausti! Aš ateisiu ir jam tokį padegimą padarysiu, kad jis dūmais per kaminą išsivers! Varia, laikykimės išvien! Kaip jūs ten Rusijoje sakote: „Juk turi vieną dieną šventė ateiti ir į mūsų gatvę“... Varia, aš tau pasakysiu paslaptį – tik tu niekam nė gugu... Aš susitikinėju su vienu tarnautoju, ir mes greitai susituoksimė... Ir jis viską žino apie vaiką...

VARIA. Yra dar pasauly gerų žmonių... (*Pasigirsta grįžtančių moterų klegesys*) Labai ačiū! Bėgsiu!

ONA. Visada perbėk gatvę, kai reikės, bet apie savo bėdas kitiems nepasakokime – ne visi supras ir atjaus. Dar ir išsišaipys. (*Varia duryse susiduria su Morta, Pole ir Tėfa*)

TÉFA. Kas čia tokia buvo? Ar tik ne Didžioko ruskelė?

ONA. Kodėl tu ją taip vadini? Ar tau patiktų, jei apie tave sakytų Vaičiūno dzūkelė? Ji turi vardą – Varia. Ir yra dailininkė.

MORTA. Mergės, nesipykit. Gal ir gerai, Ona, kad nėjai – pilnas teatras kareivių, karininkų, savanorių. Tik kelios moteriškos, ir tos pačios ant scenos. Mus jie ryte rijo žvilgsniais, net karšta pasidarė.

TÉFA. Ale gerai, kad nuėjom – tave gi, Mortele, Tallat-Kelpša koncertuot pakvietė, sakė, kai opera susitvers, į solistes priims...

POLE. Labiausia visi tai į Tėfą spitrijo... Kažin koks pulkininkas mus pasodino į pirmą eilę, tai Kipras, išpūtęs akis ir krūtinę, Romeo ariją dainavo tiesiai į ją... Atrodė, tuoj tuoj nušoks nuo scenos ir kris prieš ją ant kelių... (*Visos, išskyrus Tėfą, kvatoja*)

ONA. Tai gal, Tėfa, keisi dramą į operą, o Vaičiūną – į Petrauską?

TÉFA. Ar pasiutai? Tau galvoj, tai tik visokios balabaikos! (*Vėl juokas*)

BROLYTIS (*įsiveržia per lauko duris, meta kepurę į žemę ir šaukia*). Brolyčiai, aš prakeiktas, prakeiktas, triskart prakeiktas!..

ONA. Ko čia gyliuoji lyg veršis bimbalo įkastas! Nekriok, gluše, dar vaikui nuomarį įvaysi!

POLE. Tikrai, Brolyti, iš kokios tu čia dabar melodramos vaidini?

BROLYTIS. Nieko aš nevaidinu! Vincas žuvo – pašautas prie Varėnos, vakar mirė Alytaus ligoninėje. Jeigu būčiau buvęs šalia, aš būčiau jį išgelbėjęs. Jis gi visai dar vaikas – vis veržėsi į pirmas gretas!

MORTA. Koks Vincas?

BROLYTIS. Dovydaičiokas – „Aušros“ gimnazistas, buvusio ministerio pirmininko Prano brolis, mano draugas, kartu Vergilijų lotyniškai skaitydavom... Aną vakarą, kai Vaičiūnai atvažiavo, o ašėjau vandens, tai jis žygiavo gatve tarp kitų savanorių – kvietė ir mane į jų

dalinį stoti, o tie rupūžės iš priėmimo komisijos manęs nepriėmė... Reikėjo man pabėgt, būčiau išgelbėjęs Vinčą!

ONA. Toli būtum nubėgęs – iki kokios Garliavos...

MORTA. Iš kur tokia žinia? Gal čia kokia klaida...

BROLYTIS. Taigi, aš mieste poną Praną sutikau,ėjo karsto pirkti... Aš jį palydėjau. Šiandien sekmadienis, viskas uždaryta, tai kol gavom karstą Šančiuose, jis viską man pakeliui ir išpasakojo... Vincas jau keliuose mūšiuose buvo pasižymėjęs drąsa, o vakar rytą pirmas stoji prieš staiga atsiradusį priešų būrį, buvo pašautas ir nuvežtas į Alytų... Dovydaičiai gyvena per kelis namus nuo telegrafo, o vakar rytą išsiųstą telegramą tik šiandien atnešė! Tai gerai, kad šauliai šitą žinią sužinojo savo ruožtu, davė ponui Pranui auto, ir jis išskubėjo pas sužeistą brolių... Iki Prienų dar šiaip taip per duobes nusigavo, o nuo Prienų – tiltai išardyti per upelius. Ne, ne dėl fronto – kelio remontas. Vienur šiaip ne taip pervažiavo vandenį, o prieš pat Alytų prisiėjo sukti iš kelio ir važiuoti per mišką... Ligoninę pasiekė temstant, Vincas buvo ką tik miręs ir jau išneštas laukan... Senukas gydytojas pasakė. „Lietuviai visada pavėluoja.“

POLE. Aišku, baisiai skaudu ir liūdna, bet kuo čia tu dėtas?

BROLYTIS. Tai aš tas lietuvis, kuris visada pavėluoja draugą išgelbėti! Aš prakeiktas – ne veltui mane motina paliko Posadnoj ulyčioj ant Venclauskų namų slenkščio! Jūs čia visi giriatės, jūs pirmieji artistai, jūsų vadovas dramos tėvas, o daugybės tokių našlaičių ir pamestinukų kaip aš mama Stanislava Venclauskienė iš tikrųjų buvo pirmoji lietuvių artistė, vaidybos mokslus baigusi Rygoje dar XIX amžiuje, kai jūsų Vaičkus dar piemenavo... Ją reiktų vadinti

teatro močia, nes ji buvo ir pirmoji režisierė, pastačiusi Palangoje pirmą lietuvišką vaidinimą „Amerika pirtyje“. Tarp kitko, tą pačią „Ameriką pirtyje“ mūsų mama Šiauliuose statė tais pačiais penktais metais, kaip ir Vaičkus Mažeikiuose savo pirmą vaidinimą, tai dar ir neaišku, kas čia buvo pirmieviai... Jei norite žinoti, aš ten dar visai pipiras Piemenuką vaidinau...

POLĖ. Oho, tai pasirodo mūsų Brolytis – irgi artistas...

BROLYTIS. Tarp kitko, mama su mumis, vaikais, statė Vydūno vaizdelius, o šis buvo geras Venclauskų prietelius ir dažnas mūsų namų svečias, tai mus irgi pamokydavo vaidinti... Šiauliuose teatrinis gyvenimas virte virė. Prieš pat karą Šiauliuose vaidinimus ruošė net keturi geri režisieriai, vienas iš jų – senis Landsbergis-Žemkalnis... Mama Stanislava jau buvo viską suorganizavusi, buvo sukaupti pinigai, išnuomotas kazino pastatas, ir pirmas tikras lietuviškas teatras tada turėjo atsidaryti Šiauliuose, bet čia prasidėjo karas...

ONA. Tai kur čia tas tavo praeiksmas? Visai smagiai gyvenai iki karo – vos į artistus neišėjai...

BROLYTIS. Išsimušiau iš savo pasakojimo per tuos teatrus... Žodžiu, karui kilus, susodino mama visus šeimynykščius, dvi savo dukras ir mus, augintinius, į tris vežimus ir išdardėjome į matuškos Rasiejos gilumą pabėgėlių duonos valgyti... Viename vežime su manimi važiavo ir mano geriausias draugas Juliukas Janonis. Aš apie mūsų draugystę daug nepasakosiu – ne bobų reikalas, tik pasakysiu, kad mes buvome neperskiriami, o karas ėmė mus ir perskyrė. Dauguma vaikų su mama atsidūrėme Tuloje, o Juliukas kažkaip pateko į Voronežą, buvo net uždarytas į kalėjimą, paskui mus pasiekė žinios, kad jis gyvena Carskoje Sielo... Aš jo labai ilgėjaisi, rašiau

laiškus, bet jie, matyt, nenuėidavo, nes atsakymo niekada negavau... Praėjo keli metai, matėm ir šilto, ir šalto, bet mamos globojami visai neblogai laikėmės... Ir štai vieną kartą netikėtai pasirodė Janonis, jau ne Juliukas, o visas Julius, išstypęs, kūdas kūdas, degančiom akim ir karščiuojančiais džiovininko skruostais... Puolė mamai po kojų, paskui metėsi prie manęs, o man tokia sarmata – juk vyrai... Aš tik šaltai jį pasveikinau... Sakėsi privalęs su manimi pasikalbėti, susitarėme susitikti vakare, nes aš, praeiktasis, dieną turėjau pasimatymą su tokia išverstaake totoriuke, paskui kurią jau seniai slankiojau... Kaip tyčia, svaigino žydinčios ievos, iš proto varė lakštingalos, o ir ta kikimora man tą kartą leido žymiai daugiau... Žodžiu, apsvaigęs nuo gyvenimo geismo, visai užmiršau apie draugą, namo grįžau tik saulei tekant, o Julius, man paskui žmonės sakė, visą naktį nėjo miegoti – manęs laukė, o ir lipdamas į pirmą traukinį, kuriuo būtinai turėjo išvažiuoti, vis dairėsi – bene mane pamatys... Tada jis buvo per visą suirutės apimtą Rusiją atvažiavęs atsisveikinti... Tik vėliau, kai jis po tuo traukiniu, supratome... Jis man norėjo išsipasakoti, jam reikėjo krislo paguodos ir draugo šilto žodžio, o aš, svoločius, kai draugas ėjo į mirtį, su merga trainiojaisi... Jei ne aš, Julius būtų likęs gyvas... O dabar – Vincas... Tai aš tas praeiktas lietuvis, kuris visada pavėluoja! (*Rauda. Ona pribėga prie Brolyčio ir prispaudžia jo galvą sau prie krūtinės. Iš savo kambario išbėga Nelė ir ima Brolytį už rankos*)

NELĖ (*netikėtai įsakmiai*). Imk savo skrandelę ir eime! (*Brolytis paklūsta*)

ONA. Kur tu jį tempi? Vakaras, kur jūs eisit? Ar pablūdai?

NELĖ. Nakvot negrišime. Nesijaudinkite, mums niekas negresia. (*Abu išeina. Tyla*)

TREČIA SCENA

Po pusanthro mėnesio. Kambaryje prie stalo su pjesės tekstu rankoje Tėfa. Kažkas beldžia į duris

TĖFA. Prašau! (*Įeina Kipras Petrauskas.*) Jūs!

KIPRAS. Labas rytas! (*Bučiuoja Tėfai ranką*) Nesitikėjote? Kvietėte prie progos užsukti – atėjau į repeticiją teatre, o ten dar tik stato dekoracijas, orkestrantai dėliojasi instrumentus, tai pamaniau ir pasi-naudosiū jūsų maloniu kvietimu.

TĖFA. Prašom prašom, tik kad taip netikėtai... Sėskite, aš tuoj arbatos paruošiu.

KIPRAS. Ačiū, nesivarginkite. Maža laiko – verčiau sėskite ir jūs, pasikalbėsime, tėviškę prisiminsime. Juolab, kad aš ir jaučiuosi kaip pas mamutę Dusmenyse – šito divono raštai visai kaip pas mus.

TĖFA. Tai jis ir yra iš Dusmenų! Gal mūsų mamutės raštais keitėsi...

KIPRAS. Gal... (*Neatitraukia nuo jos akių*)

TĖFA. Aš labai jaudinuosi, kai susitinkame, ir vis nespėju padėkoti, kad nulėmėte mano likimą...

KIPRAS (*imdamas ją už rankos*). Tafiliute, giminingos sielos viena kitą ir be žodžių supranta...

TĖFA. Tai jūs kadaise patarėte mano tėveliui organizuoti mūsų kaime slaptą mokyklą – jis jūsų paklausė, o ką tik baigusi pradžios mokyklą, aš, jau paaugusi mergaitė, sutikau jus, vaikštantį po miestelį su tuometiniu mano mokytoju. Jūs mane pažinote, pasisveikinote. Kaip dabar girdžiu jūsų tada man ištartus žodžius: „Mokykis toliau būtinai, mums reikalingos išsilavinusios lietuvaitės. Aš dar pasikalbėsiu su tavo tėvu.“ Jūs taip ir padarėte, o tėvas mane nuvežė į Vilniaus gimnaziją, nes jūsų žodis kaime buvo lemiamas. Tai va, jei ne jūs, tai aš šiandien sodžiuje purvynėlį brisčiau...

KIPRAS. A, tai va jūs apie ką...

TÉFA. Taip! O penkioliktų ar šešioliktų metų žiemą kažkas mane nuvedė į operą „Eugenijus Oneginas“. Tai buvo pirmoji opera, kurią pamačiau savo gyvenime. Aš žinojau, kad šioje operoje dainuosite ir jūs, nes mačiau afišoje jūsų pavardę, bet nei ką jūs dainuosite, nei kada pasirodysite scenoje, nežinojau. Sėdžiu ir laukiu nerimaudama, kada gi jūs pasirodysite. Net pykti pradėjau ant tų moterų, kam jos taip ilgai dainuoja. Staiga pasirodo du jaunuoliai. Mano širdis pradėjo smarkiau plakti, nes vienas iš jų turi būti Kipras Petrauskas. Permetu akimis vieną, kitą ir atpažįstu savo seną, iš kūdikystės laikų pažįstamą kaimyną. Jis toks grakštus, poetiškos išvaizdos, lengvų judesių ir skambaus tyro, nuoširdaus balso! Išgirdusi pirmas gaidas, suspaudžiu draugų rankas ir didžiuodamasi sukuždu. „Tai jis, mano senas pažįstamas, mano kaimynas.“

KIPRAS. Tikrai?

TÉFA. Parėjusi namo, aprašiau savo įspūdžius. Pertvarkiau visus personažus. Be galo pasipiktinau Olga, kad ji tokia lengvabūdiška, ir stebėjaisi Tatjana, kuri pamilo šaltą, išdidų ir pasipūtusį Oneginą, o ne švelnų, grakštų ir gražų Lenskį. Ir ilgai dar vaizdavaisi esanti Tatjana, bet mano meilės objektas, žinoma, buvo ne Oneginas, o Lenskis. Įsivaizdavau, kad kai tik sutiksiu poetą, tai iškart pamilsiu.

KIPRAS. Atsimenu, kad mano broliukas Antanas sakydavosi jus aplankęs bendrabutyje. Kelis kartus per jį jus kviečiau užėiti, bet jūs nė karto nepasirodėte. Kodėl?

TÉFA. Aš manydavau, kad jūs garsus artistas, visų mylimas, išlepintas gražių panelių dėmesio – ką aš su jumis bekalbėsiu...

KIPRAS. Bet kodėl? Jeigu jūs būtumėte tada atėjusi, tai gal šandien...

JUOZAS (*staigiai atidaro duris*): Kas yra namie? Laikas repetuoti! O, nekviestas svečias!..

KIPRAS. Kodėl nekviestas? Dar ir kaip kviestas... Laba diena, ponas Vaičkau! Kiek pamenu, kai aš Peterburge padariau jums protekciją stojant į Aleksandrinos dramos mokyklą, mandagiau su manimi kalbėdavote.

JUOZAS. Kas buvo, pražuvo! O dabar, ponas Petrauskai, naudodamasis savo primadono padėtimi bei įtaka, man darote kiaulystę po kiaulystės. Štai ir dabar – šiandien buvo mano eilė repetuoti scenoje, o jūs su Glinskiu ir vėl ją užgrobėte! Buvau Lemenkudroje skandalintis.

KIPRAS. Ponas Vaičkau, pataupykite savo ir kitų nervus – nėra reikalo, kaip jūs čia tik ką teikėtės elegantiškai išsireikšti, skandalintis... Repetacijų tvarkaraščius pono Sutkaus asmenyje sudarinėja Dramos ir operos vaidyklų steigėja – Lietuvos meno kūrėjų draugija. Vakar į sceną pabandymui buvo sukelti keli fortepijonai ir kiti sunkūs instrumentai – neapsimoka šiandien vėl viską ardyti, tad už šią dieną jums bus kompensuota, ir jūs turėsite sceną kelias dienas iš eilės. Apgailestauju, kad jums tai nebuvo iš anksto pranešta.

JUOZAS. Mums priklauso pirmenybė, nes mūsų premjera anksčiau. Ir išvis kuo mes manome stiprinti Lietuvos savarankiškumą – ar išoriniais beveik nieko nereiškančiais nepriklausomybės priedais – papuošalais, ar galinga, nieku nenuveikiama tautos dvasios kūryba. Mes dar nepajėgiame suprasti, kad drama kuria žmogų, kad ji pilna minties, problemų, o opera su baletu tik širdį liūliuoja, pripildo ją svajonės.

KIPRAS. Su tokiu supratimu visas menas gali baigtis Zarasų Tamošium ir Kretingos Dzidorium.

JUOZAS. Nėra kada man čia su jumis ginčytis. Šiomis dienomis į Kauną grįš mūsų administrato-

rius, šios panelės sužadėtinis ponas Vaičiūnas, per jį visus klausimus ir spręsimė. Kur Morta?

TÉFA. Išėjo į teatrą su visais solistais prasidainuoti.

JUOZAS. Kaip prasidainuoti?

KIPRAS. Kaip sužadėtinis?

TÉFA. Po Lenskio mano pirmas sutiktas poetas buvo Petrelis, tai aš jam ir pasižadėjau... Kas galėjo žinoti... Dabar kaip Tatjana turiu būti jam ištikima! (*Pravirksta*)

KIPRAS. Ponia Grikšaitė-Vaičkienė stoja į operos trupę, tad rytais visada turi prasidainuoti.

JUOZAS (*šaukia*). O į karvės bandą ji nestoja? Atimate sceną, atimate žmoną, viliojate mano artistes! Ko jums dar reikia? Gal atėjote ir mano butą rekvizuoti jūs, peterburgiškas pamaiva?

KIPRAS. Panele Dragūnaite, leiskite atsisveikinti. Dėkoju už suteiktą garbę – pasimatysime geresniais laikais. Turiu skubėti. Lietuviai visada vėluoja, aš negaliu sau to leisti. Turiu rodyti pavyzdį. (*Išėina*)

JUOZAS. Puiku! Ona, ar bent tu esi?

ONA. Ar kas atsitiko? Vaiką prikelst, taip sunkiai užmigdžiau.

JUOZAS. Ona, griebk greičiau šukas, špilkas ir dumk čia. Repetuosim 4 veiksmo VII sceną. O tu, Téfa, neišsivadėk – verk, verk. Tau, va, ką tik dabar atsitiko tas pats, kas tavo Trūdei. Tiksliau atvirkščiai: Trūdė suprato sužadėtinio nemylima esanti, o tu staiga sužinojai, kad ne su tuo susižadėjai – nervinė reakcija maždaug tokia pati. Verk, verk ir nepaleisk šitos emocijos!

ONA. Tai, kad dar ne visi susirinkę.

JUOZAS. Kol visi susirinks, tai ir vasara ateis. Laiko iki premjeros – kaip katino priverkta. Turim kiekvieną minutę repetacijoms išnaudoti. Tu kaip nuoga į dilgėles. Eikš čia – duok man tekstą. Aš sufleruosiu.

TĒFA. Man nereikia sufleruoti. Aš Trūdės rolę ir vidury nakties prikelta kaip poterius mokėčiau. Tik nesuprantu, ko jai verkti. Ji tik ką suprato, kad Marikė jos konkurentė, ir pradeda kovą su ja.

JUOZAS. Kokią dar kovą? Ji sugniuždyta, silpna.

TĒFA. Na, ne! Ji kaip tik labai atžagari su Marike, o ne sutežusi kaip nedakepusi francūzka bulka. Žiūrėkit, Marikė jai liepia vilktis jakutę, o ji atšauna: „Nesivilksiu, tik taip užsimesiu“.

JUOZAS. Kaip tai atžagari, kaip tai atžagari, jei po kelių replikų ji sako Marikei: „Na, o dabar pabučiuok mane!“

TĒFA. Taigi, ji taip tyčia sako, kad Marikė pasijustų duodanti jai Judo bučinį. Čia vadinasi antras planas, kai sakai viena, o darai kažką visai kita.

JUOZAS. Antras planas ar devintas, bet tave šiandien turbūt pats nelabasis apšėdo ir pakišo planą, kaip mane, tavo režisierį, iš proto išvaryt!

ONA. Viskas! Tėfa, sėsk čia, ant uslano galo, jūs, Juozai, eikite kitapus stalo, ir pradėdam, o tai tikrai per šimtą metų nieko nesurepetuosime.

TĒFA. Nuo kur?

ONA. Nuo „na, o dabar pabučiuok mane!“

TĒFA (*klastingai*). „Na, o dabar pabučiuok mane!“ (*Ona „sugriebia jos galvą ir atidžiai žiūri į ją“*)

TĒFA (*su pašaipą*). „Ko tu... taip baisiai... žiūri į mane?“ (*Ona „gošliai apkabina ją“*: Tėfa muša ją per rankas)

ONA. Oi, man skauda.

JUOZAS. Stop stop! Prašome nemušti partnerės. Čia ne naivioji, apgautoji Trūdė, o chuliganka iš Malkų turgaus!

ONA. Tikrai, Tėfa, kokia širšė tau šiandien įgėlė?

JUOZAS. Ponas Petrauskas jai tik ką meilėje prisipažino, nes

Lietuvos Artistai
Vaičkaus Dramos Teatras

Dramos Tėvas VAIKUS

Juokų, Džiaugsmo, ir Ašarų
VAKARAS

SEKMADIENYJ

Sausio
(January)
4 d.
1925

Šv. Marijos Panos
Aušros Vartų Par.
Svetainėj
2327 W. 23rd Place

Pradžia lygiai 7:30 vak.
Įzanga: 75c, 50c ir
vaikams 25c.

Vai-“DUMBLYNĖ” 4 veik. pjesa iš kaimiečių gyvenimo.
Iš Ožeškienės apysakos “Niziny”

Šis veikalas labai ryškiai atvaizdina kaimiečių gyvenimą. Veikalas labai gražus, teikia klausytojams gardaus juoko ir valandomis verčia susimąstyti. Kas tą veikalą vieną sykį pamatys, norės dar ir antrą sykį pasigėrėti tais įspūdingais, kokių duoda šis veikalas. Todėl nepraleiskite šios progos. Seni, jauni, didi, maži, paragindami kitus, eikime pamatyti. Pasijuoksim, pasidžiaugsim ir pasilsėsim.
Kviečia visus RENGĖJAI.

1363818

nežinojo, kad ji susižadėjusi, Vaičiūnas turi minutę į minutę grįžti... Ji kenčia nuo meilės prasilenkimo, bet užuot apsidžiaugusi šita labai tinkama dabar patirtimi absorbuotų ją rolėn, tai pati nežinodama ko širsta...

ONA. Tikrai, Tėfa?

TĒFA (*šaukia*). Dėl nieko aš nekenčiu ir ant nieko neširstu. Prašom tamsta nesikišti in mano asmeninį gyvenimą. Mano sutartyje neparasyta, kad režisieris turi teisę darbe naudotis mano ašaromis ir mano asmeninio gyvenimo kančiomis.

JUOZAS. O tai kieno emocine patirtimi darbe naudotis, jei ne savo ir ne artisto? Gal švento Petro?

ONA. Pirmą taisyklę: niekada nesiginčyk su režisieriumi, net jei jis neteisas, o ypač su mūsiškiu, nes vis tiek pralaimėsi.

JUOZAS. Bravo, Ona, šio to, matau, jau pramokai!

ONA. Antra taisyklė: netrukdyk režisieriui per repeticiją, o jis tau netrukdyt per vaidinimą – vaidinsi kaip norėsi!

TĒFA. Gerai, aš atsiprašau. Sakykite, ką man daryti, o aš klausysiu ir vykdysiu.

JUOZAS. Pagaliau! Čia jau kita kalba. Trūdė – jauna švelni mergaitė. Jos pasaulis griūva, ir jai žūtbūtinai reikia prie ko nors prisiglausti. Aš parodysiu. (*Vaidindamas švelnią mergaitę*) „Na, o dabar pabučiuok

mane!“ (*Besišnekučiuodamos įeina Morta ir Polė. Ona kvatoja, Tėfa prunkščia*) Ša, repeticija!

POLĖ. Atsiprašome! Laba diena! Bet man sunku tylėti – aš tokia laiminga! Išėjau iš tos nelemtos kontoros. Pirmą kartą duoną valgysiu iš darbo, kurį taip myliu.

JUOZAS. Ar ir tu laiminga, Mortele, tik dėl priešingos priežasties – dėl to, kad tave priėmė į darbą?

MORTA. Dar nepriėmė, bet sutartį šiomis dienomis pasirašysiu.

ONA. Kokią sutartį?

JUOZAS. Ogi stojimo į tų Petrausko gerklės laidytojų šaiką! Tai štai kodėl tu nepriėmėi Dramos vaidykos sutarties! Tai kam dar reikėjo meluoti: „Kaip čia atrodys, jei vedėjas iškart priims į trupę savo žmoną!“ Vaidinai, kad gini mano reputaciją, iš tikrųjų taikeisi mane išduot!

MORTA. Niekada aš tavęs neišdaviau – ar per šitiek metų nebuvai pavalgydintas, apskalbtas, viskuo aprūpintas, kiek leido mano išgalės? Ar atsisakiau kada vaidinti kokios, kad ir durniausios ir bjauriausios mergiškios rolę? Ar ne aš nuolankiai tylėjau pamynusi savo prigimtį, kai pareikalavai negimdyti?

JUOZAS. Taip, visa tai tiesa, bet kodėl nori dabar mane palikti, kai mes po šitiekos kartu išgyventų vargų pasiekėme laimės žiburį?

MORTA. Aš visai nesiruošiu tavęs palikti, tik pusę gyvenimo strapaliojusi ant scenos durnų mergiškų rolėse, antrąją pusę nenoriu rėdytis žioplų jų motinų rūbais... Buvo labai geras tavo vaidinimas „Du keliu“ (baisiai gaila, kad taip trumpai jį tevaidinote), tai ten du draugu renkasi skirtingus gyvenimo kelius, bet tai netrukdo jiems likti draugais. Taip ir mes nuo šiol scenoje eisime skirtingais keliais, bet po vienu stogu. Galų gale, gi pats Peterburge visai pėmei mano vo-

kalo pamokas. Turiu aš visuomenei parodyti, ko išmokau.

JUOZAS. Kad tik ta visuomenė kokio skardžiabalsio rėksnio triko aptemptom blauzdom asmenyje neapsuktų tau galvos ir nenugvelbtų ponios solistės man iš panosės!

MORTA. Ką gi! Kuo daugiau apie tai šnekėsi, tuo daugiau šansų, kad taip ir atsitiks. (*Išeina į savo kambarį. Per laukujes duris, purtydamiesi sniegą, įeina Petras Kurbertavičius ir Juozas Stanulis. Petras K., prišokęs prie Tėfos, užkiša jai už apykaklės rankoje laikytą sniego gniūžtę. Ši suspinga*)

PETRAS K. (*juokiasi*): Na, va pašventinau Tapuką švariu sniegu. Aukščiau nosį, dzūkiška jerube. Sveiki, visi, dovanokit, kad vėluojame su Juozu, dar vis valdiškų tarnybų žmonės.

JUOZAS S. O jūs čia turbūt jau viską be mūsų surepetavote – nuo balsų visa Kęstučio gatvė aidi.

JUOZAS. Kurgi ne. O kur Antanina?

PETRAS. Ji, deja, neateis. Parašė jums laišką. (*Duoda Juozui voką*)

TĖFA. Pole, staiga prisiminiau, kad aš tave šiandakt sapnavau!

POLĖ. Kaipgi tu mane sapnavai?

TĖFA. Sapnavau, kad aš numiriau ir einu į rojų, o čia prie vartų šventas Petras bestovįs ir man bešaukiąs: „Ne, ne, artistų į rojų neįleidžiame – jie neturi sielos. Jei gali būti ant scenos bet kuo, tai negali būti savimi!“ Nusiminiau, o čia žiūriu, kad tu po rojaus sodą bevaikštanti ir man nuo tokio kalniuko bemojanti... Tai aš ir sakau Petru: „O kaip tai artistų neįleidžiate, jeigu mano geriausia draugė va po rojaus sodą vaikšto ir man moja!“ O Petras atšovė: „Kokia gi ji artistė!“ Ir pabudau. Kažin, ką šitas sapnas galėtų reikšti?

ONA. Ilgai kūrei ar dabar sugalvojai?

JUOZAS. Tylos! (*Skaito iš laiško*) „Todėl dar kartą prašau nesipriešinti paliuosavimui ir pakartoju, kad tokiose varginančiose aplinkybėse, kaip iki šiol, net ir senuose veikaluose dirbti negalėsiu, nes tai kenkia ne tik mano sveikatai, bet ir tamstos ramiam ir progresyviai darbui.“ Še tau boba ir devintinės! Ką tai reiškia? Dar vienas dezertyras!

PETRAS K. Prašome jos taip nevadinti! Visi žinome, kokia Antanytė ščyra, sąžininga ir kaip ji studijai bei jums asmeniškai atsidavusi ir, jeigu jau ji rašo tokį laišką, reiškia, jos padėtis rimta.

JUOZAS. Labonų Ona tai tikrai sunkiai serga – bronchitas, kosti, neiškalba, o čia, matai, panelė pavarگو, užuot atėjusi ir prakaitavusi su visais, mirštančią gulbę vaidina...

PETRAS K. Jei norite žinoti, tai jai jau ne tik nervai pakriko – ji stačiai psichinis ligonis. Ji anksčiau Angariečio sekretore dirbo, tai naktį pašoka ir klykia nesavu balsu – jai vis atrodo, kad Plechavičius jos, kai po bolševikės, šaudyti ateinąs...

TĖFA. O tu iš kur žinai, ką ji naktį šaukia?

ONA. Ne visi toki šventi kaip tu su savo Petreliu.

PETRAS K. Juozai, mokytojau, mūsų veikale nedaug veikiančių ypatų. Jūs gi dar ne iš tokių padėčių išeidavote – rasite rodą ir dabar. Leiskite Antanytei nors truputį atsigauti... Meldžiu.

JUOZAS. Morta!

MORTA. Ko šaukei? Gal jums arbatos sutaisyti?

JUOZAS. Ačiū, nereikia. Nelaimė viena nevaikšto: negana, kad mūsų antroji Ona serga, tai dar ir Vainiūnų Antanytė išėjo iš rikiuotės. Eikš, prisijunk prie mūsų! Suvaidink Vogelreiterio žmoną Kristiną.

MORTA. Ne! Užteks manimi visas skyles užkimšinėti.

JUOZAS. Ar neturi žmona savo vyrui padėti?

MORTA. Taip, bet ji tai turi daryti laisva valia, o ne per prievartą. Net mūsų valstybė suteikė moterims valdžios pasirinkimo teisę balsuojant Steigiamąjį seimą rinkimuose. (*Išsina*)

PETRAS K. Oho!

JUOZAS. Ką gi, kaip rusai sako: „na njet, i suda njet...“ Apystovoms verčiant, atliksime kai kokias perturbacijas.

ONA. Ką tokias?

POLĖ. Pakeitimus.

ONA. A, tai jeigu nėra kam, aš galiu paimti Kristinos rolę.

JUOZAS S. O tai kas tada paims tavo Marikę?

ONA. Atsiras norinčių.

JUOZAS. Ona, nedurnavok ir nustok mane nervinti... Gal ir atsiras norinčių, tik visi puikiai žinome, kad, be tavęs, tarp mūsų nėra galinčių šitą svarbiausią rolę suvaidinti. Taigi, Kristiną suvaidins Tėja, o Trūdę perims Polė.

ONA. Tai va, ką reiškia, Tėja, tavo sapnas: nekask duobės kitam net sapne, nes pats įkrisi!

JUOZAS. Tu ir netinki Trūdės rolei. Tu tik atrodai tokia jaunutė, traputė, o psichologiškai esi visiškai suaugusi, protu besivadovaujanti moteris. Man atrodo, kad subrendusių moterų roles tu ir ateityje vaidinsi. Jeigu palygint jūsų artistinės galimybes su Ona, tai ji visada moters išpažintis: mes klastingos, žiaurios ir nelabai protingos. O tu savo rolėse sieksi viską išlyginti, sutaikinti, moters dvasinio turtinavimo pasaulį atskleisti. Be to, iš tikrą repetuotos Marikės ir Trūdės scenos matyti, kad jūs kartu negalite tų rulių vaidinti – per daug jau lenda jūsų abiejų gyvenimiški santykiai. Ar nepyksti?

TĖFA. Entuziazmu netrykštu, bet mano Gamos, kaip jūs sakote, mane išmokė, kad visos rolės yra vienodai svarbios, ir aš dirbsiu kaip ir visi.

JUOZAS. Tai ir puiku! Pažiūrėkim, kokią čia sceną paimsime. Aha, paimkime pirmo veiksmo IX ir X scenas. Tai kambarys Vogelreiterio dvare, va, ir stalas panašus, vaikinai, nueikite į mano kambarį, atneškite kelias kėdes ir pastatykite apie stalą. Kambariame yra Kristina, Marikė, Georgas ir Trūda. Nieko ypatingo dar nevyksta. Marikė dėlioja skalbinius ant stalo. Ona, atsinešk kokių drabužių, kad ne tuščiom rankom stovėtum. Tik ką išėjo pastorius, jam aiškiai į akį kritusi Marikė, o Trūdė iš jo pasišaipė. Georgui nepatinka pastoriaus simpatija Marikei. Ji su ja sieja slaptas ryšys. Trūdė lyg ir kažką nujaučia, o Kristina, kaip motina ir šeimininkė, stengiasi viską išlyginti. Vaidinkim, kaip susitarėme – plonai čechoviškai, inteligentingai. Jokio riksmo, jokių rankų laužymų. Nustebinsime visus, niekas nepasakys, kad vaičiokai kaip anksčiau jų mokytojas ant scenos draskosi... Pinkim tarpu savęs ploną jausmų giją. Tėja ir Pole, pasiimkite tekstus į rankas.

POLĖ. Aš moku Trūdės rolę.

JUOZAS. Nustebinai... Gerai, pradadam!

TĖFA (Kristina). Na, būk linksmesnė, meiluže. Niekas tavęs nenuskaus.

ONA. Atsiprašau, kad stabdau, bet šitas teksto išguldymas dar prieškarinių laikų. Meilužė gražus žodis, bet dabar jis reiškia visai ką kitą. Žiūrovai susimilins. Gal pakeiskime.

TĖFA. Žiūrėk savo rolės, gerai? Į mano nesikišk!

JUOZAS. Ona gerai sako. Tegu būna vietoj „meilužė“ „meilute“. Pasižymėk.

TĖFA. Jei jau taip reikia keisti, atsiminsiu. „Na, būk linksmesnė, meilute. Niekas tavęs nenuskaus!“

POLĖ (Trūdė). Man tokia gėda! Jis toks linksmas atėjo. O dabar visai nosį pakabino. Jis tur būt nusiskaudė.

JUOZAS S. (Georgas). Nenusiskaudė, tik surimtėjo.

JUOZAS. Juozai, šneki su Trūde, bet akimis visą laiką sekioji Marikę. Matai kiekvieną jos pirstelį.

TĖFA (Kristina). Ar jis tau patinka?

ONA (Marikė). Kas, mamyte?

JUOZAS. Marikė irgi jaučia Georgo žvilgsnį. Kristina stengiasi perprasti, kas tarp jų vyksta. Marikė net išsigąsta, mano, kad Kristina klausė ne apie pastorių, bet apie Georgą.

ONA (Marikė). Aš taip labai pastaruojau laiku buvau užimta. Dar nei nepamaniau apie tai.

POLĖ (Trūdė). Pasakyk jai tu.

JUOZAS. Sustokim trumpam. Apie tulpano medį praleidžiame. Vis tiek pas mus niekas tokio nei matė, nei girdėjo.

ONA. Man tai čia gražu – taip simbolinga.

JUOZAS. Gražu negražu – važiuojam toliau.

JUOZAS S. (Georgas). Marike, tu neturi teisės taip dėl mudviejų kankintis. Ir Trūda to nenori. Iš mudviejų pusės nežmoniška būtų tai leisti. (*Marikė žiūri į tolį ir tylomis dainuoja*)

POLĖ (Trūda). Ji nei nesiklauso... Kažką dainuoja...

TĖFA (Kristina). Ką gi tu dainuoji?

ONA (Marikė). Aš? Nė nemaniau dainuoti...

TĖFA (Kristina). Juk tu ką tik dainavai!

ONA (Marikė). Taip... Įsruties stotyje šiandien išgirdau aš vieną dainą... Lietuvišką... Ketvirtoje klasėje važiuojančios mergaitės ją dainavo. Kaip ji... Na, kaip! (*dainuoja*) Žiūriu čionai, žiūriu tenai / Nėr mano bernyčio / Rid vid vil dai-dai / Nėr mano bernyčio...

JUOZAS S. (Georgas). Ir tu taip gerai įsitėmijai lietuviškus žodžius.

ONA (Marikė). Žinoma!

JUOZAS S. (Georgas). Kas gi tave išmokino?

ONA (Marikė). Kas gi čia tokio nepaprasto? Aš seniai mokėjau.

JUOZAS S. (Georgas). Ką gi reiškia ta dainelė?

ONA (Marikė). Ką reiškia? Ak, Viešpatie, nieko tokio... (*Dainuoja*) Hierher... ne ne taip... Aš labai atsiprašau, dar neišmokau vokiškai dainuoti.

JUOZAS. Nieko tokio. Aš dar neapsisprendžiau, ar reiks to dainavimo vokiškai. Toliau – X-ta scena. (*Pauzė*) Petrai, ar tau reiks atskiro kvietimo?

PETRAS K. (*iššoka iš Vaičků kambario*). Atsiprašau, aš čia su Mortele užsišnekėjau apie gyvenimą...

JUOZAS. Gal tu galėtumei su Mortele apie gyvenimą pasišnekėti po repeticijos? Prašau – Vogelreiterio įėjimas!

PETRAS K. (Vogelreiteris). *Prišoka prie Onos (Marikės) iš užpakalio ir apkabina. Ši sušunka*

TĒFA. Aš negaliu į tokią bezobraziją žiūrėti! Petrai, ji tuoj tau guosis, kaip ją užpuolė, o dabar išeina, kad didžiausias smurtautojas čia tu!

PETRAS. Tai ir nežiūrėk!

TĒFA. Kaip aš galiu nežiūrėti! Taigi, Kristina mato, kaip jos vyras, vokiečių dvarponis, vidury baltos dienos šoka lyg džiunglių beždžionė ant jų augintinės, ir aš galiu nežiūrėti! Čia ir aš, ir žiūrovai pamatys tik viena – kad tu ją nori išgvoltavot. Režisieriau, ką Kristina tokiose apystovose turėtų daryti? Bėgti, rėkti ar policijos šauktis?

JUOZAS. Tikrai, Petrai, tu čia iš to išgaščio, kad pavėlavai išeiti, gerokai perspaudei...

PETRAS K. Nieko aš neperspauddžiau! Taip autoriaus parašyta: „Ineina prie paskutinių žodžių, prieina prie Marikės iš užpakalio ir apkabina.“ Pasiskaitykit, jei mokat!

TĒFA. Pats tu pasiskaityk! Gal tu čia lapą iš „Otelo“ insidėjai?

PETRAS K. Tai užsispyrus dzūkė! Tai užsispyrus dzūkė!

TĒFA. Tu irgi dzūkas ir ne mažiau už mane užsispyręs!

PETRAS K. Na, iš tikrųjų ir aš dzūkas. Tai ko čia mes, Tapuk, ginčijamės? Betgi tu, Tapuk, moteris, tai turėtum man nusileisti.

TĒFA. Tu, Petrutė, ne Gogolio laikais gyveni ir turbūt žinai, kad dabar moterys turi kitokias teises.

ONA. Iš tikrųjų režisieris neleidžia su visais riksmiais ir snargliais vaidinti, tai jie vienas kitam temperamentą rodo... Tuoj išstatysiu abudu kaip mažus vaikus po priešingus kampus, tai žinosit... (*Pasigirsta lengvas beldimas į duris ir su lagaminėliu rankoje įeina Petras. Tėfa raudodama puola prie jo*)

TĒFA. Petreli, tu mano vienatinis! Tik tu vienas mane godoji, tik tu vienas mane supranti ir atjauti šiame šaltame pasaulyje!

PETRAS. Tėfute, mano gyvenimo saulute, nusiramink ir nusišypsok! Zyle pelėda verčiausi, prie tavęs skubinausi! Daugiau gyvenime tavęs vienos nepaliksiu!

ONA. Tokia meilė kap seilė... Nesuprasi, ar čia Onušio Tristanas ir Izolda, ar Žemaitės „Trys mylimos“... Leisk tu jam paltą nusivilkti, snarglį išsišnypt, neužsmauk iš to džiaugsmo...

JUOZAS. Tikrai, Petrai, ir su mumis pasisveikink. Neįsivaizduoji, kaip esi čia laukiamas ir reikalingas.

PETRAS. Sveiki sveiki, mieli draugai, matau, kad čia repeticijos pas jus taip eina, kad net dūmai rūksta... Tikiuosi, ir aš nepavėlavau, galėsiu dar būti naudingas...

JUOZAS. Žinai gi, lenkai vasarą parodė stebuklą prie Vyslos, spalį – mūsų narsieji kareiviai prie Giedraičių–Širvintų, o iš vakaro prieštas kautynes mes buvome stebuklo

Kaune liudininkais: mūsų vyriausybė, kai jau niekas negalėjo tikėtis, paskyrė 30 tūkstančių auksinų pašalpą Dramos vaidyklos atidarymui, tai ir mes dabar norime padaryti stebuklą scenoje – repetuojame, kaip tu patarei, ramiai, čekoviškai...

PETRAS. Tai vis dėlto kažkas paklausė laumių: nukovė slibiną ir parnešė gyvybės vandens! (*Moterys ir Petras juokiasi*)

JUOZAS. Ko jūs juokiatės? Koks čia dar slibinas?

PETRAS. Ai, nieko, čia tokis mūsų zbitkas. Ar jau daug surepetavot, ar artistai pilnai sukomplektuoti?

JUOZAS. Žinai bobutės pulką – žvirblis sparnu pamos, ir jau krinta. Antroji Ona serga, o va dabar, atrodo, jau ir Antanina ligonio rolę iš Moljero komedijos matuojasi.

ONA. Nieko, mes čia turbacijas padarėme, dabar viskas gerai, tik dar Valkatos, mano motinos, trūksta.

PETRAS. Valkatą puikiai suvaidintų Zuzana Arlauskaitė iš glinskiokų. Pakvieskim, bet aš nesuprantu, ką čia Ona sako jūs padarę?

TĒFA. Iš manęs Trūdę atėmė, va, ką padarė! Gerai dar, kad grįžai, o tai mane visai išstumtų...

ONA. Žinok, Petrai, kol tavęs nebuvo, tai čia visi Tafiliutę engė: valgyt nedavė ir vertė nuo ryto iki vakaro grindis plauti, ir pagal Juozo pedagogišką madą garsiai hegzametą deklamuoti...

TĒFA. Kiba ne!

JUOZAS. Mergės, nustokit vieną kartą pjautis kaip ryža katė su juoda! Tos Zuzanos mes neimsime, galvokime, kaip savo jėgomis susitvarkyti. Petrai, verčiau, papasakok, kaip provincija gyvena.

PETRAS. Kad nėra kas pasakoti – inteligentai nuo ryto įstaigose, paskiau gerai papietauja, po pietų pailsėję, apie 5 val. vakaro, visi sueina į Masiulio knygyną ir laukia iš Kauno laikraščių. Visa tai atlikę,

mano, kad labai didelį žygį nuveikę. Tiesa, dar dažnai išgeria.

POLĖ. Na, o kokius žygius tu atlikai kriminalinį gaivalą tramdydamas?

PETRAS. O, buvo buvo! Nuvažiavęs peržiūrėjau visas man pavestas bylas. Žiūriu, kad apie dvidešimt žmonių iš vieno kaimo – visi politiniai kaliniai. Nuėjau į kalėjimą ir paprašiau juos parodyti. Ogi žiūriu – paprasti vargšai žmoneliai. Klausiu: „Vyrų, kokia gi politika jūs ten užsiimat?“ O jie šaukia: „Kad mes, ponas, jokia politika neužsiimam! Mes tik truputį patriukšmavom, tai mūsų visą kaimą suėmė, pasakė, kad mes bolševikai, ir atvežė į kalėjimą.“ Kitą dieną pradėjo eiti moterys su vaikais. Verkia, prašo, kad paleisčiau jų vyrus. Girdi, kaime toks darbymetis, o vyrai sėdi kalėjime. Parašiau kalėjimo viršininkui įsakymą paleisti visus tuos kalinius. Kilo skandalas visoje Panevėžio apskrityje. Kitą dieną apskrities viršininkas kviečia ir šaukia: „Ką tamsta čia darai? Sako, pusę kalinių paleidai, ko gero juos visus paleisi!“ Aš jam sakau: „Jei tamstą pasodins, tai aš ir tamstą paleisiu, jeigu matysiu, kad esi nekaltas“ Ir taip toliau, ir taip toliau... O ką, Juozai, jūs Žemaitijoje nuveikėte?

POLĖ. Tikrai, nieko grįžęs nepasakojote...

JUOZAS (*staiga užšokęs ant suolo šaukia žemaitiškai*). „Gana vilktis Europos uodegoj. Juk mes turime prikelti Vytautą – nuo Baltijos iki Juodosios... Sugražinti Vilnių (iš Pilsudskio nagų), per mus atbus Ragainė, Tilžė, Karaliaučius. Ir iš Tolminkiemio aplėks pasaulį... Lietuviais esame mes gimę! Iš Kražių dėl maldaknygių Sibirą nuklojo... Ne tam nusimetėm vergiją, kad lauktume malonių. Tad petys į petį. Hidra gaj...“ (*Sekundę visi stovi apstulbę. Pravirksta vaikas, Ona išbėga. Visi ploja*) Maždaug taip.

Vaičkaus Dramos TEATRAS

Nedėlioje, Kovo
March 15 d., 1925 m.

Dievo Apveizdos
Parapijos Svet.,
18th ir Union Ave.

PRADZIA LYGIAI
7:30 VAL. VAK.

Įžanga: \$1.00, 75c.
Vaikams 25c.

Vaidins: „Dumblynę“ 4 v.
pjesą iš kaimiečių gyvenimo.

Iš Ožės škienės apysakos
„Niziny.“

Vaidinimas visais atvejais gražus ir įdomus. Kas šito teatro vaidinimus pamatys vieną sykį, tas pasidarys nuolatinis jo lankytoju ir remėju. Artistai yra atkeliavę iš Lietuvos ir pasiūkė čionai ilgesniam laikui, kad mūsų broliams lietuviams duotų galimybės sukurti savo nuolatinį Lietuvių teatrą. Geras Lietuvių teatras iškels mūsų vardą Amerikoje. Mūsų pareiga, nepraleisti tos progos ir duoti galimybės teatrui tobulintis. Todėl seni, jauni, didi, maži, paragindami kitus, eikime pamatyti. Pasijuoksim, pasidžiausim ir pasilsėsime.

Kviečia visus Rengėjai.

1375654

PETRAS K. Dabar suprantu, kodėl pusė žemaitukų sulėkė į savanorius.

TĖFA. Ir aš noriu šį bei tą apsakyt... Žinote, aš gi iki vakar dar dirbau Krašto apsaugos ministerijoje. Šį bei tą ir aš patyriau... Tai va, kai lenkai pajudėjo į krašto gilumą ir kiekvienu metu bet kur buvo galima laukti priešų puolimo, niekur nebuvo galima rasti kariuomenės vado generolo Silvestro Žukausko... Paaikškėjo, kad kariuomenės vadas tokiu laiku rado laiko medžioti ir išvažiuoti niekam nieko nepranešęs. Pasirodė, kad jis lyg niekur nieko jau trečią dieną medžioja pas savo bičiulį grafą Pšezdzieckį Rokiškyje, o čia mūsų kariuo-

menė kraują lieja ir beviltiškai kovoja su daug stipresniu priešu...

PETRAS. Neįtikėtina! Bet kaip gi tada gimė tas Širvintų–Giedraičių stebuklas?

TĖFA. Ogi labai paprastai: krašto apsaugos ministeris pulkininkas Žukas telefonu davė įsakymą 7-ojo pulko bataliono vadui, dabar nepamenu ar leitenantui Balnui, ar kapitonui Žilinskui, apeiti lenkus iš užnugario. Taip ir buvo padaryta – mūsų kareivukai žvarbią rudens naktį, per balas, purvą nuėjo daugybę kilometrų ir užklupo lenkus miegančius. Pats Želigovskis išsoko per langą be kelnų ir vos spėjo išnešti kudašių.

JUOZAS. Bet ar tai gali būti tiesa? Garbusis mūsų kariuomenės vadas už šią sėkmingą karinę operaciją buvo deramai pagerbtas ir apdovanotas, tapo tautos didvyriu, kuriam lenksis ateities kartos...

TĒFA. Taip, tai taip, bet prieš tai ministeris Žukas su viceministeriu Byla ilgai svarstė, kaip čia pasielgtus, ar Žukauską atiduoti teismui, ar padaryti jį didvyriu... Kad tauta nebūtų traumuojama, ministeriui pirmininkui Griniui pritarus, buvo pasirinktas antrasis variantas.

JUOZAS. Mat kaip... Bet kaip bėga laikas, tuoj reikės ir repeticiją baigti... Na, tai pasidalinome savo nutikimais, pajuokavom ir užteks. Tu, Petrai, eik, pasidėk daiktus, pailsėjęs prisijungsi, o mums, šitaip įsiau drinusiems, bus pravartu imtis Joninių scenos. Taigi, nuo Trūdės replikos 80-ame puslapyje.

TĒFA IR POLĒ (Trūdės) kartu. „Ai! Ai! Žiūrėkite! Pirmas laužas jau dega!“ (*Visi juokiasi. Tėfa pravirksta*)

PETRAS K. Tu kaip ta buvusi pulko kumelė: kad ir vežimą traukdama, išgirdusi trimitą, metasi mūšin.

JUOZAS S. Mes negalime repetuoti šitos scenos, nes nėra nei Dikinio, nei Dineikos, o jų Ploetzas ir ypač Gaffkė čia daug veikia...

JUOZAS. Tikrai! Tai bent pakalbėkim, kaip čia darysim tą Joninių nakties nuotaiką...

JUOZAS S. Aš jau iš anksto susitariau su vienu žydėliu iš Slabodkės, kad atidėtų mums visokių ugnių, ba artėja Kalėdos, tai paskui gali nebūti.

JUOZAS. Šaunuolis, Juozali, tu iš mūsų pats apdairiausias, ką mes be tavęs darytume...

PETRAS K. Neišdegs!

JUOZAS. Kodėl?

PETRAS K. Ar pamiršote, ką tūlas Ex-Mormorandas parašė, kai pastatėme Vydūną? „Didžiau-

sias Vaičkaus pastatyto vaidinimo „Mūsų laimėjimai“ laimėjimas, kad dėlei per drąsaus gaisro pavojumi žaidimo užgazuotais žibintais, neįvyko teatro padėgimas...“

JUOZAS. O, tikrai, rupūžėle tu žalioji...

TĒFA. Ar čia toj pačioj recenzijoje, kur rašė apie niekam nereikalingus ir pigius vindavimus – žongleravimus aktorių į scenos palubę?

JUOZAS. Toj pačioj, širdėle, toj pačioj... Ale žiūriu labai gerai išmokę tuos mormorandavimus mintinai, o kai reikia tekstą išmokyti, tai sufleriaus šaukiamės...

TĒFA. Petrelis visas recenzijas apie jus išsikirpęs, o tas žodis „vindavimas“ labai jau navatnas, tai ir įsiminiau. (*Atsidaro Vaičiūnų kambario durys, ir baisios bobos pavidalu ant slenksčio pasirodo Petras*)

PETRAS (*kalba senės balsu ir kabinėjasi prie spiegiančių moterų*). „Panyte, miela mano dūkrute... panyte... nebijok... Kokia daili panytė... Turi sužieduotinį? Už vyro eini?... Duok gi rankutę... Nieko... nieko... gera iš tavęs panytė... Duok man vieną šnapsą... Vieną mažutį mažutytį šnapsą.“

JUOZAS. Petrai, ar tu girtas, ar pablūdai Panevėžy per tuos savo tardymus? Kokius čia cirkus darai?

PETRAS. Nei aš girtas, nei pablūdau... Negi niekas nepažinote Valkatos Veškalnienės? Marike, ar ir tu savo motinos nepažinsi? (*Ona ateina su verkiančiu kūdikiu ant rankų*)

ONA (*suklinka*). O Jėzau Marija! Vaiką man pravirkdėte bebliaudami, o dabar dar ir man nuomarį įvarysite...

PETRAS. Ko čia gąsdintis. Aš Peterburge tam pačiam vaidinime, kur Tėfutė Trūdę vaidino, sukūriau nemirtingą Valkatos paveikslą ir dabar suvaidinsiu...

POLĒ. Valkata – kaip iš akies traukta.

JUOZAS. Tikrai, kodėl gi ne? Ir problema bus išspręsta.

TĒFA. Tu, Petreli, vaidinsi kaip Peterburge, o aš... (*Pravirksta*)

PETRAS K. Na, jau ne – tokia zabova, kad diedas bobą vaidintų, vaidyklos darbo nepradėsim! Publika nesupras. Valkatą vaidins Antanina!

JUOZAS. Betgi ji sunkiai serga! Ją Plechavičius gauda šaudo!

PETRAS K. Nieko – ji pasiaukos. Žodžių nedaug, tik kelios scenos, daug repetuot nereikės.

TĒFA. O tu garantuotas, kad ji tavęs paklausys?

PETRAS. Paklausys, Tapuk, kur ji dėsis! Dar ne visos moteriškos tokios moderniškos kaip tu. Dar yra ir iš Gogolio laikų, ačiū Dievui.

JUOZAS. Matau, kad šiandien repeticiją reikia baigti. Gal tik pabaigai pabandykime pagiedoti kokią lietuvišką kupoliavimo dainą. Juk gali lietuviai per Jonines ir vokiečių dvare, jei jau ugnių nedegsim, kokią savo dainą padainuot net ir „čechoviškai“ vaidinant... Ar ne, Petrai?

PETRAS. Žinoma, kad gali. Bus labai gražu.

JUOZAS. Tai sustokim kaip koks lietuviškas Vydūno giedotojų choras... Juozali, tu nesupyk, Georgą vaidinsi tu, tykiai ramiai – čechoviškai. Tu taip moki, todėl tau ir skyrėm šitą vaidmenį, bet šiandien, kad sudarytų tikrą Joninių ūpą, tegu ant viršaus giedojimo monologą senoviškai, vaičiškai paskaito Petras... Ona, ko tu tasaisi su vaiku? Kur Nelė?

ONA. Galas ją žino... Nuo ankstyvo ryto kažkur su Brolyčiu išsivilkė... Bijau, kad bus susidėję su kokia vagių šaika arba dar blogiau... Vaiką nuo ryt pažiūrės Didžioko Varia, o Nelką iškart po premjeros išsiunčiu į sodžių. Dabar nėra kada ir bilietą nupirkti.

JUOZAS. Gerai, duokš vaiką man, o pati stok prie visų. Nebi-

jok, aš moku su verkiančiais vaikais apsieiti. Petrai, pasiimk tekstą ir pradėkim! (*Juozas supa ant rankų rėkiantį vaiką ir diriguoja, Petras K. atsistoja į „vaičkišką“ pozą, vyduniškas chorelis gieda. Netyčia iškrenta Petro K. tekstas, šis, plačiai išžergęs kojas, sėda ant jo*)

TĒFA. Petrai, ko čia išsidirbinėji kaip bernai per Užgavėnes?

ONA. Ša, jis gerai daro! Jei tekstas iškrenta, reikia ant jo atsisėsti, kitaip rolė nesigaus.

PETRAS K. (*deklamuoja gestikuliuodamas*). „Kaip ten nebūtų, bet vieną kartą į metus būna laisvės naktis... Ar jūs žinote, kas tokią naktį atbunda? Tokią naktį atbunda mumyse nužudytų geidulių šešėliai, tokią naktį sulekia raudonieji rojaus paukščiai, kuriuos privalėjome visą gyvenimą sergėti, o kuriems leidome išskristi iš mūs. Tai senobinis chaosas – tai stambeldystė mumyse. Ir kad dar laimingesni būtumėm saulei šviečiant ir sulig įstatymų, bet šiandien – Joninių naktis! Aš pakeliu savo taurę už senobės stambeldiškąsias ugnis! Tegul jos dega šiandien aukštai–augštai–augštai!“

JUOZAS (*šaukia*). Jis mane apmyžo!

PETRAS K. Valio, mažasis Kurmiuk! Puikus debiutas! Sveikinu! Suvaidinai pagonių žynį ir šventą Joninių naktį pašventinai lietuvių dramos tėvą Juozą Vaičkų didiems žygiams! (*Visi ploja ir juokiasi*)

ANTRAS VEIKSMAS

KETVIRTA SCENA

Naktis po „Joninių“ premjeros. Ant stalo – buvusios prabangos likučiai, o ir žmonės pasipuošę, bet jau gerokai panešioti ir susiglamžę. Gali būti, kad taupant energiją, elektra Kaune nakčiai išjunginama, tad kambarys apšviestas tik žvakėmis. Užstalės centre įsmeigęs akis į tolį sėdi Juozas, galustalyje pasilenkę kažką knebinėja Petras K. ir Juozas S., kitoje stalo pusėje, ant jo užsikniaubusi miega Ona, tolimoje kambario kertėje dar kažką aiškina Polė su Petru, Morta lėtai nurinkinėja indus

TĒFA (*jeina*). Na, skirstomės, laikas užraukti šią miegančių gražuolių karalystę! (*Pasigirsta beldimas į duris*) Ką čia velnias dar atneša tokiu metu?

VLADAS (*jeina su Varia*). Gaidys dar negiedojo, tai ir velnias su velniene į dvarą atjojo!

TĒFA. Didžiokai, žinau, kad tu nei velnio, nei pono Dievo nebijai, tai pabijok bent komendanto Bobelio, karinės padėties vaidyklos atidarymo proga niekas gi neatšaukė!

VLADAS. Senute, prisimaliovojai kaip kokia Babilono kekšė, tai manai, čia dabar gali komandavot? Ant scenos iš to strioko tai buvai išbalus kaip giltinė, vis slėpeisi už Kubertavičiaus, kažką murmėjai panosėje ir išvis atrodei kaip išprievartauta gimnazistė...

TĒFA. Ne kožnam pabažnam suprasti – aš gi vaidinau plonai „,čekoviškai“... Aš gi buvau vokytkla, padori šeimos motina, negalėjau kriokti kaip koks Kauno girtuoklis...

VLADAS. Dėl manęs tai tu būk kad ir šventa Indijos karvė ir vaidink nors ir „homeriškai“, nors ir „šekspyriškai“... Teisybė reikalauja, kad ir mano žmona, kuri čia visą vakarą tą jūsų apsimyžėlį dabojo, kol

jūs ponus vaizdavote, gautų čerkele išmesti, o su ja ir ją lydintis asmuo, tai yra aš... Žiūrėkit, kaip ta mano dura ant nakties išsipustė...

VARIA. Visą dieną sėdžiu ant tų avarinių laiptų, kol tu su mergom ir draugeliais trunkaisi, tai bent naktį galiu kaip žmogus atrodyt... Ponia Teofilija, nekreipkite dėmesio, jis su visom taip... Aną dieną jis šitaip ir į poniją Tūbelienę kreipėsi...

VLADAS. Tai, kad jūs visos tuos savo lapių snukius ne maliovojate, ale tinkuojate...

ONA (*nubudusi*). Didžiokai, su tavim gyvent tai ir yra nuolatinė avarija – nesvarbu ar palociuose ar ant laiptų! Lažinamės iš pusbonkio, kad jei tu čia dar burnosi ant moterų, aš vėl tave mokysiu skraidyt!

VLADAS. O tu tai suvaidinai geriausiai iš visų, tai dabar čia pūsiesi... Vienas karinykas, girdėjau, sakė kitam: „In kokį šūdą Kurmytę beinstatysi, ji vis tiek kaip auksas žiba!“

JUOZAS. Prašom prie stalo, kaimynėliai. Morta, paieškok kokios švarios lėkštės. Būt gerai arbatos, tik kad nėra kas samovarą užstato – mūsų denščikas su panele Nele vėl kažkur mandravoja. Ot, šių laikų jaunimas, būtų bent iš mandagumo į bendrabučių vaidinimą atėję...

ONA. Tiesa, pamiršau pasakyt... Ei, Pole, Petrai, paklauskite visi... Aną dieną beldimas į duris, atidariau, ogi žiūriu – karinykas. „Čia gyvena Ona Kurmytė?“ „Čia, o kas?“, „Pasirašykite,“ – ir tiesia man laišką. Valdišką, su štempeliais, na, galvoju, viskas – sėdi mūsų balandėliai karinio komendanto cypėje... Pradėjau skaityt, skaitau, skaitau – žinot, kokia iš manęs skaitytoja, o ten visas lapas tokiom mažom raičiom primargintas ir pasirašytas to trenkto dvimetrinio pulkinyko ar generolo, kaip ten jį... Na, to, kur „Vilkolakį“ į dvikovą šaukė, kai jį pavaizdavo...

26021
STOK! SKAITIK! SUPRASK!

Didelis Vaičkaus Dramas Teatras

LIETUVIŲ SVTAINĖJĖ
269-271 CLINTON STREET, BINGHAMTON, N. Y.

PETNYČIOJE, SAUSIO (JAN.) 14 - 1927

Nuo 7:30 val. vakare

Tai dar pirmu kartu Binghamton'o lietuvi tures progą matyti tikrąjį lietuvišką teatrą kuri loš profesionalu artistu grupe po vadovyste p. Vaičkaus. Šita pirma progą o gal ir paskutine turi pasinaudoti kiekvienas lietuvis, lietuve ar lietuvaite nes tai bus progą pasijokti, paliudėti ir pasimokyti.

Vaičkaus dramos teatro grupės vardas yra žinomas visiems Amerikos lietuviams bet ne visi turejo progą matyti jos lošime, tad Binghamtoniečiai pasinaudokite progą ir kiekvienas ura ant koncerto.

**TIKETAI VISIEMS IR VISUR LIGUS TIK 75c YPATAL
VAIKAMS 25c**

Kviečia Rengejai.

JUOZAS. Nagio-Nagevičiaus?

ONA. To paties, karo ligoninės viršinyko...

POLĖ. Tai kas gi ten buvo parašyta?

ONA. Daug ten visko apie patriotizmą, pasiaukojimą... Dėkoja... Pasirodo, jau seniai, Nelka, o vėliau ir Brolytis karo ligoninėje sužeistus karius slaugo...

POLĖ. Tai bent!..

JUOZAS. Tėfa, tu čia dar gyviausia iš mūs visų – suvaidink denščiką ir paruošk arbatos! O

tu, kaimyne, pradėjai recenzijas išdavinėt, tai ir tęsk! Įsivaizduok, kad tik ką parėjai po vaidinimo ir apsakyk viską, ką matei ir girdėjai, žmonelei.

VLADAS. Sauso niekas neklauso!

JUOZAS. Tuoj pašlapinsim! (Iš-eina į savo kambarį ir, visiems plojant, tuoj pat grįžta su buteliu ir vėliau įpila vartojantiems „po dozę“)

PETRAS K. Kaip saviesiems, tai atsargos pasibaigusios, o va tokiam sutkininkui – maloniai prašom!

VLADAS. Va, dabar kitas reikalas! Žodžiu, taip: dura, kol tu čia drūnijai ant savo apšnerkštų laiptų, už sienos Lemenkūdras vaidykla atsidarė!

VARIA. Aš ne ant laiptų, aš čia visą vakarą vaiką daboju...

ONA. Didžiokai, achtung achtung! Skaitykis su žodžiais!

VLADAS. Gerai, jau gerai, ponina skraidymo instruktore... Kaip dailininkas pradėsiu nuo optinių įspūdžių: patys teatro rūmai labiau priminė trečios rūšies kabarė negu teatrą, dulkinį, purvinį, su neišpaskayta žiurkių daugybe – artima restorano kaimynystė jų giminę palaimino, o ir žmonių prisigrūdo ne mažiau, negu tų keturkojų ten gyvena. Susirinko visas Kauno elitas. Tau ne juokas – lietuviško teatro vaidykla atsidarė! Visiems reikia būti to istorinio įvykiu liudininkais. Atėjo „vilkolakininkai“ su vadovu A. Sutkum, K. Glinskis su savo studijos mokiniais, Maironis, Vaižgantas ir kiti rašytojai, dailininkai, na ir šiaip teatro mėgėjai. Atrodė, kad visi tikisi kažkokio stebuklo, o čia atsidarė uždanga, ir visi pamatė šimtą kartų matytą paviljoną, pri-griozdintą įvairių stilių ir epochų baldų.

JUOZAS (nutraukia jį). O iš kur, meldžiamasis, aš galėčiau gauti kitą paviljoną? Baldai sandėly irgi tik keli, vis suki galvą, kokią čia iš jų kombinaciją sudarius, kad rusiškas Čechovo „Trijų seserų“ salionas skirtųsi nuo vokiško saliono tose pačiose „Joninėse“! Pats esi dekoratorius, tai galėtumei naujas dekoracijas ir padirbinti...

VLADAS. Gražiausiai, aš čia su žmona ant savo avarinių laiptų šnekuosi, o ir Vaičkus savo dvylekį kiša! Bene bus iš fojė per kokią žiurkių landą insispraudęs? Ale kad per storas. Mano žmona ir Vaičkus – du meninyku visai be fantazijos! Pats pasiūlė, kad aš vaidinčiau, Varkai

atseit apie vaidinimą pasakočiau, o dabar pats tuo netiki ir man maišo!

JUOZAS. Persiprašau, daugiau nesikišiu... Varyk toliau tą savo lamentaciją – „iškęsim, nedejuosim...“

VLADAS. O paskui į tą pri-griozdintą paviljoną vieni artistai, ineidavo, kiti išeidavo. Vieni už tų griozdų užsikabydavo, kiti gražiai apeidavo. Katri labiau patyrę, garsiai šnekėjo, katri mažiau, kaip Tėfa, sau po nosim burbėjo... Vieni patį Vaičkų mažiau mėgdžiojo, kiti daugiau... Taip ir suko katarinką visą ilgą vakarą, matyt, pagrindiniu uždaviniu pasistatę migdyt nuo ilgo lietuviško teatro laukimo pavargusių publiką... Toji tai užmigdavo, tai pabusedavo – nelygu katri artistai ant scenos ro-dėsi, o gale labai entuziastiškai plojo ir, kad vaidinimas pasibaigė, ir kad vaidykla atsidarė... (*Tyla*)

VARIA. Jūs per daug nekreipkit dėmesio – jis apie visus taip šneka. O aš jums visiems paruošiau dova-nėlę. Šįvakar vaikas gerai miegojo, tai aš ant lapukų jūsų karikatūrų pripiešiau. Prašom pasidalinti.

VLADAS. Netiesa, esu net kelias tavo tepliones pagyręs. Parodyk, ką čia pripeckiojai. O, Vaičkus-Dzeusas griausmavaldis žaibais į artistus tranko! O čia Ona-amazonė ietį dre-bina, krūvas vyrų ištaškiasi. Žinai, kikumoryte, visai nieko. Gal aš tau tikrai nupirksiu kokių dažų – bovy-kis. Gal dar kas ir išeis iš tavęs!

ONA. Petrai, žiūrėk kokiom tu čia Apolono garbanom apdovanotas, o kiekvienoje garbanoje po nimfą gerbėją įsitaisius...

TĖFA. O kur aš? Čia aš? Duokš.

PETRAS K. Kodėl dabar slepi? Parodyk tautai!

TĖFA. Čia nieko nėra net panašaus į mane!

PETRAS K. Tuoj patikrinsim! (*Gaudio Tėfq, kutena ir atima karika-tūrq*) Oho, Vaičiūnas – pluksnagrau-

žys ir jo Mūza, apsikrovusi puodais ir skarvadomis! Labai tikslu.

ONA. Aišku, toj fotkėj, kur per antraktą buvai išmėčiusi ant fojė sofų, tu gražesnė, bet čia – tikresnė.

TĖFA. Atstokit, piktosios dva-sios! Petrai, ko ten kampe kiurksai ir neateini manęs ginti?

PETRAS K. Kaip tave Petras gali apginti nuo Petro?

POLĖ. Mes čia visą vakarą ir pusę nakties linksminamės, durna-vojam, apsimetam, kad viskas labai gerai, o visiems gi ant dūšios gaidžiai pjaunasi. Ar ir toliau kaip kurapkos slėpsime galvas smėlyje? Ar vis dėlto turėsime drąsos pripažinti, kad Didžiokas teisus, ir pirmą vaidyklos blyną gerokai prisvilinome?

JUOZAS. Kam čia save teisti, jei kiti ir taip nuteis?

POLĖ. Jau ir pradėjo teisti, o kad išliktume stiprūs, turime patys jau dabar pažiūrėti tiesiai į akis. Aš per balių kalbėjau su veikalo vertėju K. Puida. Jis sakė, kad spektaklio visi labai laukė, o jis praėjęs šabloniškai. Anot jo: „Iš turtingos Zudermano dramos, iš kurios galima sudaryti ir išgauti ir ūpas, ir jausmas – ne-padaryta nieko. Suvaidinta lygiai, taisyklingai, kasdieniai.“

JUOZAS S. Aš irgi už tai, kad neapsigaudinėtumėm. Dvi poni – Čiurlionienė su Pleiryte-Puidiene – prisimetusios būk tai manęs nemato, bet labai garsiai, kad aš girdėčiau, piktinosi, kodėl Georgo, kurį myli dvi gražiausios moterys, rolę Vaičkus atidavęs Stanuliui, kuris neturįs nei išvaizdos, nei temperamento, o ne Glinskiui ar iš bėdos Kubertavičiui.

PETRAS K. Kodėl man tik iš bėdos? Daug kas, atleiskit, mane gyrė, taip pat Oną ir Polę. Tik sakė, kad tėvo vaidmuo man visai netin-kas, aš dar turįs vaidinti Romeo ir Hamletus...

TĖFA. Nuo kuklumo tu nemir-si. O kaip aš turėčiau jaustis įkišta į

triskart vyresnės motinos kailį? Čia buvo didžiausia klaida!

VLADAS. Senute, man atrodo, kad didžiausia tavo klaida buvo už-gimti ant šio svieto.

ONA. Petrai, Tėfa, tokie jauni, jautrūs ir švelnūs esate, kad jums tik zuikius su voveraitėmis vaidinti. Geriau paklauskite, ką apsuptas gerbėjų rato Vydūnas bylojo. Ai, geriau nereikia.

JUOZAS. Kad jau pradėjom, tai varykim iki galo! Ir ką gi tautai apreiškė pranašas Isajas?

ONA. Ogi, kad buvę negarbinga atidaryti lietuvišką teatrą spektakliu tokios dramos, kurioje lietuviai pavaizduoti kaip „antros ar trečios eilės žmonės“!

PETRAS. Tarp mūsų yra daug tokių, kurie nori visko vien tik lie-tuviška. Svarbiausios lietuvių teatro liguisto plėtojimo priežastys – mūsų mažutis universalumas ir mūsų inte-ligentijos lietuviškasis patriotizmas, kuriame gal rūgsta ne visai geistinas raugas. Žygiavimas mažam rate greitai smulkina žmogaus sielą, nors ji būtų gražiausių jausmų ir norų.

ONA. Išlindo Pilypas iš kanapių! Petrai, tu čia kalčiausias, todėl, ma-tyt, ir tylėjai visą vakarą kaip pelė po šluota. Tu gi įstūmei mus į tas nelemtas „Jonines“, ir kaip aš dabar suprantu tik tam, kad Tėfa galėtų dar kartą pasipuikuoti Trūdės role.

TĖFA. Kaip tu drįsti! Tai žema!

ONA. O per antraktą tarp pu-blikos išmėtyti savo peterburgiškės Trūdės fotkes, tai ne žema?

VLADAS. Apie kokias fotkes, Kurmyte, čia vis šneki?

ONA. Taigi, per antraktą po visą teatrą buvo išmėtytos Tėfos nuotraukos Trūdės vaidmeny Peter-burgo Lietuvių klubo spektaklyje... Atseit, žiūrėkit, kokia aš puiki Trūdė ir kokia nieko neverta dabartinė...

PETRAS. Panele Ona Kurmyte, gindamas savo ir savo sužieduoti-nės Tėfos Dragūnaitės garbę nuo

tamstos nepagrįstų insinuacijų, turiu oficialiai pareikšti, kad nė vienas iš mūsų jokių fotkių niekada teatre nemėtėme, ir, jeigu jūs dar šitą šmeižtą kartosite, mes būsimė priversti reikalauti satisfakcijos pagal veikiančius įstatymus Lietuvos Respublikos teisme!

ONA. Tai indomu, ar tos nuotraukos pačios ten užsiveisė, ar jas koki narodnikai kaip kadaise proklamacijos prieš carą išmėtė?

TĖFA. Susimildama, ką gi aš žinau? Maža kam aš patinku ir kas mane gali aparatu nutraukti... Tai ar aš dabar už kiekvieną numestą ar pamestą savo fotkę turiu būti kryžiuojama? (*Verkia. Visi tyli*)

PETRAS K. Ai, aš jums pamiršau papasakot savo šiandieninį nuotykį – kad kiek tai spektaklis būtų neįvykęs, nes nebūtų atvykęs ponas Vogelreiteris, tai yra aš. (*Tyla*) O buvo taip: važiuoju aš konke į teatrą pasiskolinęs iš pažįstamo vaidinimui tinkamą paltą, o čia tūlas pilietis kad pradės šaukti: „Vagis vagis! Laikykit vagį!“ ir plėšia nuo manęs tą paltą... Konkė sustojo, subėgo žmonės, aš aiškinu, kad aš artistas ir tą paltą pasiskolinau vaidinimui, o jis vis tiek apsiputojęs rėkia: „Aferistas tu, o ne artistas! Čia gi mano brolio paltas! Ką dar iš jo buto pavogei?“

POLĖ. Ir kuo viskas baigėsi?

PETRAS K. Taigi, matei, kad Vogelreiteris laiku atvyko ir vaidinimas įvyko.

JUOZAS. Ačiū, Petrai, kad sten-giesi juoku užpildyti nejaukią pauzę, bet kaip matai, niekas nesijuokia... Sakiau, kad tas tiesos aiškinimasis prie gero neprives... Niekas čia nekaltas ir visi kalti. Kalti, kad apimti vaidyklos atidarymo karštligės per mažai repetavome, labai skubėjome, per daug norėjome pasimandrovoti, atseit „čechoviška“ vaidyba visus nustebint, o ne kantriai savo darbą dirbt, gilinantis į veikalą ir autoriaus mintis... Aš kaltas, kad norėjau

įsisteikti publikai ir klausiau visų patarėjų iš eilės... O klaida buvo padaryta iš pat pradžių, pasirenkant pjesę, kurios aš nejučiau... Režisieriui nėra nei gerų, nei blogų pjesių. Arba jis mato ir jaučią ją, o tada ir žino, kaip užvest ant tikro kelio savo bendradarbius, arba ne. Aš labai norėjau statyti „Karen Borneman“, bet išsigandau, o išsigąsti mūsų reikale – iškart prapultis... Daugelis jūsų buvote šįvakar išsigandę, susikaustę, todėl jūsų ir nebuvo girdėti, o kai kurių net ir nematyti...

VLADAS. Tikrai daugelis išrodėt kaip gimnazistai per egzaminus... O iš kitos pusės lipt ant scenos, prisimint kitų žmonių gyvenimus, šnekėt kitų parašytus žodžius kaip savo, daryt tai už pinigus – nenorėčiau ir negalėčiau...

VARIA. Vladai, betgi tu „Vilkolakyje“ šokai „Mirštančios gulbės“ šokį, savo plaukuotas kojas triko aptempęs, ir tau visai patiko!

VLADAS. Tai buvo tik baika, žaidimas. Ir išvis Sutkus gudriai daro – pabandęs savo „Tautos teatre“ vaidint visokius „Šarūnus“ ir pamatęs, kad jo mokytinių blauzdos dar per skystos, suvarė juos atgal studijon, teatro veiklą pristabdė, o „Vilkolakį“ insteigė kaip puikią vietą jiems praktikuotis. Iš vienos pusės jie gali nevaržomi laisvėti, improvizuoti, nebijodami suklysti, o iš kitos pusės, viską, ką jie bepardarytų, publika suvalgys ir dar ačiū pasakys, nes jai visada bus indomiau tai, kas įvyko šiandien Seime, ministerijose ar Kauno buduaruose, o ne kažin kokiam Paprūsės dvare per Jonines...

JUOZAS. Bet tam yra laikraš-čiai, geltonoji spauda, teatras turi skverbti giliau ir plačiau aprėpti gyvenimą.

VLADAS. Koks skirtumas, ar jūs kur skverbiatės, ar tik paviršiumi slystate – vis tiek teatras, pasibai-gus vaidinimui, išsivadėja publikos

atminty, užsimiršta ir dingsta, o ką mes su Varka benutepliotume, galima ant sienos pakabint ir vaikams palikt pažiūrėti. Ne veltui gi dar Leonardas da Vinčis grasė nedėt savęs į kūrinius, kurie nepergyvena paties kūrėjo...

MORTA. Sveiki gyvi, visi mokyti žmonelia čia šnek, tų vaidinimų peizavoja, ale man anas didelia tiko, aš ir nor aplenk aną pasirokout. Esu Petronie nuog Telšia, kap aš Kaunan ir tan jūs teatran papuolia nepasakosia, ba būt ilga roukunda... Visi tiej vaidilas labai gražia nudavinieja visai tep kap gyvenimi. Tas diktas piktas papunielis tai visai kap mūs dvara pons, ano boba tai rik tik kap mūsiškia... Tas ženykas diel katro varžies dvi mergiki visai nešpėtnas, ale tik negal suprastie kap tie tėva nor pirma už jo išdout jaunesnia mergike... Pirmu turėj žanyties vyresnie, bo ana da buva i gražesnie, i spitresnie. I da. Kap ineini iš miesto sodno ton tijatra stubon, tai visi kampa nemazgoti, pridulkiejie da nuo Kasciuškas metu, ale tarnaitie, ekonoms ir da toj mamzelie vietoj to, kad darbuju nežina sava vietas ir ant scenas tarpu artistu brazdinasie! Ale labiausia tai nepatika ta apsiskarmalavus senie. Kur milicija žiūrie, kad laidžia tokiai sutrei po tijatrus landžiotie! Ana gali kožna abile katra apvogtie. Aš tai sava da mergautini ridikiuli prieg širdies prispaudus laikia ligi pačios pabeigas... Kažkaip nelabai čia man išėjo... Prasta iš manęs komikė, o ir žemaitiškai gerokai primiršusi... (*Juokas. Plojimai, šūksniai „Bravo!“*)

ONA. Šaunuolė, Morta! Prajuokinai iki ašarų.

JUOZAS. Tikra, žmonelia, didelia pralinksmina. Kad neita žmonių joukint su taj sava opiera, tai būtum tikra, kap tas sakie „juokažaislia“ artistie...

MORTA. O man atrodo, kad be reikalo čia graužiatės ir savim bau-džiatės. Repetavote trumpai, bet čia

ne jūsų kaltė – visi gi duoną turėjote pelnytis kitose tarnybose, o ir praktikuojatės dar tik ketveri metai. Jei ir toliau dirbsite, netingėsite, tai ateis laikas, kaip sakoma, bus ir vaikas.

JUOZAS. Mortele, šiandien tu šneki kaip iš Švento Rašto, kad taip tavo žodžiai Ponui Dievui į ausį... Prisiminkim Puškino obalsį: „Pergalės nuo pralaimėjimo tu neturi pats skirti...“ Savo klaidas išvardijom, supratom, iš jų mokysimės... Arielka, kada pasibaigė, o arbatos niekas neduoda! Nėra denščiko – nėra ir samovaro!

TĒFA. O Jėzau, visai užsisaksojau! Ona, pamačyk! Lakiam graičiau! (*Tėfa ir Ona išeina*)

VLADAS. Gerai, kas bus, tas bus – pabūsiu išdaviku ir apsakysiu, ką Sutkus su Glinskiu šnekėjo!

JUOZAS. Palauk, Vladai, pagalvok ar paskui nesigailėsi?

VLADAS. Kieno vežime sėdi, to ir giesmę giedi! Visai nenoriu, kad kas pagalvotumėte, kad aš Sutkaus šnipas ir kad noriu jums pakenkti. Žodžiu, vaidinimą jie peikė, o Glinskis dar ir gyrėsi, kad iš vakaro jo mokiniai Tilmanso salėje suvaidino šitą patį veikalą žymiai geriau. Ne man spręsti, ar jis teisus ar ne, bet jis sakė, kad čia buvusios „Joninės“ be Joninių, režisieris visai nesupratęs autoriaus ir net ne ten kulminaciją ištaisęs... Nors jie dažnai tarpusavyje nesutinka, šįkart Sutkus visiškai jam pritarė, sakė, kad tokio niekalo daugiau neleisias vaidinti, ir gailėjosi, kad, pasitikėdamas Vaičkaus profesionalizmu, nebuvo repetacijose ir leido vaidinti premjerą... Glinskis savo ruožtu sakė, kad čia tas pats Vaičkaus kromelis kaip ir anksčiau, nes jis nei jo, nei Vitkausko, nei kurio nors ne iš jo mokinių nepakvietė kartu dirbti... Sutkus pasiūlė jam kartu su Vitkausku parašyti skundą Lemenkudrai ir prižadėjo atimti iš Vaičkaus „Keistučio“ pastatymą, skirtą vasario 16-tai, bei perduoti jį Glinskiui...

MIESTO TEATRAS
Skrajojamasis **J. VAIČKAUS** teatras

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS
SUKAPTUVIO ŠVENTĖS

1920 M. VASARIO 16 D.

MUSU

LAIMĖJIMAS

Triveiksmė Viduno misterija.

Pradžią lygiai 8 val. vak.

Šitas yra 41-ji 2-asis pakeičiamas teatro teatro teatro

Dirbtuvas ir Administracija

MORTA. Kaip tai? Juk Glinskis vasario 16-tai turi pastatyti M. Petrausko „Birutę“. Mes jau partijas mokomės! Jis gi nepersiplėš!

VLADAS. Šito aš nežinau. Sakau tai, ką savo ausimis girdėjau. Kaip sakoma, už kiek pirkau, už tiek ir parduodu.

PETRAS K. Ot, rupūžės! (*Nešinos virdulei ir indais grįžta Tėfa su Ona. Pilsto arbatą*)

JUOZAS. Mes dar pažiūrėsim, kai dugną dėsime, kas čia iš mūsų bus ponas, o kas liks lauke, už durų!

ONA. O kas ta „Karen Borneman“? Ar daug ten rolių?

JUOZAS. Tai labai puiki moderniška danų pjesė apie laikraštininkę, teologijos profesoriaus dukterį, kuri narsiai kovoja už teisę turėti vaiką būdama netekėjusi. Su šituo pastatymu mes visiems nosis nušluostysime! Tu gausi pagrindinę rolę!

ONA. Dėkoju, bet aš tos Borneman nevaidinsiu!

JUOZAS. Ona, ar pasiutai? Kodėl gi? Šitokia rolę!

POLĖ. Ona, Juozai, apsiraminkit! Rytoj po šviesai apie tai pasikalbėsite.

Gerkim arbatą. Garuoja samovaras, prietema, kažkur pelė krebžda kampe – sėdim visai kaip kokiuose Čechovo raštuose... Koks ten tų Puškino eilučių tęsinys? „Kiti gyvom pėdom prais ten paskui mus...“ Aš staiga pagalvoju, o po, sakykim, kokių 100 metų ar kas nors prisimins šitą mūsų nepavykusį vaidinimą, negrabiai suvaidintą vienintelį kartą, iš Visatos centro žiūrint pasaulio krašte, Dievo ir žmonių pamirštam užsniptom Kaune su mediniais šaligatviais ir arklių traukiama konke? Kažkas panašaus yra ir „Trijose seseryse“... Petrai, ar ne Veršininas tai sako? Tu jį vaidinai – prisimink!

PETRAS K. Ar ten, kur Maša sako: „Taip ir mūsų nebeatsimins. Užmirš.“?

POLĖ. Taip! Ir ką Veršininas jai atsako?

PETRAS K. „Taip. Užmirš. Toks jau mūsų likimas, nieko nepadarysi. Kas mums atrodo rimta, reikšminga, labai svarbu, – ateis laikas – bus užmiršta arba atrodys nesvarbu.“

JUOZAS S. Bet Tuzenbachas jam atsako. „Kas žino? O gal mūsų gyvenimas bus laikomas aukštu ir minimas su pagarba.“

POLĖ. Kartais man atrodo, kad tai, ką mes darome, tėra visai nieko verti netinkami suaugusių žmonių žaidimai. Ir kad mano mokytojavimas Nemunaityje ar netgi mūsų, merginos, darbas kanceliarijose, kurio atsikračiusios mes taip džiaugėmės, nekalbant jau apie Nelės ir Brolyčio tarnystę Karo ligoninėje, yra žymiai svarbiau ir daugiau už visus mūsų vaidinimus... Ir visai ne dėlto, kad niekas to neatsimins, o todėl, kad tai neturi jokios prasmės...

JUOZAS S. „Ne tik po dviejų, trijų šimtų metų, bet ir po milijono metų gyvenimas paliks toks pats, koks buvęs; jis nesikeičia, išlieka pastovus, jis vyksta pagal savo dėsnius, kurie mums nė kiek nerūpi arba ku-

rių jūs niekad nesužinosite. Paukščiai keleiviai, gervės, pavyzdžiui, skrenda ir skrenda, ir kokios tik mintys, didelės ar mažos, bevaikščių po jų galvas, jos vis tiek skris ir nežinos, kodėl ir kur. Jos skrenda ir skris, nors ir kažkokių filosofų jų tarpe atsiras; ir tegul jie filosofuoja kaip nori, kad tiktai skristų...“

POLĖ. „Vis dėlto prasmė?“

JUOZAS S. „Prasmė... Šit sninga. Kokia prasmė?“ (*Pauzė*)

ONA. Tai baisu! Bet man yra prasmė – aš turiu padaryt viską, kad mano vaikas niekada nesijaustų benkartu ir būtų laimingas!

PETRAS. Kad Lietuva visada būtų laisva, turtinga, teisinga ir kad visiems žmonėms, įskaitant mūsų šeimą – Tėfute, mane, mūsų būsimus vaikus – būtų gera joje gyventi, – man prasmė, aš už tai galiu ir gyvenimą paaukoti...

VARIA. Man prasmė, kur begyvenčiau, Rusijoje ar Lietuvoje, kas bebūtų, išlikti geru žmogum ir tapti gera dailininke...

VLADAS. Tu negyveni nei Rusijoje, nei Lietuvoje – tu gyveni ant laiptų, tai ir užsičiaupk...

POLĖ. Čia ne prasmė – čia tikslai, ir jie užpildo prasmės nebuvimo tuštumą tik tol, kol jų sieki...

JUOZAS. Pamirš!

POLĖ. Ką pamirš?

JUOZAS. Mus pamirš.

TĖFA. Negali būti! Juk mes taip stengėmės, aukojomės – lietuvių teatro vaidyklą atidarėme!

JUOZAS. Tai kas! Aš jums tuoj lengvai įrodysiu, kad mano tiesa. Kada šitas teatras pastatytas?

TĖFA. XIX amžiuje.

JUOZAS. O jeigu tiksliau?

JUOZAS S. Maždaug apie amžiaus vidurį...

POLĖ. Ne, manau, į amžiaus galą...

JUOZAS. Jis atidarytas 1892 metų rudenį. Taigi, visai neseniai. Tik prieš 28-erius metus. Kas pasakys –

kokiu spektakliu? Tylit? Gerai, aš pasakysiu – teatras Kauno gubernijos centriniame mieste buvo atidarytas pjese, kurios pirmojoje remarkėje autorius sako, kad veiktas vyksta gubernijos mieste N.

JUOZAS S. „Revizoriumi“?

JUOZAS. Bravo, Juozai! Teisingai! Gogolio „Revizoriumi“. Na, o dabar pasakykite, kas vaidino. Aš neprašau išvardinti visų artistų, juolab prisiminti režisierio. Pasakykite bent vieną pagrindinių rolių atlikėjų ar atlikėjos pavardę! Na, sakykite, kas pirmas? Ko tylite?

PETRAS K. Iš kur mes galime žinoti? Tai buvo rusų trupė, o mes dar ir nebuvo gimę...

JUOZAS. O iš kur mes galime žinoti kokia trupė, lietuvių, rusų, ar totorių-mongolų, čia vaidins ir ar išvis vaidins po 100 metų? Tai va, ką ir reikėjo įrodyti – praėjo tiek nedaug laiko, o net ir jūs, būdami teatro mylėtojai ir jį kurdami, nieko nežinote apie tuos, kurie darė tą patį čia tik prieš 28 metus. Tai kaip galima norėti, kad žmonės mus atmintų po 100 metų?..

TĖFA. Dabartiniams žmonės mūsų meno nereikia, ateities žmonės mūsų neprisimins, tai kam tada iš viso stengtis?

PETRAS. Tėfute, yra tokie žodžiai: „atliktos pareigos saldybė“...

TĖFA. Nesuprantu, ką tai reiškia!

JUOZAS. O man visai nerūpi, ką apie mane galvos ateities žmonės. Ar jie mane geru žodžiu minės, ar blogu, ar gal išvis neminės, nes nelaikys vertu... Nerūpi, nes aš, kaip ir mūsų spektakliai, gyvenu čia ir dabar, ir darau tai, ką galiu daryti čia ir dabar, o jie gyvens ten ir tada... Darys savo darbus, statys savo spektaklius, žodžiu, gyvens savo gyvenimus ir, jei norės, galvos ar atmins juos kiti žmonės dar po 100 metų... Ir apie prasmę aš neturėjau ir neturiu kada galvoti... Nuo ankstyvos jaunystės

reikėjo suktis: prisiėjo vieną po kitos keisti gimnazijas priklausomai nuo brolio Felikso kunigavimo vietos, prasimanyti duonos, o paskui nesibaigiantys Skrajojamojo teatro rūpesniai, studijos Peterburge vis naujų ir naujų būsimų artistų ruošimas... Ne, prasmės ieškot nebuvo kada... Ir ateity, ko gero, tas pat laukia... Žiūrėkit, Didžiokai abu sumigo gale stalo susiglaudę kaip du balandėliai... Tokia šiandien ilga diena ir naktis, taip greitai prabėgo... Vaidinom, jaudinomės, baliavojom, prišnekėjom visa ko reikia ir ko nereikia, bet svarbiausia – gerai ar blogai, bet atidarėme lietuvių Dramos teatro vaidyklą. Darėm, ką galėjom ir sugebėjom, tegu kiti padarys geriau... Noriu, kad šitos dienos, šitos nakties niekada neužmirštume – reikia padaryti kažką tokio...

POLĖ. Tiek visko buvo, tikrai šitos jaudinančios dienos ir nakties neužmiršime...

PETRAS K. Einam ir išmalam Sutkui langus!

TĒFA: Petrai, tu buvai dzūkų bernas, amžinai toks ir liksi!

PETRAS K. Girdžiu iš tokios pačios dzūkų mergos!

ONA. Einam ir sugiedam ministeriui Bizauskui po langais „Ilgiausių metų“ už tai, kad vaidyklai pinigų skyrė!

JUOZAS S. Pagalvos, kad lenkai puola, ir dar kariuomenę iškvies!

JUOZAS. Žinote ką, mačiau kieme prie namo roges – imam jas ir einam prie Nemuno nuo jo krantų ir ant ledo pasivažinėti!

MORTA. Dabar? Naktį?

JUOZAS. Jau beveik rytas! Renkimės visi ir eime! Didžiokai, Varia, kelkitės, einame rogėmis važinėti.

VLADAS. Kur? Kas dega? Ar aš vėl su degančia cigarete užmigau?

JUOZAS. Ne ne, viskas gerai, einame rogėmis važinėti.

VLADAS. Gerai, bobos trauks, o aš vadeliuosiu!

TĒFA. Petrai, taigi možna in akecj invažuoc!?

VLADAS. O aketėj tupi karkadilas! (*Dainuoja*) Karkadilas išsižiojo išsižiojo ir nukando Tėfai koją! (*Visi apsirengia, dainuodami, šurmuliuodami kaip gimnazistai išsiveržia per duris į gruodžio naktį*)

PENKTA SCENA

Po trejų metų. Iš ankstesnio interjero likęs tik stalas, bet mes kol kas to nežinome, nes jis paslėptas po prabangia staltiese. Tipiški XX amžiaus 3-jojo dešimtmečio Kauno buržuazinio buto minkšti baldai. Tėfa išdidžiai vaikštineja tarp jų, tai kažkurį atitraukdama, tai pristumdama. Iš lauko įeina Petras, nešinas portfeliu.

PETRAS. Būk pasveikinta, mano gyvenimo saule!

TĒFA. Sveikas, mano nuodėmingas angele! Tik tyliau, nes Arnutis miega.

PETRAS (*dairosi suglumęs*). Kas čia vyksta? Iš kokio dvaro ar muziejaus šitie baldai? Kur mūsų suolas?

TĒFA. Atsakau: baldai iš ten, iš kur ir būna baldai – iš baldų krautuvės, o suolas likviduotas. Kiemo raudonnanosis už kelis auksinus suskaldė jį malkoms.

PETRAS. Betgi jis buvo ažuolinis!

TĒFA. O kad ir iš Libano kedro!

PETRAS. Betgi jis kėlė tiek atsiminimų – tiek ant jo sėdėta, rašyta, svajota ir miegota!

TĒFA. Pamiršk! Jis morališkai paseno. Kaip ir tie atsiminimai.

PETRAS. Kaip gali morališkai pasenti ažuolinis suolas ir atsiminimai!

TĒFA. Gali! Petrai, mes trumpam atvykome į šitą gyventojų prikimštą Vaičkaus butą, ieškodami prieglobsčio, prieš trejus metus ir

du mėnesius. Vargom čia susigrūdę, valgėme, o tiksliau badmiriavome, iš bendro katilo, o dabar laikai pasikeitė. Mergos su visais vaikais išsilakstė, Vaičkus išvažiuoja į Ameriką. Butas pačiame miesto centre – teatras tik per gatvę, miesto sodas vaikui pavežiot čia pat, o Laisvės alėja apsipirkt ir paspacieraut – tik už 20 žingsnių. Žodžiu, tik gyvenk ir norėk. Tai mes ir pradėsime naują savo vis gražėjančio gyvenimo etapą. Nusipelnėme gyventi geriau. Nesimakaluok po kambarį, sėsk ir atidžiai klausyk, ką aš tau pasakysiu! Be salono baldų, nusprendžiau dar nupirkti valgomąjo kambario baldų komplektą ir patalpinti jį tavo kambaryje. (*Petras su paltu ir portfeliu rankoje bando su savo ilgomis kojomis įsirangyti į vieną iš foteliukų. Jam nelabai sekasi. Per visą šią sceną jis nesėkmingai ieškos sau vietos naujajame interjere*)

PETRAS. Tėfute, brangioji, tik neatvežk tu man čia altoriaus su gotiškais bokšteliais, pirk patį mažiausią ir kukliausią. Kada nors dienas, kai visas mūsų turtas tilpo tavo Minske įsigytoje kraitinėje pintinėlėje, prisiminsime kaip laimingiausias gyvenime...

TĒFA. Nesijaudink, koks bus, toks. Priprasi. Gyvenimo atnaujini-mui, kaip žinia, reikia pinigų. Kaip teatro valdybos narys ir populiarus dramaturgas, poetas, publicistas tu daug dirbi ir nemažai uždirbi, bet pinigų kaip nėra, taip nėra – namuose vėjai švilpia...

PETRAS. Džiaugsme mano, taigi daug kas prašo paskolinti, o kiti draugai neturi kuo susimokėti „Laisvėje“ ar „Konrade“ už alų ar arielkėlę, tai negi aš turėdamas su prieteliais nepasidalinsiu?

TĒFA. Žinau žinau tuos tavo bičiulis – J. A. Herbačiauskas savo sąskaitų iš principo neapmoka. Jo manymu, garbė tam, kas už jį sumoka. Prieš spektaklio pabaigą Herbačiauskas jau smakso už kulisų

Skrajojamasis Juozo VAIČKAUS Teatras.

MIESTO TEATRAS.

5 SPEKTAKLIAI 5

1

Penktadieny 1919 m. liepos 11 diena

DU KELIU

3. URSKALI 4. PRUCKSLID 5. GERMANISO DRAMA, UCITE P. SLEZEMCIUS.

2

Trečiadieny 1919 m. liepos 16 diena

ŠVARKAS IR MILINĖ

1. KALBAVA 2. PAPI 3. CIGARAI 4. SAKAI 5. VAIKAI

3. LIEPOS 4.

Sekmadieny 20 d. Trečiadieny 23 d.

TRYS SESERYS

1. KALBAVA 2. CIGARAI 3. SAKAI 4. VAIKAI 5. PAPI

5.

Trečiadieny liepos 30 d.

SOLNES

1. KALBAVA 2. CIGARAI 3. SAKAI 4. VAIKAI 5. PAPI

Pradžia lygiai 8 val. vakare.

1. KALBAVA 2. CIGARAI 3. SAKAI 4. VAIKAI 5. PAPI

ir laukia, kada čia visa jūsų brolija vėl trenksis į kokią smuklę... Ir Herbačiauskas ne vienintelis toks...

PETRAS. Mano marių žvaigžde, Herbačiauskas – pavargęs žmogus, šitiek daug padaręs mūsų literatūrai, nukentėjęs kovose už lietuviybę... Kaip aš galiu jį atstumti?

TĖFA. Kodėl tu leidiesi išnaudojamas visokių menkystų ir tinginių? Jie tik pasijuoks iš tavęs. Kad nereikėtų mums dėl tų skatikų kasdien kivirčytis, leisk man tvarkyti buitinius reikalus, o tu rūpinkis tik

kūryba. Į ją aš, gink Dieve, nesikišiu, nors kaip artistė, puikiai jaučianti publikos nuotaikas bei skonį, patarčiau tau daugiau nerašyti „symbolingųjų“ pjesių. Tegu jas ir toliau rašo Vydūnas – vis tiek niekas jų nei supranta, nei pastatyt moka. Mūsų žilabarzdžius kunigaikščius ir kitus didžiavirius palik senimui – Maironiui ir Krėvei, tegu jie ten su jais po žalias lankas jodinėja ir tėvynę gina, o tu rašyk apie mūsų laikus, apie mūsų gyvenimą: šiek tiek valdžios kritikos, šiek tiek meilės, šiek

ties juoko, šiek tiek ašarų ir tu – ant balto žirgo. Bus ir garbės, ir pinigų – žmonėms teatre labiausia patinka matyti savo kaimyno nuodėmes bei paklydimus, o pačiam jaustis šios dienos herojumi.

PETRAS. Draugai priprato iš manęs skolintis, ką aš jiems pasakysiu?

TĖFA. Kai paprašys pinigų, išversis tuščias kišenes, parodysi, kad tuščia ir pasakysi: „Viskas, brole, pas žmoną, prašyk jos.“ Ir tai bus tiesa. Antras dalykas, kadangi nėra to gremėzdiško suolo ir tavo draugeliams nebus kur susėsti, tai daugiau ir nerengsite čia tų savo asamblėjų per dienas ir naktis. Pasakyk jiems, kad daugiau neateitų. Šitas atsisveikinimo su Vaičkumi vakarėlis bus paskutinis. Daugiau jokių svečių. Gana, kas čia tik neprisisvečiavo per tą tavo gerą širdį! Pereinamasis kiemas uždaromas. Jau per šias Kalėdas gyvensime tikrą šeimyninį gyvenimą, o jeigu tau, mano gyvenimo šviesa, tokia tvarka nepatinka, tai prisieis tą bendro gyvenimo šviesą, kaip Kaunui elektrą naktį, užgesinti...

PETRAS. Bet, mano gyvenimo daina, negi tau neįdomūs mūsų pokalbiai apie meną ir jo organizavimą mūsų tėviškėlėje?

TĖFA. Ne, mano karvelėli mėlynasai, aš visada buvau realaus veiksmo žmogus, o ne boheminkė! Ir toliau eina trečiasis mano dainos posmas – tu esi labai reikalingas šeimai, teatrui ir Lietuvai, o tavo sveikata silpna, tikrai ne tokia kaip to erzilo Kipro Petrausko, kuris gali per dienas ir naktis medžioti, uliavoti, su mergomis duotis, o dar vakare ir operas dainuoti... Taigi, tavo fizines ir dvasines jėgas reikia taupyti rimtam darbui, o ne eikvoti tuštiems ginčams ir plepalams su visokiais nevykėliais... O kad tų jėgų nepritrūktų, nuo rytdienos kas rytą valgysi po porą kiaušinių, vieną kitą

sumuštinį ir gersi kavą su grietinėle, antrą valandą pietausi... (*Jos tiradą nutraukia garsus beldimas į duris*)

PETRAS K. (*įeidamas kartu su Juozu S.*). Tegu bus pagarbinti meno perėtojai Vaičiūnai ir jų gūžta! Oho, kaip čia viskas pasikeitę – jaučiuosi lyg patekęs į ponios Pšezdzieskienės saloną!

JUOZAS S.: Sveiki! Ar mokytojas yra? (*Eina link Vaičų durų*)

PETRAS. Ne, dar neparėjęs, bet tu ėjai ne į tas duris...

JUOZAS S. Kaip tai?

TĒFA. O taip tai, kad Vaičkus dabar glaudžiasi buvusiam Onos kambarėlyje, savo didžiuosius kambarius jis išnuomojo per tarpininką net nežinom kam... Naujieji nuomininkai dar nepasirodė...

JUOZAS S. Bet kaip jie ten telpa dviese tokioj kamūrėj?

TĒFA. O kas tau sakė, kad jie ten dviese?

JUOZAS S. Tai katram gi kambariary Mortelė gyvena?

TĒFA. O kas tau sakė, kad ji čia gyvena? Dieve, koks tas Juozalis dar naivus, visas Kaunas žino, o jis, nors kiekvieną dieną dirba su Vaičkum – ne... Taigi, atvažiavo vieną dieną ponas karininkas...

PETRAS. Tėfa!

TĒFA. Gerai jau gerai, pavadžių neminėsime, nors kaip rašoma laikraščiuose „redakcijai jos žinomos“... Taigi, tas ponas St.-tis, sukrovė ponios operos solistės mantą, ir abu išdulkėjo tik jiems vieniems težinoma kryptimi, tad aš prie geriausių norų negaliu pasakyti, kokiam kambariaryje ji gyvena.

PETRAS (*griežtai*). Tėfa, tai ne mūsų reikalas, ir prašau šia tema daugiau nepasisakinėti!

TĒFA. Jei čia jau tokia valstybinė paslaptis, tai tyliu kaip lenkų kankinamas partizanas nuo Varėnos... Aš dar prieš trėjus metus miesto sode pastebėjau, kaip ji su tuo St. Tis., atseit jaunystės draugu, bur-

kuoja, bet niekam nesakiau, aš gi ne pletkininkė, o reikėjo pasakyti Vaičkui... Būtų sudraudęs, šeimą išsaugojęs...

JUOZAS S. Tai jei jie viską išsivežė, kaip Vaičkus ten tuščiam kambariary gyvena?

TĒFA. Jėzau Marija, kiek tu daug šiandien klausinėji! Jie beveik nieko neėmė – ponas, kurio pavardės man neleidžia minėti cenzūra, gerokai prakutęs... Jie viską nusipirks – kam reikia, pradėdant naują gyvenimą, senų trantų? Ar ne taip, Petreli, mano turte? O Vaičkui tie trantai dar ir kaip pravertė: išsipardavė, lombarde užstatė gražiuosius savo kailinius, žiedą, lazdelę su nabaldašniku, kitus vertingus daiktus ir nusipirko šipkartę į Ameriką... O kaip tu manei – anei bobutė, anei diedukas jam tos šipkartės iš Amerikos neatsiuntė...

JUOZAS S. Kaip baisu tai girdėti!

PETRAS K. Gerai, čia jau nieko nebepakeisi... Verčiau pakalbėkime, apie ką šiandien visas Kaunas iš tikro kalba...

TĒFA. Apie ką gi?

PETRAS. Turbūt apie vakarykštį Vaičkaus atsisveikinimo spektaklį Šaulių teatre „Flavija Tesini“... Ir tikrai Rymaitė tos italų artistės vaidmenyje buvo neprilygstama. Kaip, beje, ir prieš kelerius metus vaidykloje jo režisuotoje „Karen Borneman“, nors paties spektaklio dėl jo per daug liberališko požiūrio publika ir nepriėmė... Jeigu jau išėjo iš kalbos, tai ir tu, Juozali, tuose vaidinimuose išsilupai iš mokinio kevalo – pasirodei kaip temperamentingas ir tuo pačiu subtelingas artistas... Pats Vaičkus kaip režisieris čia irgi pasiekė didelės darnos, daug kur pralenkdamas Glinskį ir Sutkų... Juozo bėda, kad jam niekada neteko dirbti su subrendusiais artistais – vis su pradėdanciais ar savo vis dar tebeugdama mokiniiais... Galime tik

insivaizduoti, kokių aukštų rezultatų jis pasiektų, jei visi artistai būtų tokio talento ir pasirengimo prie darbo kaip Rymaitė...

TĒFA. Kas čia visiems užėjo girtą Rymaitę – mažiukė kap špirkutė, kreivom kojom. Moka prisitrint prie režisierių, tai ir gauna geriausius vaidmenis...

JUOZAS S. Tai kodėl tu, Petrai, turėdamas visas galimybes, nepadėjai jam pasiekti tų aukštų rezultatų? Galėjai bent parašyti apie spektaklius ir apginti mūsų mokytoją ir jo darbus, nes piktdžiugiškai besispjau-dančių, tendencingai niekinančių jo darbus ir iš jo paties besityčiojančių rašliavų – pilna spauda!

TĒFA. Jis pats kaltas! Amžinai su visais riejasi, grubus, prisimink, kiek kartų jis jus, savo mokinius, yra bjauriai apšaukęs! Kaip pamiškėj šaukia, taip miške atsiliepia! O va Glinskis geras diplomatas – šie gebėjimai jam ir padėjo perimti teatro vairą į savo rankas.

PETRAS. Man recenzento etika neleido rašyti apie Juozo spektaklius. Visi gi žino, kad mes artimi draugai ir net gyvename po vienu stogu.

JUOZAS S. Tu matai, kokie mes etiški! Tavo mokytoją ir geradarį piktavaliai baigia užspardyti, o tau, matai, etika neleidžia jo ginti! Gerai, tiek to, bet kodėl jūs jam nepadėjote, kai su Dineika Lemenkudros teatro sekcijos valdyboje sudarėte daugumą? Jei būtumėte norėję, abu pečius surėmę, kitą narį Girą ir net Vaidyklos direktorių Vaclovą Biržišką būtumėte surietę į ožio ragą! Po puikios „Karen Borneman“ premjeros Biržiška, kad mūsų mokytoją pažemintų, užuot jį pagyręs ir paskatinęs, jam net baudą skyrė neva už tai, kad ta premjera kelias dienas vėlavo... O ir paskui, kai jau Gira direktoriavo ir su Glinskiu ujo Vaičkų kaip paskutinį šunį tikrąja to žodžio prasme, iš visų spėkų stengdamiesi pavaizduoti jį kaip beprotį, kodėl

tylėjote? Kodėl visi nuolankiai akis nuleidę ir burnas užsisiuvę lakstėte į Glinskio repeticijas, (beje ir tu, Petrai K.), stengdamiesi nesutikti savo mokytojo ar netgi apsimesti, kad jo nematote? Juk mūsų buvo dauguma, jei būtume ryžtingai tarę savo žodį, būtume mokytoją apgynę...

PETRAS. O tu pats ar netylėjai?

JUOZAS S. Taip, aš tada buvau jaunas ir durnas. Tylėjau, nes nesu-pratau, kas vyksta. Maniau, kad visi žmonės geri ir gero linkintys vienas kitam kaip mūsų mažučiamė kaimė... O jau teatras tai išvis – tiesos, teisingumo ir artimo meilės šventovė... Niekada neužmiršiu, mokytojo, kaip kokio išprotėjusio Lyro, nematančiom akim blūdinėjančio po teatrą ir vis kartojančio: „Atėmė iš manęs mano vaiką... Atėmė...“ Aš išėjau kartu su juo ir taip išpirkau savo kalnę... Jūs gi pasilikote... Mes su juo bandėme kurti naują teatrą – Šaulių teatrą – ruošėme naujus artistus ir mums neblogai sekėsi. Prašėme ir jūsų pagalbos, bet jūs ateidavote, truputį pavaidindavote mūsų spektakliuose ir vėl bailiai grįždavote į savo šiltą migį – kitaip jo ir nepavadinsi – dabar jau suvalstybintą Dramos vaidyklą... Jis vis tikėjosi, kad jo išpuoselėti mylimi mokiniai vieną dieną vėl susirinks, dabar jau Šaulių teatre, ir mes visą likusį gyvenimą kursime drauge... Juozo Vaičkaus siekiai buvo didingi, stebino savo užmojais, didelę dalį Lietuvos aptarnaujantis teatras, pirmoji vaidybos mokykla, pirmasis pokario metais profesionalus dramos teatras, vis naujos ir naujos studijos. Žmonės sakydavo: „Kur Vaičkus, ten teatras“. Visus tuos milžiniškus sau išsikeltus uždavinius Vaičkus, nugalėjęs daugybę kliūčių bei trukdymų, beveik įvykdė... Peržengti slenkstį į savo subrandintą teatro sodą ir įprasminti viso gyve-

nimo auką jo vaisiais beliko vienas žingsnis, bet to žingsnio jam nebuvo leista žengti – ar gali būti didesnė neteisybė!?

TĖFA. „Karen Borneman“ premjera beveik sutapo su mūsų ilgai lauktomis ir dėl darbo vis atidėliotomis vestuvėmis, ir nors jokių švenčių nekėlėme, turėjome daug rūpesčių, todėl Petras tuo metu negalėjo padėti Juozui. Ir vestuvių dieną ne mes pasirinkome, bet Tumas paskyrė... Kai ženysiesi, pats suprasi... Jei nori žinoti, Vaičiūnas visą laiką Vaičkų mylėjo ir gerbė už nesavanaudiškumą bei pasiaukojimą kuriant mūsų nacionalinį dramos teatrą. Taip, išėjęs iš teatro, Vaičkus pyko ant Vaičiūno, bet dar 21-ais metais pats dėl to jo atsiprašė, ir dabar jie išsiskirs kaip geriausi draugai... Dar noriu tau priminti, kad jo niekas neišmetė iš teatro, jam iškilo dilema: ar kovoti dėl savo likimo, ar garbingai pasitraukti iš kovos lauko. Būdamas išdidus žemaitis, pasirinko antrąjį kelią. Ir dar – žmogui natūralu, atėjus laikui, palikti savo tėvus ir gyventi savo gyvenimą. Mes visi palikome kaimuose ir miesteliuose karšti savo senus tėvus, o patys susirinkome čia, laikinojoje Lietuvos sostinėje, tverti savo ir Lietuvos ateities. Kas gi būtų, jeigu iki gyvenimo galo smaksotume kaimė su savo iš senos gdynės kilusiais tėvais? Gyvenimas sustotų. O Vaičkus mūsų dramos ir mūsų, artistų, tėvas, taip, sutinku, jis mus išmokino, suteikė viską, ką tik galėjo, tačiau dabar atėjo laikas mums ir jam eiti skirtingais gyvenimo ir meno keliais. Čia viskas labai paprasta ir labai žmogiška.

JUOZAS S. Žmogiška, tai žmogiška, bet ar žmoniška?

POLĖ (*nepastebimai įėjusi*). O man atrodo, kad jo vadovaujami kariai užėmė tvirtas valstybės etatų eilėse pozicijas, gerai įsitvirtino naujosios meno šventovės pastogėje,

bet jų vadui buvo atimtas vadovavimo darbas: kvietimas, kurstymas, agitavimas siekti kažko gražaus, savotiško, nepaprasto; jis padaromas tik vienu iš daugelio to darbo padėjėjų, vienu iš režisierių, kurs tik retkarčiais, per ilgesnius ar trumpesnius laikotarpius gauna prieti prie savo žmonių ir su jais daugiau ar mažiau oficialiai bendrauti, dirbti, vadovauti. Bet tai jau visai ne tai, kas dar neseniai yra buvę – čia jau jis joks pedagogas, joks išimtinasis vadas, joks pranašas ir joks diktatorius, jei norite; jis jau tik eilinis darbininkas, kaip ir kiekvienas kitas to kolektyvo bendradarbis. Vadas be savo kariuomenės, kapitonas be laivo ir įgulos!

PETRAS. Taip, Juozali, subjektyviai tu teisi, ir aš prisiimu dalį kaltės už savo bailumą bei prisitaikymą prie aplinkybių ir nešiu jį visą gyvenimą... Bet yra ir kita medalio pusė – ją užkabino Polė. Daug energijos ir pastangų padėjo Vaičkus bekovodamas su caro žandarais, daug nervų pagadino dirbdamas besikaitaliojančiose politinėse santvarkose Peterburge, Vilniuje, Kaune – nė prie vienos jų nepritapo, tiksliau: visoms buvo opozicijoje, tematydamas tik savo reikalus, aklaik tikėdamas, kad jo siekiai yra valstybinio masto. Užtat nepripažino jokių autoritetų, jiems nesilankstė, dėl to nesusilaukė nė vienos valdžios tokios paramos, kokios iš tikro buvo vertas. Juozas Vaičkus pamažu įsitraukė į organizatoriaus, vadovo, mokytojo vaidmenį, įsijautė į savo vaidmenį, priprato, kad jo visi klausytų, nesipriešintų jo valiai, nemėgo dalintis su bendradarbiais savo sumanymais, o laikai pasikeitė. Pristigo Skrajojamojo teatro įkūrėjas jėgų, nesugebėjo duoti legendai apie save naujo peno ir liko praeityje. Vaičkaus nebegalėjimas progresuoti vaidyboje ir režisūroje paaiškėjo dar 1919/20 metų sezono, nes

Vaičkaus teatras rėmėsi beveik tik išorine vaidyba, kurią jis pats vadino psichologine. Jis mažai rūpinosi tokiomis spektaklio komponentais kaip dekoracijos (išsivertė be dailininko), muzika; nepaisė scenos kūrinio vaizdinės (koloritas) ir ritminės pusės. Atrodė, kad svarbiausia jam buvo rodyti vidinius personažų išgyvenimus kuo įspūdingesnėmis išorinėmis raiškos priemonėmis, nors jų turėjo labai nedaug. Vaičkui pritrūko organizuotumo, kūrybinės potencijos, saiko ir takto sudėtingam profesionalaus teatro mechanizmui vadovauti. Jis nebeįstengė patenkinti jau labiau išprususios teatrinės visuomenės ir kritikos reikalavimų ir jam teko pasitraukti. Baigėsi vienas, labai svarbus mūsų teatro vystymosi etapas.

POLE. Kalbi protingai dabar, kai šaukštai jau po pietų. Kodėl tuo laiku jam to nesakei?

PETRAS. Sakiau, ir ne kartą, bet jis manęs neklausė. Paklausė tik tą vieną nelemtą kartą, kai patariau jam statyti „Jonines“.

PETRAS K. Liūdna, bet kaip sakė Brolyčio draugas Janonis „neverkim pas kapą“, nes ir jokio kapo dar nėra... Petrai, mes čia eidami su Juozaliu pasitarėme, kad jam nėra kitos išeities, kaip tik grįžti pas mus į teatrą.

JUOZAS S. Taip, deja, aš negaliu lydėti mokytojo į Ameriką – nėra kam senus tėvus žiūrėtų.

PETRAS K. Taigi, aš kaip pirmas artistas užlaušiu Glinskį, o tu imkis direktoriaus Giros – ir reikalas bus kišenėje.

PETRAS. Nėra taip paprasta, kaip tau atrodo. Visi etatai užimti: be mūsų, priimti ir glinskiokai, kur dar pavieniai Rymaitė, Petrauskas Jurgis, Laucius ir kiti...

TĒFA. Lengva buvo išbėgti kaip ciuckiui Vaičkui iš paskos, bet sunku paskui, uodegą pabrūkus, atgalios parbėgti...

PETRAS. TĒfa, dėl Dievo meilės, negalima tyčiotis iš ištikimybės!

POLE. Šiomis dienomis atsiras laisvas etatas, tad budėkite ir nežiopsokite, kad kas kitas jo neužimtų...

PETRAS. Pole, ką tu čia dabar sugalvojai? (*Beldimas į duris*)

BROLYTIS (*jeina pasipuošęs pagal 20-ųjų metų madą*). Brolyčiai, ohoho, beveik visa mūsų „nie wielka, no bardzo pršyjemna“ kompanija susirinkusi... Sveiki sveiki... Tik mano tolimosios mylimosios ir dramatos tėvo trūksta...

POLE. O Nelė tu į buvusios „Pirštinės“ gyventojus neįskaičiuoji?

BROLYTIS. O kaipgi, Nelė, tą baisią naktį nutempusi mane į Karoligoninę ir privertusi gangrenuojančius sužeistuosius lovose vartyti, parodė man naujo žvilgsnio į pasaulį ir save perspektyvą ir, galima sakyti, sugražino mane į gyvenimą...

TĒFA. Ar tavo Dulsinėja išsiuntė ją atgal į sodžių, kaip buvo ketinusi?

BROLYTIS. Ne, mes su ja pastoviai pasimatome du kartus per mėnesį. Sesuo Anelė – viena veikiausių seserų kazimieriečių Pažaislio vienuolyne. Kokia laimė, kad ponija Kurmytė, manąja netapusi Onytė, nespėjo jos išsiųsti namolei...

ONA (*jeidama*). Kas čia taria Viešpaties Dievo vardą be reikalo? Prašom susipažinti – ponija Mazurkevičienė! Taip sakant, karščiausi sveikinimai kovų bendražygiams ir kitiems personažams spalvotiems... O jau mano buvęs simpatija koks išsičiustijęs – tikras Kauno dendis! Su jais visais tai nuo ryto iki vakaro po teatrą trinamės, o su tavimi seniai besimatėme... Kaip laikaisi? Ką beveiki? Dar neženotas?

BROLYTIS. Ne, nėra kada... Studijuojau filologiją universitete, dalyvauju įvairių korporacijų veikloje, nesigirdamas pasakysiu, kad

laikraščiai mane vilioja jiems rašyti vienas per kitą... Va, ir dabar atvykau paimti iš dramatos tėvo interviu, prieš jam išvykstant į Ameriką... Beje, o kur jis?

ONA. Tikrai, kur Vaičkus? Aš mažai turiu laiko, Mazurkevičius su mažiuku ant rogučių duodasi po miesto sodą. Bijau, kad nesusaltų... Gerai, kad bent sutarėme: jei aš per pusvalandį neateisiu, jie nelauks ir eis namo...

TĒFA. Vaičkus tuoj grįš, žinai kiek reikalų prieš šitokią kelionę...

POLE. Ar tas tavo Mazurkevičius tikras, ar kaip ir mano Skrebutėnas – šiaudinis?

ONA. Pats tikriausias. Per Kalėdas kviečiu visus į svečius ir supažindinsiu.

BROLYTIS. Vis tiek nuo Onytės, kad ir ne mano, o Mazurkevičiaus visas iškaitau, norėčiau arbatos atsigerti... Kur samovariukas? Prisiimsiu jaunystę, vėl tapsiu denščiku ir užkaisiu...

TĒFA. Nėra, pardaviau baracholkėje, tas sėdėjimas apie samovarą ir arbatos sriūbčiojimas – grynai rusiška atgyvena. Turime vaduotis nuo rusiškos įtakos, bet arbatos tuoj užkaisiu moderniškame čainyke.

PETRAS. TĒfa, bet „čainykas“ irgi rusiškas žodis...

TĒFA. Tfu, kad tave kur galas... Tai kaip tas daiktas vadinasi lietuviškai, tautiškai?

BROLYTIS. Arbatinis! Neatsimenu, kas invedė: Būga ar Jablonskis...

PETRAS K. Arbatinis kaip medinis... Tai bene jis iš arbatos padarytas?

BROLYTIS. Klausykite, brolyčiai, o jeigu jūs man taip po kokią mintelę laikraščiu pamestumėte apie savo mokytoją, kol jis pats pasirodys?

PETRAS K. Kad mes čia prieš tau ateinant tiek daug apie jį prikalbėjome – viską jau išpasakojome...

ONA. Nekalbėk už kitus! Atėjau paskutinė, tai mokytoją pagarbin-siu ant visos Lietuvos pirmutinė... Rašykis, Brolyt, į tą savo bloknotę: J. Vaičkus yra ne kas kita, kaip savo idėjos fanatikas, nuo pradžios iki galo išlaikęs savo liniją nuostabiai tiesią. Jis visą savo gyvenimą skyrė teatrui, teatre matė savo gyvenimo prasmę, sukūrimas lietuvių teatro buvo vienintelis jo gyvenimo tiks-las, į kurį jis įdėjo visą savo sielą, paskyrė energiją, mokslą. Ir dideliu užsispyrimu, darbu, atkaklumu, aiškia perspektyva jis pasiekė tiems laikams ryškių laimėjimų. Pagrindi-nis jo siekis – sukurti gerą teatrą. „Geriau tuščioms kėdėms vaidinti, kad tik veikalas būtų gerai suvai-dintas“. Užtai dirbdavo su kiekvienu aktoriumi ir visa trupe kartais per visą parą. Mokėdavo perteikti savo reikalavimus ir sugebėdavo išreika-lauti iš vaidintojų visa, ką jie galė-davo duoti. Užtat jis pirmas lietuvių teatre įvedė dėsnį: trečioji repeticija be suflerio! Paskirstydamas vai-dmenis, nekreipė dėmesio į jokių asmeniškumus, tepaisė kūrybinių sugebėjimų. Dažnai duodavo tą patį vaidmenį keliems atlikėjams ir leisdavo pačiam vaidintojui įsitikin-ti, kad jis netinka tam vaidmeniui. Mus, savo mokinius, jis per karą surinko iš Peterburgo bendrabučių, išaugino, išmaitino ir išmokino. Jis nežinojo nuovargio, dirbdavo iki nualpimo – tokios ištvermės reikala-vo ir iš mokinių. Aš dar jam esu labai dėkinga ir asmeniškai: mes su Ona Labonaite nebuvom ėjusios didelių mokslų, tai Vaičkus savo lėšomis samdydavo mums mokytojus!

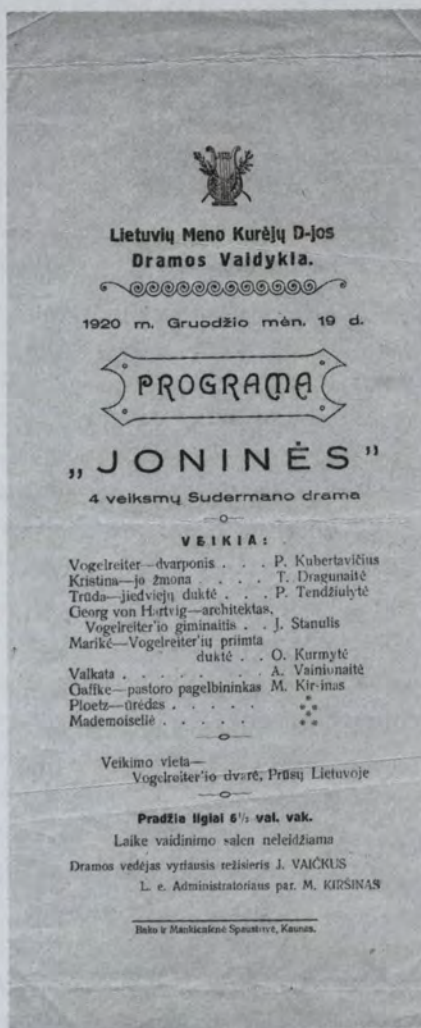
JUOZAS (*pasirodo ant savo kambarėlio slenksčio su tortu ir šam-pano buteliu rankose*). Ačiū, Ona, už pagarbinimą! Man pasisekė: ne ko-žnam pabažnam tenka tokią gražią pagrabinę kalbą apie save išklaudyti. Sveiki visi susirinkę į mūsų šventę! Labai džiaugiuosi jus matydamas!

(*Sąmyšis gretose. Visi sveikinasi su juo, kažką murma po nosimis*)

TĖFA. Jūs namuose!? Tai kada jūs parėjote? Kaip mes čia nepaste-bėjome...

JUOZAS. O gal aš ir išėjęs nebuva... Išėjau po vakarykš-tės premjeros, ruošiausi rytdienos kelionei...

PETRAS. Tai jūs girdėjote visa, ką mes čia kalbėjome?

JUOZAS. Ką reikia girdėti, gir-dėjau, ko nereikia – negirdėjau... Štai vaisės – tortas nuo Perkausio ir šampanas „Veuve Cliquet“.

PETRAS. „Našlė Kliko!“ Šitas šampanas Lietuvoje pirmą kartą pasirodė kartu su Napoleono armija. Jis beprotiškai brangus. Ir Tiškevi-čiai su Oginskiais ne visada jį gali sau leisti...

JUOZAS. Bet pirma reikia už-baigti darbus ir duoti medžiagos

mūsų kylančios žurnalistikos žvaigž-dės straipsniui.

BROLYTIS. Būsiu labai jums dėkingas. Tiesa, noriu perduoti sesers Anelės sveikinimus. Ji sakė, kad greitai bus išsiųsta į pagrindinę seserų kazimieriečių būstinę Čika-goje, ir labai prašė, kad jeigu tame mieste būsite, aplankytumėt ją.

JUOZAS. Puiku, labai dėkoju ir jai, ir tau. Bus nuostabu svetimame mieste su sena pažįstama susieiti... Ona tau tik ką pasakė viską, ką reikėjo pasakyti apie mano praeitį, kurioje, kaip daug kas sako, aš pasili-kau. Dabartį, kurioje man neatsirado vietos, tu pats matai. Apie ją neverta kalbėti, tad aš noriu pasakyti kelis žodžius apie ateitį, į kurią iškeliauju. Amerika – keistenybių, kontrastų, didelių galimybių kraštas. Nuo Ko-lumbo laikų Amerika žavėjo, traukė kaip magnetas pramuštgalvius, fan-tastus, maištininkus, nepritapėlius. Kiekvienas tikėjosi čia rasti laisvės, duonos, laimės nuotykių... To ti-kiuosi ir aš. Ten daug dar neišlepusių ir teatro išsiilgusių mūsų tautiečių, o čia, Lietuvoje, mes dar net nepradėjome kurti savo lietuviško kino... Ateities kultūrinio gyvenimo pa-žangoj teatras turi užleisti vietą kino menui... Taigi, Čikagoje su esamom pajėgom ir vėl naujais mokiniiais bandysiu atidaryti lietuvišką teatrą, o pats svajoju nuvažiuot pasidairyt ir pasimokyt Holyvudan...

BROLYTIS. Ir Leninas sako, kad „iš visų menų mums svarbiausias – kinas“!

JUOZAS. Tegu Leninas sako, ką tik nori, o aš sakau: prašom prie stalo!

BROLYTIS. Be mūsų ilgojo suo-lo nėra kaip visiems susėsti!

PETRAS. Tėfute, reikia kėdžių iš kambario atnešti.

TĖFA. Tai kad jos tik nupirktos, dar neišpakuotos...

PETRAS K. Nieko, tuoj mes jas išpakuosime... Eime, Juozali.

TĒFA. Atsargiai tik nesulaužykite ir neišpurvinkite! (*Petras K. ir Juozas S. išeina kėdžių, Brolytis, padedamas Onos, vynioja ir nuimnėja nuo stalo staltiesę. Polė ir Tėfa dengia stalą*)

BROLYTIS. Na va, nuimsime šitą stačiai nepadorų brokato kilimą, ir mūsų mielas brangus stalas bus vėl toks pats, koks buvo mūsų alkanos ir žavios jaunystės laikais, kai ant jo statydavome mūsų bendrą katilą ir iš jo kirsdavome viską, ką tik Dievulis ir geri žmonės duodavo į jį įdėti...

JUOZAS. Bravo, Brolyti! Tavo monologas beveik prilygsta Gajevo kreipimuisi į spintą „Vyšnių sode“... Gaila, kad nelankei mano studijos, duomenis turi...

BROLYTIS. Ai, visi mes gyvenime, kai reikia, Duzės ir Salviniai ...

PETRAS K. Ir šitokią prašmatnybę reikia pilstyti į tokias prastas stiklines! Tėfa, ne nuo to galo pradėjai namų arsenalo perginklavimą! Pirmiausia reikėjo įsigyti krištolinius, taip sakant, padargus gėrimui...

TĒFA. Nemanau, kad šiuose namuose ateityje bus geriama, ir jų prireiks... Sėdėk delikačiai, kaip mokė Glinskis, nesiduok ir suglausk kojas, o tai man naują kėdę sulaužysi!

PETRAS. Na, tai keliame taurę už sėkmingą ir saugią mūsų mylimo draugo ir mokytojo kelionę į Naująjį žemyną!

JUOZAS. Už tai išgersime, kai grįšiu...

PETRAS. Na, tai už puikią vakarykščią „Flavijos Tesini“ premjerą!

JUOZAS. Už tai jau gėrėme, kai baigėsi vaidinimas...

PETRAS. Tai už ką gi mes turime pakelti šio dieviško gėrimo taures?

JUOZAS. Už tą baltą gurgždantį trejų metų senumo sniegą mūsų rogių vėžėse!

POLĒ. Tikrai, juk šiandien gruodžio 19-oji – Dramos vaidyklos atidarymo ir mūsų vienkartinį „Joninių“ premjeros metinės! Kaip mes visi ir pamiršome!

JUOZAS. Tėfa, matai, o tu norėjai, kad žmonės tą įvykį atsimintų po 100 metų!

TĒFA. Kaip aš galėjau to norėti – tą dieną ir tą nelaimingą vaidinimą reikia kuo greičiau užmiršti! Tokio nevykusio debiuto net didžiausiai konkurentei nelinkiu! Dabar suprantu, kodėl nuo Napoleono pabėgo Žozefina – matyt, jis ją girdė šituo bedieviškai rūgščiu šampanu... Mačiau dar krupniko lašelis buvo likęs, įsipilsiu, gal nebus taip rūgštu... (*Beldimas į duris*) Prašom!

MORTA (*įeina įsisupusi į operos primadonos apdarą ir taip pat suvyniota didelė gėlių puokštė nešina*). Labas vakaras! Kaip netikėta ir malonu jus visus čia matyti!

PETRAS. Labas vakaras! Viešnia nebuvelė, prašom prie mūsų, tai yra prie jūsų, tai yra prie mūsų visų stalo...

MORTA. Dėkoju, bet aš tik trumpai valandėlei, manęs auto laukia prie durų... Spektaklis baigėsi, galvoju, užsuksiu akimirksniu, su Juozu atsisveikinsiu, nepagalvojau, kad ir jūs galite būti susirinkę...

PETRAS. Mes išeisime, prašom visi į mūsų kambarį...

MORTA. Ne ne, mes jokių paslapčių neturime... Visas mūsų bendras gyvenimas prabėgo va taip – apsuptiems žmonių... Jūs gi žinote, patys visada buvote to gyvenimo dalimi...

JUOZAS. Ačiū, Mortele, kad užsukai... Sakyk, ką norėjai man pasakyti...

MORTA. Nieko nepaprasta... Norėjau padėkoti tau, Juozai, už bendrai pragyventus metus, palinkėti geros kelionės bei sėkmės Amerikoje ir pasakyti – sudie!

JUOZAS. Ačiū! Aš savo ruožtu, Mortele, taip pat noriu tau padėkoti už pagalbą bei palaikymą daugybę metų ir palinkėti didelės sėkmės tiek operos scenoje, tiek asmeniniame gyvenime!

MORTA. Ačiū, tiesa, šias nuostabias nežinomo operos mylėtojo man per speigą atneštas gėles noriu padovanoti spektaklio „Joninės“ dalyviams trečiųjų premjeros metinių proga. Paimk, Tėfa, dabar tu vienatinė šių namų šeimininkė, pamerk ir pastatyk bukieta ant tiek daug mačiusio mūsų stalo... Sudie (*Pasigirsta nekantrus automobilio tūtavimas, Morta išeina*)

JUOZAS. Na va, kaip puikiai suvaidinome sceną. Lyg iš pradedančio autoriaus Petro Vaičiūno melodramos „Pražydo nuvytusios gėlės“. Mortelė, Kipro Petrausko vedama ir Glinskio režisuojama, gerokai išlavėjo operos scenoje...

POLĒ. Ji nuoširdžiai, bet jei kam atrodo, kad čia melodrama, aš ją pratėsiu... Juozali, aš ne veltui siūliau tau nepražiopsoti etato Valsybės teatre – nuo 1924 metų sausio 1 jis bus laisvas. Mano rankinuke guli šiandien įsigytas bilietas į laivą „Prezidentas Harding“, šventėms nuvažiuosiu pas saviškius į Rygą, o pavasarį išplaukiu į Ameriką. Negali gi mūsų mokytojas visą amžių kaip Sizifas vis risti akmenį į kalną ir pradėti su kiekviena mokinių grupe vis iš pradžių... Vienokią ar kitokią, bet bent vieną artistę darbo pradžiai jis turės paruoštą ir pasiruošusią jam visokeriopai padėti...

PETRAS. Bet, Pole...

POLĒ. Nereikia žodžių, mes gi artistai, žinome, kad jie visada meluoja ir išduoda mūsų tikrąsias mintis bei jausmus... Geriau padainuokim šįvakar ką nors iki pašaknų lietuviško, už širdies griebiančio, sielą raminančio... (*Visi dainuoja iki pašaknų lietuvišką, už širdies griebiančią, sielą raminančią dainą*)

Liaudies teatro istorijos slėpiniai

ELIGIJUS DAUGNORA

Rokiškio liaudies teatro režisierius

Visada su pavydu žvelgiau į tuos liaudies teatrus, kurie sugebėjo savo istoriją iš albumų ir senų laikraščių komplektų perkelti į knygas ir pateikti teatro mylėtojams bei skaitytojams. Mano ir teatro lentynose puikuoja Jurbarko K. Glinskio, Kretingos E. Radžiaus teatrų gyvenimui skirti puošnūs leidiniai, kuriuos, įrodinėdamas teatro istorijos populiarinimo, viešinimo ir sklaidos būtinybę, visiems rodžiau. Artinantis Rokiškio liaudies teatro 60-mečio jubiliejui, buvo nuspręsta, jog tai svarbu ir būtina. Ruošiant šio jubiliejaus projektą, prašyta lėšų ir teatro istorijos viešinimui, tos lėšos gautos. Svarstant, kokia forma pateikti visuomenei tą mūsų teatro istoriją, daug diskutuota ir abejota. Juk šiame skaitmeniniame amžiuje popierinė knyga, juolab tokia specifinė, skirta mėgėjų teatro istorijai – brangus ir ne visada pasiteisinantis malonumas. Tad galų gale apsisistota prie skaitmeninės publikacijos, nes prireikus, ją visada galima papildyti, sukuriant niekad neišsenkantį, visada ir visur ranka pasiekiamą informacijos šaltinį, tokį, kaip pats teatras, kuris niekada nesibaigia.

Medžiaga apie Rokiškio liaudies teatro istoriją iš tikrųjų gausi: trys storiausi albumai, gausybė aplankų aplankėlių, segtuvų su nuotraukomis, ranka rašytais tekstais, laikraščių straipsnių išskarpomis ir

interneto šaltinių atšvaitais. Iki šiol ta medžiaga dažniausiai naudojosi Liaudies teatro aktoriai ir režisieriai bei tie, kurie rengdavo įvairius rašto darbus, monografijas, knygas, bet platesnė visuomenė, net artimiausi teatro bičiuliai nelabai matė tuos lobius. O jų pagrindu parengti darbai, net tokia daug informacijos pateikianti knyga kaip Petro Blaževičiaus „Teatras ir Rokiškis, arba Teatrinis gyvenimas prie Nemunėlio“ (2017), netenkino teatro bendruomenės, nes Liaudies teatro istorija čia nušviesta paviršutiniškai, neatspindėta įvairiapusė ir daugialypė veikla. Iš tų retų panaudojimų teatro istorijai būta naudos (ne tik pasirodydavo atskiri leidiniai, bet publikuota interviu, istorinių apybraižų bei kitokių straipsnių), bet būta ir žalos – dingo ar išsimėtė (kai kas tiesiog neišliko) dalis nuotraukų, spektaklių programėlių, afišų ir kitų istorijai svarbių dalykų.

Švenčiant teatro jubiliejų, atsirado ir naujų Liaudies teatro istorijos šaltinių: dalyviai atnešė ir atsiuntė dar nematytų nuotraukų, spektaklių programėlių, prisiminimų vakaro metu taip pat pateikta įdomių refleksijų apie šešių dešimtmečių teatro veiklą, teatro žmonės susipažino su režisierių Vytauto Vajėgos ir Jono Korenkos prisiminimų rankraščiais. Abiejų režisierių prisiminimai rengiami spaudai ir, jei viskas vyks taip, kaip numatyta, rudenį

J. Korenkos prisiminimai turėtų būti išleisti atskira knyga.

Vis dėlto didelė dalis teatro istorijai naudingos medžiagos, turbūt yra negrįžtamai prarasta. Pavyzdžiui, Jono Kavoliūno archyvas, galėjęs labai praturtinti pirmųjų trijų teatro istorijos dešimtmečių istoriją. Daug tikėtasi iš bene daugiausia vaidmenų teatre suvaidinusio Jono Mažeikio palikimo, bet jis, saugomas Krašto muziejuje, deja, labai menkas ir prie teatro istorijos dokumentų praktiškai nieko negali pridėti. Galima tik įtarti, kokie lobiai galėjo slypėti kad ir Izidoriaus Šinkūno, Juozo Butėno, Aleksandros ir Apolinaro Kondratų ir kitų asmeniniuose archyvuose. Pakalbinti ir užrašyti jų prisiminimus jau nespėta, o senuose laikraščių puslapiuos liko menki trupinėliai.

Pirmųjų dviejų teatro gyvenimo dešimtmečių (1959–1979) medžiaga taip ir liko pati kukliausia. Maža nuotraukų, nes ir fotografuojama buvo retai, pati istorija irgi ne visada kruopščiai pildyta, dažnu atveju nelikę ne tik spektaklių programėlių, bet net spaudos atsiliepių, pagal kuriuos būtų galima atsekti vaidintojų pavardes. Pastarųjų poros dešimtmečių teatro gyvenimas gausiai dokumentuotas, apstu faktinės medžiagos.

Tvarkant archyvinę medžiagą, parinkta ir naujos – įrašyti ir į tą patį interneto puslapį įkelti interviu su ilgametėmis teatro aktorėmis

I. Aleksiejene, B. Bagdoniene, R. Stankevičiūtė-Vilimiene, M. Vaitkevičiūtė, kurie išsamiau atskleidžia ne tik pačių aktorių kūrybinį kelią, bet ir režisierių darbo metodus, ryškiausių spektaklių kūrybinio proceso subtilybes bei papildoma sausokus dokumentus. Tų keturių interviu, deja, labai maža. Tokių prakalbinių, atsivėrimų teatrui bei jo aktoriams reikšmingomis progomis ar net be jų ateityje norėję ir reikėtų žymiai daugiau, nes raštu, net ir keliskart paprašytas, retas atsiveria, dažniau apsiriboja keliais sausais faktais, o kalbinamas dažniausiai ima ir prisimena kažką tokio, kas sušildo faktus žmogiškąja šiluma. Patys įdomiausi juk ir būna asmeniniai ir asmeniškai liudijimai. To asmeninio požiūrio labiausiai trūksta kalbant apie pirmuosius Liaudies teatro veiklos dešimtmečius.

Vis dėlto istoriją labai įdomu vartyti ir skaityti. Nors šiaip ji daugiau „švari“, skirta viešumai ir šviesiosioms veiklos pusėms, retai prasimuša aistros, kurios verda viduje, retai pajusi prakaito kvapą, repeticijų ir kūrybinių ieškojimų nervą, bet kartais joje randi ir nefasadinių dalykų. Štai 1967 m. vasario 5 d. įrašas: „Snaudžiame“, nėr jėgų darbui, reikia bartis, „bėga“ geri darbuotojai“. Įrašas darytas pieštuku,

greičiausiai tuometinio režisieriaus V. Pekšio ranka. Kas turėjo nutikti, kad režisierius į oficialų teatro istorijos albumą įrašė šį sakinį? Greičiausiai tikrai kažkas nutiko, nes jau kitais, 1968 metais, V. Pekšys Rokiškio Liaudies teatre pastatė paskutinį spektaklį – R. Skučaitės „... Ir teisė mylėti“.

Sunkiai iš dokumentų atsekamos ir peripetijos, lydėjusios J. Kavoliūno vadovavimą Liaudies teatrui. Tik interviu, duotame jau palikus teatrą, gyvenant Utenoje, režisierius prisipažino, jog tris kartus buvo metamas iš režisieriaus pareigų ir vėl į jas gražinamas. Likusios kelių spektaklių programėlės, kuriose dviejų režisierių – Stefos Butkytės ir Jono Kavoliūno – pavardės, o kokiū būdu vyko tas režisierių bendradarbiavimas? Šis momentas buvo šiek tiek aptartas Teatro jubiliejaus metu vykusiame prisiminimų vakare, šiek tiek apie jį užsimenama jau minėtame interviu su I. Aleksiejene, bet nemažai dar liko ir liks nutylėjimų, kurie žadina fantaziją.

Kadangi teatro istorija taip pat kaip ir pats teatras, taip pat kaip ir bet koks menas vis dar kuriama ir niekada nebus sukurta, reikia tarti porą žodžių apie tai, ko šioje skaitmeninėje istorijoje nėra, bet turėtų atsirasti. Labai gražūs ir išsamūs

aktorių portretai. Bet kol kas tik tų, kurie teatre vaidino pastarąjį dešimtmetį. Būtinausiai reikalingas kuo išsamesnis teatro bendradarbių sąrašas su kiekvieno vaidmenimis – jis tikrai bus. Bent jau tų aktorių, kurie suvaidino ne po vieną vaidmenį. Kitas dalykas, kurį jau reiktų pradėti ir pastaruosius dešimtmečius apibendrinti – kuo būtinausiai pakalbinti režisierių Joną Buziliauską. Tik tuos kuriančius režisierius prakalbinti sunku, paprastai jie atsiveria gerokai vėliau – svarbu nepavėluoti.

Pabaigoje už skaitmeninę Rokiškio liaudies teatro istoriją reiktų padėkoti Lietuvos kultūros tarybai, skyrusiai lėšų projekto įgyvendinimui, ir ypač Birutei Bagdonienei, vadovavusiai šiam projektui, bei Tomui Kundeliui, savo rankomis iščiupinėjusiam kiekvieną nuotrauką, skenavusiam kiekvieną popierėlį.

Ir dar. Jei vartydami Rokiškio liaudies teatro istorijos puslapius pamatysite, kad namie turite tai, kas susiję su šiuo teatru, bet šioje istorijoje nėra (nuotraukos, afišos, programėlės ir t. t.), neškite į Kultūros centrą režisieriui E. Daugnorai. Kiekvienas dokumentas ar daiktas mums svarbus – nufotografuosime, nuskenuosime ir gražinsime.

Skaitykite istoriją. Ir Rokiškio liaudies teatro istoriją.

Romualdas Kaminskas: žmogus, pajautęs medžio dvasią ir išsaugojęs meilę linams

AURIKA AURYLĖ

Pasaulį užklupus korona viruso pandemijai, visi lyg ir ne sava valia nustojome skubėti. O kaipgi gyvena iš pirmo žvilgsnio nuolat neskubantys, mūsų kaimo šviesuoliai? Romualdas Kaminskas – žmogus, kuriame ir gyvenant neskubant telpa daug: tautodailininkas, medžio meistras, lino šventės „Lino mūka“ organizatorius ir siela, kaimo bendruomenės pirmininkas, darbų sukūryje spėjęs rasti laiko ir turizmo studijoms, įgyti gido pažymėjimą, savanoriauti vynuogyne Prancūzijoje. Medžio meistras, pastaruosius savo kūrybos metus skyręs skrynių ir kitų funkcionalių, buityje anksčiau ir dabar naudojamų daiktų, pavyzdžiui, šaukštų, rankšluostinių, gamybai, turi išskirtinį braižą, suteikiantį jo kūriniams originalumo ir išskirtinumo. Su Romualdu Kaminsku kalbėjomės apie darbą su medžiu, meilę linams ir svajones.

Dėl meilės – į Panemunėlį

Romualdas kilęs iš Degionių kaimo, Panevėžio rajono. Mama – Angėlė Kaminskienė (Šipelytė), tėtis – Feliksas Kaminskas. Pasirodo, Romualdą į Panemunėlio kraštą atvedė ne kas kitas, o meilė. Į Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietę su žmona Irena atsikraustė

*Tautodailininkas Romualdas Kaminskas.
Nuotr. Sergejus Plytkievič*

jau sulaukus šeimos pagausėjimo: dukters Ramintos ir sūnaus Aisčio. Su žmona susipažino po karinės tarnybos grįžęs į Panevėžį, kur dirbo Panevėžio autokompresorių gamykloje. Vos sulaukęs dvidešimties ir įgijęs skaičiavimo mašinų ir prietaisų techniko specialybę, tarnavo tuometinėje sovietinėje armijoje Latvijoje ir Kazachstane. Ten Romualdas įgijo aviacijos mechaniko specializaciją, susipažino ir su MIG-21 naikintuvais. Armijoje Romualdui teko išbandyti ir paštininko, raštininko ir net dailininko darbus. „Paprastais aliejiniais dažais turėjau nutapyti žmogaus ūgio Leniną“, – juokiasi Romualdas.

Tokia ta meninės veiklos pradžia, gyvenimui bėgant nustumta į šoną. Atvykęs į žmonos gimtinę, Romualdas įsidarbino Panemunėlio linų fabrike, kuriame pakilo nuo statybos inžinieriaus iki AB „Panemunėlio linai“ vadovo.

Gyvenimo ir lino mūka

Romualdas nostalgiją linams tebejaučia iki šiolei, linksta prie jų širdis. Juk Lietuvos kraštas – neatskiriamas nuo linų. Linininkystė Rokiškio krašte buvusi ne tik svarbi namų ūkio, bet ir eksporto šaka: Londone už juos netgi brangiau mokėdavo, nes žinojo, kad labai kokybiški. Atkūrus šalies nepriklausomybę, ūkininkams, auginantiems linus, buvo skiriamos didelės subsidijos. Dabar gi, deja, pluoštinių linų faktiškai nebelikę. Įstojus į Europos Sąjungą, subsidijos linams žymiai sumažėjo, ūkininkai nustojo juos auginti: juk linų apdorojimas reikalauja daug rankinio darbo. Esant itin sudėtingai ekonominei situacijai linininkystės sektoriuje, bandyta gelbėti Panemunėlio linų fabriką: siekiant įtraukti ūkininkus į fabriko veiklą, buvo įkurtas pirmasis Lietuvoje linų perdirbimo kooperatyvas „Linepa“, užmegztas bendradarbiavimas su prancūzų kooperatyvu *Tere de Lin*, linų apdo-

Linaroviš tradicinėje Romualdo sodyboje vykstančioje šventėje „Lino mūka“. Nuotr. Audronės Kaupienės

rojimo mašinų gamintoju *Dehondt*. Fabrike linai buvo paruošiami šukavimui: minami, braukomi ir tiekiami audimo fabrikams. Romualdui iki šiol tebeskauda širdį dėl liūdno linininkystės mūsų šalyje likimo: valstybė neskyrė pakankamai dėmesio šiai ūkio šakai. 2007 m. ėmus stigi žaliavos, bankrutavo ir Panemunėlio linų kooperatyvas. „Tikiuosi, kad ateityje linininkystė tikrai atgims ir linai sugrįš į Lietuvos laukus,“ – optimizmo nepraranda Romualdas. Perkeliant linų bandymų stotį iš Upytės į Dotnuvą, Upytės mokslininkai, žinodami jo meilę linams, patikėjo Romualdui savo išvestų lietuviškų (‘Kąstyčiai’, ‘Dangiai’, ‘Sartai’) pluoštinių linų sėklų ir palinkėjo juos išsaugoti. „Juk linų sėklą kas 2–3 metai reikia atnaujinti. Tai ir sėju kasmet,“ – sako ilgus darbo metus Panemunėlio linų fabrikui atidavęs Romualdas Kaminskas.

Kaip gimė „Lino mūka“? „Nešiojau ją savyje kelerius metus. Dirbdamas muziejuje, dalyvavau seminare, kurio metu reikėjo su-

galvoti ir pristatyti projektą. Tada ir panaudojau tas mintis apie „lino mūką“. Pamatęs dalyvių reakciją, pamaniau, kad jį vertą įgyvendinti. Juk svarbu, kad žmonės neužmirštų lino, būtų supažindinti su šios kultūros darbais, kad žmonėse iš naujo atgimtų meilė linui. „Kaip galime užmiršti kadaise gausiai Lietuvos laukus puošusį ir mūsų protėvių rengusį augalą?“ – retoriškai klausia Romualdas.

Pradžia buvo nedrąši. Paruošęs žemę, pasėjo linus. Pamatęs, kad jie gerai užderėjo, pakvietė į talką ir bendruomenę. „Lino mūka“ tapo tradicine bendruomenės švente, organizuojama kasmet jau septintą kartą nuo 2013 m., kai ją svetingai priėmė Joanos ir Antano Tunaičių, o vėliau ir Nagurkų sodybos. O pastaruosius kelerius metus rudenį Irenos ir Romualdo Kaminskų sodyba su džiaugsmu laukia visų, kurie nori smagiai pradėti ar pratęsti pažintį su kitados vienu svarbiausių Panemunėlio krašto ištekliumi – linais. Čia sėjamas ir užauginamas kelių arų

linų plotas – bene vienintelis šiame krašte. Taip Romualdas siekia parodyti žmonėms lino kelią, jo kančią, siekia kuo daugiau žmonių supažindinti su jau gerokai pamirštu vadinamojo „lietuviško aukso“ gyvenimu.

Romualdas šypsodamasis teigia, kad meilę linui labai sustiprino mokslininkės iš Upytės, tyrinėjusios linus, dr. Elvyros Gruzdevienės eilės

*Mano Lietuva
mielas trapus lino žiede,
Tu jauna dar – ir tokia sava,
Daug patyrus, vardų daug turėjus,
Bet likai visuose Lietuva...
Ta šalis, kur išsirpsta mėlynės,
Kur čirena danguj vieversiai,
O kai saulė pakyla, beržynuos
Ima skleisti žibuoklių žiedai...
Ko aš melsvą tik spalvą regiu,
Jeigu simbolis mūsų trispalvė?
Tai todėl, kad spalva tai linų
O dėl jų aš pametusi galvą.
Lietuva ir linai – labai dera
Jie tvirti ir iškentę mūkas
Virsta drobe, kuria dengia stalą
Per pačias nuostabias progas...*

Romualdas ruošia dirvą linų sėjai. Nuotr. Dariaus Baltakio

Šios eilės, galima sakyti, davė mintį įamžinti linų žydėjimą ir jo kančias. Kartu su Dariumi Baltakiu ir Vilija Radvile (Urbonienė) sukūrė muzikinį vaizdo klipą „Lino mūka“ (<https://www.youtube.com/watch?v=g3Blb0yT1I8>).

Edukacinėje rudens šventėje „Lino mūka“ moterys, pasipuošusios lininiais aprėdais, saulės nutviekstame linų lauke dainuodamos rauna ir riša linus, vyrai krauna pėdus į arklio traukiamą vežimą. Smagu matyti linų pakrautą vežimą, senų, aukštų medžių paunksmėje sukantį keliuką į sodybą, kur linas darbščiose rankose audeklu virsta. Čia galima ne tik išvysti, bet ir dalyvauti dainos lydimouose lauko darbuose: linus klojėti, rauti, džiovinti, rišti pėdus, juos statyti, vežti į klojimą. Darbščios moterys taip pat demonstruoja tradicinius linų apdorojimo darbus: kūlimą, mynimą, brukimą, šukavimą, verpimo ir audimo darbus, o vyrai –

ir virvės pynimą. „Norintieji gali ir patys išbandyti darbų smagumą: kas kūlius daužo, kas per medžio šukas linų pluoštą braukia, o kas verpimo ratelį suka ir net audimo staklėmis dailų raštą audžia. Likimas šventei niekada nepagaili gero oro, – juokiasi Romualdas.

„Lino mūka“ turi savotišką nerąšytą „aprangos kodą“: daugelis svečių stengiasi rengtis austais, megztais, nertais lininiais drabužiais. Skanaudami šviežias su lupenomis virtas bulves su trintų kanapių grūdelių pagardu, žiūrovai klausosi nuostabių dainų, eilių apie liną.

Šventę puošia ne tik lininiai rūbai, bet ir kolektyvai, dainininkai, aktoriai: Žiobiškio folkloro kolektyvas „Vengerynė“, Kriaunų kaimo kapela, Vilija Radvilė ir Oksana Sadauskienė, Rokiškio Rudolfo Lymano muzikos mokyklos kapela „Gelmės“ (vad. Laima Bieliūnienė), Rokiškio lopšelio-

darželio „Varpelis“ kolektyvas, operos solistas Liudas Mikalauskas, aktorė Viktorija Kochanskytė ir kiti atlikėjai. Meilės linui poeziją skaito iš Jurkupių kilusi poetė Danutė Mažeikienė, dr. Elvyra Gruzdevienė. O Liudas Mikalauskas ne tik džiugina savo balsu, bet ir spėja linus minti, šukuoti ir prie audimo staklių pasėdėti „Liudas, prisėdęs prie audimo staklių, žadėjo ir savo vaikams vietoje planšetės audimo stakles pirkti,“ – sklinda minioje kuždesiai. Čia gera, nes jautiesi ne žiūrovu, o dalyviu, netgi, sakyčiau, didžiulės šeimos nariu.

Romualdas dėsto netolimus planus: lininių rūbų demonstravimas, audimo staklių įsigijimas, geros tvirtos sūpynės anūkėlei Jutai ir kitiems vaikams. Juk pagal papročius anksčiau per Velykas stengdavosi kuo aukščiau išsisupti, kad linų pluoštas būtų ilgesnis. Ir vandeniu pilstydavosi, kad linai gerai derėtų.“

Romualdas Kaminskas. *Rankšluostinė „Tulpė“*.
2019 m., 60x25x65 cm, ąžuolas

Romualdas Kaminskas. *Kryžius „Babtai“*: 2017 m., 650x250x40 cm, ąžuolas

Romualdas Kaminskas. *Šulinys „Versmė“*:
2016 m., 120x120x310 cm, pušis

Romualdas Kaminskas. *Suolas „Fortepijonas“*:
2019 m., 270x60x100 cm, uosis

Romualdas Kaminskas. *Bibliotekėlė*.
2017 m., 60x30x45 cm, liepa

Romualdas Kaminskas. *Skulptūra „Varlė karalienė“*.
2013 m., 110x36x37 cm, ąžuolas

Romualdas Kaminskas. *Supamoji kėdutė „Arkliukas“*.
2013 m., 75x25x60 cm, ąžuolas

Romualdas Kaminskas. *Suoliukas „Gėlė“*.
2016 m., 50x30x40 cm, ąžuolas

Romualdas Kaminskas. *Kraičio skrynia „Martelė“*.
2018 m., 100x60x80 cm, ąžuolas

Iš vietinės žymios audėjos Genės Šimėnienės vyro Rimanto Romualdas užsisakė audimo stakles, kad turėtų savo sodyboje, jas galėtų panaudoti per „Lino mūkos“ šventę. Paklaustas, kodėl medžio meistras pats jų nepasigamina, Romualdas greitai išpyškina: „Žinoma, nukopijuoti galima viską – išardai, žiūri, kaip padaryta, ir gamini. Bet kam gaišti brangų laiką, kai turime puikų specialistą, pagaminusį jau ne vienerias stakles.“

Gydanti medžio galia

Bankrutavus Panemunėlio linų fabrikui, Romualdas ėmėsi ieškoti naujos veiklos: „Teko prisiminti savo meninius gebėjimus. Pabandžiau dirbti su medžiu ir susidraugavau, pajutau jo gydantį poveikį.“ Romualdo draugystė su medžiu jau tęsiasi antrą dešimtmetį. Dirbdamas su juo, nieko kito nemato ir negirdi: „Kai drožiu, galvoju tik apie drožimą, įninku į darbą ir galvoju tik apie jį.“

Drožia jis daugiausia pagal užsakymus, nes žmonės medinius daiktus itin mėgsta įsigyti atminčiai – jubiliejams, šventėms. Kiekvienas Romualdo darbas – sugalvotas, išglostytas, suasmenintas, originalus, pritaikytas žmogui, kuriam jis dovanojamas. „Jeigu šaukštas, tai pagal žmogaus, kuriam jis skirtas, profesiją ar pomėgius, pagal gimtinę – įpinu miestelių herbus; proginiai – pavyzdžiui, Velykoms. Šaukštai – darai tokį patį, bet išei- na skirtingas, juk rankomis darai. Patinka juos drožti, su jais smagu, nes gauni greitą rezultatą. Turiu išdrožęs visą kolekciją, o kiek išdovanota, niekas nesuskaičiuos. Kai darai kokį nors naują daiktą, visada įdomu, kas gausis. Labai svarbu išlaikyti proporcijas, formą, kad gaminys būtų estetiškas, plastiškas. Galiu sakyti, kad šaukštų formą jau išstobulinau – gavusieji giria, kad

Operos solistas Liudas Mikalauskas, aktorė Virginija Kochanskytė ir Romualdas Kaminskas 2019 m. šventėje „Lino mūka“. Nuotr. Roberto Kanio

jis tiesiog prilimpa prie rankos,“ – džiaugiasi Romualdas. Medžio meistro drožiniai patys įvairiausi: dėžutės, žaislai, paveikslai, knygos-dėžutės, kraičio skrynios, mažoji kiemo architektūra, lauko ir vidaus interjero detalės, lauko baldai ir kiti medžio dirbiniai. Dauguma Romualdo darbų išsibarstę po visą Lietuvą, tačiau nemažai pasiekė ir svečius kraštus. Štai vienas kuparas nukeliavo pas lietuvaitę net į Naująją Zelandiją.

Romualdai ir pačiam labai svarbu, kad darbas būtų funkcionalus: „Žinoma, ir medinį kasdien butyje naudojamą daiktą, įrankį galima išpuošti ornamentais. Pavyzdžiui, ant senovinės medinės skalbimo „mašinos“ – kultuvės – droždavo ornamentą, dažnai segmentinę žvaigždę. Ir dirbti maloniau, kai tavo įrankis gražesnis, išskirtinis.“ Romualdas mąsto, kad seniau viskas eidavo iš kartos į kartą, taip ir darbai, ir ornamentai išsigrynindavę.

Koplytstulpio atidengimas La Krua en Turene (Prancūzija). Iš kairės: Florençe André, Karolina Masiulytė-Paliulis ir La Krua en Tureno miesto merė Jocelyne Cochin, 2019 m. Nuotr. Micel Conard

„Pirmykščiai žmonės dėdavo ženklus ant uolų – palikdavo informaciją. Vieni iš jų ilgainiui virto raidėmis, raštu, o kiti – papuošimais, simboliais. Vienas meistras sumanė ir padarė, kitas patobulino, trečias dar labiau. Štai kad ir varstotas – kaip viskas apgalvota, tobula, kad geriau, patogia dirbti...“ Medžio meistras moko, kad niekada nereikia niekinti: „Ai, čia senas rakandas“. Jo filosofija – juk kiekvienas daiktas yra sugalvotas, išmąstytas, išgyventas, tobulintas gyvenusių iki mūsų kartų, viskas remiasi patirtimi. Tarp Romualdo darbų yra ir skulptūrų,

kryžių. Vienas stovi Kauno rajone, Babtų naujosiose kapinėse, kitas prie Truskavos, Pavermenyje. Meistro gaminami kryžiai labiau klasikiniai, vientisi, be pridėtinių detalių. Papuošimai tiesiog išdrožiami ant kryžiaus paviršiaus. Tokie kryžiai ilgaamžiškesni.

Dabartinės Romualdo dirbtuvės – mylimoje sodyboje, Vebrių kaime. Čia, vienkiemyje visai šalia Panemunėlio geležinkelio stoties gyvenvietės, verda kasdienis Romualdo darbas. Dabar jis čia ne tik pats meistrauja, bet ir veda drožybos edukacijas ne tik čia, bet ir išva-

žiuojamąsias. „Dirbant su vaikais, reikia greito rezultato, tad įgudau greitai daryti švilpukus, tarškynes ir kt.“ Edukacijos metu vaikai supažindinami ne tik su drožyba, bet ir su Lietuvoje augančiais medžiais, paukščiais, jų balsais. Vaikai daro tarškynes, švilpukus-paukščiukus, inkilus, lesyklas, šaukštus, įvairius medžio raižinius. Sodyboje nenuobodu – kiemą nuskaidrina ir keletas spalvingų povų. Bene devynerius metus Romualdas mokė medžio drožybos ir Rokiškio krašto muziejaus lankytojus, juos supažindindavo su Lietuvos dievadirbiu Lionginu Šepka.

Išvardyti visus per dešimtmetį meistro sukurtus darbus būtų nelengva. Kai kuriais iš jų galima pasigrožėti svetainėje – <http://medziodovanos.lt/>. Tarp jų ypač išsiskiria medinės knygos-dėžutės. Joms padaryti reikia ne tik daug išmonės, laiko, bet ir didžiulio kruopštumo. „Visa, kas išraižyta, išdrožta ant knygos viršelio, dažniausiai yra ir realybėje: sodyba, bažnyčia, logotipas ar gamtos vaizdas. Jei reikia, važiuoju ir į vietą, fotografuoju,“ – dėsto Romualdas.

Sodybos istorija nuvedė į Prancūziją

Iš pradžių su šeima į žmonos tėviškę Panemunėlyje atsikraustęs Romualdas apsigyveno daugiabutyje ir tik pasvajoto apie nuosavą sodybą. Svajonė išsipildė, kai vienas vietinis, išvykdamas gyventi pas vaikus, pasiūlė pirkti jo namą, kuris, pasirodo, anksčiau priklausė gydytojui, buvusiam nepriklausomybės kovų dalyviui, Lietuvos Respublikos karininkui, tautinės kūno kultūros sistemos kūrėjui, Lietuvos sporto lygos vadovui, Lietuvos kariuomenės fizinio lavinimo sistemos kūrėjui, sporto medicinos ir gerontologijos pradininkui Lietuvoje Anta-

nui Jurgelioniui, čia gyvenusiam 1936–1951 metais.

Romualdą sudomino pirmojo namo šeiminko asmenybė. Jis susirado Antano Jurgelionio giminaitę – jo dukterėčią Karoliną Masiulytę-Paliulis, kuri, grįžusi į Lietuvą iš Paryžiaus, susigrąžino paveldėtą seniausią Lietuvoje veikiančią Masiulio knygyną, esantį Panevėžyje. 2018 m. Irenos ir Romualdo Kaminskų sodyboje ant gyvenamojo namo iškilmingai buvo atidengta jo paties išdrožta dr. Antanui Jurgelioniui skirta medinė memorialinė lenta.

Tautodailininkas džiaugėsi, kad pažintis su Karolina Masiulyte-Paliulis ne tik leido įamžinti Antano Jurgelionio asmenybę, bet ir padovanojo dar vieną jam neįkainojamą patirtį: tarpininkaujant Lietuvos-Prancūzijos draugijai, Romualdas sulaukė Florencę André, žymaus prancūzų architekto, kraštovaizdžio specialisto, Palangos, Užutrakio, Trakų Vokės ir Lentvario parkų projektuotojo Eduardo André provaikaitės kvietimo apsilankyti Prancūzijoje, La Krua en Tureno mieste. Pernai mėnesį gyvendamas prancūzų šeimoje, Romualdas turėjo galimybę lavinti prancūzų kalbą, pats pažino šios šalies kultūrą, papročius, šeimos tradicijas ir vertybes „iš vidaus“. Su naujais draugais daug bendravo ir keliavo po Tureno

regioną, kur didžiausią įspūdį paliko pilys, karveliams skirtas namas, parkai, meno skulptūros, vyno licėjai. Romualdas ypač džiaugiasi nuoširdžiu susitikimu su La Krua en Tureno miesto mere Jocelyne Cochir ir surengtu gražiu Kovo 11-osios paminėjimu.

Beje, medžio meistras ir Prancūzijoje lieka medžio meistras: ir čia jis ėmėsi to, kam sutvertos jo rankos: „draugavo“ su medžiu ir mokė vaikus drožybos meno. Romualdas padovanojo La Krua en Tureno miesto parkui skulptūrą-stogastulpį su poeto Vytauto Mačernio eilėmis prancūzų ir lietuvių kalbomis: „Žmogau, aš žemėj atradau įmintas tavo pėdas. Sakyk, kas tu esi, kad nori čia palikti ženklus?“ Romualdą maloniai nustebino prancūzų svetingumas: „Gera keliauti po tokią šalį, kur tave taip sutinka ir išlydi, kai gali jaustis įvertintas, svarbus ir naudingas. Džiaugiuosi, kad galėjau prisidėti prie kūrybinio proceso, prisiliesti prie jų kultūros, lavinti prancūzų kalbą ir savo dirbiniais papuošti jų parkus. Tikiuosi dar ne kartą ten sugrįšti“.

Svajonės turi savybę kartais išsipildyti

Romualdas – vietoje nenustygtantis žmogus, kupinas svajonių, idėjų ir noro jomis dalytis su kitais.

Todėl jis dažnai dalyvauja įvairiuose projektuose. Pavyzdžiui, prieš keletą metų jo sukurta medinė knygų bibliotekėlė buvo pastatyta Liongino Šepkos parke Rokiškyje. Deja, ją nuniokojo vandalai. O Rokiškiui perimant Lietuvos kultūros sostinės titulą 2018 m., medžio meistras Romualdas Kaminskas daug prisidėjo prie miesto eglės papuošimo Liongino Šepkos motyvais.

„Mėgstu skaityti poeziją, bet pats jos nekuriu. Galėčiau pasakyti, kad man patinka „ne visas poetas“, o atskiri jo eilėraščiai. Be garsiųjų poetų, tokių kaip Justinas Marcinkevičius, Juozas Erlickas (vis stebiuosi – kaip jis šitaip sugalvoja), man patinka kraštietės Danutės Mažeikienės, Egmilės iš Kėdainių ir Elvyros Gruzdevienės poezija. Skaitau tuos kurie patinka, kurie turi „perliukų“, tokių kaip, pavyzdžiui, Vilijos Radvilės dainose-eilėse „stiklo vanduo“, „voratinkliai sniego“, „išalkusi žolė“.

Dar žavi argentinietiškas tango savo kūrybiškumu – kaip iš raidžių dėlioji žodžius, sakinius, taip iš tango žingsnelių sudėlioji šokį, kuris nepasikartoja.“

Dėkoju už pokalbį ir linkiu, kad jūsų svajonės išsipildytų, o kūrybingi darbai džiugintų ne tik akis, bet ir širdis.

Į skubančio laiko delnus

VIDA PAPAURĖLIENĖ

Pedagogė, literatė

Į skubančio laiko delnus kiekvienas žmogus suplukdo džiaugsmą ir nerimą, skausmą ir kartėlį, savo svajones, viltis ir vizijas.

Laiko tėkmė nugaludina esatį Būties šviesa, stabtelėdama ties gyvenimo akimirkomis, kurios tai išnyksta, tai kristalizuojasi į buvimą šalia mūsų, kad užgimtų nauju potyriu, atsidūsėjimu, suspindėtų nuoširdžiausia ir tikriausia ašara. Emocinė jausena dažnai pažadina mintį, kuri neapleidžia dieną ir naktį, persekioja, ir tada, aišku, gimsta eilėraštis. Liūdnas, džiugus, kupinas nerimo ir ilgesio, paženklintas skausmo gaidelės ar net sielvarto. Toks gyvenimas... Tautos ir krašto gyvavimo vingiai, istorinė atmintis, jau išėjusiųjų į Amžinybės sodus šviesa, asmeniniai išgyvenimai.

Mintis prabunda kažkaip nelaukta, staiga išdygsta žodžiai, kurių tėkmė vėl skatina mane užfiksuoti tuos blyksnius, kad jie, atėję iš paslapties ir pašamonės labirintų, atskubėtų į materialųjį gyvenimą ir leistų žodžiui atsiskleisti lietaus laše, rasos virpėjime, paukščio čiulbėjime, dangaus mėlynėje, gimtinės peizaže, kad jie atvertų vidinių išgyvenimų trapumą ir sielos šauksmą.

Nėra abejonės, kad visi tekstai – tai manojo „aš“ susitikimas su savi-

*Vida Papaurėlienė.
Nuotr. iš asm. albumo*

mi, išsakymai, kartais vedantys į džiugių išgyvenimų švytėjimą, kartais, deja, į skausmingų monologų paraštes. Todėl ir einu link gimtinės ir žodžio stebuklo, link pamatinių vertybių, link kasdienybės, link savo šaknų, link vilties ir ilgesio dermės, link neišsemiamų žmogiškosios meilės versmių. Manau, kad vertybės slypi čia pat, greta, bet kartais nedrįsta pakelti galvos, nes nenori būti nepripažintos, pasmerktos ar net nubaustos. Galvoju, kodėl žmoguje vis dar glūdi inkvizicijos laužų ilgesys?

Daug ko šiandien reikia... Reikia žodžių, pro kuriuos nežiūrėtų baimės, keršto ar bausmės akys. Reikia naujo tapsmo, kuris vis bunda mano eilėraščiuose. Tikiu, kad katarsis kaskart savo žvilgsniu, sparnu ar širdies ritmu palytės kiekvieno žmogaus Būtį, visų mūsų atvirą nervą... Gal tas atvirumas ir slypi eilėraščio erdvėje?

Norėčiau, kad mano žodžiai sušildytų nors vieną sužvarbusią sielą, pakviestų skaitantįjį pamąstyti apie mus supančios Būties pilnatvę, vertybes, kiekvieno žmogaus žydėjimą ir gyvenimo laiptų harmoniją... Laiptų, kuriais keliaujame nuo pat kūdikystės iki amžinybės ribos.

Mieliesiems žurnalo „Prie Nemunėlio“ skaitytojams linkiu į savo širdis įsileisti žmogiškąsias vertybes, savo krašto kultūros tradicijas, prigimtinių paveldą, kad mūsų dvasios medis, mūsų vidinis balsas su meile sūpuotų jau suvoktų, išjaustų ir išgyventų žodžių prasmę. Žodžių, kuriuos niekieno neliepiami galėtume apkabinti, jais didžiuotis ir gėrėtis.

P. S. Esu išleidusi šiuos eilėraščių rinkinius: „Taip šaukia ten“ (1997), „Atnešk paparčių naktį“ (2008), „Prie ugniakuro – kelias“ (2014), „Išdygo žodis“ (2018).

Gimimas

Nemiega jau eilėraštis, nemiega...
Dar žvelgia į pilkutį dangų...
Kol kas narve jis uždarytas,
O gal jau stypčioja prie lango?

Jis užrakintas dar. Tik bruzda.
Jis kibirkščiuoja, striksi, nes ankstyvas.
Blyškioj šviesoje užstrigs minutė –
Ir sprogs eilėraštis... Jis gyvas.

Jis – gyvas nervas. Skaudžiai gelia...
Gimimo paslaptį atspėjęs...
Galbūt eilėraščio to laukė
Balkone apsilonkęs vėjas...

Nušvisk, viltie

Nušvisk, viltie, žydės juk medžiai,
Pavasaris atvers vartus,
Ieškos žiedai tavęs, atrodo,
Kai sodai vėl baltai nubus...

Gal žemė atjautos pristigo,
Kai valanda tokia sunki?
Nors žiedlapių lietus nelyja,
Bet tu... sau vietos nerandi...

Pakelk, viltie, akis į dangų,
Į erdvę balzganos nakties.
Diena išauš, pakils saulutė...
Ir medžio pumpuras žvilgės.

Gal žemė atgailos pritrūko?
Gal meilės stigs? Daug sumaišties?
Norėsi negandas pamiršti –
Maldoj viltis žvaigžde spindės.

Į ilgesio žemę

Į ilgesio žemę pareisiu,
Atskrisiu, atplauksiu laivu...
Ieškosiu savęs... Ir surasiu
Prie uosto jaunystės krantų...
Mintis vėl papuošia laukimas,
Svajonę – viltingi sparnai...
Man sako, kad grįžti neverta,
Tu, sako, seniai palikai
Tą sodą, tėvelių sodintą,
Tą kriaušę prie mūsų namų...
O aš sugrįžtu... Ir ne kartą...
Tik nieko jau ten nerandu...
Mačiau, kažkas sodą išpjovė,
Ir kriaušės kieme jau nėra...
Sapne taip dažnai suboluoja
Pražydus motulės galva...
Nėra jau darželio prie vartų,
Jau tyli seniai šulinys...
O aš vis dar grįžti ten noriu,
Pabelst į senąsias duris.
Tik tas šitą jausmą suprastų,
Tik tam būtų gaudžiai skaudu,
Kas tėviškės savo neteko,
Kas jau nebeturi savų...
Į ilgesio žemę pareisiu
Kasdien. Ir dažnai. Kol gyva...
To uosto pamiršt negalėsiu –
Jis šauks atminties ugnele...
Ji švies ir vis kvies prisiminti
Sudiržusias, mielas rankas...
Gyvenimo kelias grublėtas
Ir vėlei į pradžių parves.

Prie topolių

Skiriu Pauliui Širviui

Prie topolių, žaliųjų topolių,
Girdėsis žingsniai tylūs, alsūs,
Ir gal tada nebus to sopulio,
Kurį širdy nešei kaip skalsą.

Ir meilės vardo neminėsi,
Nors jį kartosi dieną, naktį,
Akių tų, žvilgsnio to ilgėsis,
Bijosi meilės vėl netekti.

Ir būsi beržas, būsi vėjas
Prie tėviškės gimtos palaukės...
Graudumą semsimės rieškutėm
Ir rytmečio rasos sulauksim.

Tai kas, kad tokios ramios naktys,
Tai kas, kad žvaigždės tyliai krinta,
Kad meilė pasakoj gyvena,
Kada aušra širdy sušvinta.

Sugrįžt norėtum į gimtinę,
Į mėlyną linų kraštą...
Beržynai nemunais ištvino,
Ošimas gaudžia skausmo raštą.

Jo būta tiek, kad nepasemtum,
Kai draskoma gėlos krūtinė,
Berželiai tavo – broliai mano –
Taurė sudužo paskutinė...

Taip skaudžiai

Kai smaugia nepažinta realybė,
Kai virpa nerimas širdy kartus,
Kas kaltas? Ką reikėtų teisti?
Kodėl toks silpnas kenčiantis žmogus?

Didybėj Dievo jis – maža smiltelė,
Tik boružytė, smilga pakelėj...
Esi, buvai ir būsi viešas kelias,
Kuriuo kaip skruzdėlė eini...

O debesėliai balti ganos...
Jie dar nebuvo be kaltės kalti –
Štai klevas, žemėn įsikibęs,
Atrodo, vienišas, bet taip arti...

Taip skaudžiai klumpame, taip skaudžiai,
Ak, koks painumas esaties...
Ant delno Lemtį jau sūpuojam
Ir glaudžiamės prie mūs Būties.

Norėčiau

Kad žodis sušildytų sielą,
Kad meilė pabudintų širdį,
Erdvė visa džiaugsmui šypsotųs,
Kai žemė pavasarį girdi...

Kad motinų akys spindėtų,
Kad kvieštų sugrįžt į gimtinę,
Kad žodis prikelti galėtų,
Kad suptųsi meilė krūtinėj...

Kad kvieštų svajonės gyventi,
Kad baimės nekaustytų sielos,
Dienoj ar nakty atskubėsime
Į žydinčią žemę šiandieną...

Kad žodžiai pažadintų Meilę,
Kad būt atverti Gėriui vartai...
Sustok. Pamąstyk. Neskubėki –
Taip bėgam, taip lekiam mes kartais...

Tik šypsosiuos

Pražils tie debesys –
Į Laiko virsmą supsiuos,
Kalbės tik atminimų
Mezginys...

Žinau, į širdį susirinksiu
Skausmą,
Kai balzgana šviesa
Žvaigžde pavirs.
O džiaugsmas supsis
Vėl prisiminimuos...

Pro lango žiburį
Mėnulis žvelgs.
Tau nesakysiu nieko,
Tik šypsosiuos,
Nuo medžių kris
Žiedai obels.

Kuždės langai,
Kad žydi dienos
Mūsų,
Kad dar pilnatvė
Džiūgauja kely,

Ir jausmą tą be žodžių
Tu suprasi...
Žėruos naktis
Nustebus spindesy.

Taip lengva...
Nesudūžta laikas
Ir trykšta jo skambėjimo
Prasmė...

Jei verksiu tylumoje...
Kaip vaikas...
Žinok, buvai
To gaudulio esmė.

Atminties gelmė

Yra dalykų, kurių niekad nepamiršim,
Yra dalykų, kurie greit pradings rūke,
Yra žmonių, kurių žodžius atminsime,
O balso tembrą net girdėsime ir sapne...

Nors tų žmonių nėra – seniai išėję...
Bet lieka atminties šviesi prasmė,
Gyvenimas juk duotas vieną kartą,
Jame – ir skrydžiai, ir jausmų gelmė.

O, kaip svarbu bendrystė, prieraišumas,
Kad šviestų žiburėlis iš toli,
Kad visada pašaukt, pakviest galėtum
Net tuos, kurie dar klaidžioja kely...

Yra dalykų, kurių niekad neužmiršim,
Kurių jau niekad laiko ūkanos nedengs...
Skubės, plazdės širdelės tvinksniai,
Prisėst norėsi dar prie tėviškės akmens.

Į vakaro tylą

Į vakaro tylą saulėlydis grimzta,
Užgęsta visi žiburiai languose,
O mėnuo skaitstaveidis padangėje kyla –
Laikai atvirumą pernakt delnuose...
Į jaukų minčių labirintą ateina
Nakties paslaptis ir jos burtai, kerai,
Diena, panaši į žėruojančią dainą...
Ji pralekia greitai... Lyg paukščio sparnai.
Kai glostys nakties tyluma tą ramybę,
Kai glausi save tos tylos nėrinę,
Suprasi, jog prietemos nieks neištrynė,
Kai švies dar žvaigždėlė rausvam debesų...
Bet rytas atplauks dar, nors jo ir nelauki,
Vidurnakčio tylą mėnulis papuoš,
Pareisi basa ir kasas išsipynus,
Paskęsi pražyduosios meilės laukuos...

Kariūnų kaimas

MARIJONA MIELIAUSKIENĖ

Rokiškio krašto muziejaus direktorės pavaduotoja

Rokiškio rajone, Kamajų seniūnijoje, yra Kariūnų kaimas. Atsirado jis prieš beveik 100 metų. Būta nemažo kaimo, tačiau dabar jis atsidūręs ties išnykimo riba: jame belikusios tik dvi gyvenamos trobos. Kaimo atsiradimo istorija siejasi su Lietuvos valstybės atkūrimu, su savanorių kova už jos įtvirtinimą. Kaimas tokiu pavadinimu – vienintelis Lietuvoje. Kaip jis atsirado ir kodėl taip pavadintas? Kaip klostėsi jo gyventojų likimai?

Apie viską nuo pradžių. Prieš keletą metų su kolege aplankėme buvusį muziejaus darbuotoją Kazį Makušką (1933–2019). Domėjomės jo darbu (1956–1962) muziejuje, vartėme senas fotografijas, dokumentus. Buvęs muziejininkas parodė jo tėvui 1932 m. išduotą Vilniaus pasą ir atkreipė dėmesį į gimtojo kaimo pavadinimą – Kariūnai, paaiškino, kodėl toks jo pavadinimas. Kaimas atsirado, kai, išparceliavus Kamajų palivarką, žemės gavo bežemiai,

mažažemiai ir Lietuvos kariuomenės savanoriai. Pastarųjų buvo nemažai, todėl nuspręsta buvusio palivarko žemėse besikuriantį kaimą pavadinti Kariūnais. Tai rodytų, kad čia gyvena žmonės, dalyvavę kovose dėl Lietuvos valstybės. K. Makuškos tėvas Balys irgi buvo savanoris. Buvęs muziejininkas trumpai papasakojo apie savo tėvą: Balys Makuška gimė 1892 m. rugpjūčio 23 d. Jūžintų valsčiuje, Bajoriškių kaime, dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare,

Kariūnų kaimas, 2018 m.

Savanoris K. Sabalys su žmona Anele, apie 1920 m.
Skaitmeninė kopija iš A. Tornau archyvo

Savanorio B. Makuškos šeima, XX a. 3 deš. Jis stovi antroje eilėje.
K. Makuškos dovana muziejui. RKM- 58642

buvo sužeistas ir demobilizuotas iš carinės kariuomenės. Ėjo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, kovojo su bermontininkais, kaip savanoris gavo 11,5 ha žemės būsimajame Kariūnų kaime. Balys vedė Eleną Litinskaitę, pasistatė namelius Kariūnų kaime. Buvęs savanoris tapo šauliu, buvo Vilniui vaduoti sąjungos narys. Makuškai susilaukė 6 dukrų ir vieno sūnaus – Kazio. Tėvas grojo armonika, visi vaikai buvo muzikalūs, puikūs dainininkai. Viena iš seserų, Anastazija, yra sakiusi, kad imdavo dainuoti, vos tik pradėdavusi kalbėti. Visi aplinkiniai žinojo Makuškų šeimos „ansamblį“, be kurio neapsieidavo nei gegužinės, nei kitos šventės¹. Šeima gyveno kukliai, tačiau prenumeravo daug laikraščių. Po Antrojo pasaulinio karo

prasidėjo buvusio savanorio persekiojimas: jis buvo ne kartą suimtas ir kalinamas, iš jo buvo atimti apdovanojimai, buvo siūloma pranešinėti apie partizanus, šeima vos išvengė tremties į Sibirą. B. Makuška mirė 75 metų. Šios fragmentiškos žinios apie Kariūnų kaimą ir jo įkūrėjus Lietuvos kariuomenės savanorius kėlė susidomėjimą, skatino ieškoti daugiau žinių. Likimas lėmė, kad su K. Makuška nebeteko ilgėliau pabendrauti: jis sunkiai susirgo ir 2019 m. mirė. Tačiau tenka iš karto pasakyti, kad žinių apie Kariūnų kaimą ir jo gyventojus ieškojimas – beveik „misija neįmanoma“. Jau labai ilgas laiko tarpas skiria mus nuo tų laikų, nebėra amžininkų, o jų anūkai, proanūkiai nedaug ką

gali pasakyti, nes sovietinės okupacijos metais tarpukario laikotarpis buvo nuklotas užmaršties dulkėmis, kaimą palietė „sodybų tuštėjimo“ metas. Žinias apie šį unikalaus pavadinimo kaimą ir jo gyventojus teko rankioti po labai mažą kruopelytę. Kamuoliukas pradėjo vyniotis jau nuo minėto K. Makuškos, kuris patarė kreiptis į savo seserį Anastaziją Žiaugrienę ir jos vyrą Praną, gyvenančius Kaune. Tada paaikšėjo daugiau kariūniečių palikuonių – ne tik Rokiškio rajone, bet ir kitose Lietuvos vietose. Taip žingsnis po žingsnio, kruopelė po kruopelės dėliojosi ir pildėsi Kariūnų kaimo ir jo gyventojų vaizdas. Ieškant žinių apie šį kaimą, teko pastebėti, kad apie jo atsiradimą beveik nėra rašytinių

K. Sabaly Vilniuje su anūke, XX a. 6 deš.
Skaitmeninė kopija iš A. Tornau archyvo

šaltinių. Lietuvos valstybės istorijos archyve esančiame Rokiškio apskrities Kamajų valsčiaus Kamajų dvaro ir Duokiškio vienkiemio žemės parceliacijos plane, sudarytamė Žemės tvarkymo departamento matininko Sirvydo Povilo 1927 m., yra įrašas: „Žemės reformos valdybos nutarimu 1929 m. Nr. 1193, paskelbtu „Vyriausybės žiniuose“ Nr. 309, šios žemės skl. 1–100 ir A NN. pavadinti Kariūnų k-mu, o skl. 101–103 NN priskirti prie Rudžių k-mo...“⁴². Lieka neaišku, ar šis pavadinimas jau buvo oficialiai vartojamas anksčiau, negu pasirodė „Vyriausybės žinios“. 2016 m. išleistoje „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Kamajai“ yra keliolika straipsnių apie atskirus kaimus, jų praeitį, gyventojus, jų šeimų istorijas. Tačiau apie Kariūnų kaimą straipsnio nerasime.

1918 m. vasario 16 d. paskelbtas Lietuvos valstybės atkūrimas, po to vykusios nepriklausomybės kovos ir 1922 m. priimtas žemės reformos įstatymas sudarė galimybę atsirasti Kariūnų kaimui. Šis įstatymas numatė nusavinti dvarų žemes ir išdalyti jas bežemiams, mažažemiams ir nepriklausomybės kovų kariams.

6. Pasai ir ženkleliai gaunami visose pašto įstaigose; taip pat ir kitose valdžios, savivaldybės ir privačiose įstaigose, kurios bus tam reikalui įgaliotos.
7. Visos įstaigos Vilniaus pasus ir ženklelius gauna vietos pašto įstaigose.
8. Pinigus gautus už pasus ir Vilniaus ženklelius įstaigos įteikia mėnesiui pasibaigus ne vėliau 7-tos dienos kito mėnesio vietos paštui, kuris juos persiunčia Paštų Valdybai į Kauną.
9. Piliečiai prašomi yra lipinti Vilniaus ženklelius ant vokų siunčiamų laišku (antroje voko pusėje) ir įvairių dokumentų. Taip pat prašomi vizuoti Vilniaus pasus atsilankius į viešus balius, koncertus, spektaklius, šokių vakarus, prie tų progų nuperkant ir įlipinant į savo pasus Vilniaus ženklelius.

V. G. F. Komitetas.

Savanoriui B. Makuškai išduotas Vilniaus pasas, 1932 m. Jo sūnaus K. Makuškos dovana muziejui. RKM -58630

Pastariesiems žemė buvo duodama neatlygintinai. Kiti turėjo ją išsipirkti per 36-erius metus.

Kamajų dvaras ir daugybė kitų dvarų priklausė grafiui Reinoldui Pšezdzieckiui (1884–1955). Jauna Lietuvos valstybė sprendė klausimą, ką daryti su stambiais žemvaldžiais. 1922 m. priimtas žemės reformos įstatymas numatė palikti dvarininkams 80 ha žemės valdą. 1929 m. padidinta iki 150 hektarų. Už nusavintą žemę R. Pšezdzieckis

gavo kompensaciją – 148 170 litų. Kamajų dvaras nusavintas 1923 m., jame buvo 458 ha 2393 kv. metrai. Iš Kamajų dvaro žemę gavo per 60 bežemių ir per 20 mažažemių valstiečių, tarp kurių buvo 11 karių savanorių. Žemė buvo skirta ir žuvusių karių tėvams: Gegelevičiui Rapolui iš Užpalių miestelio ir Mikėnui Kaziui iš Žvirbliškių kaimo, kario Vlodo Vanago motinai Petronei Vanagienei. Kamajų valsčiuje atsirado naujas kaimas Kariūnai. „Per 10 žemės reformos metų... išparceliuota 4382 dvarai, išspręsta

Paso Nr. 192863

Vardas *Balys*

Pavardė *Makuška*

Pasizada mokėti po *20 cent.*

kiekvienus mėnesį

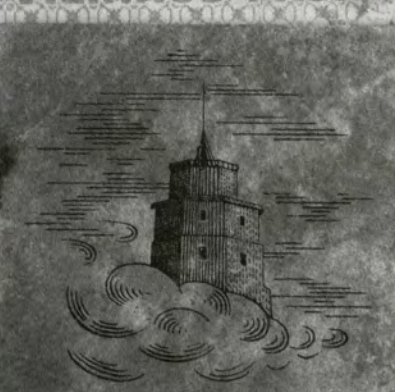
Adresas *Kariūnų km.*

Kamajų v. Rokiškio apskr.

Pasas duotas *1932 m. Lapo 19*

Kamajų paštas
(Kas pasą išdavė)

WILNIAUS PASAS

WILNIAUS
PASAS

Savanoris K. Sabalys su žmona, jos seserimi ir vaikais: Algirdu, Vytautu, Birute ir Ramute, XX a. 4 deš. Skaitmeninė kopija iš A. Tornau archyvo

7059 bylos, iš jų sudaryta 66 415 sklypų su 691 628 ha žemės⁴³.

Rokiškio apskrities Kamajų valsčiaus Kamajų dvaro ir Duokiškio vienkiemio žemės parceliacijos planas Žemės tvarkymo departamento matininko Povilo Sirvydo sudarytas 1927 metais. Parceliacijos metu R. Pšezdzieckiui buvo palikta 80 ha, dalis žemės palikta „valdžios žinioje dėl Kamajų miestelio praplėtimo, dėl miestelio ganyklų. Žemės teko ir Rokiškio Miškų Urėdijai girininko pasodai, Kamajų pradžios mokyklai, Kamajų parapijos prieglaudai, katalikų ir žydų kapams. Po vieną ha paskirta Kamajų Valsčiaus Savivaldybei žvyrui imti ir pramonės įmonei⁴⁴.

Kariūnų kaimo valstiečių ūkiai buvo nedideli. Parceliuojant dvarą, buvo duodama 8–10 hektarų žemės. Tokių ūkių kaime buvo dauguma. Tačiau buvo ir stambių ūkininkų. Grafas R. Pšezdzieckis gyveno užsienyje, turėjo aukštas pareigas ir jam paliktus 80 ha pardavė. Pirmiausia 1925 m. žemę nupirko Amerikoje ilgai dirbęs ir praturtėjęs lietuvis Konstantinas Statulevičius (1874–1929). Jis planavo pirkti per

Nijolė Statulevičienė (Gikytė), gimusi 1934 m. kaimyniniame Kalvių kaime. „<...> nupirkęs žemę statė naujus ūkinius pastatus. Dvare gero gyvenamojo namo nebuvo, stovėjo tik kumečių trobesiai, kurie atrodė jau gerokai nušiuurę. 1928 m. pabaigoje ar 1929 m. pradžioje K. Statulevičius vedė jauną merginą Karoliną Vaičiulytę. Tačiau 1929 m. birželio mėn. jis netikėtai mirė, palikęs besilaukiančią žmoną. Lapkričio 10 d. gimė jų sūnus Kostas. Našlė gruodžio mėnesį ištekėjo už Anta-

Žuvusiųjų už Lietuvą pagerbimo ceremonija. K. Sabalys – pirmas iš kairės. Skaitmeninė kopija iš A. Tornau archyvo

pusę su kitu „amerikonu“, tačiau tas persigalvojo. Teko laukti, kas įstengtų nupirkti 40 hektarų. Pirkėjas atsirado. Tai buvo iš Amerikos grįžęs Juozas Bimba (1891–1976), kilęs nuo Utenos. J. Bimba nupirko buvusio dvaro centrą su ūkiniais pastatais ir 40 ha žemės. Jis pastatė gražų gyvenamąjį namą pagal amerikietišką stilių. Nudažė ryškiais dažais. 1940 m. jis pabėgo ir svetima Taudino pavarde gyveno Šiauliuose, o jo name pokario metais buvo įrengta ambulatorija. Šiuos faktus apie J. Bimbą pateikė buvęs mokytojas Antanas Bimba. Tai buvo stambiausi Kariūnų kaimo ūkininkai.

Grįžkime prie K. Statulevičiaus. Apie jį pasakoja jo marti Stefanija

no Vilučio...⁴⁵ Paminėjimo vertas K. Statulevičiaus (1929–2006) likimas. Jis augo kartu su kitais trimis vaikais, kurių susilaukė motina ir patėvis. Pokario metais Kostas mokėsi Kamajų vidurinėje mokykloje, tačiau jos nebaigė, nes 1948 m. visa šeima buvo tremiama. Jie buvo nuvežti į Panemunėlio geležinkelio stotį, įsodinti į traukinį, kuris stotyje stovėjo apie savaitę, kol į jį rinko tremiamuosius iš visos apskrities. Pas vagonuose uždarytus žmones atvažiuodavo kaimynai, giminės. Jie Kostui patarė bėgti, nes sąrašuose įrašyta Vilučių šeima, o jo pavardė kita ir jos nėra sąrašė: „Jei sargybiniai bandytų sulaikyti, pasakysi, kad nesi įtrauktas į tremiamųjų sąrašą.“

Vaikinui pavyko pabėgti, padėjo draugai. Išvyko į Vilnių, ten apsigyveno kažkokiam sandėlyje. Jis baigė vidurinę mokyklą, buhalterių kursų. Teko tarnauti kariuomenėje, laivyne. Kiti kareiviai buvo mažaraščiai, todėl K. Statulevičiui teko lengvesnė tarnyba raštinėje. Po kariuomenės jis studijavo Vilniaus universitete, nes turėjo „švarią biografiją“, įgijo pramonės ekonomisto specialybę.

Kariūnų kaime žemės gavo ir karys savanoris Kazys Sabalys (1892–1971). Apie jo gyvenimą ir veiklą yra daugiau žinių. K. Sabalys gimė Miegonių kaime (Rokiškio r.). Dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare Rumunijos fronte. 1918 m. rudenį grįžo į Lietuvą, o po metų įstojo savanoriu į Lietuvos kariuomenę, dirbo Lietuvos kariuomenės vyriausiojo štabo Operacijų skyriuje. Už stropią tarnybą K. Sabalys buvo apdovanotas antrosios rūšies Vyčio Kryžiaus 3-iojo laipsnio ordinu, taip pat Gedimino 4-ojo laipsnio ordinu ir Nepriklausomybės medaliu. Su šeima (žmona Adelė Jurkėnaitė, sūnūs Vytautas ir Algirdas, dukros Ramutė ir Birutė) gyvendamas Kaune, Kariūnų kaime pasistatė namą, tačiau nespėjo įrengti. Pokario metais namas buvo perkeltas į Kamajus. Jame įrengtos dvi mokyklos klasės, mokytojų kambarys, direktoriaus kabinetas, raštinė, valytojos butas. Prie namo

K. Sabalys veisė sodą, sodino retų veislių obelis, ypač žavėjosi rojus obuoliukais. Tragiškieji 1940-ieji nutraukė gyvenimo rimtį. Tai ypač palietė savanorių šeimas. K. Sabalys nenorėjo trauktis iš Lietuvos. Jo anūkė dailininkė Arūnė Tornau, prisiminusi mamos pasakojimus apie tuos tragiškus laikus, pasakojo: „1941 m. sovietų karininkas Kamajuose vedė sušaudyti mano senelį. Devynmetė jo dukrelė Ramutė, apkabinusi karininko kojas, prašė paleisti tėvą. Karininkas leido jam pabėgti“⁶. Nuo to laiko prasidėjo ilgi klajonių ir slapstymosi metai. 1944 m. buvęs savanoris apdovanojimus, svarbius dokumentus sudėjo į medinę dėžutę ir užkasė Kamajuose. Jie išliko, tik nukentėjo. 2019 m. jo anūkė A. Tornau dokumentus padovanojo Rokiškio krašto muziejui. Pokario metais K. Sabalys vargonininkavo, dirbo zakristijonu Kupiškio, Panevėžio ir Anykščių rajonų bažnyčiose. Šeimai apie savo buvimo vietą pranešdavo per patikimus žmones. Šeimos nariai bandė jį paremti. A. Tornau prisimena: „Mama (K. Sabalio dukra Ramutė) pasakojo, kad iš Kariūnų žiemą vieną naktį per ledą vežė tėvui maisto ir labai bijojo įlūžti. Kai 1946 m. mirė K. Sabalio žmona, šeimai tapo dar sunkiau. Sūnus Algirdas patraukė į Vilnių, o Vytautas slapstėsi, niekas nežinojo, kur jis yra, koks jo likimas. Daug vėliau atėjo žinia, kad jis

pasiekė Kanadą. Kariūnuose liko abi sesutės, viena – 19 metų, kita – 14. Vyresnioji Ramutė įsidarbino Kamajų mokykloje, reikėjo rūpintis sesute ir padėti Vilniuje studijuojančiam broliui. Ramutė atsidūrė Kamajų areštineje, valdžia bandė sužinoti, kur tėvas. Kai ištrūko iš nelaisvės, nutarė bėgti su seserimi į Vilnių ir globos ieškoti pas vienuoles. Gyveno Užupyje, valgė vieną kartą per dieną – žirnių sriubos. Brolis Algirdas irgi skurdo, apie tėvo likimą nieko nežinojo. 1953 m. po slapstymosi jis atvyko į Vilnių, apsigyveno Kražių skg., išsinuomojo butą pas KGB darbuotoją, kuris jį sekė, tikrindavo laiškus. K. Sabalys įsidarbino vaikų pieno mišinių gamybos punkte⁷.

A. Tornau prisimena, kad jos senelis K. Sabalys išliko orus, buvo inteligentiškas, visada tvarkingai rengėsi, nešiojo skrybėlę. Būdamas patriotas, taip ugdė ir savo anūkes, skiepijo meilę Tėvynei. Dažnai eidavo su jomis pasivaikščioti, pasakodavo apie miestą, vesdavosi į bažnyčias, pas vienuoles, labai pasipiktino, kai Arūnė pasakė esanti pionierė. 1971 m. sausio 1 d. K. Sabalį ištiko infarktas. Jis palaidotas Kamajų kapinėse, šalia žmonos⁸.

Tai tik keletas Kariūnų kaimo gyvenimo epizodų. Žinios ir informacija renkama toliau.

Tęsinys apie Kariūnų kaimą ir jo gyventojus kitame žurnalo numeryje.

Nuorodos

¹ *Kauno diena*, 1997, gegužės 28.

² LCVA, f. 1250, ap. 4, b. 10/200.

³ *Lietuvos aidas*, 1932 sausio 23, p. 6.

⁴ LCVA, f. 1250, ap. 4, b. 10/200.

⁵ Rokiškio krašto muziejaus archyvas (toliau – RKMA), b. 139.1.

⁶ Ten pat.

⁷ RKMA, b. 139.1.

⁸ Ten pat.

Eva Juškevičiūtė

Eilėraščiai

Eva Juškevičiūtė Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos 3d klasės gimnazistė. Visos nuotr. Redos Kiselytės

Kalba tyliai, nuosekliai, žvelgia gėrio kupinomis akimis, spinduliuoja dvasine stiprybe... Tokia ji – Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos 3d klasės gimnazistė Eva Juškevičiūtė. Kiek daug jos kūryboje tiesos, gyvenimo žavesio, paslapties, atvirumo ir žodžio laisvės. Eva sėja meilę, įsišaknija į vertybių pasaulį ir brandina literatūrinius vaisius. Iškeltos gyvenimo burės ją neša į dar neištirtas salas, į dar neatrastus pasaulius, o naujos patirtys vėl sugula į naujus apmąstymus, gilius tekstus...

• Reda Kiselytė

*Ar žinai, kiek per gyvenimą esu parašiusi eilučių?
O ar žinai, kiek jų buvo skirta tau?
Kiek jų ištryniau,
Kiek melavau,
Kiek bijojau ir nenorėjau.
Kažkas liko – tikro ir išgražinto.
Tai žodžiai tau. Kai juos išgirsi – neabejok,
Tai bus gražiausias melas.
Bet juk tu žinai,
Kad aš meluoti nemoku.*

*Rožinis vakaras.
Gėriau tą pavasario orą,
Skalavau juo plaučius ir širdį.
Man visada patiko vakarai –
Jie tarsi ramumo apibrėžimas.
O tada žinoma – naktis.
Ji ir milijonai + viena žvaigždė.
Tos visos svajos,
Jai išsakyti norai,
Slapti bučiniai,
Saldūs besiliečiantys pirštų galiukai,
Ta šiluma.
Bet ne žmogaus šiluma ar laužo,
Tai šiluma šaltos nakties.
Ji kaip namai.
Nežinau, kiek namų žmogus gali turėti,
Bet man naktis yra viena jų.
Ar prisimenat tą jausmą,
Kai naktis tyliai geriasi į plaukus?..*

Jos

Moteris – tai mirtina liga
Ją pasigavęs nebeatsigausi.
Jos pėdsakas visam liks tavo kūne,
Ir net nauja „liga“ nebepadės.
Tu man sakai: „Bet juk laimėjau AŠ!“
„Tai AŠ ją nužudžiau!“
Bet mielas mano,
Savo šaknis ji jau seniai įleidusi tavyje.
Tu to net nejausi.
Padėjai kelnes į spintą? – Jos nuopelnas
Lėkštę įdėjai į kriauklę? – vėlgi Ji.
Moteris – tai priklausomybė.
Paragavus norisi daugiau
Ir nesvarbu, ko nori ji.
„Juk ji mano!“
Mano liga,
Mano priklausomybė...
„Bet AŠ jos valdovas!“
Vyrai, užsikrėtę moterimi, tampa kvaili.
Jie jaučiasi karaliai,
Jie valdo kažką,
Bet kada gi liga ar priklausomybė atsirado iš situacijos
valdymo?..
Vargšai organizmai po truputį miršta
Net nežinodami kodėl.
Moteris – tai mirtina liga
Nuo jos arba mirsi,
Arba laimingai visą gyvenimą pragyvensi.
Ir ne visada svarbu jos stadija,
Dažniau svarbu,
Kiek tu kvailas, aklas ir kurčias...
Moteris – tai mirtina liga.

Šviesu

Aš pamačiau žaidžiančius drugelius.
Jų buvo vienas, jų buvo du,
Jie pynėsi man po kojom,
Jie žaidė. Juk tai taip linksma!
Drugeliai visada man kėlė džiaugsmą.
Ir nors jie nešė mintį apie laikinumą,
Man jie nešė laimę –
Geltoną kaip ir jie patys.

Šilta

Tai apkabinimas.
Jis šiltas, tikras ir jaukus.
Nebesiunčiu jau jų aš mintimis,
Vis tiek jie adresato nepasiekia...
Nebesiunčiu ir... nebesiųsiu.
Nebematau prasmės oro srove perteikti savo jausmus.
Geriau ateik,
Mano rankos plačiai atvertos.
Tau nereikės kalbėt,
Aš net akių kontakto neprašysiu.
Tu tik prisiglausk.
Ašarom apliesi man megztinį?
Nieko, taip jis tik dar brangesnis taps.
Ir ne, emocijos dar nieko nepadarė silpnesniu.
Herojiška sakyti: „O tu paverk ant mano peties“,
Bet jei tau palengvės, aš galiu pasiūlyti petį, krūtinę,
delną ar kelius...
Jei tau palengvės, aš visa tavo,
Ir šį vakarą siūlau tau savo apkabinimą.

Tarp šiandienos ir giljotinos

Kas supaisys, kas buvo senovė žmonių galvose:

Renesansas: Mes esam valdovai!

Barokas: Iki mirties...

Čia Dievas nevaldo, čia vėl visavaldis,

Čia mirtis amžina, čia – „ji gera pabaiga!“

Ir pabandyk tu suprasti, ką jautė jie žiemą, ką jautė pavasarį vieną.

Vis mąstau, ar blogiečiai kada mąstė gerai ir ar suprato, kad „žmogau, taip negerai“:

Ar herojai tikrai nepabūgo kovoj ir gal juos tik aprašė didžius...

Laikas vis bėga, nors jo kojų neteko matyt. Gal kaip visi – ėmė lėktuvu skraidyt.

Ir ką čia supaisysi, ką mąsto žmogus.

Amžina

Mes kaip geltoni drugeliai –

Vos užgimę turim mirti.

Ir mūsų nesuskaičiuojami plazdėjimai

Niekam nerūpės.

Mes kaip tie geltoni drugeliai,

Tupiam nuo gėlės prie gėlės,

Ieškom prasmės, nors mūsų tikslas mirt.

Mes kaip tas spindulys,

Kuris lūžęs suspindi gyvenimu.

Tik pasiekę limitą,

Tik sudužę mes suspindim.

O gal mes tik geltoni drugeliai,

Kurie džiaugiasi šia saulėta diena.

Ir gal mes tik lūžę spinduliai,

Kurie sukūrė čia saulėtą dieną.

Tą dieną, kai sniegės žaidė

Ne, jau buvo pavasaris,

Pliusas su minusu vis kovėsi kovoj.

Tą dieną, kai vėjas kilo ir krito

Ir medžiai pražydo baltai.

Tada, kai net diena nežinojo, kas ji,

Ir debesys plaukė ir plaukė,

Kai nebuvo šalta, bet sušalau,

Kai saulė šildė, nors jos nemačiau.

Tą dieną, kai pavasarį snigo,

Kai kovėsi metų laikai,

Kai mylimieji dalijosi diena,

Tik aš nežinau, tu pavasaris ar žiema...

Kalendoriaus lapus vis plėšiu ir plėšiu,

Net nebeskaitau, kas ant jų,

Naujieji metai, Valentino diena,

Pavasaris, vasara,

Pradžia... Pabaiga.

Pro langą pažvelgus

Pasimetu aš:

Kur dingo tie lapai,

Kurie dažė gatves.

Kur dingo ta saulė,

Kur šildė rankas.

Gal išėjo per aikštę?

Per akmenis grįstus istorija?..

Rokiškis, čia Rokas ir kiškis,

Čia bažnyčia – pasiklydusių sielų namai,

Čia dvaras, kur kadaise gimė menas.

Čia Rokiškis,

Kur net šaltyje šildo širdis.

Mėnulis lyg koks didžiulis skanėstas, nuo kurio niekas negali atitraukti akių, pakabintas danguje.
O dangus!

Visus savo atspalvius išmėtė.

Pasiklydusiems keliauninkams, kurie laiku, prieš saulei nusileidžiant, nespėjo grįžti namo, žibintai kelią rodo.

Visur tylu, ramu, o namai, kaip tik prabudę!

Savo geltonomis akimis visus stebi ir teisia.

Na, gal ne kiek teisia, kiek linki greičiau grįžti į šiltus namus.

Pavienės mašinos.

Ak, jose verda visai kitas gyvenimas!

Bet štai kas tikrai miega, tai žmonių budrumas.

Visi eina kiek susikaustę arba apgirtę – iš laimės ar meilės, žmogui ar alkoholiui.

Štai bažnyčia.

Jei ją matai, dar nereiškia, kad tu netoli.

Ji apgavikė, bet už tai kokia išdidi!

Ji primena namus.

Ji ir yra namai – pasiklydusioms sieloms.

Štai parduotuvė dar veikia.

Nebeilgai.

Alkoholio negalima, tai ir auditorija nebe ta.

Bet apskritai vakaras gražus.

Gal kiek šaltas.

Bet ne toks šaltas kaip žmonių širdys,

Kurie nepataikę išmesti šiukšlės jos nepakelia!

Bala. Kaip jau įprasta.

Asfaltą remontuok neremontavęs, vis tiek ten atsiras bala.

Atrodo, kad ta bala kažkada buvo didžiulis ežeras, bet jo liko tik tiek – bala.

Tačiau vis tiek nepasiduoda!

Ir štai nuvažiavo paskutinė šio vakaro mašina.

Aš pamelavau, ji nėra paskutinė.

Bet užtai taip gražiai nuskambėjo...

Perėjus žvyro pinkles, mane jau pasitinka langas. Jis šiek tiek piktinasi, kad aš dar ne namuose, bet kas gi klauso seno lango girgždėjimo?.. Todėl kartu jis mane meiliai pakviečia, ir aš jau namuose.

Kiekviena žvaigždė
Skaudžiam prisiminimui
Išėjusiai sielai
Ašarai
Tikros meilės akimirkai
Vaikiškai šypsenai
Tikrumo akimirkai
Stovėjimui už savo įsitikinimus
Prasmingam sakiniui
Nevilties žvilgsniui
Žiupsneliui cinamono
Per saldžiai kavai
Rytiniam ne
Ir vakariniam taip.
Palaidiems plaukams
Klaidžiojimui be tikslo
Susikibusioms rankom
Tirpstančioms snaigėm ir laikui.
Tuščioms naktims, kurios buvo pilnos kalbų
Ir pilnoms naktims, per kurias nebuvo išstartas nė žodis.
Kiekvienai iš meilės dužusiai lėkštei
Ir iš nevilties suklijuotam puodeliui.
Kiekvienai tvirtovei, kurią vadiname namais,
Bažnyčiai, kuri yra širdyje.
Kiekvienam laužui, prie kurio gimė:
Prisiminimai
Meilė
Nuovargis
Dainos.
Kiekvienam paraudusiam skruostui
Žvilgsniui į dangų
Bėgimui per laukus
Šaltoms naktims
Draugystei, virtusiai meile,
Pražydušiai gėlei
Uodui
Apšviestai gatvei
Nemigos naktims
Pilnačiai
Ir tau.

Ir taip sustojo akimirka...
Mūsų buvo nei daug, nei mažai,
Vieni kalbėjo, kiti kalbėjo, o gal tylėjo...
Stalas buvo nei pilnas, nei tuščias
Ir žingsnių – nei daug, nei mažai.
Prisimenu – kažką rodė per televizorių,
Gal telefoną, gal žmogų prie jo.
Istoriją girdėjau apie istoriją, kuri dar nėra istorija,
Garsiai nuskambėjo juokas ir supratau –
Akimirka nesustojo,
Čia aš sustojau akimirkai...

Prisiminimai apie Paulių Širvį

JUOZAS PRANCKŪNAS

Panemunėlis

1981 m. vasario 15

Povilą prisimenu iš vaikystės nediduką, kresną, nuolat besišypsantį geltonplaukį. Toks jis man liko ir visą gyvenimą. Kiekvienas susitikimas su juo buvo malonus, nes Povilo nuoširdumas ir rūpestis kitais išsklaidydavo ir blogiausią nuotaiką.

Vaikystėje jis labai mėgo skaityti knygas, o ypač garsiai, kai kiti jo klausydavo. Jis stengėsi, kiek sugebėjo, skaityti raiškiai, veikti klausančiųjų jausmus. Dažniausiai jam tai pavykdavo, ypač kai graudulingu balsu skaitydavo jaudinančias knygos vietas. Tas balsas, man atrodo, išliko ir vėliau, kai Povilas skaitydavo ir savo kūrybą.

Paulius Širvytis, apie 1954 m. F6-1. Visos nuotraukos iš Rokiškio Juozo Keliuočio viešosios bibliotekos archyvo

Kiek prisimenu, vaikystėje, o ir vėliau Povilą domino Alekso Jasu-

čio kūryba, kuri buvo spausdinama žurnale „Jaunimas“. Jis nepaprastai žavėjosi šio žmogaus idealais, jo kovos keliu ir tragiška mirtimi Ispanijos žemėje. Jis dažnai cituodavo tuos jo eilėraščių posmus, kuriuose atsispindėjo meilė savo tautai ir kova už šviesesnę gyvenimą.

Povilas žavėjosi jūra, jūreivių gyvenimu, ir tikriausiai tuo metu jau nebuvo šia tematika knygos, kurios jis nebūtų skaitęs. Šis žavesys jo nepaliko ir brandaus gyvenimo metais, kuomet jis su pasididžiavimu kalbėdavo apie savo jūrų keliones, darbą, jūreivius.

1941 m. dažnai susitikdavau su Povilu, kai jis mokėsi Vilniaus pėstininkų karo mokykloje. Vaikščiodami po šios mokyklos parką, mes kalbėdavom apie naują gyvenimą, apie ateities perspektyvas. Kariniu gyvenimu Povilas nelabai žavėjosi, jo mintys daugiau kryo į literatūrą, poeziją. Kada pats pradėjo kurti, tiksliai pasakyti negaliu, tačiau iš jo kalbų supratau, kad jis poezija susižavėjo gana anksti, dar vaikystėje. Pirmuosius jo eilėraščius perskaičiau pokario metais „Tarybiniame Rokiškyje“, kuriame vėliau jis ir pradėjo dirbti literatūriniu darbuotoju.

Paulius Širvytis su bendradarbiais A. Mikšiu ir P. Prascieniumi. F6-9

Paulius Širvys (antras iš kairės) su Pandėlio rajono laikraščio „Spalio pergalė“ bendradarbiais. F6-7

„Tai jau atsidarė dainų skrynėlė“, – pagalvojau, nes Povilas iš vaikystės jas labai mėgo. Jis niūniuodavo, ir kai buvo liūdna, ir kai smagu. O draugų būryje jas traukė visu smarkumu. Ypač jam patikdavo, kai nuo tų dainų imdavo

Su rokiškėnais literatais po literatūrinio vakaro, 1951 m. Pirmoje eilėje iš kairės: Elena Tabeliškytė, Paulius Širvys, Elena Kurklietytė ir Aldona Laguckaitė. Antroje eilėje: Antanas Matiukas, Stasys Maciūnas, Edvardas Uldukis, Algimantas Skeiryš ir Aloyzas Urbonas. F6-10

mirksėti troboje žibalinė lempa arba ir visai užgesdavo. Nėra abejonės, kad ta meilė turėjo didžiulę įtaką ir jo kūrybai.

Dažnai pas jį užeidavau, kai jis pokario metais gyveno Rokiškyje, Respublikos gatvėje, pas savo vaikystės draugą Alfonsą Krasauską. Savo kamaraitėje, taip jis vadino savo kambarėlį, jis niūniuodavo kokios nors dainos melodiją ir rašė savo eilių posmus. Užsiminus apie eilėdarą, nesigilindamas atsakydavo: „Poezija tai viskas kartu – ir tvarka, ir skambesys, ir jausmas“.

Paulius Širvys Klaipėdoje, 1958 m. F6-3

Su Pandėlio rajono laikraščio „Spalio pergalė“ bendradarbiais, 1951 m. Paulius Širvys – antroje eilėje antras iš dešinės. F6-8

Ir tikrai, tas iš jo posmų sklindantis paprastumas, kurį visi suprato, kaip ir daina, traukė ir džiaugsmo, ir liūdesio ašarą.

Daug kartų teko stebėti jį literatūros vakarų, susitikimų metu. Jo išvaizda, manieros, įžanginė kalba didelio įspūdžio nedarė, tačiau viską lėmė virpančiu balsu skaitomi jausmingi kūrybos posmai.

Nuoširdumas, paprastumas, jautrumas – šios puikios žmogiškos savybės – lydėjo Povilą visą gyvenimą, todėl ir nenuostabu, kad jis buvo visų mėgstamas ir laukiamas.

Su pirmosios knygos šventės dalyviais, 1965 m. F6-6

Paulius Širvytis (trečias iš kairės) su bendraamžiais. F6-26

Paulius Širvytis

ALDONA RAKŪNIENĖ

Rokiškis

1981 m. balandžio 3

1950 m. rugsėjo 1 d. pagal paskyrimą atvykau dirbti į Pandėlio vidurinę mokyklą. Čia mokyklos pasilinksmimuose išgirdau mokinius ir mokytojus dainuojant:

*Nelaimei ar laimei tave pažinau,
Mergaitė, iš tolimo sodžiaus...*

Kartu sužinojau, kad tai rajono laikraščio „Spalio pergale“ redaktoriaus Pauliaus Širvio posmai. Netru-

kus ir jis pats pasirodė mokykloje. Tai buvo pirmas poetas ir rašytojas, kurį man, lietuvių kalbos ir literatūros mokytojai, teko pamatyti ir pažinti. Iki tol galvodavau, kad šį talentą turintys žmonės lyg ir aukščiau už kitus stovi, gal jie išdidūs, užsidarę... Ko gero, yra ir tokių, bet Paulius kiekvienam draugiškai šypsodavosi, spausdavo ranką, kažkaip keistai kraipydamas galvą – tai sunkių fronto dienų palikimas. Netrukus jis mokyklos literatū būreliui pasiūlė organizuoti poezijos vakarą, kuriame skaitė savo eilėraščius. Vėliau tie literatūriniai vakarai vyko ne

kartą, o juose mokiniai klausydavosi savotiškai kaptai skambančio poeto balso. Mes aštriai ginčydavomės dėl talento ir išsimokslinimo. Vos ne kiekvieną kartą, kai tik susitikdavome, Paulius priekaištaudavo, kodėl nerašau eilėraščių, juk turiu literatūros mokytojo specialybę. Aš tvirtindavau, kad specialybei įsigyti pakanka mėgti literatūrą, o kūrybai reikia talento, bet jis su manim nesutikdavo, imdavo įrodinėti, kad iš akių matąs, jog galiu kurti, ir taip galų gale susipykdavom. Kas žino, gal jis šiek tiek ir buvo teisus, bet, be polinkio, dar reikia ir drąsos raštu

Paulius Širvys (dešinėje), V. Paltanavičius (viduryje) ir J. Šiožinys poezijos vakare Utenos centrinėje bibliotekoje, 1974 m. Nuotr. J. Juodvalkio. F6-11

atverti savo širdį ir jausmus, o svarbiausia – tai parodyti publikai.

Kai išvyko į Vilnių, atvažiavęs į Pandėlį, visada apsilankydavo, bet tada dažniau su mano vyru dainas traukdavo, pakalbėdavo ir apie poeziją.

Prisimenu vieną epizodą. Buvo 1959 metų rugpjūčio 13-oji – mano vyro mirties metinė. Eidama į kapines sutikau Paulių, kuris kelias

Paulius Širvys, 1973 m. F6-4

dienas jau svečiavosi Pandėlyje, maloniai visų priimamas ir vaišinamas. Linksmas buvo ir tada, bet, pamatęs mane, staiga pasikeitė, ėmė verkti ir nuolat kartoti: „Aš, kiaulės vaikas, vaikštau gyvas pasauliu, o toks žmogus po žeme...“ Ir vėl teko susipykti, kaip ir pirmisiais pažinties metais. Pasakiau: „Gal tu pats ir paršas, bet taip kalbėdamas įžeidi savo motinos atminimą.“ Atsipeikėjo, nubraukė vyriškas ašaras ir pareiškė: „Tu šį kartą labai teisi. Pažadau, kad išpirkdamas savo nepraustaburniškumą, aš parašysiu tokį kūrinį apie motiną, apie motinas...“ – patikslino. Netrukus pasirodė jo apybraiža „Nulenks galvą prieš motiną“. Ar tai buvo pažado įvykdymas, ar atsitiktinis kūrybinis momentas – nežinau.

1967 m. Pandėlio vidurinėje mokykloje vyko literatūrinis vakaras, kuriame dalyvavo Paulius Širvys ir Pranas Raščius. Nemažai abiturientų, gyvenančių kaime, negalėjo dalyvauti tame vakare. Poetai dar buvo neišvykę ir pirmadienį. Pirmąsias pamokas tada turėjau vienuoliktoje klasėje. Mokiniai pageidavo, kad poetai ateitų ir paskaitytų savo eilėraščių. Paulius skaitė beveik visą pamoką, Pranui Raščiuvi mažai beliko laiko.

Šią pamoką, manau, tos laidos abiturientai prisimena iki šiol, ypač dabar, kai tiek daug rašoma ir kalbama apie poetą Paulių Širvį. Žmogaus nebėra, liko jo darbai, kurie jį ir padarė nemirtingą, liko linksmi, nuotaikingi atsiminimai.

Įrašai ant beržo tošies

Esė

REDA KISELYTĖ

Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos bibliotekos vedėja

Koks stebuklingas baltaliemenių beržų švytėjimas... Rašau šią esė ant vėjo nugairintos ir saulės išbučiuotos tošies... Prisiminimai, įrašai ir autografai knygoje, straipsnių kopijos, elektroniniai laišakai – patys geriausi liudijimai, kurie ir liejasi ant baltaliemenio beržo tošies. Dyla

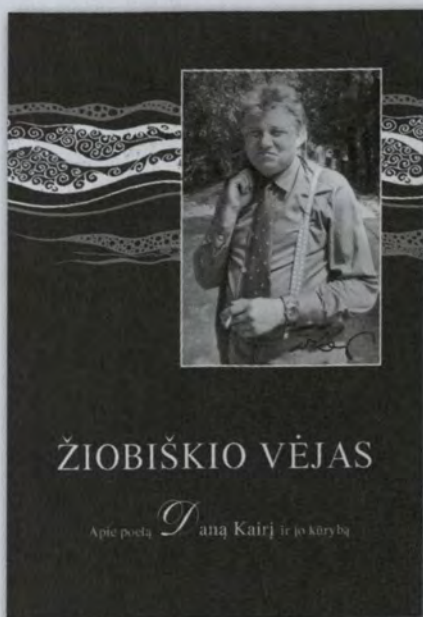
mums visiems dovanotas laikas. Atminties spragas gavina saldi beržų sula. Rašau...

Knygų lentynoje snūduriuoja „Gimtinės“ laikraščio almanachas „Tėviškės vyturiai“. Man jis labai brangus. Jau prabėgo penkiolika metų nuo šio leidinio pristatymo

Vilniuje. Taip ir gimė pažintis su žurnalistu, rašytoju, knygų sudarytoju, aktyviu kraštotyrininku Jonu Laurinavičiumi.

Vėliau paaiškėjo, kad gerbiamas Jonas bendravo su dabar jau šviesios atminties Rokiškio krašto pedagogu, poetu Danu Kairiu. Taip ir

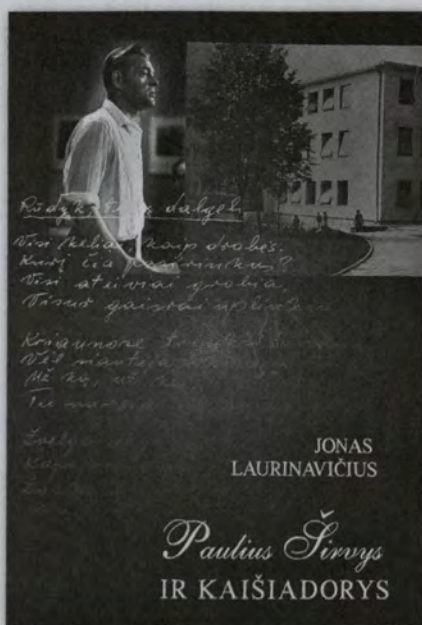

susibičiuliavome kaupdami prisiminimus knygai „Žiobiškio vėjas: apie poetą Daną Kairį ir jo kūrybą. Atsiminimai, kūrybos analizė, eilėraščiai“. Šis reiškinys – gilus ir prasmingas. Tuomet gerbiamas J. Laurinavičius pirmą kartą lankėsi D. Kairio tėviškėje, gimtajame Ažusienių kaime, Rokiškio rajone. Tai prasmingas įrašas ant beržo tošies. Kai lankėmės gerbiamo Dano gimtinėje, paslaptį ošė beržai. Saulėje spindėjo baltieji broliai. Jie buvo tokie širviški, bet jau be Dano...

Prasmingas dar ir kitas įvykis, kai minėtąją knygą apie D. Kairį su Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos Rokiškio skyriaus nariais pristatėme Vilniuje, Rašytojų sąjungos klube. Nuo tada ir prasidėjo gerbiamo J. Laurinavičiaus nepaprasta meilė Rokiškio kraštui. Jis skyrė ir dabar skiria didžiulį dėmesį kraštotyros informacijai, gilinasi, rašo, ieško, tikslina literatūrinius ir istorinius faktus... Kas žino, gal jau ir tuomet gerbiama Jonui gimė idėja parašyti kitą knygą – „Paulius Širvys ir Kaišiadorys“, kurioje nemažai sąsajų su Rokiškio kraštu ir šio krašto asmenybėmis.

Ant vėjo nugairintos ir saulės išbučiuotos tošies dar vienas įrašas...

2019 m., liepos 26 d., Žiobiškio Šv. Mykolo arkangelo bažnyčioje Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos Rokiškio skyriaus nariai pristatė knygą „Paulius Širvys ir Kaišiadorys“. Gaila, kad renginyje negalėjo dalyvauti knygos autorius J. Laurinavičius. Didingos bažnyčios erdvėse prisiminėme poetą P. Širvį, skaitėme ištraukas iš naujos knygos, literatūrų širdyse gyvybe alsavo perskaitytos dedikacijos poetui.

Redaktorius ir knygų leidėjas Antanas Rybelis leidinyje „Paulius Širvys ir Kaišiadorys“ rašo: „Ši Jono Laurinavičiaus knyga ne tik fiksuoja dar nežinomus P. Širvio gyvenimo epizodus, susijusius su Kaišiadorių kraštu, bet ir atskleidžia jo tragišką būtį ir poezijos paslaptį. O pirmą kartą publikuojamos jo eilėraščių variantų ir dokumentų faksimilės liudija, kaip jis atsakingai žiūrėjo į poetinį žodį, gludino jį, rinko jam kuo tinkamiausią vietą, kol eilėraštis įgydavo tobulą klasikinę formą, minties ir jausmo tikrumą.“ Tai gilios ir prasmingos mintys, kurių nenugairins šiaurūs vėjai ir neišdegins ilgapirščiai saulės spinduliai. Jos gyvena...

Vilniuje dažnai susitinku su žurnalistu, rašytoju J. Laurinavičiumi.

Gražūs ir vis nauji įrašai driekiasi ant baltaliemenio beržo tošies... Ne kartą su juo esame kalbėję apie poetą P. Širvį, jo kūrybą. Su poeto meile Alfonsa Žegliūnaite-Lioliene gerbiamas Jonas taip ir nebesusitiko, bet yra sakęs, kad ši moteris nebūtų buvusi laiminga su Pauliumi... Šią knygos autoriaus mintį aš dar spėjau pasakyti vadinamajai Alpunytei... Žinią ji nuriijo tarsi gurkšnį beržo sulos... Kokį skonį ji tuomet pajuto, šiandien jau niekas nebeapasakys...

Alfonsa Liolienė dar prieš gerą dešimtmetį paprašė: kada tik lankysiuosi Antakalnio kapinėse, kad uždegčiau žvakutę ant Pauliaus kapo. Šį prašymą stengiuosi išpildyti.

Daugiasluoksnė beržo tošis. Dar ant vienos jos atplaišos rašau vieną istoriją apie gerbiamo J. Laurinavičiaus literatūrinę veiklą. Aktyvus žurnalistas dažnai vartoja žodį „popierynas“. Jis taip kalba apie savo rankraščius, užrašus, įvairios medžiagos kopijas, laiškus, kitus dokumentus... Knygų leidėjas pasakoja, kad dirbant „Kaišiadorių aidą“ redaktoriumi, nebuvo laiko rašyti. Taip ir susikauptė unikalios informacijos „popierynas“. Dažnai skatinu „popieryno“ savininką didesnę dėmesį skirti unikalios informacijos apdorojimui. Neslėpsiu, turiu ir savanaudiškų tikslų. Daug naujai peržiūrėtų dokumentų dažnai yra susiję su Rokiškio krašto įžymiais žmonėmis. Taip ir suguldoma informacija į knygas, vėliau įrašai su autografais papildė Rokiškio Juozo Tumo-Vaižganto gimnazijos „Romuvos“ padalinio leidinių su autografais kolekciją. Taip rašoma mūsų krašto kultūros istorija, taip gimsta nauji įrašai ant beržo tošies...

Visuomet kažkas lieka nepasakyta... Gražūs baltaliemeniai beržai, gardi jų sula. Kokia balta tošis. Aš dar parašysiu...

Tiesūs ir tvirti kaip medžiai

IRENA VARNIENĖ

Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narė

Gal jums teko kada nors važiuoti ar pėsčiam kulniuoti, vaikštinėti po šilą, girią, baltmiškį, alksnyną, ažuolyną ar beržyną ir stebėti daugybę spalvų, kuriomis dabinas medžiai. Tikrai pastebėjote, kad vyrauja žalia – gamtos, pavasario, jaunatvės, amžinumo, sveikatos – spalva, reiškianti viltį, džiaugsmą, ramybę, esaties tvirtumą. Yra ir pilkos – ramybės ir taikingumo – spalvos. Akis pagauna ir rudą – dosnumo ir išminties – spalvą. Žvilgsnis užklius ir už

juodos – ne, ne blogį reiškiančios, o išsilavinimą, eleganciją, kilnumą, rimtumą. Ir stovi medžiai išsirikiavę kaip kareiviai, orūs, tylūs, tvirti. O jų apdarų spalvos man primena šaulių uniformas. Giria ne vieną kartą kritiniais istoriniais momentais ir glaudė, ir šildė, ir maitino, ir gynė lietuvių karį, partizaną, šaulį. Tai ne vien išorinė detalė, bet ir asociacija su šios organizacijos žmonių tvirtu charakteriu, ambicingumu. Ką mes žinome apie juos?

Lietuvos šaulių sąjunga įkurta 1919 m. birželio 27 d. siekiant įtvirtinti šalies nepriklausomybę ir įveikti bolševikus, bermontininkus ir lenkus. Prie organizacijos kūrimo prisidėjo žymūs Lietuvos kultūros veikėjai: žurnalistas Matas Šalčius, rašytojai Antanas Vienuolis-Žukauskas, Juozas Tumas-Vaižgantas, Faustas Kirša, dailininkas Antanas Žmuidzinavičius, gamtininkas Tadas Ivanauskas, iškėlę uždavinius – patiems šviestis ir šviesti visuome-

Obelių muziejuje minint partizanės Dianos Glemžaitės-Bulovienės 70-ąsias žūties metines kartu su Panevėžio krašto ateitininkais. Visos nuotraukos iš Pandėlio gimnazijos archyvo

Ateitininkės gimnazijoje Vasario 16-osios renginyje

nę, ginti Lietuvos teritoriją ir jos nepriklausomybę, saugoti valstybės turtą, stiprinti savo kūną ir valią, būti drausmingiems ir mandagiems, teisingiems ir tiesiems, branginti šaulio vardą ir Lietuvos garbę. O organizacijos ženklu pasirinko Vyčio kryžį ant skydo. Visais svarbiais Lietuvai momentais šauliai saugojo Tėvynę: ir 1919 m., kovodami su rusų baltagvardiečių ir vokiečių savanorių bermontininkų gaujomis, ir 1920 m., kovodami su lenkais, siekusiais prisijungti dalį mūsų teritorijos, ir 1923 m., kovodami už Klaipėdos krašto prijungimą prie Lietuvos, ir 1941 m. birželio sukilime prieš sovietinę okupaciją, ir 1944–1953 m. vykusiame Lietuvos partizaniniame kare, ir 1991 m. gynė Lietuvos Parlamentą ir kitus objektus, talkino išvedant okupacinę kariuomenę.

2019 m. visa Lietuva minėjo Šaulių organizacijos šimtmetį, o

Šiomet ateitininkės kepė sausainius, rinko aukas ateitininkų akcijai „Ateitis vaikams“, skirtai onkologiniams ligoniams

2020-ieji paskelbti Ateitininkų metais. Ši patriotinė organizacija rūpinasi istorine Lietuvos atmintimi, pasisako prieš visuomenės vartotojiškumą, nepotizmą, karjerizmą. Ji taip pat kovoja už švietimo plėtrą,

mokslą, pagarbą vienas kitam. Ir ateitininkų, ir šaulių yra ir mūsų rajone, todėl pirmiausia kalbinu Rokiškio rajono Pandėlio gimnazijos ateitininkų kuopos vadę mokytoją Eglę Glemžienę.

I. V.: *Kada įkurta ir kaip vadinasi Pandėlio gimnazijoje jūsų vadovaujama organizacija? Kiek joje narių?*

E. G.: Ji vadinasi Pandėlio gimnazijos Šv. Onos ateitininkų kuopa, įkurta 2003 m. birželio 2 d. mokytojos Sigutės Paliulionienės, o nuo 2004-ųjų rudens vadovauju aš. Kuopoje 15 mokinių.

I. V.: *Papasakokite apie save? Kodėl ėmėtės tokios veiklos?*

E. G.: Dirbu tikybos mokytoja, o ateitininkų būreliui mokykloje vadovavau dar 1995 m., bet nebuvau įregistravusi kuopos. Vėliau keletą metų auginau vaikučius. Grįžusi radau įkurtą ateitininkų kuopą, ir gyvuojame jau 16-lika metų. Manau, auklėti jaunimą pagal ateitininkų organizacijos ideologiją yra labai geras būdas. Ugdomos dorinės, pilietinės jauno žmogaus vertybės, auginamas tikėjimas. Nors šios vertybės ir nelabai populiarios dabartiniame sekuliariame pasaulyje, bet yra vaikų, kuriems tai svarbu. Tai matau bendraudama su mokiniais.

I. V.: *Kokie jūsų organizacijos tikslai, siekiai, veikla?*

E. G.: Mūsų veikla remiasi šūkiu „Visa atnaujinti Kristuje!“ Organizacija vadovaujasi penkiais principais: katalikiškumu, tautiškumu, inteligentiškumu, visuomeniškumu ir šeimyniškumu. Pandėlio gimnazijos Šv. Onos ateitininkų kuopos nariai prisideda prie renginių organizavimo gimnazijoje, taip pat vyksta į Ateitininkų federacijos organizuojamas akademijas, stovyklas, pirmiškų kursų, rekolekcijų, atsinaujinimo dienas, renginius. Kuopos nariai kasmet dalyvauja savanoriškoje veikloje, pavasarį ir rudenį dirbuojasi „Maisto banko“ akcijose Rokiškyje, vykdo įvairią karitatyvinę veiklą parapijoje prieš Kalėdas, savanoriauja Lietuvos jaunimo dienoje.

I. V.: *Su kuriomis rajono organizacijomis (kuopomis) palaikote ryšius, kokią bendrą veiklą vykdate?*

„Naktis mokykloje“, skirta Vasario 16-ajai ir Ateitininkų metams, kartu su jauniaisiais šauliais, ateitininkais ir jų svečiais iš Biržų bei Panevėžio

E. G.: Gimnazijoje bendradarbiaujame su Jaunųjų šaulių organizacijos nariais. Kartu tvarkome partizanų atmintinas vietas, švenčiame šventes. Štai šiemet kartu organizavome jau tradicija tapusią „Naktį mokykloje“, skirtą Vasario 16-ajai ir Ateitininkų metams paminėti. Be to, bendradarbiaujame su Panevėžio krašto ateitininkais, vykdomė bendrus projektus, kartu švenčiame Kristaus Karaliaus šventę, minime Kovo 11-ąją. Šiemet, minint Ateitininkų metus, pas mus svečiavosi penkios Panevėžio ateitininkų kuopos.

I. V.: *Kokie šios veiklos epizodai labiausiai įstrigo? Kas ir kada buvo juokingiausia, liūdniausia?*

E. G.: Šiais metais pandėliečiai ateitininkai inicijavo akciją „Težydi Lietuvai“, skirtą Ateitininkų metams. Į akciją, kurios metu sodinamos tulpės (tulpė – ateitininkų ženklas), įsijungė ir Panevėžio krašto ateitininkų kuopos. Taip pat ateitininkai spalio mėnesį vyko į Laisvės kovų muziejų Obeliuose, kur minėjome partizanės, poetės Dianos Glemžaitės-Bulovienės 70 metų mirties sukaktį.

Liūdna su jaunimu nebūna. Smagu, nes už aktyvumą Panevėžio apskrityje kuopos nariai kasmet pelno rėmėjų J. ir A. Čingų fondo premijas.

I. V.: *Koks tolesnis jūsų vadovaujama ateitininkų kelias? Ar palaikote ryšį?*

E. G.: 2020 m. planuojame dalyvauti Lietuvos jaunimo dienoje.

I. V.: *Ką jums pačiai duoda ši veikla?*

E. G. Man pačiai džiugu, kad jaunimui ši veikla patinka. Tai įprasmina mano, kaip mokytojos, darbą, jaučiuosi reikalinga.

Pandėlio gimnazija gali didžiuotis ir stipria jaunųjų šaulių kuopa, kuriai vadovauja mokytoja Rima Žėkienė. Todėl ir ją paprašiau papasakoti apie šaulių veiklą gimnazijoje ir pateikiau tuos pačius klausimus.

I. V.: *Kada įkurta ir kaip vadinasi Pandėlio gimnazijoje jūsų vadovaujama organizacija? Kiek joje narių?*

R. Ž.: Kuopa įkurta 1998 m. Pandėlio gimnazijoje. Jos pavadinimas – Alfonso Smetonos šaulių Panevėžio 5-osios rinktinės Pandėlio 513-oji

kuopa. Turime 35 narius. Vieni aktyvesni, kiti pasyvesni. Aš daugiau dirbu su jaunaisiais šauliais.

I. V.: *Papasakokite apie save? Kodėl ėmėtės tokios veiklos?*

R. Ž.: Esu Rokiškio krašto žmogus. Gimiau ir augau Rokiškyje. Mokiausi Rokiškio 4-ojoje vidurinėje mokykloje (dab. Juozo Tūbelio pagrindinė mokykla), baigiau Rokiškio sporto mokyklą (krepšinis, trenerė Virginija Makutėnienė), studijavau Klaipėdos universitete. Baigusi studijas grįžau į gimtąjį kraštą, pradėjau dirbti Pandėlyje. Su jaunaisiais šauliais jau dirbu daugiau kaip 10 metų.

Mano mokomasis dalykas – fizinis ugdymas, žmogaus sauga. Pradėjusi dirbti nemažai laiko skyriau socializacijos projektams, turizmui, pėsčiųjų žygiams po Lietuvą. Viename iš pėsčiųjų žygių susitikome su Joniškėlio kuopos vadu S. Ilgučiu. Jis kažkodėl įžvelgė, kad galiu vadovauti jaunesiems šauliams. Po kiek laiko sulaukiau svečių iš Panevėžio. Tuometinis rinktinės vadas V. Petkevičius kvietė prisijungti prie šaulių veiklos. Pabandžiau, patiko, radau ten bendraminčių, veiklos prasmingos, įdomios, reikalingos gyvenimui.

I. V.: *Kokie jūsų organizacijos tikslai, siekiai, veikla?*

R. Ž.: Šaulių sąjunga – valstybės remiama sukarinta visuomeninė organizacija, vienijanti valstybės gyvenimui ir gynybai neabejings žmones. Šauliai veikia pagal LR Seimo priimtą LŠS įstatymą ir krašto apsaugos ministro tvirtinamą statutą. Nors Šaulių sąjunga vykdo kai kurias valstybės institucijų skiriamas užduotis, ji yra laisvų, savo laiką Tėvynės gynybai ir jos stiprinimui skiriančių žmonių organizacija. Lietuvos šaulių sąjunga siekia ugdyti pasitikinčius savimi, kūrybingus, motyvuotus ir drausmingus Lietuvos Respublikos piliečius, pasiren-

gusius ginti Tėvynę, nelaimės atveju padėti kitiems.

Kiekvienas doras Lietuvos pilietis gali tapti Šaulių sąjungos nariu ir save realizuoti karybos, sporto bei kultūros veikloje. Šaulių idėjoms visoje Lietuvoje šiandien neabejingi beveik 11 tūkstančių piliečių nuo 11 metų amžiaus.

I. V.: *Su kuriomis rajono organizacijomis (kuopomis) palaikote ryšius, kokią bendrą veiklą vykdate?*

R. Ž.: Rajone glaudžiausiai bendraujame su Pandėlio gimnazijoje veikiančia Šv. Onos ateitininkų kuopa. Pilietiniuose renginiuose rajone dalyvaujame kartu su Leonardo Grigonio Užpalio 509-osios kuopos jaunaisiais šauliais (Rokiškis), skautais. Artimą ryšį palaikome su Biržų 501-osios kuopos jaunaisiais šauliais, Biržų „Atžalyno“ pagrindinės mokyklos mokiniais. Taip pat bendradarbiaujame su Biržų kariais savanoriais, Laisvės kovų istorijos muziejumi (Obeliai), 1919–1920 m. Lietuvos savanorių karių kapų Rokiškio rajono bendrija, Pandėlio, Kazliškio seniūnija, Panemunio biblioteka.

Veiklų be galo daug... Nuo pilietinių renginių iki bendrų užsiėmimų, naktinių žygių.

I. V.: *Kokie veiklos su gimnazijos šauliais epizodai labiausiai įstrigo į atmintį? Kas ir kada buvo juokingiausia, liūdniausia?*

R. Ž.: Liūdnesnių dalykų šioje veikloje mažai ir jų nenorėčiau viešinti. Te jie lieka su manimi. O juokingų dalykų šioje veikloje nebūna, galbūt labiau tiktų sakyti „linksmiausių“. O linksma ir širdžiai gera, kai įdėtas darbas atsiperka gražiais vaikų pasiekimais, laimėjimais. Taip pat vaikai nemažai prisidėjo prie gautos krašto apsaugos ministro, švietimo ir sporto ministro, Lietuvos nacionalinio muziejaus padėkos ir atminimo medalio Pandėlio gimnazijai už pilietiškus ir visuomeniškai

aktyvių vaikų ir jaunimo ugdymą, už istorijos, kultūros ir Lietuvos kariuomenės pažinimo skatinimą ir stiprios bendruomenės kūrimą.

I. V.: *Koks tolesnis jūsų vadovaujamo šaulių kelias? Ar palaikote ryšį?*

R. Ž.: Dalis mano ugdytinių renkasi karinę tarnybą, dalis tampa policijos pareigūnais, dalis studijuoja ir, kiek tenka bendrauti, įgytos žinios praverčia gyvenime. Šiomet viena šaulė tapo kare savanore, kita šaulė planuoja studijuoti Lietuvos karo akademijoje.

Ryšį palaikome. Visada informuoju apie vykstančius užsiėmimus, renginius. Tie (studentai ar kariai), kurie gali, visada pasisiūlo padėti, dalyvauja įvairiuose renginiuose...

I. V.: *Ką jums pačiai duoda ši veikla?*

Darau tai, kas širdžiai malonu ir gera, dalyvauju ten, kur širdis liepia. Visos gražios veiklos pakylėja. Gal todėl dar ir tebedirbu su vaikais, nemaloni veikla netrauktų, čia turiu artimų širdžiai bendraminčių.

Pabaigoje mokytoja Rima Žėkienė pateikė trejų metų darbų, įrodančių, kaip įdomiai, sistemingai ir atsakingai dirba gimnazijos šaulių kuopa, kaip ugdomas pilietiškas ir patriotiškas jaunimas, metraštį. Gal tai įkvėps ir kitus rajono mokytojus?

2020 metai

Sausio 11 d. Pandėlio gimnazijos mokiniai, tėvai ir jaunieji šauliai dalyvavo 28-ajame pagarbos bėgime „Gyvybės ir mirties keliu“. Tradiciškai Antakalnio kapinėse bėgimo dalyviai pagerbė Lietuvos laisvės gynėjų atminimą, uždegė žvakutes, Onkologijos klinikose aplankė Sausio 13-osios liudytoją profesorius V. Ostapenko.

Sausio 13 d. degė „Atminimo laužai“ Pandėlyje. Kasmet šauliai

Pandėlio gimnazijos šauliai, vadovaujami Rimos Žėkienės

kartu su Pandėlio miestelio bendruomene uždega atminimo laužą. Taip pat vaikai dalyvavo Sausio 13-osios renginiuose Rokiškyje (Rokiškio kapinėse pagerbė A. Matulkos atminimą, savivaldybės aikštėje dalyvavo renginyje, o daugiausia kartų dalyvavusiems pagarbos bėgime Vilniuje įteiktos neužmirštuolės.

Vasario 16-oji paminėta kartu su Panemunio bendruomene Vlado Mirono gimtinėje, Kuodiškių kaime, Kazliškyje pagerbtas ir 1949 m. signataro V. Gužo-Kardo atminimas. Taip pat Vasario 16-ajai ir Ateitininkų metams paminėti organizuotas renginys „Ateikime kartu!“ Pandėlio gimnazijoje kartu su ateitininkais.

Vasario 25 d. Zablaciaus dvare (Suvainiškis) dalyvauta pagerbiant ten žuvusių partizanų atminimą.

Dabar veikla vyksta nuotoliniu būdu. Su vaikais bendraujame internetu. Pirmoji užduotis „Iššūkis. Gaminu savo šeimai ir artimui“. Iki penktadienio man siunčia savo kulinarinius receptus. Labai džiugu, kad jais dalijasi ne tik su savo šeimos nariais, bet ir su garbaus amžiaus žmonėmis.

2019 metai

2019 11 23. Biržuose paminėta Lietuvos kariuomenės diena (dalyvauta atidengiant paminklą generolui leitenantui M. Katchei, iškilminga eiseną kartu su husarų bataliono kariais, Biržų kariais savanoriais; pagerbti laisvės kovotojai prie paminklo žuvusiems už Lietuvos nepriklausomybę; pilies salėje vyko muzikinis poetinis koncertas, edukacinis žaidimas „Biržų pilies užgrobimas“).

2019 11 16. Trispalvės žygis. Jo metu pagerbtas kraštietis, LLKS 1949 m. vasario 16 d. Deklaracijos signataras Vytautas Gužas-Kardas (1920–1949). Jo garbei organizuotas pėsčiųjų žygis, kuris jau tapo Kazliškio bendruomenės tradicija. Žygis prasidėjo Sičiūnų kaime, kuriame dalį gyvenimo praleido V. Gužas-Kardas. Taip pat paminėta Lietuvos kariuomenės diena, trys šaulės iškilmingai davė priesaiką, viena jaunoji šaulė pasižadėjo.

2019 10 26. Gimnazijos ateitininkai ir jaunieji šauliai vyko į partizanės poetės Dianos Glemžaitės-Bulovienės ir Algimanto apygardos Kunigaikščio Margirio rinktinės Gedimino kuopos žūties 70-mečio minėjimą. Gimnazijos jaunieji šauliai prieš šv. Mišias aplankė ir pagerbė senosiose Rokiškio

Gimnazijos šauliai šv. Mišiose Pandėlio bažnyčioje

kapinaitėse esančius karių savanorių kapus.

2019 10 22. Jaunieji šauliai kartu su programos „Jaunimas gali“ vaikais po pamokų tvarkė Pandėlio miestelio gerbtinas vietas (Notigalės partizanų išniekinimo vietą prie malūno, nelankomus kapus, žydų kapinaites).

2019 10 06. Pandėlio gimnazijos jaunieji šauliai paminėjo Sedos kautynių 75-ąsias metines. Kartu su rokiškėnų delegacija – muziejininkais, visuomenininkais – šauliai vyko į Sedos miestelį Mažeikių rajone. Sedos kautynių minėjimas prasidėjo karių savanorių bei šaulių eiseną Sedos miestelio gatvėmis. Vėliau vyko šv. Mišios Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčioje ir minėjimas prie paminklo, įamžinusio kautynių vietą, taip pat žuvusiųjų kapinėse.

2019 09 21. Pandėlio jaunieji šauliai kartu su bendraminčiais iš Panevėžio ir Biržų dalyvavo žygyje „Žalioji 2019“, skirtame Lietuvos šaulių sąjungos 100-mečiui paminėti, pagerbti žuvusius už laisvę ir nepriklausomybę.

2019 08 23. Dalyvauta Baltijos kelio 30-mečio renginyje. Penktadienį, 14.10 val., Baltijos kelyje, rokiškėnų stovėjimo vietoje, vykdamas į susitikimą su Latvijos Respublikos vadovu, sustojo Lietuvos prezidentas Gitanas Nausėda su žmona ir juos lydinti komanda. Jam atvykus, iškelta Lietuvos trispalvė. Šalies vadovas bendravo su skautais ir jaunaisiais šauliais, 1989 m. Baltijos kelio dalyviais, taip pat šio, jubiliejinio, Baltijos kelio organizatoriais, prisiminė savo potyrius 1989 m. Baltijos kelyje ir perdavė linkėjimus

rokiškėnams, kurie šioje kelio atkarpoje rinksis 19 valandą.

2019 06 01. Pandėlio jaunieji šauliai vyko į Vilnių. Čia, Katedros aikštėje, paminėtos 100-osios Lietuvos šaulių sąjungos metinės. 1919 metais įkurta Lietuvos šaulių sąjunga yra valstybės remiama, savanoriška, sukarinta visuomeninė organizacija, vienijanti daugiau nei 10 tūkst. narių. Ta proga Katedros aikštėje surengta masinė, naujųjų sąjungos narių priesaikos ceremonija. Joje dalyvavo buvę Parlamento gynėjai, jaunieji šauliai, kariuomenės Garbės sargybos kuopų kariai, koviniai šauliai.

2019 05 25–26. Pandėlio jaunieji šauliai dalyvavo Biržų muziejaus „Sėla“, KASP 509-osios karių savanorių kuopos ir Biržų 501-osios kuopos organizuotame

dviejų dienų pažintiniame žygyje „Radvilų keliais“, skirtame Lietuvos šaulių sąjungos 100-mečiui ir Biržų miesto įkūrimo 430-mečiui paminėti.

2019 05 15. Surengta Partizanų pagerbimo, kariuomenės ir visuomenės vienybės dienos šventė Šaulių sąjungos 100-mečiui paminėti. Įtraukta ne tik gimnazijos, miestelio bendruomenė, bet ir Lietuvos kariuomenė bei Šaulių sąjunga. Ji tapo šiemetinių nacionalinių jaunimo pilietiškumo apdovanojimų „Tėvyne mūsų“ nugalėtoja.

2019 04 19. Gimnazijoje lankėsi Biržų 501-osios kuopos jaunieji šauliai, KASP 509-osios kuopos kariai savanoriai. Iš pradžių jaunieji šauliai dalyvavo Didžiojo penktadienio pamaldose. Vėliau Biržų ir Pandėlio jaunieji šauliai gilino taktikos žinias, Biržų kariai savanoriai supažindino juos su inžinierine parengtimi. Lydimi karių savanorių jaunieji šauliai dalyvavo naktiniame 10 kilometrų orientaciniame žygyje, Radžiūnėlių kaimo kapinaitėse pagerbė žuvusius partizanus.

2019 03 29. Pandėlio ir Biržų jaunieji šauliai paminėjo įstojimo į NATO 15-ąsias metines. Pirmiausia šauliai susitiko su Biržų policijos komisariato pareigūnais. Vėliau „Atžalyno“ pagrindinės mokyklos stadione vyko karinis žaidimas „Žalgiris“, kurio metu renginio dalyviai atkakliai kovojo dėl vėliavos. Po to sporto salėje vyko piešinių konkursas NATO dienai paminėti. Vėliau savo piešiniais dalyviai papuošė fotosesijų sienelę.

2019 03 09. Kartu su žygeiviais iš visos Lietuvos Pandėlio jaunieji šauliai dalyvavo šeštajame pėsčiųjų žygyje „Laisvės vardan“ Kovo 11-ajai paminėti.

2019 02 16. Lietuvos Nepriklausomybės dieną Pandėlio jaunieji šauliai paminėjo Rokiškyje. Iš pradžių mokiniai klausėsi šv. Mišių

Rokiškio bažnyčioje. Po jų kartu su Rokiškio jaunaisiais šauliais dalyvavo iškilmingoje istorinės vėliavos, plevėsavusios prie Nepriklausomybės paminklo, perdavimo Rokiškio krašto muziejui ceremonijoje. Prąėjusiais metais, švenčiant Lietuvos šimtmetį, ši vėliava, lydima jaunųjų šaulių, apkeliaavo 1918 m. Akto signataro Vlado Mirono ir 1949 m. vasario 16 d. Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio deklaracijos signatarų Leonardo Grigonio-Užpalio ir Vytauto Gužo-Kardo gimtines, o Vasario 16-ąją buvo iškelta prie Nepriklausomybės paminklo. Ši vėliava yra Sėlynės kaimo bendruomenės dovana Rokiškio kraštui.

2019 02 15–16. Pandėlio jaunieji šauliai ir ateitininkai organizavo renginį Vasario 16-ajai paminėti „Tau, Lietuva“, kurio metu gamino trispalves gėles iš popierinių delnų. Naktinio žygio metu ateitininkai ir šauliai trispalvėmis gėlėmis papuošė miestelio skverą. Vėliau visi žygiavo pagerbti partizanų atminimo kryžiaus prie Pandėlio malūno. Čia jie prisiminė Notigalės partizanų žūtis istoriją, uždegė žvakutes, padėjo gėlių. Žygiuodami į kapines, kuriose perlaidota 14 partizanų, mokiniai užsuko prie Gedimino pilies Pandėlio parke, papuošė ją gėlėmis, o žuvusius partizanus pagerbė malda ir uždegė žvakutes. Grįžę iš žygio, mokiniai valgė pačių išsikeptas picas ir pyragus, gerė arbatą, dalijosi žygio įspūdžiais. Pasistiprinę visi dalyvavo konkurso „Ką žinai apie Lietuvos kariuomenę“ I-ajame etape. Į II-ąjį konkurso etapą pateko Kamilė N., Faustė K. ir Samanta T.

2019 02 08–09. Šaulių viešnagė Biržuose. Vasario 8–9 dienomis Pandėlio jaunieji šauliai svečiavosi Biržų 501-ojoje kuopoje. Po ataskaitinio susirinkimo, vykusio Biržų 501-osios kuopos šaulių būstinėje, visi vaišinosi pica. Po to rinkosi į „Atžalyno“ pagrindinę mokyklą,

kurioje vyko renginys „Naktis mokykloje“. Jaunieji šauliai šaudė iš pneumatinio šautuvo, varžėsi kvadrato, tinklinio, grindų riedulio varžybose, linksmosiose estafetėse. Po rungtynių vyko diskoteka. Nors pavargę, bet laimingi šauliai grįžo namo.

2019 01 12. Pandėlio gimnazijos mokiniai, tėvai, jaunieji šauliai vyko į 28-ąjį pagarbos bėgimą „Gyvybės ir mirties keliu“. Tradiciškai Antakalnio kapinėse bėgimo dalyviai pagerbė Lietuvos laisvės gynėjų atminimą, uždegė žvakutes.

2019 01 11. „Atminimo laužai“ Pandėlyje. Kartu su Pandėlio miestelio bendruomene uždegamas atminimo laužas.

Pratybos

Lapkričio 10 dieną Pandėlio jaunosios šaulės dalyvavo Biržuose vykusiose šaudymo iš mažo kalibro ginklų pratybose. Į pratybas atvyko Alfonso Smetonos šaulių rinktinės vadas, atsargos kapitonas Audrius Mordasas, kuris įteikė LŠS apdovanojimus aktyviems Pandėlio 513-osios kuopos jauniems šauliams. LŠS 100-mečio ženkleliai įteikti Fausti K., Rusnei E., Kamilei N. ir Livijai Ž.

Lapkričio 8 dieną, po pamokų, jaunieji šauliai vyko į Biržų KASP 509-osios kuopos būstinę. Čia vyko karinio rengimo mokymai „Radijo ryšys“, kuriuos vedė karių savanorių instruktoriai.

Spalio 11 dieną Pandėlio jaunieji šauliai kartu su Biržų 501-osios kuopos šauliais dalyvavo renginyje „Naktis mokykloje“. Vyko susipažinimo žaidimai, vėliau būriai gavo išmaniojo žygio užduotis. Vėlų vakarą vyko rikiuotės pratybos, mėtymo į taikinį, kvadrato varžybos, linksmosios estafetės.

2019 01 25. Lauko pratybos su Biržų jaunaisiais šauliais ir kariais savanoriais.

2018 m.

2019 12 07–08. Biržų 501-osios ir Pandėlio 513-osios kuopų jaunieji šauliai rinkosi į bendrus užsiėmimus. Iš pradžių dalyvavo Biržų miesto eglės įžiebimo šventėje. Po to klausėsi šv. Mišių Jono Krikštytojo bažnyčioje. Naktį jaunieji šauliai praleido „Atžalyno“ pagrindinėje mokykloje, kur dalyvavo įvairiose sportinėse varžybose, žiūrėjo kalėdinius filmus.

2018 12 06. Gaškaitės–Žemaitienės 80-mečio renginys „Grįš dar laisvė, keliu grįš baltuoju...“

2018 11 24. Pandėlio jaunieji šauliai vyko į Vilnių. Šventė prasidėjo iškilminga karių rikiuote ir karinės technikos paradu, skirtu Lietuvos kariuomenės atkūrimo 100-mečiui. Šventiniame renginyje dalyvavo apie 2 tūkst. karių iš Lietuvos kariuomenės ir sąjungininkių valstybių.

2018 11 18. Trispalvės žygis. Pandėlio jaunieji šauliai kartu su bendraamžiais iš Biržų vyko į Kazliškį, kur vyko kariuomenės 100-mečio minėjimas. Kazliškio kultūros namuose pristatyta šaulių veikla, jaunieji šauliai klausėsi patriotinių dainų. Šv. Mišių metu nauji jaunieji šauliai davė priesaiką. Vėliau prie paminklo V. Gužui-Kardui istorikas V. Kazlauskas papasakojo apie Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio 1949 m. Vasario 16-osios deklaracijos signatarą, buvo pagerbtas jo atminimas.

Kartu su Kazliškio bendruomene jaunieji šauliai, nešini trylika vėliavų, iškeliavo į V. Gužo-Kardo tėviškę Sičiūnus. Čia taip pat atiduota pagarba, klausytasi pasakojimo apie partizano šeimą.

2018 10 28. Pandėlio jaunieji šauliai dalyvavo baigiamojoje akcijoje „Gėlių žiedai žuvusiems kariams savanoriams ir partizanams“ Rokiškyje. Kartu su Rokiškio jaunaisiais šauliais. Po šv. Mišių jaunieji šauliai

dalyvavo baigiamajame renginyje prie Nepriklausomybės paminklo. Vėliau visi žygiavo į Rokiškio senąsias kapines, kuriose buvo pašventintos atnaujintos 1919–1920 m. žuvusių aštuonių Lietuvos karių savanorių kapavietės. Skambėjo patriotinės dainos, vyko gyvoji istorijos pamoka, kariai savanoriai salvėmis pagerbė žuvusius.

2018 10 28. Pandėlio jaunieji šauliai vyko į Biržus. Kartu su Biržų 501-osios kuopos jaunaisiais šauliais jie varžėsi kliūčių ruože, virė šaulišką sriubą. Naktinio žygio metu Biržų pilies kieme vyko naujų jaunųjų šaulių krikštymos. Po to jaunieji šauliai dalyvavo naktiniame renginyje „Atžalyno“ pagrindinėje mokykloje. Čia buvo surengta filmų peržiūra, karaokės vakaras ir kitos atrakcijos.

2018 09 28. Naktinis žygis su Biržų jaunaisiais šauliais. Išgyvenimo pamokos.

2018 09 01. Pandėlio jaunieji šauliai dalyvavo Anykščių rajone, Trakinių kaime, vykusiame įspūdingame renginyje „Trakinių partizanai 2018“. Čia 1945-ųjų birželio 27-ąją vyko mūšis. NKVD kareiviai apsupo Alfonso Bagdono-Aro būrio partizanus, kautynėse žuvo 32 partizanai. Po iškilmingo partizanų pagerbimo dalyviai klausėsi pranešimo apie partizanų karo archeologiją, naujausius tyrinėjimus, susipažino su tarpukario Lietuvos pėstininkų uniformomis, Lietuvos kariuomenės technika, dalyvavo Gedimino pilies bokšto statymo čempionate, klausėsi diskusijos apie mokytojo profesiją, vaišinosi šauliška koše.

Šaulių vasara. Jos metu jaunieji šauliai pabuvojo įvairiose stovyklose, pratybose, mokymuose, minėjimuose. Šauliai dalyvavo ir Biržų miesto šventinėje eisenoje, kartu su Biržų politinių kalinių ir tremtinių delegacija vyko į LPKTS XXVII sąskrydį „Su Lietuva širdy“ Ariogaloje.

Rugpjūčio 23 dieną jaunieji šauliai dalyvavo Baltijos kelio 29-ųjų metinių akcijoje, kuri vyko automagistralėje Vilnius–Panevėžys.

2018 06 01–02. Žygis „Radvilų takais“ Biržų rajone.

2018 05 12. Pandėlio gimnazijos stadione vyko A. Smetonos šaulių 5-osios rinktinės jaunųjų šaulių sporto žaidynės. Pandėlio jaunieji šauliai, gimnazijos mokiniai padėjo organizuoti ir vykdyti sportines rungtis: vasaros biatloną, kliūčių ruožą, šaudymo pneumatiniu ginklu varžybas. Teisėjauti padėjo ir buvę gimnazijos mokiniai Gytis Ragelis ir Aistė Antanavičiūtė.

2018 04 28. Pandėlio jaunieji šauliai Sėlynės girininkijoje, Audrupio miške, dalyvavo nacionalinėje miško sodinimo šventėje „Lietuvai 100“. Kartu su kitais talkininkais jaunieji šauliai eglaitėmis ir liepaitėmis apsodino 3 hektarų iškirsto brandaus miško plotą. Po talkos dalyvių laukė skanios vaišės, atminimo dovanos.

2018 04 23. Prisidėta prie Socialinio pilietinio projekto „Iš praeities į ateitį“ (tvarkė gerbtinas vietas, kai buvo filmavimo grupė).

2018 04 20–21. Gimnazijoje vyko karinio rengimo pratybos. Jose dalyvavo ir Biržų 501-osios kuopos jaunieji šauliai, Biržų KASP Vyčio apygardos 5-osios rinktinės 509-osios lengvosios pėstininkų kuopos instruktoriai. Karinių pratybų metu jaunieji šauliai mokėsi karinės taktikos, atpažinti sprogmenis, imitavo pilies puolimą, varžėsi šaudymo varžybose, vaišinosi šauliška koše. Naktį renginio dalyviai aplankė ir pagerbė Panemunio Angelą.

2018 03 23. Pavasarinis žygis. Pandėlio jaunieji šauliai kovo 23 dieną vyko į Biržus. Kartu su Biržų 501-osios kuopos jaunaisiais šauliais jie dalyvavo įskaitiniame 13 kilometrų žygyje po Biržų miestą. Po žygio jaunieji šauliai rinkosi į

Pagerbiami žuvę partizanai

„Atžalyno“ pagrindinę mokyklą. Čia vyko įvairūs nakties renginiai. Itin gerai pandėliečiams sekėsi šaudymo varžybose.

2018 03 22. Pandėlio jaunųjų šaulių kuopoje lankėsi A. Smetonos šaulių 5-osios rinktinės vadas, atsargos kapitonas A. Mordasas. Vadas supažindino mokinius su šaulių ginklais, mokė, kaip teisingai formuoti beretę. Vėliau jaunieji šauliai laikė ginklo valdymo testą.

2018 03 10. Pandėlio gimnazijos mokiniai, jaunieji šauliai dalyvavo penktajame pėsčiųjų žygyje „Laisvės vardan“, skirtame Kovo 11-ajai paminėti. Šiame žygyje dalyvavo apie 200 dalyvių ne tik iš Rokiškio krašto, bet ir Vilniaus, Molėtų, Ukmergės. Apie aplankytas istorines vietas pasakojo istorikas Algis Kaziulėnas. Žygis prasidėjo Nepri-

klausomybės aikštėje, Rokiškyje. Lydimi policijos ekipažo, renginio dalyviai pirmiausia žygiavo į Rokiškio aerodromą – rezistentų laidojimo vietą. Vėliau pro Rokiškio krašto muziejaus rūmus, danielių aptvarą, paežere pasiekė geležinkelio stotį. Nuo ten Jūzintų gatve, miško keliukais traukė į Sėlynę. Sėlynėje aplankytos pagarbos vertos vietos: paminklinis žymuo 1949-03-19 išduotiems ir nužudytiems partizanams atminti bei paminklas Leonardui Grigoniui-Užpaliui, 1949 metų Vasario 16-osios akto deklaracijos signatarui. Atsigaivinę arbata pro Ruopiškį žygeiviai pasuko Rokiškio link.

2018 02 16. Pandėlio jaunieji šauliai kartu su bendraamžiais iš Rokiškio, Juodupės ir Obelių Lietuvos valstybės atkūrimo 100-metį

paminėjo įdomiais ir prasmingais renginiais. Sėlynėje, 1949 m. Vasario 16-osios deklaracijos signataro Leonardo Grigonio-Užpalio gimtinėje, jaunieji šauliai iškilmingai pasižadėjo ginti ir saugoti Lietuvos nepriklausomybę. Vėliau išlydėjo raitelių grupę, kuri pasipuošusi laisvės kovotojų uniformomis į Rokiškį atgabeno istorinę Vyčio vėliavą, su kuria keliavo po signatarų tėviškes.

2018 02 11. Kartu su Biržų, Rokiškio ir Obelių bendraamžiais dalyvavo Latvijoje vykusiame renginyje „Didvyriškų Lietuvos savanorių keliu“, skirtame Lietuvos valstybės atkūrimo 100-mečiui. Vykdami į Daugpilį, šauliai pagerbė žuvusius lietuvius karius Subatėje, Červonkoje, Sventėje. Daugpilyje su Lietuvos atkūrimo 100-mečiu

Pandėlio gimnazijos šauliai kartu su Biržų šauliais

sveikino lietuvių, rusų, baltarusių, žydų, vokiečių ir ukrainiečių bendruomenių atstovai.

2018 02 15. Dalyvauta Vilniuje vykusiame 27-ajame tarptautiniame bėgime „Gyvybės ir mirties keliu“. Antakalnio kapinėse bėgimo dalyviai pagerbė laisvės gynėjų atminimą. Prieš bėgimą patarimus dalijo ir apšilimą vedė 506-osios kuopos vyr. seržantas R. Lavinskas. Šiemet rajono bėgikai kviesti bėgti su Rokiškio vėliava. Pirmajame nešti garbė teko mūsų gimnazijos jaunajam šauliui Simonui V. Pandėliečiai kartu bėgo su KASP Vyčio apygardos 5-osios rinktinės 506-osios kuopos kariais savano-

riais, jaunaisiais šauliais iš Rokiškio ir Obelių, J. Tumo-Vaižganto mokiniais, skautais.

Pratybos

Šeštadienį, spalio 13 dieną, Pandėlio jaunieji šauliai kartu su bendraamžiais iš Biržų ir KASP 509-osios kuopos savanoriais dalyvavo lauko taktinėse pratybose Kadarų miške, Biržų rajone. Puikus rudeniškas oras suteikė galimybę patobulinti teorines ir praktines slaptavietės įrengimo bei maskavimo žinias. Jaunieji šauliai taip pat tobulino rikiuotės, judėjimo taktikos įgūdžius, vaišinosi gardžia šauliška sriuba.

I. V.: Dėkoju Pandėlio gimnazijos šaulių kuopos vadei Rimai Žėkienei ir ateitininkų kuopos vadei Eglei Glemžienei už pokalbį. Kol mes kalbėjomės, grįžo pavasaris, ir medžiai, nugalėję mirtį, vėl žali, vėl viršūnėmis į dangų... Kaip ir žmogus. Šių dviejų mokytojų stojiški charakteriai, pareigingumas, kūrybingumas ir darbštumas, patriotiškumas, karybos įgūdžių ugdymas, pavyzdys jaunajai kartai įkvepia jaunimą ir rodo, kokie sąmoningi ir atsakingi rajono šauliai ir ateitininkai, kokie jie stiprūs, tiesūs ir tvirti kaip medžiai, o su jais daug saugesnė ir mūsų Tėvynė Lietuva.

*Veidai, vardai ir žodžiai
akmenyje sustingo,
o laikas bėga.
kerpėm ir žolė...*

GRAFAS A. K.

Albinas Kuliešis.

Ciklas „Laikas“:

Fragmentai. Rokiškis.

008(444.5)

Pu-95

